

HADTUDOMÁNY

A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG ÉS
AZ MTA HADTUDOMÁNYI BIZOTTSÁG FOLYÓIRATA

XXXIII. évfolyam
2023/1.

A TARTALOMBÓL

- A kilencedik NATO-bővítés:
A finn és a svéd csatlakozás perspektívái
a vilniusi csúcs előtt
- A Nyugat-Balkán, mint biztonságot
támogató régió
- Srebrenica vallási-etnikai elemzése
a szlávok érkezésétől napjainkig
- A NATO új stratégiai koncepciójának
logisztikai kihívásai
- A lovasképesség lehetséges műveleti
alkalmazása
- Kassa „téves” bombázásának elemzése
szlovák levéltári források alapján
- A mithridatési háborúk hadi eseményei
és a terepi adottságok kapcsolata
- Az MHTT 2023. évi pályázati felhívása
tanulmányok írására

A Hadtudomány a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával jelenik meg. A folyóiratot az MTMT indexeli és a REAL archíválja.

A lapszám szerzői

- Ádám Barnabás* MH BHD
Honvéd Huszár Díszegység parancsnok;
NKE HDI, doktorandusz
- Baucsek Csaba* Nemzeti Emlékeztet Bizottsága,
megbízott kutató
- Bihari Rita* NKE HDI, doktorandusz
- Ceylan-Szakács Mirjam* NKE HDI, doktorandusz
- Fülöp Dóra* NKE HHK Radikalizmus
és vallási szélsőségség szakirányú
továbbképzési szakos hallgató
- Dr. Hausner Gábor* alezredes, PhD,
NKE hadtörténész
- Kenessei Zsolt* NKE HHK, egyetemi tanársegéd
- Dr. Molnár Dóra* NKE HHK,
Nemzetközi Biztonsági
Tanulmányok Tanszék, adjunktus
- Pályi József* alezredes, NKE HHK,
Műveleti Logisztikai Tanszék, kiemelt főtiszt
- Dr. Remek Éva* PhD, NKE HHK
Nemzetközi Biztonsági
Tanulmányok Tanszék, docens
- Szalkai Patrik* NKE HHK, Nemzetközi biztonság- és
védelempolitikai mesterszakos hallgató
- Prof. em. dr. Szenes Zoltán* nyá. vezérezredes, CSc
NKE HHK egyetemi tanár, az MHTT elnöke
- Szilágyi József* Kratochvil Károly Honvéd
Középiskola és Kollégium, oktató

Rövidítések:

- BHD – Budapesti Helyőrség Dandár
HDI – Hadtudományi Doktori Iskola
HHK – Hadtudományi és Honvédtisztviselői Kar
NKE – Nemzeti Közszolgálati Egyetem

E lapszámunk
a Nemzeti Kulturális Alap
támogatásával jelent meg

A Magyar Hadtudományi Társaság és az MTA Hadtudományi Bizottság „A” kategóriás, lektorált folyóirata

Felelős kiadó:

Szenes Zoltán, az MHTT elnöke
A folyóirat szerkesztőbizottsága

Elnök:

Siposné Kecskeméthy Klára

Elnökhelyettes:

Felházi Sándor főszerkesztő

Nyomtatott folyóirat szerkesztő:

Rojkó Annamária

Online folyóirat szerkesztő:

Fi Károly

Angol nyelvi lektor:

Panajotu Kosztasz

Angol nyelvi szerkesztő:

Gazdag Erika

A bizottság tagjai:

Balla Tibor, Farkas Ádám,
Forgács Balázs, Haig Zsolt,
Horváth Attila, Kátai-Urbán Lajos,
Lakner Zoltán, Palik Mátyás,
Remek Éva, Ujházy László,
Boguslaw Pacek (Krakkó),
Alexei Voskressenski (Moszkva)
Thomas-Durell Young (Monterey).

Szerkesztőbizottság és kiadó:

Budapest X., Hungária krt. 9–11.

Tel.: 432-9000/29-684 mellék

A mellék HM-vonalon
közvetlenül hívható.

Levélcím:

1581 Budapest, Pf. 15.

E-mail cím:

hadtudomany@gmail.com

Honlap:

www.mhtt.eu/?page=ht_archiv

Nyomtatott kiadásváltozat:

ISSN 1215-4121

Műszaki szerkesztés, nyomdai előkészítés:

BAUSZ Stúdió

Nyomtatta:

Prime Rate Kft.

Online kiadásváltozat:

ISSN 1588-0605

Webmester:

Jelencsics Imre

HADTUDOMÁNY

HUNGARIAN MILITARY SCIENCE

A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG ÉS
AZ MTA HADTUDOMÁNYI BIZOTTSÁG FOLYÓIRATA

XXXIII. évfolyam

1. szám

2023. április

Tartalomjegyzék

BIZTONSÁGPOLITIKA

Ceylan-Szakács Mirjam, Kenessei Zsolt, Szenes Zoltán

A kilencedik NATO-bővítés:

A finn és a svéd csatlakozás perspektívái a vilniusi csúcás előtt 3

Bihari Rita

A Nyugat-Balkán, mint biztonságot támogató régió 21

Fülöp Dóra

Srebrenica vallási-etnikai elemzése a szlávok érkezésétől napjainkig.

Multikulturalizmus egy népiítés árnyékában 40

Dóra Molnár, Patrik Szalkai

Arctic Strategies for a Peaceful Future 58

HADMŰVÉSNET

Pályi József

A NATO új stratégiai koncepciójának logisztikai kihívásai 74

Ádám Barnabás

A lovasképesség lehetséges műveleti alkalmazása 91

HADTÖRTÉNELEM

Baucsek Csaba

Kassa bombázásának elemzése szlovák levéltári források alapján 105

Szilágyi József

A mithridatészi háborúk hadi eseményei és
a terepi adottságok kapcsolata 121

A TÁRSASÁG HÍREI

A NATO Madrid után.

A Magyar Hadtudományi Társaság konferenciája, 2022. november 22.
(*Hausner Gábor*) 135

Pályázati felhívás

Az MHTT 2023. évi felhívása tanulmányok írására 140

SZEMLE

Siposné dr. Kecskeméthy Klára: A NATO-partnerségi
kezdeményezések története 2021-ig

(*Remek Éva*). 142

Ceylan-Szakács Mirjam[✧], Kenessei Zsolt[✧], Szenes Zoltán[✧]

A kilencedik NATO-bővítés: A finn és a svéd csatlakozás perspektívái a vilniusi csúcs előtt

DOI 10.17047/HADTUD.2023.33.1.3

Miután Oroszország megtámadta Ukrajnát, a finn és a svéd biztonság- és védelempolitikában újra felszínre került a semlegesség kérdése. A háború kitörésével a korábban meglehetősen semlegesséppárti közvélemény mindkét országban nagyot fordult, és egyértelműen a NATO-tagságban látja a jövőbeli biztonsági garanciák meglétét. A két ország 2022. május 18-án együtt kérte felvételét a szövetségbe. Bár voltak nehézségek a tagsági kérelmek jóváhagyásával – Törökország sokáig opponálta a csatlakozást –, egy háromoldalú megállapodás aláírása „megoldotta” a problémát június 28-án. Ezt követően a szövetségesek július 5-én aláírták a csatlakozási jegyzőkönyvet, amelynek eredményeként a jóváhagyás a szándéknyilatkozattól az elfogadásig a NATO-bővítések története során legrövidebb időn belül, kevesebb mint két hónap alatt megtörtént. Jóllehet mind a 30 NATO-nemzet aláírta a jegyzőkönyvet, a hatályba lépéséhez azonban az Észak-atlanti Szerződés 11. cikke szerint tagállami szintű ratifikálására is szükség van. A megerősítési folyamat gyorsan zajlott, 28 tagállam három hónap alatt jóváhagyta a tagsági kérelmet, de a ratifikációs folyamat szeptember végén megállt: Magyarországon és Törökországban csak Finnország esetében történt meg a nemzeti jóváhagyás. A magyar Országgyűlés 2023. március 1-jén kezdte a két skandináv ország csatlakozási okiratának ratifikációs vitáját, majd a március 27-ei ülésen a képviselők megszavazták Finnország csatlakozását. Törökország esetében azonban a ratifikációs folyamatot számos nemzetközi és hazai tényező befolyásolja. Március 30-án végül a török törvényhozók is ratifikálták Finnország NATO-tagságát. Svédország ratifikációjának befejezése bizonytalan a 2023. július 11–12-re tervezett vilniusi NATO-csúcsig. Finnország és Svédország csatlakozásával

- ✧ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, Doktorandusz – *University of Public Service Ludovika, Doctoral School of Military Science, PhD Student*;
E-mail: ceylan-szakacs.mirjam@uni-nke.hu; <https://orcid.org/0000-0002-0513-6375>
- ✧ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, Hadtáp, Pénzügyi és Katonai Közlekedési Tanszék, tanársegéd – *Ludovika - UPS, Faculty of Military Science and Officer Training, Department of Supply, Finance and Military Transportation, lecturer*;
E-mail: kenessei.zsolt@uni-nke.hu; <https://orcid.org/0000-0002-4048-755X>
- ✧ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, Nemzetközi Biztonsági Tanulmányok Tanszék, professor emeritus – *Ludovika - UPS, Faculty of Military Science and Officer Training, professor emeritus*;
E-mail: szenes.zoltan@uni-nke.hu; <https://orcid.org/0000-0003-1686-2273>

a NATO geopolitikai és stratégiai szempontból kulcsfontosságú területen fekvő szövetségesekkel bővülne, amelyek már harminc éve nemcsak megbízható NATO-partnerek, hanem azonos értékek vezérlik őket a transzatlanti biztonság fenntartásában, és katonailag is teljesen interoperábilisak a szövetséggel. Jelen tanulmányban – kapcsolódva a Hadtudomány folyóiratban zajló NATO-diskurzushoz – azt vizsgáljuk, milyen lehetőség van arra, hogy a két aspiráns ország a NATO teljes jogú tagjává váljon.

KULCSSZAVAK: NATO, Svédország, Finnország, bővítés, Törökország, Magyarország

The Ninth NATO enlargement: Perspectives of Finnish and Swedish accession before the Vilnius summit

After Russia attacked Ukraine, the question of the neutrality of Finnish and Swedish security and defense policy resurfaced. With the outbreak of the war, the previously fairly pro-neutral public opinion in both countries turned round and clearly sees the future security guarantees in NATO membership. Although there were difficulties with the approval of the membership applications - Turkey opposed the accession for a long time, which was resolved by the signing of a tripartite agreement in June 28, 2022. The Allies then signed the Accession Protocol on 5 July, which took less than two months to go from letter of intent to acceptance in the shortest time in the history of NATO enlargement. Although all 30 NATO allies have signed the protocol, according to Article 10 of the North Atlantic Treaty, ratification at the member state level is also required. The ratification process took place quickly, 28 member states approved the membership application in three months, but the process got stuck at the end of September: in two countries, Hungary and Turkey, national approval is still awaited. On March 1, 2023, the Hungarian Parliament began a ratification debate of the instrument of accession of two Scandinavian countries, then at the meeting on March 27 the parliamentarians voted for Finland's accession. In the case of Turkey, on the other hand, several uncertainty factors are outlined five months before the next NATO summit in Vilnius. With the accession of Finland and Sweden, NATO would be expanded with two allies located in geopolitically and strategically key areas. The both country have not only been reliable NATO partners for thirty years, but are sharing the same values in maintaining transatlantic security, and are also fully interoperable with the alliance militarily. In this article - connected to the NATO discourse in the journal Hungarian Military Science - we examine the possibility how the two aspirant countries will become full members of NATO.

KEYWORDS: NATO, Sweden, Finland, enlargement, Turkey, Hungary

Bevezetés

A madridi csúcstalálkozó egyik történelmi döntése a két északi ország, Finnország és Svédország meghívása volt a NATO soraiba (Madridi Nyilatkozat 18. pont).¹ A két ország meglepetésszerű NATO-tagsági kérelme (Svédország több mint két évszázada kérte a katonai szövetségeket, míg Finnország a II. világháború befejezése óta folytatott semlegességi politikát) az orosz–ukrán háború egyenes következménye volt. Ahogy Joe Biden amerikai elnök mondta a csúcstáni sajtótájékoztatóján: *Putyin a NATO finnlandizálását akarta, helyette Európa natosítását kapta.*² A két ország

1 Madrid Summit Declaration Issued by NATO Heads of State and Government 2022.

2 Haltiwanger, 2022.

2022. április végén döntötte el, hogy kéri felvételét a szövetségbe, és május 18-án együtt adták be szándéknyilatkozatukat a NATO részére. Miután június 28-án elhárult az akadály a két ország jelentkezése elől (az opponáló Törökország, Finnország és Svédország megállapodott a tagsági kérelem támogatásáról), az Észak-atlanti Tanács július 5-én Brüsszelben jóváhagyta a csatlakozási jegyzőkönyvet. A két ország a csatlakozási okiratok Amerikai Egyesült Államok kormányánál történt elhelyezése után, Washington értesítette az Észak-atlanti Szerződést aláíró nemzeteket. A tagfelvételhez előbb minden tagállamnak ratifikálni kell a csatlakozási jegyzőkönyveket a saját alkotmányos előírásainak megfelelően, majd a megerősítő okiratokat letétbe kell helyezni az amerikai kormányánál. Miután a felek megerősítik a két ország csatlakozási okiratát, a NATO-főtitkár hivatalosan felkéri Finnországot és Svédországot, hogy csatlakozzanak a Washingtoni Szerződéshez. A jelölt országok akkor válnak teljes jogú taggá, amikor benyújtják nemzeti csatlakozási dokumentumaikat az Egyesült Államok Külügyminisztériumának.

A bővítési jegyzőkönyveket 28 ország mindössze három hónap alatt ratifikálta,³ amely azonban ezidáig csak Finnország esetében történt meg. Mindkét ország parlamentje 2023 márciusában ratifikálta a finn csatlakozási kérelmet, de Svédország tagsági csatlakozása még bizonytalan. Amíg Budapest csak halasztotta a svéd tagsági kérelem megvitatását, Ankara továbbra is erős üzenetekkel blokkolja Stockholm csatlakozását. A következő NATO-csúcsot 2023. július 11. és 12. között rendezik meg a litván fővárosban, Vilniusban, így a következő fél év történelmi jelentőségű lehet: vajon megtörténik a kilencedik bővítési kör? Jelen tanulmány a finn és a svéd csatlakozás perspektíváit vizsgálja a NATO madridi csúcstalálkozója után fél évvel, és a vilniusi csúcstalálkozó előtt. A tanulmány rámutat azokra a főbb geostratégiai pontokra, amelyek a NATO *északi stratégiai irányának* alappillérei lehetnek, ha a két országnak sikerül csatlakoznia a szövetséghez. Fontos megjegyezni, hogy azon túl, hogy a finn és a svéd haderő interoperábilis a NATO-erőkkel, hasonló stratégiai kultúrával is rendelkeznek, megfelelnek minden a csatlakozáshoz szükséges követelménynek. A csatlakozás egyetlen igazi akadályát a török fél jelenti, amely a NATO története során először blokkol *tartósan és egyoldalúan* szövetségi döntést.⁴ Az elkövetkező hónapok nagy kérdése az lesz, változik-e a török kormányzati álláspont, hogy végül a Török Nagy Nemzetgyűlés (Türkiye Büyük Millet Meclisi) zöld utat adjon Svédország NATO csatlakozásának is. A tanulmány írásakor azt feltételeztük, ami végül is megvalósult, hogy elképzelhető egy különutas forгатókönyv is: Finnország egyedül is csatlakozik a NATO-hoz, ha Svédország meghívása elhúzódik.

3 2023. július 5-én Kanada, Dánia, Izland és Norvégia, július 6-án Észtország és az Egyesült Királyság, július 7-én Albánia, július 8-án Németország, július 12-én Hollandia és Luxemburg, július 13-án Bulgária, július 14-én Lettország és Szlovénia, július 15-én Horvátország, július 20-án Lengyelország, Litvánia és Belgium, július 21-én Románia, július 27-én Észak-Macedónia és Montenegró, augusztus 2-án Franciaország, augusztus 3-án Olaszország és az Amerikai Egyesült Államok, augusztus 27-én Csehország, szeptember 15-én Görögország és Spanyolország, szeptember 15-én Portugália, majd szeptember 27-én Szlovákia erősítette meg a két NATO-aspiráns ország csatlakozási okiratait. New Atlanticist, Januar 27, 2023.

4 Pénzváltó 2022.

Partnerségből NATO-tagság

A NATO-tagságra aspiráló országok együttműködése a szövetséggel akkor kezdődött, amikor Finnország és Svédország 1994-ben csatlakozott a Partnerség a Békéért (Partnership for Peace – PfP) programhoz, 1997-ben pedig az Euro-atlanti Partnerségi Tanácshoz (Euro-Atlantic Partnership Council – EAPC). A közel 30 éves partnerség alatt a két ország mintapéldájává vált a NATO-val való hatékony és sikeres együttműködésnek. A finnek és svédek aktívan részt vettek a NATO által vezetett afganisztáni, balkáni és iraki missziókban, valamint közösen vesznek részt a Norvégia által vezetett Cold Response (Hideg válasz) fedőnevű gyakorlatokon.⁵ 2014-ben a walesi csúcstalálkozón elfogadták a Partnerségi Interoperabilitási Kezdeményezést (Partnership Interoperability Initiative – PII), amelynek keretében Finnország és Svédország kiemelt partnerségi státuszt (Enhanced Opportunities Partner – EOP) kapott Ausztráliával, Grúziával és Jordániával együtt (Ukrajna 2022 júniusában csatlakozott a csoporthoz).⁶ A kiemelt partnerországok hozzáférnek a műveleti tervezéshez, részt vehetnek NATO-gyakorlatokon, rendszeres politikai konzultációt folytathatnak a szövetséggel. A Partnerségi Interoperabilitási Kezdeményezésen belül a NATO elindított egy ún. Interoperabilitási Platformot is, amihez eddig 23 partnerország csatlakozott.⁷ A kezdeményezés fő célja, hogy megfelelő együttműködési tudás és tapasztalat megszerzése után a partnerországok adott esetben csatlakozni tudjanak a NATO Reagáló Erőkhöz (NATO Response Force – NRF).

A politikai és szakmai vélemény⁸ egységes abban, hogy Finnország és Svédország felvételével erősebb lesz a NATO (1. táblázat), biztonságosabb lesz az euroatlanti térség, ugyanakkor a csatlakozó országok védelme is megbízhatóbb lesz az 5. cikk garanciájával. A NATO már az 1957-es stratégiai koncepcióban megfogalmazta a két ország geostratégiai fontosságát Skandinávia védelmében. „Svédország közvetlen útjában fekszik minden keletről érkező Skandinávia elleni támadásnak. A Szovjet-Oroszország nem hagyhatja figyelmen kívül azt a lehetőséget, hogy Svédország is csatlakozik a szövetséghez, ha megtámadnak egy másik skandináv országot. Szárazföldi támadás csak Finnország legészakibb részén keresztül lehetséges, ami nem valószínű, így a Svédország elleni támadás légi vagy tengeri úton történne.”⁹

A tagsági kérelem nem várt fordulat volt a két ország politikájában, a NATO-tagság lehetősége állandó napirendi kérdés volt a belpolitikai vitákban, különösen a 2008-as grúz háború és a 2014-es ukrajnai válság után. Akkor még sem a politikai térben, sem a lakosság körében nem volt többsége a transzatlanti szövetséghez való csatlakozásnak, az aggodás jelei azonban megjelentek mindkét skandináv országban.

5 Relations with Sweden, NATO, 2022.

Relations with Finland, NATO, 2022.

6 Siposné Kecskeméthy 2022a 48.

7 Interoperability Platform (IP). A platformnak az alábbi országok a tagjai: Örményország, Ausztrália, Ausztria, Azerbajdzsán, Bahrein, Bosznia–Hercegovina, Finnország, Grúzia, Írország, Japán, Jordánia, Kazahsztán, Koreai Köztársaság, Moldovai Köztársaság, Mongólia, Marokkó, Új-Zéland, Szerbia, Svédország, Svájc, Tunézia, Ukrajna és az Egyesült Arab Emírségek

8 Csiki Varga, Etl, Tálás, Varga 2022; Ojanen 2022.

9 Overall Strategic Concept 1957. 300.

1. ábra.

Svédország és Finnország elhelyezkedése a NATO északi szárnyán

(Forrás: Link: Sweden and Finland's journey from neutral to Nato - BBC News)

Svédország például 2015-ben remilitarizálta a stratégiai fekvésű Gotland-szigetet a Balti-tengeren (erről a helyről ellenőrizhetők a Balti-tengeren a három balti ország és Finnország légi és tengeri útvonalai), ahová 2019-ben már légvédelmi rakétaegységet is telepített. Mindkét ország 2014-ben együttműködési szándéknyilatkozatot (Memorandum of Understanding – MoU) írt alá a NATO-val (2015-től már NATO-gyakorlatokat tartottak az északi országokban), amit 2016-ban már befogadó nemzeti támogatási szerződéssel egészítettek ki. Mindkét ország a csatlakozási kérelem előtt alaposan megvizsgálta biztonság- és védelempolitikai helyzetét, a kormányok nyilvános jelentést tettek a parlamenteknek.¹⁰ A csatlakozás fontosságáról már nemcsak a politikai elit volt meggyőződve, hanem a lakosság is, ahol a NATO támogatottsága

10 Finnish Government Report on changes in the security environment 2022; Deterioration of the Security Environment. Government Offices of Sweden 2022.

az orosz invázió után folyamatosan nőtt: a finneknél a 2022 februári 43%-ról áprilisra 68%-ra, a svédeknek pedig 42%-ról 51%-ra emelkedett.¹¹ Végül mindkét parlament magas arányban szavazott a NATO-tagság kérelmezése mellett.

Új geostratégiai irány

A két ország tagsága jelentős változásokat hozhat a NATO és az északi régió számára. A NATO-nak jelenleg 1140 kilométeres határa van Oroszországgal (norvég–orosz 196 km, észt–orosz 294 km, lett–orosz 217 km, litván–orosz 227 km, lengyel–orosz 206 km (az utóbbi kettő a kalinyingrádi területtel), ami Finnország csatlakozásával több mint duplájára, 2480 km-re nő (a finn–orosz határ hossza 1340 km). Az új határvonalak, kikötők és légi bázisok egy teljesen új geostratégiai gondolkodást jelentenek a NATO számára. A jövőben a Balti-tenger felett erősebb felügyelettel rendelkezik a NATO, konfliktus esetén könnyebbé válik Észtország, Lettország és Litvánia NATO általi védelme.¹² Oroszországnak Kalinyingrádon keresztül nyílik kijárása a Balti-tengerre. A NATO 2030: *Egységben egy új korszakért* című jelentésének egyik fő következtetése, hogy a jelenlegi biztonsági környezetre jellemző a geopolitikai verseny újbóli megjelenése. A jelentés is „kiemelten foglalkozott Finnország és Svédország példaértékű szerepével, valamint hozzájárulásukkal a Szövetség tevékenységéhez. Rámutatott arra, hogy a két országgal kialakított kapcsolat modellértékű lehet a más régiókban folytatott partnerség fejlesztésében”.¹³ A dokumentum kitér arra is, hogy a NATO-nak stratégiát kell kidolgoznia az Arktisz térségére vonatkozóan, és azzal összhangban szükséges frissíteni a 2011. évi tengeri stratégiáját (Alliance Maritime Strategy – AMS) is.¹⁴ Nem szabad elfelejteni, hogy Finnország és Svédország csatlakozásával a szövetség érdekeltsége tovább növekszik az Arktisz régióban. Lee Mottola az Arctic Institute elemzője, az Északi Parancsnokság (NATO’s Arctic Command – ARCCOM) felállítása mellett érvel,¹⁵ amely lényegében megoldást jelentene a NATO aktívabb északi stratégiai irányának meghatározásában, és egyben ellensúlyozná Oroszország egyre agresszívabb jelenlétét, valamint Kína ambiciózus törekvéseit a térségben.

Finnország első északi-sarkvidéki stratégiai dokumentuma 2013-ban jelent meg. 2021 júniusában a finn kormány elfogadta az új stratégiát, amely 2030-ig határozza meg az ország stratégiai prioritásait az Arktisz térségben. Finnország célja egy békés sarkvidéki térség, amelyet a többi országgal való konstruktív együttműködés jellemez. Ezért a stratégia nagy hangsúlyt fektet arra, hogy minél kevesebb konfliktus és feszültség érje a térséget.¹⁶ Svédország 2011-ben adta ki a saját Arktisz-stratégiáját, amely sarkvidéki nemzetként határozta meg az országot, és megerősítette a svédek elkötelezettségét az Északi-sarkvidék iránt. 2016 elején Svédország a sarkvidéki stratégiát¹⁷

11 Reuters 2022.

12 Huhtanen 2022.

13 Siposné Kecskeméthy 2022b. 71.

14 NATO 2030: United for a New Era 2020. 41.

15 Raspotnik 2023.

16 Finnish Government, Finland’s Strategy for Arctic Policy, 2021.

17 New Swedish Environmental Policy for the Arctic, 2016.

kiegészítette az új sarkvidéki környezetvédelmi szakpolitikával. Finnország határos a Kola-félszigettel, amely az Északi-sarkvidéken állomásozó orosz északi flottának (beleértve annak atomfegyverekkel felszerelt tengeralattjáróit) ad otthont. Ennek azért van jelentősége, mert Oroszország az elmúlt években jelentősen növelte katonai tevékenységét, sarkvidéki parancsnokságot állított fel, új északi-sarki repülőtereket és mélytengeri kikötőket nyitott meg a 2035-ig kitekintő sarkvidéki stratégiájának keretében.¹⁸ Kína északi-sarkvidéki selyemutat (Polar Silk Road) tervez, amely Kínát az Északi-sarkon keresztül Európával köti össze. Folyamatosan fejleszti a haditengerészeti képességeit, és tervei között szerepel a világ legnagyobb jégtörő hajójának megépítése.¹⁹ Az Északi-sarkvidék az Atlanti-óceán északi részének kapuja, amely létfontosságú kereskedelmi, közlekedési útvonalat biztosít Észak-Amerika és Európa között – így kiemelt jelentőséggel bír az euro-atlanti biztonság szempontjából is.²⁰ Az ENSZ keretében működő Eghajlatváltozási Kormányközi Testület (Intergovernmental Panel on Climate Change – IPCC) forgatókönyve szerint elképzelhető, hogy 2050-re eltűnik az északi-sarki jégtakaró. Az északi-tengeri útvonalakon már napjainkban is rövidült az áthajózási idő az enyhébb jég- és időjárási viszonyok miatt.²¹ A finnek és a svédek is tagjai az Északi-sarkvidéki Tanácsnak,²² amelynek jelentősége valószínűleg tovább fog növekedni, hiszen az éghajlatváltozás hatására új hajózási útvonalak jönnek létre, egy egész évben hajózható északi-tengeri átvjáró nyílhat meg Európa és Kelet-Ázsia között.²³ Végül érdemes megjegyezni, hogy számos NATO-szövetséges is rendelkezik már önálló Arktisz-stratégiával, továbbá a szövetség is egyre nagyobb figyelmet irányít az Északi-sarkra olyan közös hadgyakorlatokkal, mint 2018-ban a Trident Juncture, vagy 2022-ben a Cold Response.²⁴ A két északi ország csatlakozása által kétségtelenül bővül a szövetség jelenléte a Balti-tengeren és az Arktisz régióban.

Finnország és Svédország biztonságpolitikai jellemzői

Bár békeidőszakban nem nagy haderőről beszélünk (a finn haderő mintegy 20 000 fő, a svéd fegyveres erők létszáma 15 000 fő), azonban mindkét ország hagyományosan komoly tartalékos erőkkel (a finnek 240 000 tartalékosal, a svédek 22 000 fő nemzeti gárdistával és 10 000 fő tartalékosal) rendelkeznek. Finnország nagy múltú sorköteles haderővel büszkélkedik, a svédek hivatásos hadsereget tartanak fenn, de 2019-ben – korlátozással (4000 fő) – visszaállították az önkéntes sorkatonai szolgálatot. Mindezek következtében a katonai erőviszony javul Észak-Európa és Oroszország között, a NATO javára. A szövetség két új (potenciális) tagországának hadereje korszerű harci technikával rendelkezik, mindkét ország erős hadiipart tudhat magáénak (a lízingelt

18 Kluge, Paul 2020.

19 Zhen 2021.

20 NATO Is Stepping up in the High North to Keep Our People Safe, 2022.

21 Special Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. 2022, 276.

22 Az Északi-sarkvidéki Tanács kétéves elnökségét jelenleg Oroszország (2021–2023) vezeti, az egyetlen a szervezet tagjai közül, amely nem NATO-tag/-partner.

23 Marshall 2022.

24 Gazdag 2021.

magyar Gripen vadászgépeket a svéd Saab cég gyártja). A finn haderő német (pl. Leopard 2A6-os harckocsik), amerikai (pl. NH90 helikopterek, C-130-as szállítógépek, tervbbe vett 64 db F-35A vadászgép vásárlása 2030-ig, 9,4 milliárd dollárért) és saját katonai hardverrel rendelkezik. Bár még mindig van a rendszerben orosz harci technika is (pl. BMP-2-es gyalogsági harcjármű, Gvozdnyika tüzérségi löveg), a védelmi költségvetés emelésével (2022-ben 5,5 milliárd EUR) ezeket a harceszközöket szeretnék rövid távon lecserélni. A svéd védelmi erők felszereltsége saját, és nyugati fegyverekből áll (pl. a szárazföldi erőknél Leopard 2A5-ös, Patriot légvédelmi rakétarendszer, UH-60M helikopter), de a légierőnél (pl. JAS-39 Gripen vadászrepülőgép) és a haditengerészetnél (pl. Gotland tengeralattjáró) a hazai gyártású harci technika dominál. Mindkét ország hagyományos területvédelmi stratégiát követ, amelyben fontos a határvédelem, de kiemelt szerep jut a mélységi védelemnek is, amihez erős tartalékos erőket tartanak fenn, és folyamatosan erősítik az ország / társadalom ellenálló képességét. A svéd védelmi költségvetés 2021-ben 8,3 milliárd dollár volt, amely GDP-arányosan elmarad a NATO-követelményektől, Stockholm már bejelentette, hogy 2028-ig tervezi a 2%-os GDP védelmi költségvetési követelményt elérni. A két északi országra már készültek lépcsőzetes védelmi tervek (Graduated Response Plan – GRP) az orosz fenyegetettség miatt, de a NATO-tagság mélyebb védelmi tervezésbe is bevonja az új tagországokat.

A két ország védelmi tervezésbe történő közvetlen bevonása felveti majd azt a kérdést, milyen fejlesztést végezzenek az új tagállamok, hogyan kapcsolódjanak be a jelenlegi észak-kelet-európai védelmi együttműködésbe. Ideális esetben Helsinki és Stockholm figyelembe veszi a balti országok már rendelkezésre álló közel két évtizedes együttműködési tapasztalatait, olyan képesség-fejlesztéseket fognak végezni, amelyek erősítik a szövetség északi védelmét, de figyelembe veszik a térségi országok meglévő terveit, katonai erősségeit és gyengeségeit is. A tervezéshez fel tudják használni a meglévő regionális együttműködési formákat (a két ország 2014 óta már közösen végzi a part-raszálló és haditengerészeti erők fejlesztési tervezését), használhatja a szövetségi légi ellenőrzési hálózat (BALNET – Baltic Air Surveillance Network), vagy a brit vezetésű közös expedíciós haderő (Joint Expeditionary Force – JEF) 2018-as működési tapasztalatait. A fejlesztésnél mindkét országnak figyelembe kell vennie, hogy Kalinyingrádban jelentős orosz erők állomásoznak komoly területmegtartó képességekkel (Anti-Access/Area-Denial – A2/AD), amelyek semlegesítése fontos NATO-követelmény. Az orosz A2/AD elleni harc nagy hatótávolságú rakétarendszerek, elektronikai zavaró rendszerek, légvédelmi rakétaegységek stb. telepítését igényli, amely egyben jelentősen növelné a Suwalki-átjárón beérkező NATO-megerősítés balti védelmi lehetőségeit.²⁵ Finnország ezen kívül nagyobb szerepet kaphat a Finn-öböl védelmében, Svédország pedig a tengeri hadviselési képességek (pl. tengeralattjárók elleni védelem, aknamentesítési képességek, tengeri légtérellenőrzés, jégtörő képességek) fejlesztésében. Ez nemcsak a Balti- és Barents-tenger védelmét növelné, hanem csökkenteni tudná az Egyesült Királyság terheit a Murmanszkból induló orosz nukleáris tengeralattjárók ellenőrzése terén. Biztos, hogy különbség is lesz a két ország szövetségi politikájában, mivel Svédország kinyilvánította, hogy nem fog részt venni a NATO

25 Fodor 2022.

1. táblázat.

Finnország és Svédország védelmi jellemzői

(Szerkesztette: Szenes Zoltán a The Military Balance: Chapter Four, Europe, 2022. 102–103; 151–153, a Global Firepower Countries Index 2023 és az Europe's Northern Group and Deterrence in Depth, Defense.info alapján)

Megnevezés	Finnország	Svédország	Megjegyzés
Terület	338 000 km ²	450 000 km ²	
Lakosság	5,6 millió fő	10,3 millió fő	
GDP (2021)	261 Mrd USD	622 Mrd USD	Mindkét ország EU-tag (1995)
GDP (egy főre)	53 523 USD	58 639 USD	
Fegyveres erők	19 250 fő szárazföldi 13 400 fő haditengerészet 3150 fő légierő 2700 fő határőrség 2700 fő tartalékos erők 238 000 fő	14 600 fő szárazföldi 6850 fő (2 dandár) haditengerészet 2100 fő légierő 2700 fő Nemzeti Gárda 21 200 fő tartalékos erők 10 000 fő	Mindkét országban létezik sorköteles haderő (Svédország 2018-ban állította vissza, 4000 fő önkéntes sorkatonra (nőkre is vonatkozik)
Védelmi költségvetés (2021)	5,96 Mrd \$ GDP 2%	8,36 Mrd \$ GDP 1,4%	
Műveleti részvétel (ENSZ, EU, NATO)	141 fő (3 kontinens, 6 ország, 8 misszió)	385 fő (4 kontinens, 9 ország, 12 művelet)	
PfP-tagság	1994. május 9.	1994. május 9.	Mindkét ország EOP-státuszt (fejlett együttműködési partner) kapott 2014-ben
Északi védelmi együttműködés (NORDEFKO) tagság	2009	2009	Mindkét ország tagja az Északi Csoportnak (the Northern Group) (2016)
Sarkvidéki Tanács (Arctic Council)	1996 (Lappföld: 103 000 km ² , 180 000 fő)	1996 (két északi megye: 153 000 km ² , 520 000 fő)	Emellett mindkét ország tagja a Barents Euro-Sarkvidéki Tanácsnak (BEAC) is
Globális katonai erő-rangsor (GFP) 2023	51. hely	37. hely	<i>Magyarország helyezése: 57. hely</i>

Nukleáris Tervező Bizottságának munkájában, bár egyik ország sem tervezi nukleáris fegyverek befogadását saját országa területén. Érdekes módon, amíg Ukrajna NATO-tagsága casus bellit jelentett Oroszországnak, a skandináv országok NATO-felvételét visszafogottan kommentálták Moszkvában, bár figyelmeztettek a döntés lehetséges következményeire. Putyin elnök szavaival élve Oroszországnak nincs területi problémája Svédországgal és Finnországgal. Ugyanakkor többször is figyelmeztette

a skandináv országokat, hogyha a NATO katonai kontingenseket kezdenek el állomásoztatni a térségben, valamint a védelmi infrastruktúráját is bővítik, úgy Oroszországnak is szükséges reagálnia elsősorban a balti-tengeri térség védelmének megerősítésével, ami nem zárja ki a nukleáris fegyverek telepítését sem.²⁶

Elhúzódó csatlakozás: a török és a magyar álláspont

Törökország 1952-től a NATO tagja, amely mindig is határozottan kiállt a NATO Nyitott ajtó politikája²⁷ mellett. A NATO-hoz történő csatlakozáshoz minden szövetséges egyhangú hozzájárulása szükséges. Törökország már a két északi ország tagsági jelentkezésekor fenntartásait fejezte ki, különösen az aspiráns országok terrorizmus elleni harcban való részvételével kapcsolatban, amely figyelmen kívül hagyta Ankara érdekeit. Ezért blokkolta a csatlakozási tárgyalásokat. Tárgyalásokat kezdeményezett a NATO égisze alatt a finn és a svéd kormánnyal, hogy megvitassa velük legitimnek tekinthető nemzetbiztonsági aggodalmait. Erdogan török elnök felszólította Svédországot és Finnországot, hogy szüntessék be a kurd terrorista csoportok, főleg a Kurdisztáni Munkáspárt (kurdul: Partiya Karkerên Kurdistan – PKK) és más formációk támogatását, adjanak ki megnevezett terroristákat és disszidenseket a török hatóságoknak. További török követelés volt, hogy az aspiráns országok szüntessék be az ország elleni fegyverembargót, amelyet Törökország 2019-ben Észak-Szíria ellen indított hadművelete miatt vezettek be. A konstruktív tárgyalások következtében – a NATO főtitkár „bábáskodása” mellett – a tárgyaló felek egy *háromoldalú memorandumot*²⁸ írtak alá 2022. június 28-án, a NATO madridi csúcstalálkozója előtt, amelyben kifejezték elkötelezettségüket a nyitott ajtó politikájának folytatása mellett. Ez lehetővé tette, hogy a szövetségesek – mind a 30 tagország –, 2022. július 5-én aláírják a csatlakozási jegyzőkönyveket, amelyeket azonban, a tagállamoknak a saját nemzeti előírásaiknak megfelelően ratifikálni kell.

Jóllehet a háromoldalú megállapodás egyértelműen Ankarának kedvezett, továbbra sem jutottak nyugvópontra a vitatott kérdések, a török fél folyamatosan kritikákat fogalmazott meg, nőtt a felek közötti feszültség. A tárgyalások lényegében megálltak, és a szövetségesek Ankara felé tekintenek. Svédország a megállapodás keretében felülvizsgálta a terrorizmussal kapcsolatos törvényeit, új terrorizmus ellenes törvényt fogadott el, folyamatosan finomítja a jogszabályi környezetet.²⁹ 2022. december elején Svédország kiadta Törökországnak Mahmut Tat-ot, a PKK feltételezett tagját, aki 2015 óta élt a svéd fővárosban, politikai menedékjogra várva. Ő jelenleg már egy isztambuli börtönben tölti a büntetését.³⁰ Ankara azonban további terrorizmussal gyanúsított török állampolgárok kiadását követeli. Nem elégedett a védelmi export újraszabályozásával sem, mert a török védelmi ipari cégeknek továbbra is nehéz exportengedélyeket kapni Svédországból. A három ország viszonya rendkívül összetett,

26 Roth 2022.

27 Washingtoni Szerződés 10. cikk

28 Trilateral memorandum between Türkiye, Finland and Sweden. 2022.

29 Rolander 2022.

30 Turkish Minute, Sweden Slammed for Violating Int'l Law with Extradition of Kurdish Man to Turkey

hiszen Svédországban több mint 100 000, míg Finnországban közel 16 000 kurd él; a megállapodás végrehajtásával kapcsolatban egymástól eltérő svéd / finn és török értelmezések vannak.³¹ Bár a PKK-t mindkét ország terrrorszervezetként jegyzi, azonban Demokratikus Szövetség Pártja (kurdul: Partiya Yekîtiya Demokrat – PYD) képviseleti irodával rendelkezik a svéd fővárosban, és a tüntetéseken is rendszeresen megjelenik a PKK zászlaja. A háromoldalú megállapodásban a felek rögzítették, hogy „Finnország és Svédország nem nyújt támogatást a YPG/PYD-nek és a Törökországban FETÖ-nek³² nevezett szervezetnek. Törökország teljes mértékben támogatja Finnországot és Svédországot a nemzetbiztonságukat fenyegető veszélyekkel szemben.”³³ A megállapodás egy konkrét cselekvési tervet vázol fel olyan lépésekkel, mint a közös, strukturált együttműködési mechanizmus létrehozása a kormányzat minden szintjén, beleértve a hírszerző ügynökségeket is, valamint az együttműködés fokozását a terrorizmus elleni küzdelem és a szervezett bűnözés terén.

A svédek és a törökök között lévő feszültség 2023-as év kezdetével csak tovább fokozódott. 2023. január 21-én egy a svéd-dán politikus – Rasmus Paludan³⁴ – Törökország stockholmi nagykövetsége előtt elégette a muszlimok szent könyvét a Koránt, amely miatt a februárra tervezett trilaterális találkozót Erdogan elnök azonnal lemondta. A találkozóra a NATO-főtitkár is hivatalos volt.³⁵ Az eset után Ulf Kristersson, Svédország miniszterelnöke Twitter-üzenetében tiszteletlen cselekedetnek és provokációnak nevezte a történetet, és együttérzését fejezte ki minden muszlimmal. Nem sokkal a stockholmi incidens után az isztambuli svéd konzulátus előtt is tüntetők százai tiltakoztak égő fáklyákkal a koránégetés ellen. A Beyoglu negyedben található svéd konzulátus gyorsan reagált a tüntetésre, és az ablakára feliratot tűzött ki: „Nem osztjuk a könyvégető idióta nézetét!” Mindazonáltal a svédországi szélsőjobboldali szélsőségesek tisztában vannak a tüntetések / tiltakozások szervezésének jogi lehetőségeivel, tudják, hogy még a Korán égetése sem jár büntetőjogi következményekkel. Minden tiltakozás szervezése előtt a rendőrségtől engedélyt kell kérni, amit a rendőrség köteles kiadni a szabad véleménynyilvánításra hivatkozva.³⁶ Az eset után Erdogan kijelentette, hogy a török értékek és a muzulmán hitvilág tiszteletben tartásának hiánya Svédországnak a NATO-tagság iránti kérelmébe kerülhet. Jóllehet a két fél eltérő jogi értelmezést alkalmaz mind a terrorizmus, mind a szabad véleménynyilvánítás kapcsán, és egyes esetekben Törökország elvárásai nem felelnek meg a svéd kormányzati rendszer realitásának. A svédek gyakran rámutatnak intézményeik függetlenségére, ahol liberális jogrendszer szabályozza az állami hatóságok és a rendőrség tevékenységét, a kormánynak limitált lehetőségei adódnak a közvetlen beavatkozásra.³⁷ A csatlakozási folyamatot befolyásolja a 2023. májusra kiírt kétfordulós

31 Pénzváltó 2022.

32 A „Fethullahista Terrrorszervezet” kifejezés Törökország kormánya által a Fethullah Gülen által vezetett iszlamista testvéri mozgalomra utal.

33 Trilateral Memorandum 2022. para 4.

34 Az iszlám- és bevándorlásellenes Stram Kurs vezetője, aki rendszeresen Koránt éget, ezután az eset után pár nappal Dániában egy mecset előtt megismételte cselekedetét.

35 Reuters, Turkey Cancels Trilateral Sweden-Finland Meet after Protest

36 Hellyer 2023.

37 Coşkun 2023.

választás Törökországban (első forduló május 14., második forduló május 28.), amelynek eredménye teljesen nyílt. Ha Erdogan hatalmon marad, akkor folytatódik a diplomáciai „iszapbirkózás” a svéd NATO-tagságot illetően. Az egyesült ellenzék győzelme esetén viszont gyors ratifikáció várható, mert Kemal Kilicdaroglu elnökjelölt már bejelentette, hogy a NATO-val új együttműködésre törekszik. A választásokat azonban számos belpolitikai tényező fogja befolyásolni, hiszen a 2023. február 6-án – a Richter-skála szerinti 7,8-as és 7,5-ös erősségű – földrengés rázta meg Kahramanmaraş térségét, ahol három hónapig tartó rendkívüli állapotot vezettek be. Az mindenesetre jó hír, hogy március 9-én a csatlakozási tárgyalások folytatódtak Törökország és a két aspiráns ország között. Közben ismét hírek jelentek meg az amerikai F-16-os vadászgépek lehetséges eladásáról Törökország számára, amennyiben ez segítené a csatlakozási folyamat lezárását.³⁸

A csatlakozás magyar megerősítése egyszerűbbnek tűnik, mint a török ratifikáció. A Magyar Kormány már 2022. július 24-én benyújtotta az Országgyűlésnek a Finn Köztársaságnak és a Svéd Királyságnak az Észak-atlanti Szerződéshez való csatlakozásáról szóló Jegyzőkönyv kihirdetéséről szóló törvényjavaslatot. Az Országgyűlés azonban hosszú ideig „nem talált időt” a csatlakozás jóváhagyásáról szóló napirend megtárgyalására, bár többször voltak hírek a téma napirendre vételéről. Ugyanakkor hazánk egyértelműen kifejezte a támogatását a finn és a svéd csatlakozás iránt, kormányzati ígéretként többször elhangzott, hogy „nem mi leszünk az utolsók a ratifikáció tekintetében”.³⁹ Az utóbbi időben azonban a szövetségesek részéről is egyre többször érkezett sürgetés,⁴⁰ végül az Országgyűlés március 1-jén kezdte meg a csatlakozás jóváhagyásáról szóló vitát. A parlamenti vitában a kormánypártok támogatták a szerződések megerősítését, de a bővítés megosztotta a frakciószövetséget, mivel a két tagjelölt ország egyes képviselői korábban „megkérdőjelezték demokráciánkat, a magyar média szabadságát, az igazságszolgáltatás függetlenségét és aktívan akadályozni próbálták az uniós forrásokhoz való hozzáférésünket”.⁴¹ Az ellenzéki pártok vezérszónokai – a Mi Hazánk kivételével – feltételek nélkül támogatták a finn és svéd csatlakozást. A nemzeti radikális és populista párt azért ellenzi a bővítést, mert a két északi ország felvételével jelentősen hosszabb lesz a NATO határszakasza Oroszországgal, ami véleményük szerint növeli a háború esélyét. Az Országgyűlés március második hetében parlamenti delegációt⁴² küldött a két aspiráns ország parlamentjeihez, hogy a kölcsönös tiszteleten alapuló párbeszéd jegyében tisztázzák a problémákat, félreértéseket, és új minőségű szövetségi viszonyt alakítsanak ki. A delegáció hazatérése után beszámolt tapasztalatairól az Országgyűlésnek, amelyben mindkét ország csatlakozásának támogatását javasolta.

A politikai nyilatkozatok és a vita alapján biztosra vehető volt, hogy a március végi ülészakon az Országgyűlés pozitívan szavaz a csatlakozásról, mert Magyarország

38 Reuters Newsroom 2023

39 Gáspár 2023.

40 Stoltenberg 2023.

41 Magyar Nemzet 2023.

42 A delegációt Hende Csaba, az Országgyűlés alelnöke, Németh Zsolt, a Külügyi Bizottság elnöke, valamint Győri Enikő és Schaller-Baross Ernő európai parlamenti képviselők alkották.

nem keveri össze a NATO bővítést a kétoldalú kapcsolatokkal (Németh Zsolt). A törvénytervezeteket időben előkészítették,⁴³ az Országgyűlés március 27-én törvénnyel elismerte Finnország csatlakozásáról szóló jegyzőkönyv hatályát, kihirdette a finn Csatlakozási Jegyzőkönyvet, amelynek magyar fordítását, illetve hiteles angol nyelvű szövegét a törvény melléklete tartalmazza. Svédország csatlakozásának ratifikálását az Országgyűlés elhalasztotta. A magyar kormány „sérelem” miatt döntött így, mert Stockholm korábban bírálta Orbán Viktor miniszterelnök politikáját.

A törvény csak akkor lép életbe, ha Törökország (az Észak-atlanti Szerződés részes feleinek mindegyike) is ratifikálja a jegyzőkönyvet, és erről az Egyesült Államok Kormánya tájékoztatja Magyarországot. Végül a török ratifikáció után Finnország 2023. április 4-én – 31. nemzetként – a NATO teljes jogú tagja lett.

A különutas forгатókönyv valóságá vált

A háromoldalú megállapodást követően mindkét északi ország feloldotta a közel három éve tartó fegyverembargót Törökországgal szemben, valamint számos jogszabályt és intézkedést hozott a kurd terrorizmus elleni védelem érdekében. A stockholmi török nagykövetség előtti istenkáromlás (Koránégetés) után azonban Ankara véleménye megváltozott, a megállapodás megszegésének tekintették az incidenst, és bejelentették, hogy többé nem számíthatnak a NATO-tagságuk támogatására.⁴⁴ 2023. január 29-én a török elnök beszédében már egy új irányról beszélt: elképzelhetőnek tartja, hogy Finnország csatlakozási kérelmét ratifikálják, míg a svédekét napirenden kívül hagyják. Ugyanakkor Erdogan figyelmeztetett, hogy Finnország nem követheti el ugyanazt a hibát, mint Svédország. Itt megjegyzendő, hogy Finnországban szigorúbb törvények vonatkoznak a vallási szentségre, ezért a Korán égetése a törvény szerint nem elfogadható, és büntetőjogi következményt vonna maga után.⁴⁵ Sauli Niinistö finn elnök meglehetősen pozitívan nyilatkozott a csatlakozással kapcsolatban, és úgy vélte, hogy Finnország és Svédország teljes jogú tagként vesz majd részt a vilniusi NATO-csúcson, hiszen, ha nyárig nem ratifikálják a tagságokat, az még inkább megkérdőjelezi a teljes csatlakozási folyamatot. Niinistö a 2023. február 11-én a Finn Hírügynökségnek (SST) adott interjújában kiemelte, hogy Svédországban életbe lépett új terrorizmusellenes törvények lehetőséget adhatnak Erdogannak arra, hogy elfogadja, hogy Svédország is végrehajtotta a megállapodás szerinti pontokat.⁴⁶ Jelenleg is zajlik a tavaly nyáron életbe léptetett terrorizmus elleni svéd törvények felülvizsgálata, amelyek megújítása júniusra várható. A legnagyobb török elégedetlenség azonban nem a jogszabályok miatt van, hanem amiatt, hogy Ankara elégedetlen az általa terroristának vélt személyek kiadásának számával és sebességével. A kiadatás a két skandináv országban politikai alapon nem, csakis bírósági döntés alapján lehetséges. Mika Aaltola, a Finn Nemzetközi Kapcsolatok Intézetének (Finnish Institute of International Affairs) igazgatója már februárban javasolta, hogy

43 T/638. és T/639. sz. törvényjavaslatok 2022.

44 Turak 2023.

45 Donmez 2023.

46 Helsinki Times. "Niinistö on Nato Membership: 'If Not before Vilnius, Why after It?'"

meg kell vizsgálni a különutas csatlakozás lehetőségét. Twitter-bejegyzésében arról írt, hogy a ratifikációs folyamatot jól ismerő török szakértők, kutatók és döntéshozók is mind azon az állásponton vannak, hogy Finnországnak megítélnék a tagságot, a svédek későbbi csatlakozásával. A Nemzetközi Kapcsolatok Intézete a finn Parlament tanácsadó intézménye, amely megvizsgálta a különutas csatlakozás forgatókönyvét.⁴⁷ Az Ilta-Sanomat – Finnország második legnagyobb hírújságja – által készített felmérése szerint a finnek 53%-a kész volt Svédország nélkül is csatlakozni a NATO-hoz.⁴⁸ Pekka Haavisto finn külügyminiszter utalt már arra, hogy bár továbbra is a Svédországgal való közös csatlakozás a cél, azonban Finnországnak újra kell értékelnie a helyzetet, ha Svédország csatlakozási folyamata határozatlan időre elakad. A finn miniszterelnök az 59. Münchener Biztonságpolitikai Konferencián beszédében aláhúzta, hogy a ratifikációs folyamatot befolyásolni nem tudják, azonban a finn prioritás továbbra is a svédekkel történő közös csatlakozás, amely egyben a NATO közös érdeke is.⁴⁹ Mindenesetre a finn Parlament – tekintettel a választásokra (2023. április 2.) már február 28-án, óriási többséggel (184:7), jóváhagyta az ország NATO-csatlakozását.⁵⁰ Az idő haladásával egyre erősödött az a vélemény (a finn tiszti kar 90%-a nyilatkozott így), hogy szükség esetén egyedül is be kell lépni a NATO-ba.⁵¹ Ugyanakkor az Atlantic Council elemzésében rámutat arra, hogy Finnország NATO-csatlakozása Svédország nélkül stratégiai kihívás elé állítaná a Szövetséget a balti-tengeri térség közepén. Ezzel szemben a szövetséghez történő közös skandináv csatlakozás egyetlen koherens stratégiai irányt hozna létre az Északi-sarktól az Északi-tengeren és a Balti-tengeren át. A NATO főtitkár szerint a fő kérdés nem az, hogy Finnország és Svédország csatlakozására együtt kerül-e sor, hanem az, hogy a lehető leghamarabb mindketten teljes jogú tagként tudjanak csatlakozni a szövetséghez.⁵² 2023. március 30-án végül a török törvényhozók ratifikálták Finnország NATO-tagságát, a svédek esetében továbbra sem született döntés. A különutas csatlakozás forgatókönyve valósággá vált.

Összegzés

A tárgyalások folytatódnak, és egyre nagyobb a nyomás Ankarára, hogy ratifikálja a bővítési protokollt. A Törökországban történt földrengések és a választások körüli bizonytalanság azonban mind hátrébb sorolják a Svédország NATO-csatlakozási kérelmét. Ugyanakkor biztató lehet, hogy az amerikai külügyminiszter, Antony Blinken februári törökországi látogatása során napirendre került a két ország csatlakozási kérelme is. A találkozó után a török fél jelezte, hogy kész további egyeztetésre, azonban más NATO-szövetségeseket is felszólított, hogy sürgezzék a svéd vállalások mihamarabbi teljesítését.⁵³ Annak ellenére, hogy a Stockholm és Ankara közötti

47 Helsinki Times. "Researcher: Finland Should Voice Readiness to Split up Finnish and Swedish NATO Bids"

48 Adamson, Alander 2023.

49 European Commission, "Munich Security Conference," 2023.

50 The New York Times 2023

51 Balizs 2023

52 Stoltenberg 2023.

53 Blinken 2023.

kapcsolatok kevés javulást mutatnak, az biztosra vehető, hogy mind a NATO, mind a két skandináv ország érdeke, hogy a szövetség minél hamarabb egy 32 tagországból álló politikai és katonai szervezetté váljon. A ratifikáció „gyorsasága” egyrészt függ a parlamenti és választási eredményektől (május 14-re tűzték ki a választásokat), másrészt a nemzetközi közösség nyomásgyakorlásától Ankarára. Ha az ellenzék kerülne hatalomra, akkor az ígéretek szerint gyorsan napirendre tűzik a tagsági kérelmek jóváhagyását. Ha Recep Tayyip Erdoğan marad hatalomban, akkor csak a török tranzakcionalista külpolitika hagyományos pragmatizmusában lehet bízni. Magyar vonatkozásban Svédország ratifikációja technikai kérdésnek tekinthető, hiszen a kormány már többször kinyilvánította a jóváhagyási szándékát, csak a Parlamentnek kell napirendre tűzni a kérdést. Ha Törökországban az ellenzék nyerne, akkor gyorsan napirendre kell tűzni a kérdést, ha nem akar Budapest az utolsóknak maradni. A NATO mindenesetre felkészült, Jens Stoltenberg főtitkár többször nyilatkozta, hogy a szövetség szeretné mindkét országot teljes jogú taggá felvenni a vilniusi NATO-csúcstalálkozón. Mindazonáltal úgy véljük, hogy a szövetség képes lesz a hátralévő négy hónapban a nehézségeket leküzdeni, és Litvánia fővárosában már 32 tagállam fog tanácskozni. Igen beszédes, hogy 2022 októberében megjelent új amerikai stratégiai dokumentumokban (nemzeti biztonsági stratégia, nemzeti védelmi stratégia) Svédország és Finnország NATO-tagsága már tényként szerepel.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Adamson, Eric, Alander, Minna. 2023. "What Would Happen If Sweden and Finland Split up Their NATO Bids?" Atlantic Council, February 7, 2023. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/what-would-happen-if-sweden-and-finland-split-up-their-nato-bids/>. (Letöltés ideje: 2023.02.12.)
- Arctic Council. "Sweden," <https://www.arctic-council.org/about/states/sweden/>. (Letöltés ideje: 2023.02.05.)
- Balizs Benedek: Egyre jobban tartanak a finnek attól, hogy Ukrajna sorsára jutnak. Index, 2023. március 4. Egyre jobban tartanak a finnek attól, hogy Ukrajna sorsára jutnak (msn.com) (Letöltés ideje: 2023. 03.04.)
- Change, Intergovernmental Panel on Climate. 2022. The Ocean and Cryosphere in a Changing Climate: Special Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. Cambridge University Press, <https://www.ipcc.ch/srocc/chapter/chapter-3-2/> (Letöltés ideje: 2023.01.12.) <https://doi.org/10.1017/9781009157964>
- Coşkun, Alper. 2023. "Sweden's NATO Problem Is Also Turkey's NATO Problem." Carnegie Endowment for International Peace, February 1, 2023. <https://carnegieendowment.org/2023/02/01/sweden-s-nato-problem-is-also-turkey-s-nato-problem-pub-88929>. (Letöltés ideje: 2023.02.05.)
- Csiki Varga Tamás, Etl Alex, Tólas Péter, Varga Domonkos: A finn és svéd NATO-tagság és lehetséges következményeik. SVKI Elemzések, 2022/7. 2022. május 24. [https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemzesek_2022_7_A%20finn%20es%20a%20sved%20NATO-tagsag%20es%20lehetsleges%20kovetkezmenyeik_\(Csiki%20Varga%20T.%20-%20Etl%20A.%20-%20Tolas%20P.%20-%20Varga%20D.\).pdf](https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemzesek_2022_7_A%20finn%20es%20a%20sved%20NATO-tagsag%20es%20lehetsleges%20kovetkezmenyeik_(Csiki%20Varga%20T.%20-%20Etl%20A.%20-%20Tolas%20P.%20-%20Varga%20D.).pdf) (Letöltés ideje: 2023. 03.04.)
- Deterioration of the Security Environment – implications for Sweden. DS 2022:8. Government offices of Sweden. Ministry of Foreign Offices. Deterioration of the security environment - implications for Sweden, Ds 2022:8 (government.se) (Letöltés ideje: 2023.03.03.)

- Dönmez, Beyza Binnur. 2023. "Finland 'likely to Join NATO without Sweden' If Its Complications with Türkiye Not Solved in Long-Run," February 3, <https://www.aa.com.tr/en/politics/finland-likely-to-join-nato-without-sweden-if-its-complications-with-turkiye-not-solved-in-long-run/2805141>. (Letöltés ideje: 2023.02.05.)
- Gáspár Gergő. 2023. A magyar külügyminisztérium megszólalt a svéd- finn csatlakozás ügyében. Index.hu. 2023. február 19. A magyar külügyminisztérium megszólalt a svéd- finn NATO-csatlakozásról (msn.com) (Letöltés ideje: 2023.02.21.)
- Gazdag Erika. 2022. A NATO Arktisz politikája: elrettentés és védelem. *Hadtudomány 2022/1*. <https://doi.org/10.17047/HADTUD.2022.32.1.3> (Letöltés ideje: 2022.07.12.)
- Government report on changes in the security environment 2022. Publications of the Finnish Government, 2022: 20. Government report on changes in the security environment (valtioneuvosto.fi) (Letöltés ideje: 2023. 03.03.)
- European Commission, "Munich Security Conference," February 18, 2023. <https://www.youtube.com/watch?v=8alapni2toM>. (Megtekintés: 2023.02.18.)
- Finnish Government. "Finland's Strategy for Arctic Policy." Valto, June 18, 2021. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163247>. (Letöltés ideje: 2022.11.15.)
- Fodor Márk Jozzipovics: A Suwalki-folyosó stratégiai jelentőségének változása. SVKI Nézőpontok 2022/4. 2022. nov. 21. https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Nezopontok_2022_4.pdf (Letöltés ideje: 2022. 11.30.)
- Haltiwanger, John. 2022. "Biden Said Putin's Goal of Weakening NATO by Invading Ukraine Backfired Spectacularly." *Business Insider*, June 17, 2022. <https://www.businessinsider.com/biden-putin-wanted-finlandization-of-nato-but-got-nato-ization-of-finland-2022-6>. (Letöltés ideje: 2022.07.12.)
- Hellyer, H. A. 2023. "Sweden Must Not Let the Far Right Claim Victory in the Quran Burning Episode." *The National*, January 25, 2023. <https://www.thenationalnews.com/opinion/comment/2023/01/23/sweden-must-not-let-the-far-right-claim-victory-in-the-quran-burning-episode/>. (Letöltés ideje: 2023.01.25.)
- Helsinki Times. "Niinistö on Nato Membership: 'If Not before Vilnius, Why after It?'" February 13, 2023. <https://www.helsinkitimes.fi/finland/finland-news/domestic/22952-niinistoe-on-nato-membership-if-not-before-vilnius-why-after-it.html> (Letöltés ideje: 2023.02.14.)
- Helsinki Times. "Researcher: Finland Should Voice Readiness to Split up Finnish and Swedish NATO Bids" February 9, 2023. <https://www.helsinkitimes.fi/finland/finland-news/politics/22927-researcher-finland-should-voice-readiness-to-split-up-finnish-and-swedish-nato-bids.html>. (Letöltés ideje: 2023.02.12.)
- Huhtanen, Tomi. 2022. "Pushing Finland and Sweden into NATO Was Putin's Key Geopolitical Miscalculation." *www.euractiv.com*, May 12, 2022. <https://www.euractiv.com/section/defence-and-security/opinion/pushing-finland-and-sweden-into-nato-was-putins-key-geopolitical-miscalculation/>. (Letöltés ideje: 2023.01.12.)
- Kluge, Janis, Paul, Michael. 2020. "Russia's Arctic Strategy through 2035. Grand Plans and Pragmatic Constraints. Stiftung Wissenschaft and Politik, SWP Comment 2020/ C57. 26.11.2020. *Russia's Arctic Strategy through 2035 - Stiftung Wissenschaft und Politik (swp-berlin.org)* (Letöltés ideje: 2023. 03.04.)
- Madrid Summit Declaration Issued by NATO Heads of State and Government 2022. NATO, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_196951.htm. (Letöltés ideje: 2022.06.30.)
- Marshall, Tim. 2022. "Sweden and Finland to Join NATO." *Geographical*, August 18, 2022. <https://geographical.co.uk/geopolitics/sweden-and-finland-to-join-nato>. (Letöltés ideje: 2022.11.17.)
- NATO 2030: United for a New Era: Analysis and Recommendations of the Reflection Group Appointed by the NATO Secretary General." *www.nato.int*, November 25, 2020. https://www.nato.int/nato_static_files2014/assets/pdf/2020/12/pdf/201201-Reflection-Group-Final-Report-Uni.pdf. (Letöltés ideje: 2021.01.12.)
- NATO's Arctic Command: A Case for the Expansion of NATO's Mission in the High North. The Arctic Institute, Center for Circumpolar Security Studies, January 19, 2023. <https://www.thearcticinstitute.org/nato-arctic-command-case-expansion-nato-mission-high-north/>. (Letöltés ideje: 2023.02. 05.)

- NATO Is Stepping up in the High North to Keep Our People Safe. NATO, August 24, 2022. https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_206894.htm. (Letöltés ideje: 2023.11.16.)
- NATO Partnership Interoperability Initiative. 2014. NATO - Topic: Partnership Interoperability Initiative. Last updated: 22 Feb. 2022. (Letöltés ideje: 2023. 03.03.)
- New Atlanticist. 2023. When will Sweden and Finland join in NATO? Tracking the ratification process across the Alliance. Januar 27, 2023. When will Sweden and Finland join NATO? Tracking the ratification process across the Alliance. - Atlantic Council (Letöltés ideje: 2023. 03.03.)
- Ojanen, Hanna, 2022. Finland and Sweden in NATO. The potential of new security providers. NATO Defence College Policy Brief No.18. November 2022. [https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemzesek_2022_7_A%20finn%20es%20a%20sved%20NATO-tagsag%20es%20lehetseges%20kovetkezmenyeik_\(Csiki%20Varga%20T.%20-%20Et%20A.%20-%20Talas%20P.%20-%20Varga%20D.\).pdf](https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemzesek_2022_7_A%20finn%20es%20a%20sved%20NATO-tagsag%20es%20lehetseges%20kovetkezmenyeik_(Csiki%20Varga%20T.%20-%20Et%20A.%20-%20Talas%20P.%20-%20Varga%20D.).pdf) (Letöltés ideje: 2022. 11.25.)
- Overall Strategic Concept for the Defence of the North Atlantic Treaty Organization Area. 1957. Appendix: Area Planning Guidance, 300. NATO Strategic Documents 1949-1969. a570523a.pdf (nato.int) (Letöltés ideje: 2023. 01. 12.)
- Pénzváltó Nikolett. 2022. Török akadály a svéd és finn NATO csatlakozás előtt. NKE Stratégiai Védelmi Kutatóintézet, SVKI Elemzések, 2022. 10. https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemzesek_2022_10.pdf. (Letöltés ideje: 2022.11.23.)
- Rasputnik, Andreas. 2023. "NATO's Arctic Command: A Case for the Expansion of NATO's Mission in the High North." The Arctic Institute, Center for Circumpolar Security Studies, January 19, 2023. <https://www.thearcticinstitute.org/nato-arctic-command-case-expansion-nato-mission-high-north/>. (Letöltés ideje: 2023.01.24.)
- Relations with Finland. NATO, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49594.htm. (Letöltés ideje: 2023.01.12.)
- Relations with Sweden. NATO, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52535.htm. (Letöltés ideje: 2023.01.12.)
- Reuters. "Turkey Cancels Trilateral Sweden-Finland Meet after Protest -State TV," January 24, 2023. <https://www.reuters.com/world/turkey-cancels-trilateral-sweden-finland-meet-after-protest-state-tv-2023-01-24/>. (Letöltés ideje: 2023.02.05.)
- Reuters. „Explainer: Finland, Sweden weigh up pros and cons of NATO membership. April 13. Explainer: Finland, Sweden weigh up pros and cons of NATO membership | Reuters (Letöltés ideje: 2023.03.03.)
- Reuters Newsroom. Senators to ask Biden to link F-16 sale to Ankara to NATO Enlargement. 02.02.2023. Senators to ask Biden to link F-16 sale to Ankara to NATO enlargement | eKathimerini.com (Letöltés ideje: 2023. 02. 04.)
- Roth, Andrew. 2022. "Putin Issues Fresh Warning to Finland and Sweden on Installing NATO Infrastructure." The Guardian, June 30, 2022. <https://www.theguardian.com/world/2022/jun/29/russia-condemns-nato-invitation-finland-sweden>. (Letöltés ideje: 2023.02.05.)
- Siposné Kecskeméthy Klára, 2022a. A NATO - partnerségi kezdeményezések története 2021-ig. Budapest: Zrínyi Kiadó, HM Zrínyi Nonprofit Kft.
- Siposné Kecskeméthy Klára. 2022b. Új szinten a partnerségi kapcsolatok: a NATO madridi csúcstalálkozó értékelése. Hadtudomány, XXXII. évf. 2022/3. 66–79. <https://doi.org/10.17047/HADTUD.2022.32.3.66>
- Stoltenberg, Jens.2023."Stoltenberg: 'Time is now' to let Finland and Sweden join NATO. DPA, 28 Feb, 2023. Stoltenberg: 'Time is now' to let Finland, Sweden join NATO (msn.com) (Letöltés ideje: 2023.03.04.)
- T/637. sz. törvényjavaslat. 2022. A Finn Köztársaságnak az Észak-atlanti Szerződéshez való csatlakozásáról szóló Jegyzőkönyv kihirdetéséről. 2022. 07.24. 00637.pdf (parlament.hu) (Letöltés ideje: 2023. 03.03.)
- T/638. sz. törvényjavaslat. 2022. A Svéd Királyságnak az Észak-atlanti Szerződéshez való csatlakozásáról szóló Jegyzőkönyv kihirdetéséről. 2022. 07.24. T/638. számú törvényjavaslat indokolással - a Svéd Királyságnak az Észak-atlanti Szerződéshez való csatlakozásáról szóló Jegyzőkönyv kihirdetéséről (jogkodox.hu) (Letöltés ideje: 2023. 03.03.)

- The Defense Post. "Sweden, Finland Joining NATO Together Not 'Main Question:' Stoltenberg," February 14, 2023.
<https://www.thedefensepost.com/2023/02/14/sweden-finland-join-nato-question/>.
(Letöltés ideje: 2023.02.14.)
- The New York Times. 2023. „Finland on Cusp of Joining NATO, but Maybe Not With Sweden. March 1, 2023. Finland on Cusp of Joining NATO, but Maybe Not With Sweden - The New York Times (nytimes.com) (Letöltés ideje: 2023. 03.04.)
- Turak, Natasha. 2023. "Erdogan Suggests Turkey Could Accept Finland into NATO — without Sweden." CNBC, January 30, 2023.
<https://www.cnbc.com/2023/01/30/erdogan-suggests-turkey-could-accept-finland-into-nato-without-sweden.html>. (Letöltés ideje: 2023.02.15.)
- Turkish Minute. "Sweden Slammed for Violating Int'l Law with Extradition of Kurdish Man to Turkey." www.turkishminute.com, December 5, 2022.
<https://www.turkishminute.com/2022/12/05/eden-slammed-for-violating-intl-law-with-extradition-of-kurdish-man-to-turkey/> (Letöltés ideje: 2023.01.14.)
- Trilateral memorandum between Türkiye, Finland and Sweden. Madrid, 28 June, 2022. 220628-trilat-memo.pdf (nato.int) (Letöltés ideje: 2023. 03.03.)
- Zhen, Liu. 2021. "China to Develop New Heavy Icebreaker for 'Polar Silk Road.'" South China Morning Post, November 13, 2021.
<https://www.scmp.com/news/china/diplomacy/article/3155860/china-develop-new-heavy-icebreaker-polar-silk-road>. (Letöltés ideje: 2022.11.15.)

Bihari Rita[✧]

A Nyugat-Balkán, mint biztonságot támogató régió*

DOI 10.17047/HADTUD.2023.33.1.21

Az Európai Unió (EU, Unió) nyugat-balkáni összetett stabilizációs és államépítési erőfeszítései vegyes eredménnyel zárultak. Az EU bővítése és a pozitív béke menetrendje helyi szinten nem hozott optimális eredményt. Ellentétes felfogások, kölcsönös bizalmatlanság, nyitott kétoldali kérdések, bonyolult belső dinamika, hiányzó regionális „mi” tudat jellemzi a régiót. A biztonságtámogató attitűd és a működő biztonsági közösség megteremtésének az államokon belül és az államok között is több akadálya van. Az elemzés azt a tevékenységet kívánja bemutatni, amelyet az Unió az 1990-es évek óta folytatott a régióban, kiemelve a biztonsági közösség építésének jelentőségét, az Európai Unióval történő partnerség lehetőségét a biztonságra irányuló erőfeszítésekben, végül levonva a következtetéseket arról, hogy a régió mennyire fejlődött biztonság szolgáltató területként.

KULCSSZAVAK: Európai Unió, Nyugat-Balkán, pozitív béke, biztonsági közösség

The Western Balkans as a security provider region

The EU's stabilisation and state-building efforts in the Western Balkans have been complex, with mixed results. And the EU's enlargement and positive peace agenda have not produced optimal results on the ground. Contrasting perceptions, mutual mistrust, open bilateral issues, complex internal dynamics and a lack of regional 'we' consciousness characterise the region. There are many obstacles to the creation of a pro-security attitude and a functioning security community within and between states. The analysis aims to present the activities that the EU has developed in the region since the 1990s, highlighting the importance of building a security community, the potential for partnership with the EU in security efforts, and drawing conclusions on the extent to which the region has progressed as a security provider.

KEYWORDS: European Union, Western Balkans, positive security, security community

✧ Nemzeti Közszo l g alati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, Doktorandusz – National University of Public Service, Doctoral School of Military Science, PhD Student; E-mail: bihari.rita@uni-nke.hu; <https://orcid.org/0000-0003-1012-1941>

* A m ű TKP2020-NKA-09 szám ű projekt a Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból biztosított támogatással, a Tématerületi Kiválósági Program 2020 pályázati program finanszírozásában valósult meg.

Bevezetés

Barry Buzan regionális felfogásában az érintett régiók mindegyike hobbesi konfliktusképződménynek minősült, jellemzően instabilitással és heves konfliktusokkal.¹ Néhány közülük azonban együttműködőbb területi egységgé fejlődött, és vannak olyan régiók, amelyek számára ehhez minőségi változáson kellett keresztülmenni. 1991-ben a nyugat-balkáni régió államai² között a biztonsági kölcsönös függőség fő mozgatórugója a félelem és a rivalizálás volt.

1. ábra.

A Nyugat-Balkán országai

(Forrás: a <https://eng.cepsmn.org/a-new-momentum-for-progress-in-the-western-balkans/> alapján szerző szerkesztése.)

1995-től külső hatásra beállt a negatív béke állapota, és elindult egy kísérlet a biztonsági rezsim kialakítása felé, amely a koszovói konfliktus miatt megghiúsult. Így 1999-től egy más típusú megközelítés, az úgynevezett stabilizációs és társulási folyamat³ vette kezdetét. A nyugat-balkáni régió az elmúlt 30 év biztonsági dinamikáját tekintve jelentős transzformáción esett át.⁴ Kezdetben – bár a transzformáció első szakaszában a realizmusból fakadó tényezők, tehát a NATO- és az EU-csapatok jelenléte fontos volt számukra –, nem járultak annyira hozzá a békés változáshoz, mint az Európai Unió által kínált uniós jövő perspektívája. A békés változást előidéző mechanizmus tehát eredendően liberális volt, a fejlődés azonban már a konstruktivizmus

1 Buzan 2012, 22–46.

2 A Nyugat-Balkán, mint tércategória sokkal inkább politikai eredetű definíció, mintsem földrajzi. A nyugati orientációjú országok csoportját foglalja magában. Jelenleg a szűken vett lehatárolás hat országot érint, úgy mint, Szerbia, Montenegró, Észak-Macedónia, Albánia, Bosznia-Hercegovina és Koszovó.

3 Stabilisation and Association Process – SAP (EU)

4 Kudlenko 2018, 1–2.

figyelembevételével léphetett szintet. A biztonsági szektor mutatói is arra utalnak, hogy a régió államai nagy utat tettek meg, és tényleges intézkedéseket fogadtak el, illetve hajtottak végre a közöttük húzódó bizonytalanság csökkentése érdekében. Ezenkívül keresték azokat az együttműködést erősítő eszközöket, amelyek a kölcsönösen fennálló konfliktusokat megoldhatták. A negatív és pozitív béke spektrumát regionális viszonylatban ugyanezen mozzanatok jellemzik.

A negatív és a pozitív béke

Az erőszak pusztá hiánya minőségileg teljesen más állapot, mint a konfliktusok békés megoldására törekvő államközi kapcsolatok kialakítása. Johan Galtung nemzetközi békekutató képes volt megragadni ezt a minőségi különbséget.⁵ Békekutatási koncepciója 1957-ben született meg, majd 1967-re formálta definícióit olyan minőségűre, amelyből levezethetővé vált, hogy a negatív béke nem más, mint a szervezett, kollektív erőszak hiánya, ahol az erőszak fizikai erőn alapul. Felismerte, hogy a negatív béke nem elegendő, ugyanis az a politikai közösségek közötti szisztematikus nagyarányú kollektív erőszak hiánya, és ez a fajta béke nagyon kényes, amiben az erőszak bármikor újramezódhat.⁶ A legfontosabb azonban a pozitív béke elérése a negatív béke állapotán túllépve. A pozitív béke ebben az összefüggésben a társadalmak közötti együttműködésként és integrációként határozható meg. Olyan helyzet, ahol a béke kölcsönös és konszenzusos alapon fennmarad. A szereplők közötti konfliktusok még nem oldódtak meg, a békés eszközökkel történő kezelésük azonban az elhatározás folyamatában van.⁷ Mivel Galtung szerint az erőszak lehet személyes és strukturális, a pozitív béke esetében figyelembe kell venni, hogy a személyes erőszak hiánya még nem hozza el a kívánt eredményt, illetve a strukturális erőszak hiányának szükségessége viszont alapvető a pozitív béke kérdésében. A békét a strukturális erőszak okozta problémák megszüntetése után tehát építeni kell.⁸ Ez nyilvánvalóan olyan folyamat, amelyet konfliktus-transzformációként értelmezhetünk. A konfliktusok nem statikus, hanem dinamikus jellemvonásokkal bírnak. A folyamatban részt vevő struktúrák, attitűdök és viselkedések állandó változásban vannak, és ugyanúgy hatnak is egymásra. A folyamat különböző szakaszokból áll, amelyek szerves része a tényleges erőszakot megelőző időszak, az erőszak időszaka, illetve az erőszak utáni folyamatok is. Az átalakítás és átalakulás célja, hogy megváltoztassa, transzformálja azokat az eseményeket, embereket és kapcsolatokat, amelyek/akik a konfliktust létrehozták. Magában foglalja a konfliktus személyes, strukturális, kapcsolati és kulturális vonatkozásaiban végrehajtott változásokat.⁹ A pozitív béke állapota azonban nem összetévesztendő a pluralista biztonsági közösséggel. A biztonsági közösség kifejezés jelentése: a legbékésebb nemzetközi rend, amelyet az államok elérhetnek.

5 Galtung 1996, 63.

6 A negatív béke esetén a születésének pillanata sokkal egyszerűbben megállapítható. Általában fegyverszünethez, nemzetközi beavatkozáshoz, vagy mindezekhez hasonló küszöb beálltához köthetjük. A pozitív béke esetében nem értelmezhető a küszöb annyira pontosan és szűken, helyette inkább az úgynevezett átmeneti zónából születik.

7 Deutsch 1957. – Adler, Barnett 1998.

8 Galtung; im.

9 Jakesevic 2019, 30–48.

A biztonsági közösség

Karl Deutch 1957-ben írta meg úttörő munkáját,¹⁰ amelyben azt állítja, hogy a biztonsági közösség felfogható olyan embercsoportként, amely a közös társadalmi problémákat képes és törekszik a békés változás eszközeivel és folyamataival megoldani. Deutch két feltételt azonosított a biztonsági közösség kialakításának vonatkozásában. Az egyik, hogy az érintett kormányok egymás szükségleteire gyorsan, erőszak nélkül tudjanak reagálni, a másik, hogy a közösség tagjainak politikailag is legyenek összeegyeztethető értékei. Deutch tehát röviden azt állította, hogy azok az államok, amelyek egy biztonsági közösségben élnek, nem egyszerűen stabil rendet teremtenek, hanem stabil békét is. A hidegháború vége után Emanuel Adler, Michael Barnett, Raimo Väyrynen, Andrej Tuscisny, Michael Haas és Carol Weaver is tovább gondolták Deutch elméletét.

A legnagyobb hatású kétségtelenül Adler-Barnett 1998-ra datálható munkája¹¹ volt, amely lendületet adott a kutatási területnek. Újra definiálták a biztonsági közösséget, mint sokoldalú közvetlen kölcsönhatásokon és kölcsönös hosszú távú érdekeken alapú kapcsolatot, valamint meghatározták annak evolúciós folyamatát is. A bemutatott keretrendszer Deutch eredeti koncepciójának legjavát emeli ki és hiányosságait korrigálja azáltal, hogy a szociológiai és a nemzetközi kapcsolatok elméletének négy évtizedes lényeges meglátásait, valamint különféle empirikus tanulmányokból kölcsönöz, amelyek a biztonsági közösségek koncepciójából származtak. A biztonsági közösség vizsgálata több ponton is problémás, mivel fontos, ám olyankor megfoghatatlan fogalmakkal operál, mint például a közösség, a békés változás elvárásai, a kormányzás vagy az intézményi szerep. Így Adler és Barnett nyomán a definíciós térképet és a biztonsági közösségek kialakulásának szintjeit – úgy, mint az ösztönzőket, a strukturális elemeket, valamint ezen szintek közötti változók kölcsönhatását –, amelyek elvezetnek a bizalom és a kollektív identitás kialakulásához, meg kell határozni.¹² A Nyugat-Balkán szempontjából a regionális biztonsági dinamika átalakulásában főként külső aktorok befolyása nyújtott ösztönzést, amelyek közül – regionális megközelítése miatt – az Európai Unió kiemelkedő a többi, a régióban tevékenységet folytató nemzetközi szervezethez képest.¹³ Tevékenységével hozzájárult, hogy a Nyugat-Balkán biztonságfogyasztóból egyre inkább biztonságot támogató régióvá váljon, azaz tágabb környezetében is együttműködésre képes a biztonság- és védelempolitika különböző szegmenseiben.

Az EU, mint a regionális biztonság transzformátora

Az 1990-es évek végén az Európai Unió és az uniós tagállamok nem tudták biztosítani a katonai konfliktusok és az erőszakos cselekmények lezárását a régióban. Az EU nem volt felkészülve a kihívások kezelésére. Végül az ENSZ, a NATO, és a NATO-val

10 Deutch 1957, 3–21.

11 Adler, Barnett 1998, 3–28.

12 Bihari 2022, 101–114.

13 Kudlenko 2018, 70.

együttműködő Amerikai Egyesült Államok aktív részvétele segítette a háború befejezését. Mindazonáltal az EU-tagállamok széleskörű konszenzust alakítottak ki és tartottak fenn a balkáni eseményeket érintő kulcsfontosságú döntésekkel kapcsolatban. Az EU szerepe a konfliktus utáni stabilizációs és államépítési szakaszban értékelődött fel. Politikai közvetítői tevékenységet látott el, humanitárius segélyeket telepített, támogatásokat ajánlott fel, illetve pénzügyi és technikai segítséget nyújtott az újjáépítéshez. Az EU a regionális megközelítéssel párhuzamosan országonkénti megoldást alkalmazott, amelyet az EU-bővítési stratégiájával kapcsolt össze. Bár a polgári megközelítést előnyben részesítette és részesíti, béketámogató műveleteivel is jelen volt, illetve van a térségben. Az Unió sokrétű eszköztára lehetővé tette, hogy többféle módon járuljon hozzá a Nyugat-Balkán újjáépítéséhez, ez főként azokat a területeket jelentette, ahol a válságkezelés más szereplői kevésbé helyezkedtek el.¹⁴ Az EU megteremtette a többszintű válaszlépés szükségességét, amely elvezetett az úgynevezett átfogó megközelítés kialakulásához. Az uniós erőfeszítések első kényszere az volt, hogy megbirkózzon a polgárháború végével, és a stabilizációval. Köztudott, hogy az EU külső fellépésének egy átfogó stratégián belül kell lennie és a KBVP¹⁵-műveletek legfeljebb ennek a stratégiának az egyik elemét képezhetik, és nem önmagában a stratégiát.¹⁶

Az 1991 utáni események már jelezték a regionális konfliktusformáció kialakulását a Balkán-félszigeten. Az akkor széteső Jugoszlávia intenzív politikai, diplomáciai konzultációk tárgya lett. A hidegháború végén és a keleti blokk felbomlását követően a nagyhatalmak óvatosan közelítettek minden olyan változáshoz, amely destabilizálhatta a nemzetközi rendszert. A be nem avatkozás politikáját folytatva, a nemzetközi közösség nem volt felkészülve a következmények kezelésére. A béketörekvéseket kezdetben az Európai Közösség (EK) béketárgyalói vezették, azonban a konfliktusok kezelését illetően gyorsan megosztottá váltak. Eleinte a Közösségnek nem volt koherens célja és stratégiája, valamint a szükséges szakpolitikai kerettel és intézményi kapacitással sem rendelkezett, amelyet a jugoszláv válság nagyságrendje is indokolt volna.¹⁷ Az időközben Európai Unióvá alakult Közösségből hiányoztak a megfelelő eszközök, a hatékony kül- és biztonságpolitika, és a régió stabilizálásához elengedhetetlen katonai erő. Ennek hatására az USA továbbra is központi szerepet töltött be az események koordinálásában. A háború kitörésének megfékezésében mérföldkőnek számító daytoni békemegállapodás¹⁸ a NATO és az Amerikai Egyesült Államok segítségével született meg. Azontúl, hogy a daytoni békemegállapodás létrehozott egy bonyolult államszerkezetet, olyan keretet mutatott be, amelyen keresztül az EU meghatározhatta saját céljait a konfliktus rendezésével kapcsolatban. Ezáltal

14 Missiroli 2016, 111.

15 KBVP – Közös Biztonság- és Védelempolitika (EU) – A válságkezelés elvileg átmeneti tevékenység bármely adott működési területen. A legtöbb KBVP-művelet általában túl kicsi vagy rövid távú ahhoz, hogy stratégiai részvételnak tekintsék. Ez alól az EUPM (EUPM: az Európai Unió rendőri missziója Bosznia-Hercegovinában) és az EULEX (EULEX: az Európai Unió jogi és igazságügyi missziója Koszovóban) kivételt képez.

16 Missiroli 2016, 55.

17 Woodward 1995.

18 Dayton Agreement, 21. 11. 1995.

az erőszakos cselekmények mellett véget vetett az 1991 óta követett visszaszorítási stratégiának is a Balkánon.¹⁹

Bizonyos, hogy 1991 és 1995 között a térség biztonsági helyzete belülről irányított volt. A regionális konfliktusformációra²⁰ egyfajta összetett természet jellemző, amelyet hálózatok egész sora bonyolít tovább.²¹ Bár összefogta a régiót, és összekapcsolta azt az európai regionális biztonsági komplexummal,²² az egyesített regionális konfliktusforma tagjai túlnyomórészt negatív biztonsági dinamikát mutattak.²³

Az erőszak megállítása után a viszonylagos lassú fejlődés megmutatta, hogy a balkáni regionális konfliktusok feloldódhatnak, és közelebb kerülhetnek a biztonsági egymásrautaltság baráti pólusához. 1995-től a regionalitás figyelembevételével megnyíltak a külső beavatkozás csatornái is a régióban, de a nyugat-balkáni regionális biztonságot továbbra is elkülönültnek tekintették Európa többi részétől. Az ezredfordulótól azonban az EU a régió vezető biztonsági szereplője lett, így szolidaritást vállalt a Nyugat-Balkánnal. A Balkán 1991–1995 között konfliktusképződményként volt definiálható, túlnyomórészt negatív jellegű regionális egymásra utaltsággal, amelyek döntően hazai tényezőkre vezethetők vissza, addig a térség államai külső hatalmak hatására távolodtak a konfliktustól és haladtak a biztonsági rezsim kialakítása felé.²⁴

Az 1990-es évek végére, a 2000-es évek elejére az EU már a régió és a nemzetközi közösségen belül, mind humanitárius, mind gazdasági szempontól a délkelet-európai terület meghatározó politikai erejévé vált.²⁵ Kritika többnyire az Unió mediátor szerepét illeti a belső politikai nézeteltérésekkel küzdő országok között. Mindez visszavezethető arra, hogy a daytoni békeszerződés egyfajta végrehajtási felhatalmazást adott a nemzetközi közösségeknek, az pedig a függőségi kultúra kialakulását idézte elő.²⁶

19 Bihari 2022, 101–114.

20 A Regionális Biztonsági Komplexumok Elmélete a regionális biztonsági dinamikának három típusát különbözteti meg, ezek: a konfliktusformációk vagy konfliktusképződmények, a biztonsági rezsim és a biztonsági közösség. A konfliktusképződmény magában foglalja a biztonsági kölcsönös függés olyan mintáit, amelyeket a háborútól való félelem és a politikai kapcsolatokban az erőszak alkalmazásának elvárása formál. Konfliktusképződésről van szó, ha a térségben biztonsági dilemmák, egzisztenciális kérdések biztonságba helyezése és fegyveres konfliktusok vannak jelen. – Buzan 2003, 489.

21 Armstrong 2002, 1–16.

22 Pugh, Cooper, Goodhand 2004, 26–35.

23 Kudlenko 2018, 58.

24 Bihari 2022, 101–114.

25 Kulcsszerepe volt a 2001-es macedón válság feloldásában, és ez volt az első alkalom, hogy az EU a KKB (közös kül- és biztonságpolitika) keretében válságkezelési eszközöket alkalmazott, amely később a KBVP-eszközök alkalmazásához vezetett. Ez tekinthető az első olyan alkalomnak is, ahol a NATO és az EU gyakorlati szinten működött együtt. Javier Solana, az EU akkori főképviseleje pedig közvetített a Montenegró Szerbiától való 2006-os függetlenedési folyamatában. (Eldridge, Justin L.C. 2002, 46–90.; Morrison, Kenneth 2011.)

26 Keil 2012, 198–201.

A helyi szereplők önállóan nem hoznak döntéseket, nem vállalnak felelősséget, inkább a nemzetközi szereplőkre hagyatkoznak, elsősorban az EU-ra. Bosznia-Hercegovinában megfigyelhető az a tendencia, hogy amióta 2006-ot követően a nemzetközi közösségek az ország belügyeibe történő beavatkozással felhagytak, az ország döntésképesége és előrehaladása közel holtpontra jutott.

Az EU konfliktus utáni stabilizációs tevékenysége inkább volt szinergia, mintsem stratégia. Az operatív együttműködés ott volt igazán jelentős, ahol a NATO és az EU egyszerre volt aktív, és a regionális megközelítés is csak 1995-1996-ban vált olyan normává, amelyet a külső szereplők alkalmaztak a balkáni konfliktusok megoldási törekvéseiben. Több megállapodás és kezdeményezés alapvető eszközként biztosította a térség stabilizálásának kulcselemét. Elsőként a legfontosabb, a már említett daytoni békeszerződés, amelyben a biztonság kapott prioritást, azonban fegyverzetellenőrzésre, és bizalomerősítő intézkedésekre vonatkozó javaslatokat is tartalmazott annak érdekében, hogy csökkentse a jövőbeni konfliktusok kialakulásának kockázatát. Ez a megállapodás tekinthető az első olyan stratégiailag fontos dokumentumnak, amely a korábbi ellenfelek közötti biztonsági kapcsolatok javítására, és a viszonyosság előmozdítására törekedett.²⁷ Másodsorban az 1996-ban aláírt firenzei megállapodás, amely a szubregionális fegyverzetellenőrzést rögzítette. A régióban fellelhető fegyverek számának csökkentésére vállalt kötelezettség javította az együttműködést, az átláthatóságot és a biztonsági kapcsolatok kiszámíthatóságát.²⁸ 1996-ban a daytoni megállapodás és az EBESZ tevékenységének kiegészítéseként elindult az úgynevezett regionális megközelítés²⁹ (Regional Approach to the countries of South-Eastern Europe), amely a régióban elsősorban a politikai és a gazdasági fellendülést igyekezett szolgálni. A SECI (South-East European Cooperative Initiative – Délkelet-európai Együttműködési Kezdeményezés) egy újabb stratégiaként – a transznacionális biztonsági kihívások kezelése és az infrastruktúra fejlesztése által – próbálta segíteni a regionális együttműködést.³⁰

Az említett négy megállapodás a feltételeesség és a közvetlen rákényszerítés eszközeivel támogatta a regionális kooperáció, a jószomszédi viszony, az átláthatóság és kölcsönösség elvét. Ezekkel az egyezményekkel a térséget biztonsági rezsimmé változtathatták volna, ugyanis normákat, szabályokat, elveket adtak a régió országai számára, azokat azonban nem minden regionális szereplő fogadta el. A biztonsági rezsim kialakulása elsősorban azért hiúsult meg, mert az érintett nemzetekben, nemzetiségekben még élénken élt háború emléke, öröksége ahhoz, hogy bizalomról és kölcsönösségről lehetett volna szó a régiót alkotó tagok között. Másodsorban a külső biztonsági szereplők között sem volt teljes az egyetértés és a koordináció, ezért a cselekvési mechanizmus is hiányos volt. Végül, bár a nyugat-balkáni alrégió az európai biztonsági komplexum része, Európától eltérő területként kezelték azt.³¹ A béke – részben ennek hatására –, rövid életűnek bizonyult. Az 1995 és 1999 közötti kezdeményezések nem hoztak létre biztonsági rendszert, azonban a biztonsági átalakulás nem állt meg, és jelentős fázisa tagadhatatlanul a koszovói konfliktussal kezdődött.³²

27 Mccausland 1997, 19.

28 <http://www.osce.org/cio/246991> (Letöltés ideje: 2023.03.29.)

29 Az Európai Unió feltételeesség elvén alapuló politikája a koherens és átláthatóbb nyugat-balkáni együttműködés érdekében.

30 Watanabe 2010, 131–132.

31 Bihari 2022, 101–114.

32 Kudlenko 2018,72.

A koszovói konfliktus fordulópontot jelentett a térség biztonsági fejlődésében. A koszovói krízis felfedte a balkáni válságokra adott reaktív és szelektív válaszlépések korlátait.³³ A régiónak szüksége volt arra, hogy hosszú távú stratégiát kínáljanak a fejlesztésére. A koszovói erőszak rávilágított arra, hogy az addigi megközelítés sürgős újragondolására van szükség, továbbá előtérbe helyezte, hogy a nyugat-balkáni államok egymásra vannak utalva, és hogy a daytoni megállapodás után közvetlenül kialakult béke mennyire törékeny.³⁴ Világossá vált, hogy az EU nyugat-balkáni műveleteinek reformokat kell magukba foglalniuk, amelyek többek között kiterjednek a jogállamiság, a rendőrség, az igazságszolgáltatás és a büntetvégrehajtás területeire. Az elért előrehaladás a gazdasági fejlődés előfeltétele volt. Így tulajdonképpen eldőlt, hogy a válságkezelési gyakorlat az integrációs folyamat szerves része lesz. A nyugat-balkáni államépítési feladatok átfedésben álltak az erőszakos konfliktusokkal, amelyek mélyen megosztott társadalom kialakulásához vezettek, és mindez negatívan befolyásolta az EU biztonságsszolgáltató szerepét.

A stabilizáció természetesen elért bizonyos eredményeket, az etnikai erőszak lehetősége háttérbe szorult, a szervezett bűnözés azonban fokozatosan előtért. Az Unió eredetileg a polgári megközelítést priorizálta, amely hosszú távú „soft” eszközök felhasználását kívánta meg. Ebben kiemelkedő az SAP-folyamat, amely a humanitárius segélyeken kívül, 1995–2020 között 20 milliárd eurót különített el a régió számára.³⁵ A regionális biztonság és együttműködés előmozdítására irányuló erőfeszítések sarkalatosak a pozitív béke menetrendjének előmozdításában. Ezt támogatta kronologikus rendben a *délkelet-európai stabilitási paktum*, a *regionális együttműködési tanács* és a már említett SAP.

Az EU 2000-ben, a zágrábi csúcson potenciális tagjelöltekként hivatkozott a régió országaira, majd 2003-ban Thesszalonikiben hivatalossá vált az erre irányuló kötelezettségvállalás.³⁶ Regionális szempontokat figyelembe véve meghatározó a 2014-ben létrehozott úgynevezett *berlini folyamat*, amely platformot képez a kétoldalú és regionális kérdések feloldásához. Az EU – mindezen túl – közvetítő szerepet is betölt a bilaterális problémák rendezésében, így a *brüsszeli párbeszéd*ként megismert Belgrád–Pristina dialógusban is. Az EU egyszerre vált az államépítés és az ellenőrzött politikai fejlődés vezető szereplőjévé a Nyugat-Balkánon, amellyel összefüggésben a rendőrségi, jogállamisági, katonai missziókkal is képviseltette magát.³⁷ Az egyre inkább jelen lévő EU és az uniós missziók megteremtették a jobb koordináció szükségességét a nemzetközileg alapvetően már túlszűfolt területen, miközben az EU koordinációs problémákkal küzdött. Ugyanez volt a jellemző a rövid távú stabilizációs missziók, és a hosszú távú fejlesztési programok esetében is. A sikeres teljesítmény

33 Vucetic 2001, 116.

34 Bechev 2011, 49.

35 <https://www.robert-schuman.eu/en/european-issues/0459-the-western-balkans-between-stabilisation-and-integration-into-the-european-union> (Letöltés ideje: 2023.03.29.)

36 Missiroli 2016, 111–113.

37 EUPM – az Európai Unió rendőri missziója Bosznia-Hercegovinában; EULEX – az Európai Unió jogállamisági missziója Koszovóban; EUFOR Althea – az Európai Unió katonai missziója Bosznia-Hercegovinában; EUPOL Proxima – az Európai Unió rendőri missziója Macedónia volt Jugoszláv Köztársaságban; EUPAT – az EU rendőrségi tanácsadó csoportja Macedónia volt Jugoszláv Köztársaságban

alapvető mércéje azonban, hogy a békét megtartották, megszilárdították-e a hadműveleti területeken, és ez a tevékenység az EU KBVP-műveletek döntő többsége esetében sikeres volt. Az EU biztonságsszolgáltató szerepe mára összekapcsolódott a bővítéspolitikával. Az a felfogás, hogy az Unió által szabályozott reform és változási folyamatok révén az államok EU-taggá válhatnak, nagyon erős pozícióba helyezi az EU-t más, az Unió törekvéseivel ellentétben meghatározott külső aktozzal szemben.³⁸ Az elmúlt évtizedben az EU nyugat-balkáni politikájának irányvonala a béketeremtés felé fordult, a pozitív béke útja az SAP-megállapodások és a bővítéspolitiká keretében tört előre.

Ebben az első lépést a *délkelet-európai stabilitási paktum* jelentette. A konfliktusmegelőzés hosszú távú proaktív megközelítését képviselte,³⁹ amely az integrációs politika és a *délkelet-európai együttműködés* kombinációján alapult. Lényegében egy olyan regionális biztonsági keret létrehozására tett kísérlet volt, amely elősegíti a békés kapcsolatokat a jugoszláv utódállamok között, valamint ezt tágabb környezetükkel is képesek megvalósítani.⁴⁰ A stabilitási paktum azonban több hiányossággal is rendelkezett, amelyek megakadályozták, hogy biztonsági közösségépítő potenciálja kiteljesedjen. A hiányosságok legjelentősebben a korlátozott erőforrások terén mutatkoztak meg.⁴¹ Céljai nagyrészt elvontak és távoliak maradtak, mivel annak elérési, megvalósíthatósági mechanizmusai nem voltak tisztázottak. 1999-ben elindított úgynevezett *stabilitási és társulási folyamat* igyekezett kezelni a *stabilitási paktum* hiányosságait. Ennek eredményeként pedig az EU befolyási övezetébe vonja a balkáni részkomplexumot, és azt az európai biztonsági közösség részévé teszi.

Az EU arra tett kísérletet a régióban, hogy negatívról pozitívrá változtassa a biztonsági kölcsönös függőség elterjedt mintáit. Továbbá rávilágított arra, ahogy a nyugat-balkáni államok politikai elitje szocializálódott az EU-val való összehangolt bel- és külpolitika érdekében.⁴² A szocializáció szintén a béke előmozdításának egyik eszköze a biztonsági közösségek kezdeti szakaszainak létrehozására. A normák, szabályok és értékek a belpolitikai döntéshozatal és a külpolitika alakításának mintáiként internalizálódnak.⁴³ Az EU a kétoldalú, többoldalú és regionális kezdeményezések révén gyakorolta szocializációs hatalmát.⁴⁴ A nyugat-balkáni államok közötti pozitívabb irányú kapcsolatok a belpolitikai változások miatt alakultak ki, amelyeket az EU a bilaterális szerződéses kapcsolatokon keresztül támogatott. Az EU politikája elsősorban a kapacitásfejlesztésre, az intézmények hatékonyságának növelésére és az eredményesség javítására irányult. A külpolitikai gyakorlatban a békés megközelítés bevezetésére és fenntartására törekedett.⁴⁵ Ez a folyamat indította el a nyugat-balkáni biztonsági közösség kialakulását, amely nem különálló biztonsági közösség, hanem az európai része.

38 Bretherton 2006, 137.

39 Watanabe 2010, 135.

40 Vucetic 2001, 112.

41 Bechev 2011, 53.

42 Bihari 2022, 101–114.

43 Kavalski 2008, 65.

44 Kavalski 2008, 95.

45 Uo.

Az EU törekszik az általa közvetített értékek és modellek nyugat-balkáni elfogadtatására. A regionális döntéshozók az EU vívmányainak átvételével elkötelezik magukat ezen értékek mellett. A politikai reagálóképességet a kívülről kezdeményezett reformok érik el, amellyel elhozzák azokat a kompatibilis szabványokat, amelyekhez az államok igazodni tudnak.⁴⁶ Az EU dilemmája az volt, hogyan lehet egyensúlyt teremteni a nyugat-balkáni rövid távú stabilitás biztosítása, és az európai normákhoz történő közeledés sürgetése között. A folyamat legbonyolultabb része az országok számára az EU jogszabályi keretének átvétele és végrehajtása, valamint az uniós normák betartása.

Az uniós feltételrendszer az EU és a nyugat-balkáni országok közötti dinamikus, de aszimmetrikus interakciókon és kapcsolatokon alapul. A Nyugat-Balkánon az EU-politikák az állami elitnek címzettek, ami a biztonsági közösség szintjén azt jelenti, hogy annak embrionális formáját képviselik. Itt nem a közös identitás, hanem az elit együttműködése a meghatározó.⁴⁷ Elitszintű interakciók esetén kevés kísérlet történik a polgárok, NGO-k vagy más társadalmi szereplők bevonására a bővítési folyamat támogatására. A politikai elit így a saját érdekei mentén formálja a folyamatot. Az elmúlt 20 év során jelentős gazdasági átalakuláson mentek keresztül, ugyanakkor a strukturális reformok üteme kiábrándító volt. A gazdasági átmenet fő problémája és gyengesége, hogy az túlságosan a piacgazdaság megteremtésére koncentrált, ugyanakkor az állami intézmények reformja nem kapott elegendő figyelmet – miközben az pozitív hatással lehet a szabályozatlan piac káros társadalmi hatásaira.⁴⁸ A magánszektor gyorsan nőtt, míg a közszférában és a hagyományos helyi magánszektorban drámai befektetéshiány, forráshiány és a fiatalítás hiánya tapasztalható. A befektetési környezet szintén gyenge, az oktatás, az egészségügy és az igazságszolgáltatás területén a reformok végrehajtása elmaradt.⁴⁹

Új megközelítés vált szükségessé, amely biztosítja a tárgyalási és reformfolyamat nagyobb átláthatóságát és befogadását. Azok a béke-teremtési erőfeszítések, amelyeket az EU tesz, egy zsúfolt többoldalú környezet összefüggéseiben zajlanak. Ezért a Nyugat-Balkánt egy összetettebb kontextusban kell szemlélni, illetve az EU nyugat-balkáni fellépése szorosan összefügg a tagállami politikákkal, ugyanis a tagállami politika behatolása is megnövekedett az EU bővítési folyamataiba. Ennek háttere, hogy az EU befejezetlen ügyei a nyugat-balkáni régióban egyszerre jelenthetnek gazdasági, politikai, biztonsági nyitott ajtót az EU-n túli alternatívát kínáló regionális szereplők számára, így Oroszországnak, Törökországnak vagy Kínának. A háború örökségeként vélelmezett maradványok pedig táptalajt jelentenek a szervezett bűnözésnek, a korrupciónak, az embercsempészetnek, és a terület ezzel együtt migrációs folyosóként működik. Mindez azt vetíti előre, hogy a potenciális EU- és NATO-tagság perspektívája elégtelennek bizonyult. A legnagyobb kereskedelmi partnere a régiónak nyilvánvalóan továbbra is az Európai Unió. Oroszország és Kína azonban, szándékaikat illetően világos elképzelésekkel és célokkal rendelkezik

46 Bihari 2022, 101–114.

47 Kavalski 2008, 80–81.

48 Bartlett 2015, 209.

49 Kondonassis 2005. 44–46.

a régióban. Ilyen körülmények között a Nyugat-Balkán egyfajta frontként jelent meg a Kelet és a Nyugat közötti geopolitikai konfrontációban.⁵⁰

Mára a régió egy része, az EU és a NATO közös fellépésnek köszönhetően biztonsági fogyasztóból biztonsági szolgáltatóvá, támogatóvá vált. 2018-tól a régióra vonatkozó megújult uniós stratégia kulcsszava a hitelesség, amely stratégia egy elérhető, kezelhető, tervezhető ütemtervet jelent a nyugat-balkáni régió országai számára az EU-csatlakozás felé. Ez az uniós megközelítés segítheti a pozitív béke menetrendjének előmozdítását, és egyben erősítheti a régió biztonságot támogató szerepét mind a közös biztonság- és védelempolitika területén, mind a bel- és igazságügyi kontextusban.

A KBVP-műveleteken innen és túl

Napjaink határon átnyúló biztonsági fenyegetései megkövetelik, hogy az EU a biztonsági kérdések esetében a KBVP-missziókon túlmutatóan is együttműködjön a partnerországokkal, főként a terrorizmus elleni küzdelem, a hibrid fenyegetésekre történő reagálás, a migrációs válság, a kiberbiztonság és a reziliencia (ellenálló-képesség) kiépítése terén.⁵¹ Ezeket a területeket az *EU globális stratégiája* is megemlíti. A 2015-ben jóváhagyott szomszédságpolitika a *biztonság* értelmezésébe a konfliktus-megelőzést, a válságkezelést és a biztonsági ágazat reformját is beemelte.⁵² Eddig az úgynevezett hidat az EU és a nem uniós partnerországok között többnyire a KBVP-műveletek és a missziók jelentették. A Nyugat-Balkánon – Koszovó kivételével – az összes országgal partnerségi megállapodást írt alá az Európai Unió, amelynek következtében a missziós részvétel egyfajta gyakorlattá vált számukra. Az előirányzott további együttműködés, amely a KBVP-műveletekkel párhuzamosan elengedhetetlen fontosságú, az EU számára megadja a lehetőséget, hogy a biztonsági rendszere szempontjából kiemelkedő nyugat-balkáni országokat közel tartsa magához.⁵³

A nyugat-balkániak számára a nemzetközi békefenntartó missziókban történő részvétel megteremtette saját maguk újra pozicionálását, amely szerint a biztonsági státuszukat fokozatosan biztonságot fogadó országból, biztonságot nyújtó országgá változtassák. Ezzel párhuzamosan elindult az EU és a partnerországok között az erőforrások összevonására, a biztonsági terhek megosztására épülő kooperáció.⁵⁴ Mindenképp érdemes megemlíteni, hogy a nyugat-balkáni régió nemcsak a KBVP létrehozásának oka, hanem azt követően a békefenntartó csapatok fogadó térsége lett,

50 Az EU számára így jelentős támogatás, hogy még a 2000-es évek elején az USA csatlakozott az EU által vezetett nyugat-balkáni megközelítéshez, bár operatív szinten az együttműködés akkor bonyolultnak bizonyult az eltérő biztonsági kultúrák miatt. Ezenkívül jó munkakapcsolat alakult ki Lord Robertson NATO-főtitkár (1999 – 2003) és az Európai Bizottság külkapcsolatokért felelős főbiztosa, Chris Patten (1999–2004) között, amely több KBVP-eredményt segített elő, és ez létfontosságú tényező volt az EU kül- és biztonságpolitikájának megteremtésében. Missiroli 2016, 20.

51 <https://www.consilium.europa.eu/media/22459/eugs-conclusions-st14149en16.pdf> (Letöltés ideje: 2023.03.29.)

52 https://eeas.europa.eu/topics/european-neighbourhood-policy-enp/330/european-neighbourhood-policy-enp_en (Letöltés ideje: 2023.03.29.)

53 Tardy 2018. 1–4.

54 Uo.

amelyek új ismeretekkel ruházták fel a térség országait, ezáltal számos erőforrást tudtak és tudnak biztosítani az EU katonai és polgári missziói számára. Az ezáltal is megerősített együttműködés páratlan lehetőséget teremtett a nyugat-balkáni országok számára, hogy az EU teljes biztonsági infrastruktúrájában kezdjék meg biztonságot támogató kapacitásaik alkalmazását.⁵⁵

A kortárs biztonsági kérdések azonban nem ismernek határokat. Látni kell, hogy a nyugat-balkáni országok hogyan képesek a KBVP-műveleteken túl is élni a biztonságsszolgáltató képességeikkel. Az EU biztonság- és védelempolitikai stratégiájának végrehajtásával kapcsolatban három kiemelt terület áll az Európai Unió Tanácsának fókuszában: a külső konfliktusokra és válságokra történő reagálás, a partnerek kapacitásépítése, valamint az Unió és polgárainak védelme.⁵⁶

A Nyugat-Balkán számára előnyös lehet, ha hozzájárul a KBVP békefenntartói erőfeszítéseikhez, miközben saját kapacitáit növeli. Ez a lépés ugyanis a gyakorlatban külpolitikai eszközként is értelmezhető, mivel a biztonság területén, és annak megteremtésében egyenrangú fél lehetne a nemzetközi szervezetekkel. Az EU és a Nyugat-Balkán közötti viszonyban két fő dimenziót lehet meghatározni: az egyik a kapacitással kapcsolatos, míg a másik politikai jellegű. A kapacitásfejlesztés keretében a partnerségek olyan képességeket igyekeznek pótolni, amelyek az Unió esetében esetleg hiányoznak. Ez a típusú támogatás kiterjedhet a személyzetre, az eszközökre és a szakértelemre – így a nyugat-balkániak tapasztalatára – amelyek hozzájárulásával a régiós államok segítik az uniós békefenntartó missziókat, és az azon túli közös munkát. A nyugat-balkáni országok ebben a kérdésben valódi érdeklődést és hajlandóságot mutatnak arra, hogy az EU globális biztonsági struktúrájának részévé váljanak, és abban biztonsági szolgáltatóként vegyenek részt. A régió tágabb biztonsági környezetében a Kína, Oroszország és Törökország által támasztott geopolitikai és geoökonómiai verseny miatt rendkívül lényeges, hogy a nyugat-balkáni országok folytassák és kövessék az európai törekvéseket. Ez a kapcsolat kölcsönösségen alapul, ami a nyugat-balkáni országokkal, mint biztonságot támogató országokkal kialakított szövetség. Az együttműködés – amely nagy összetettségű és feszültségekkel terhelt országokkal is foglalkozik – az Uniót is komoly biztonsági aktorként fellépő nemzetközi szereplőként keretbe foglalná. Tehát a nyugat-balkáni országok bevonása a biztonság megteremtésébe egy olyan újabb megközelítés, amelyet figyelembe kell venni. A régió biztonságot nyújtó szerepének fokozásával a balkániak az EU számára forrásokat tudnak biztosítani egy esetleges újabb, a terület államai által ismert típusú válság sikeres kezeléséhez.

Mivel az EU és a Nyugat-Balkán ugyanazon biztonsági kihívásokkal néz szembe, a nyugat-balkániak támogató szerepe fokozott jelentőségű a már említett területeken. A határokon átnyúló bűnözés kapcsán a régió az Europol és a Frontex támogatásával további erőfeszítéseket tesz a belső és külső fellépések hatékony összekapcsolása érdekében. Az Europol hangsúlyozza is az információcsere javításának szükségességét és fontosságát, valamint elengedhetetlen annak felülvizsgálata, hogy a Frontex oldaláról hogyan valósulhat meg a gyakorlatban is ez az együttműködés. A hangsúly

55 Minard 2016. 1–2.

56 <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/defence-security/> (Letöltés ideje: 2023.03.29.)

– a már említett információcserén túl –, különböző kutatásokon és kockázatelemzéseken van, amelyekeken keresztül a Nyugat-Balkán támogathatná a biztonságot. Mindez a korai figyelmeztetések előmozdítására irányuló törekvés miatt hasznos, így – a biztonsággal kapcsolatos kötelezettségvállalás megvalósítása érdekében –, az Európai Bizottság létrehozta az *EU bel- és igazságügyi ügynökségek közti munkacsoportját*.⁵⁷

A bel- és igazságügyi együttműködés

A bel- és igazságügy területén is a biztonság és a jogállamiság a két legjelentősebb viszonyítási alap, amelyek meghatározzák az EU bővítésének jövőjét. A biztonsági diskurzus dominanciája és a régió veszélyforrásként történő értelmezése azonban nem biztosított megfelelő mozgásteret az olyan pozitív napirend kialakításához, amely megmutathatná a térség hozzájárulását az európai biztonsági rendszerhez, és nem hagyott kibontakozni egy olyan következetes elképzelést sem, amely a régió további szerepének útját jelölné ki.⁵⁸

Az államok a regionális biztonságot fokozatosan a regionális határokon túlmutató, sajátmagukat és a szomszédokat egyaránt érintő kérdésként kezdték érzékelni. Az együttműködés egyre összetettebbé vált, a megértés hiánya és sok párhuzamoság jellemzi, tetézve mindezt azzal, hogy gyakran éri kritika a konkrét eredmények felmutatásának hiánya miatt. A stabilitási paktum óta sokrétű regionális biztonsági keret alakult ki a Nyugat-Balkánon, azonban továbbra is fokozniuk kell az erőfeszítéseiket a transznacionális biztonsági kihívások kritikus területein úgy, hogy közben a közpolitikai változások is előrehaladnak.⁵⁹ A konkrét reformfolyamatok területét vizsgálva megállapítható, hogy az eredmények elmaradtak, a kezdeményezések túlnyomórészt politikaiak, nem hatékonyak, párhuzamosak és marginálisak.

A régió ennek ellenére a bel- és igazságügyi együttműködés területén rendelkezik olyan kapacitásokkal, amelyek többsége regionális és interregionális belső biztonsági kezdeményezések révén alakult ki, és nem feltétlenül az EU által indukált ösztönzők bevonásával történő szabályátadáson alapult.⁶⁰ A regionális biztonsági együttműködés a Nyugat-Balkánon kezdetben az EU politikai kezdeményezéseként indult, amely egyszerre bizalom, és politikai kölcsönösségi akarát kialakítására ösztönözte a térség országait. Manapság egyre inkább igényalapú, amely a regionális és tágabb környezetében az EU biztonságát fenyegető kihívásokra orientálódik. Ennek eklátáns példája, hogy 2015-ben megszületett a *nyugat-balkáni terrorizmusellenes kezdeményezés* (Western Balkans Counter-Terrorism initiative – WBCTi) EU-s tagállamok,

57 Emini 2018, 20.

58 Orczechowska 2014, 146.

Az európai biztonsági rendszer fogalma olyan interregionális biztonsági komplexumot feltételez, amely nagyrészt a Nyugat-Balkánnal fenntartott biztonsági kapcsolata révén fejlődik, valamint stratégiai vonatkozásai is vannak, amely szerint az EU szembeszáll azzal a jelenlegi érveléssel, hogy a régió önmagában biztonsági fenyegetés lenne.

59 Stojarová 2019, 387–402.

60 Az eredmények nemcsak a kifejlesztett kapacitásokon, hanem azok elismertségi szintjén is múlnak, ugyanis ez megmutatja, hogy a régió hogyan, milyen mértékben kötelezte el magát a közös biztonsági térségen belül.

uniós intézmények és ügynökségek bevonásával, majd 2016 végén a nagyobb uniós külső koherencia biztosítása érdekében az EU Tanácsa a teljes belbiztonsági figyelemre kiterjesztette, ezzel elérve, hogy a régió biztonsági fenyegetéseinek kezelésére létrehozza az *integratív belső biztonsági kormányzás* (Integrative Internal Security Governance – IISG) koncepcióját.⁶¹ A regionális biztonsági együttműködésben azonban nem határoztak meg egységes politikai prioritást, mivel a több, külön-külön összehívott minisztériumi keretrendszer eltérő prioritásokat produkált. Ez a helyzet újtját állta többek között a hatékony segítségnyújtásnak és a regionális felelősségvállalásnak, valamint a végrehajtás nyomán követésének. Ez az állapot azóta korlátozta a regionális kapacitások fejlődését a regionális fenyegetések, különösen a szervezett bűnözés által jelentett veszélyek felismerésében. Ez utóbbiak azonban inkább a többszintű, hírszerzésen alapuló módszertant kívánják meg, mintsem a politikai kinyilatkoztatást.

Természetesen akadnak olyan példák, amelyek megmutatják a Nyugat-Balkán fenyegetésekre adott adaptív képességét. Ez olyan stratégiai változásokat hozott, amelyek a műveletek fokozott kompatibilitásával és a megfelelő együttműködéssel kapcsolatosak. Az eredmények nyilvánvalóan nagyban függenek a rendszerek átjárhatóságától, többek között az azonos biztonsági és adatvédelmi szabályozáson alapuló információcserétől, a kompatibilis felszerelésektől, a határon átnyúló együttműködés összehasonlító jogalapjaitól, az illeszkedő taktikáktól és az operatív eljárásoktól. Az operatív tapasztalatot és a kölcsönös bizalmat növeli a nemzetközi műveletekben való részvétel. A nyugat-balkáni országoknak az Európával és a Frontexszel való együttműködése egyrészt vertikális jellegű, másrészt pedig az EU előcsatlakozási stratégiájának részét képezi, az uniós ügynökségek proaktív és célzott szerepvállalásából azonban az EU ugyanúgy profitál, mint a nem uniós országok.⁶²

Kiemelendő a 2006-ban létrejött délkelet-európai *rendőrségi együttműködési egyezmény* (Police Cooperation Convention for Southeast Europe Secretariat – PCC SEE), amely kezdeményezés jelentős szintű regionális felelősséggel és pénzügyi támogatással, valamint megfelelő bűnüldözési együttműködési kerettel rendelkezik, ezzel további stratégiai célja az EU-s csatlakozás felgyorsítása, és EU-s normák betartása a biztonságot támogató attitűddel. A PCC SEE keretrendszerét munkacsoportok és hálózatok rendszerévé fejlesztették, amely lehetővé teszi a közös megoldásokat, az ad hoc szakértői szintű találkozókat és a személyre szabott kapacitásépítést. A szorosabb kapcsolat szükségességét felismerte az Europol és Eurojust is.⁶³ A PCC SEE lehetővé teszi az érintett uniós tagok számára, hogy fokozzák a határokon átnyúló együttműködést az EU-s tagsággal nem rendelkező országokkal. Ez egyszerre jelenti a Nyugat-Balkán felkészültségét a biztonsági fenyegetések kezelésében, és az EU-s normákhoz és gyakorlatokhoz történő igazodást, amely a közös fellépés révén az EU biztonsági rendszerébe is beépül. A regionálisan irányított együttműködési kezdeményezésből eredő műveletek 2013 és 2019 között folyamatosak voltak. A későbbi műveletekben a Frontex és az Europol uniós ügynökségek is rendszeresen részt vettek, így többek között a *Dunav 2017* regionális műveletben is. A regionális

61 Council of the EU 2016b, 5.

62 Klemenc, Hrabálek, Đorđević 2021, 285–304.

63 PCC SEE Secretariat 2016, 34.

szükségleteken alapuló erőfeszítések közvetve hozzájárulnak az EU eszközeivel és gyakorlati felhasználásával kapcsolatos tudatosság növeléséhez. Nyilvánvaló, hogy a regionális törekvéseket más sikeres kezdeményezésekkel szinergiában kell értékelni, amelyekből az *IPA/2017 Countering Serious Crime in the Western Balkans* (A súlyos bűnözés elleni küzdelem a Nyugat-Balkánon) kezdeményezés az egyik legfontosabb, mivel a szervezett bűnözés elleni küzdelemben megerősített stratégiai és operatív együttműködést hozta el. A terrorizmus elleni küzdelemben a ma is folyamatban lévő regionális kezdeményezés, a 2011-es keltezésű délkelet-európai *Terrorelhárítási Kezdeményezések Hálózata* a mérvadó. Esetükben az információcsere hangsúlyos, és a kezdeményezésnek célja is, hogy a tagjai az Europol *biztonságos információcsere-hálózati alkalmazását* (Secure Information Exchange Network Application – SIENA) használják, amely lehetővé teszi, hogy felderítsék a konfliktusövezetekből a Nyugat-Balkánra visszatérő külföldi harcosokat. Ugyanez vonatkozik az embercsempészet eseteire is, a nyugat-balkáni illetékes hatóságok azonban a bécsi *Közös Műveleti Iroda* (Joint Operational Office – JOO) munkáját segítik értékes információkkal, amely által kialakult a bizalom kölcsönös szintje. Mindezen eredmények nyomán láthatjuk, hogy a Nyugat-Balkán operatív módon hozzájárul az EU biztonságához. Brüsszel azonban formálisan nem ismeri el a kortárs regionális biztonsági együttműködés eredményeit. Ennek oka, hogy azokat nem Brüsszel kezdeményezte, hanem a szükséges lehetőség felismerése nyomán jöttek létre. A regionális biztonsági együttműködés és a külső segítségnyújtás áttekintésének és mélyreható megértésének hiánya miatt az uniós intézmények és ügynökségek nehezen tudják követni azokat. Továbbá Brüsszelnak stratégiai érdeke is, hogy jobban összpontosítson a közvetlen EU – Nyugat-Balkán operatív együttműködésre és a kétoldalú mechanizmusokra.⁶⁴

A régió előrehaladását a kapacitások koherens fejlesztése, és az EU által vezetett közvetlen folyamatok biztonsági mechanizmusai segíthetik. A bel- és igazságügy területén az EU szabályátadása, az uniós szabványok átvétele – bár nem akadálytalan módon, de lehetséges – és általa a Nyugat-Balkán biztonsági szempontból egyre erősebbé, és az európai biztonságban betöltött szerepe a csatlakozás előtti szakaszban koherensebbé válik. A biztonsági együttműködés – főként a műveleti területen – uniós ügynökségeken keresztül fejlődött. A Nyugat-Balkán integrációja az európai biztonságba, a regionális keretek fokozottabb igénybevételével sikeresnek mondható. Akár az EU által regionálisan indult, akár az igény szerinti együttműködésből eredő törekvések által, de kölcsönös kapcsolatot alakítottak ki a szomszédos EU-s tagországokkal és Brüsszellel is, ezzel lehetővé téve, hogy a régió a jövőben biztonsági szolgáltatóvá váljon.

Következtetés

A Nyugat-Balkán olyan régió, ahol az Európai Uniónak szembe kellett néznie a legnagyobb politikai és biztonsági kihívásokkal. A Nyugat-Balkán olyan régió, amely viszont kényszerítette az EU-t, hogy erősítse meg politikai és biztonsági unióját és béke-teremtő képességét globális szinten is. A Nyugat-Balkán jövője minden eddiginél

64 Klemenc, Hrabálek, Đorđević 2021, 285–304.

jobb európai kérdés marad. Az elmúlt több mint 20 évben az EU térségre vonatkozó politikája kétségtelenül nagy utat tett meg. A háborúkkal kapcsolatos biztonsági kérdések és a konfliktusok kezelése után szükségessé vált stabilizációt követően az újjáépítés és az államépítés napirendjét előtérbe helyezve jutott el egy sokkal nagyobb volumenű napirendig, amely a nyugat-balkáni államok Európai Unióhoz történő csatlakozásának perspektívája. Mára ez vált az EU békeprogramjának, a pozitív béke menetrendjének fő elemévé. Az uniós erőfeszítések megszilárdítása a kormányzás és a jogállamiság kérdéseiben, valamint a háború örökségének kezelésében lendületet adott EU-nak, hogy a negatív békéről a pozitív béke felé fordítsa a régiót. Így a bővítési folyamat is a békébe, a biztonságba és a stabilitásba történő befektetésként határozható meg. Elmondható tehát, hogy a visszaszorítás politikájától egészen az ambiciózus jellegű politika felé tolódott az EU nyugat-balkáni megközelítése. A régió országai eltérő mértékben haladtak, illetve haladnak a tagság felé, és bár ez az előrehaladás tagadhatatlan, a pozitív béke menetrendje még mindig messze van a befejezéstől.

A deeszkalációs és stabilizációs erőfeszítések sikerességük ellenére meglehetősen költségesek, a missziók pedig többnyire elég rövid életűek és korlátozottak voltak, hogy hosszú távon is hatást érjenek el. Az EU feltételeességi rendszere vegyes eredményeket hozott, míg a nyugat-balkáni oldalról időnként hamis megfelelést. A gazdasági reform és a fejlesztési intézkedések csak a lakosság egy részének kedveztek, ezáltal sajnos növekedett a társadalmi egyenlőtlenség a háború előtti szintekhez képest. Emellett a bővítéspolitika és a pozitív béke menetrendje – különösen helyi szinten – nem volt optimális. A pozitív béke terén egyfajta alulteljesítés jellemzi az EU-t. Egyrészt a logikai folytonosság hiánya miatt, amely a stabilizáció és az előcsatlakozás között feszült. Másrészt a nemzetközi partnerek megosztottsága miatt. A régió érdekei miatt ugyanis nem lehetett koherens és következetes politikát kialakítani, mivel az egyes országok más és más külső adományozóhoz kötődtek. A harmadik ok az EU-bővítéssel kapcsolatos ingerültség és fáradtság, amely a Nyugat-Balkán oldaláról, és a hitelességi szakadék, amely az EU oldaláról jelentkezik. Amennyiben az Európai Uniónak valóban a pozitív béke kiteljesítése a célja, akkor mérlegelni kell a reformok tekintetében és az azokat akadályozó balkáni politikai elittel szemben, ugyanakkor a nyugat-balkániaknak is elkötelezettnek kell lenniük a reformok mellett, amelyeket maradéktalanul végre is kell hajtaniuk.⁶⁵

A pozitív béke – amint már említettük – nem egyenlő azzal, hogy a régióban a biztonsági közösség bármely evolúciós szinten kialakulhat. Az EU és a Nyugat-Balkán relációjában a regionális biztonsági dinamika, és azzal együtt a biztonsági együttműködés folyamatosan fejlődött. A regionalitás terén a konfliktusformációtól a majdnem kialakuló biztonsági rezsimen túl, napjainkra a Nyugat-Balkán eljutott az embrionális biztonsági közösség szintjéig, amely nem jelent önmagában valódi biztonsági közösséget, mivel gyakorlatilag azt mondhatjuk, hogy a régió a kezdeti fázis előtti nulladik lépésben van. Egyetértés mutatkozik abban a kérdésben, hogy a fenyegetések természete az elmúlt 30 évben megváltozott. A jelenleg problémát okozó transznacionális kihívások felszámolása érdekében létezik együttműködés a régióban,

65 Ioannides 2018, 6.

a politikai akarat hiánya azonban hátráltatja azt. A biztonsági együttműködés, és egy biztonsági közösség kiépítése közelebb hozhatná a régiót az európai biztonsági közösséghez. Kérdésként merül fel ugyanis, hogy a jelenlegi együttműködés szintje valóban elegendő-e ahhoz, hogy kétoldalú problémáik megoldásában ne alkalmazzanak erőszakot a jövőben? Az egész régió szintjén hiányoznak olyan alapvetések, amelyeket Mohammad Ayoob vagy Karl Deutsch fogalmaztak meg, ezáltal hiányzik az úgynevezett „mi” érzés, így a regionális együttműködés kialakítása nem tud szintet lépni a biztonsági közösség embrionális szakaszon túlmutató formái felé.⁶⁶

Bizonyos azonban, hogy a régió országai fokozatos előrelépést tesznek, hogy biztonságfogyasztóból, biztonságot támogató régióvá váljanak. Ez egyszerre jelentkezik a közös biztonság- és védelempolitikát érintő missziós szerepvállalásban, az azon túlmutató együttműködésekben, így a bel- és igazságügy területén. Fokozottabban ismerték és ismerik fel a közös műveleti igényeket, amelynek köszönhetően a régió a kiemelt operatív prioritásainak számító ügynökségek számára is eredményeket hozott. Az a tény, hogy a Nyugat-Balkán országai tágabb biztonsági környezetükben, elsősorban az európai biztonság érdekében képesek és tudnak is együttműködni, megerősítheti az EU válságkezelői tevékenységét is, miközben hozzájárulnak Európa békéjének és biztonságának megteremtéséhez. Így az EU és a Nyugat-Balkán partnerségi kapcsolata a technikai és stratégiai dimenziókból politikai dimenzióba helyeződhet át. Ennek hozzáadott értéke lehet, hogy az érintett államokat is közelebb hozza egymáshoz, miközben a békét és a stabilitást nemzetközi értéknek tartják, és biztonságot kívánnak nyújtani önmaguk, és mások számára is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Adler, Emanuel – Barnett, Michael: *Security Communities*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511598661>
- Armstrong, Andrea – Rubin, Barnett Richard.: *Policy Approaches to Regional Conflict Formations*. New York, Centre on International Cooperation, 2002.
- Bartlett, William: *The Political Economy of Accession*, in S. Keil and Z. Arkan (eds), *The EU and Member State Building: European Foreign Policy in the Western Balkans*, Routledge, London/New York, 2015. <https://doi.org/10.4324/9780203721117-11>
- Bechev, Dimitar: *Constructing South East Europe*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire, Palgrave Macmillan. 2011. <https://doi.org/10.1057/9780230306318>
- Bihari Rita: A konfliktusformációtól a biztonsági közösségig – a nyugat-balkáni regionális együttműködés fejlődése; Szakmai Szemle (KNBSz), XX. évf. 2.sz. 2022.
- Bretherton, Charlotte - Vogler, John: *The European Union as a Global Actor*, Routledge, New York, 2006. <https://doi.org/10.4324/9780203022672>
- Buzan, Barry: *How regions were made, and the legacies for world politics: an English School reconnaissance*, in T.V. Paul (eds.) *International Relations and Regional Transformation*, Cambridge: Cambridge University Press. 2012. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139096836.003>
- Council of the EU, 2016b. Council conclusions on strengthening the EU internal security's external dimension in the Western Balkans including via the Integrative Internal Security Governance (IISG), 8 December 2016, 15413/16.

66 Bihari 2022, 14.

- Council of the European Union. Council Conclusions On Implementing The Eu Global Strategy In The Area Of Security And Defence. 2016.
<https://www.consilium.europa.eu/media/22459/eugs-conclusions-st14149en16.pdf>
 (Letöltés ideje: 2023.03.29.)
- Deutsch, Karl: *Political Community and the North American Area: International Organization in the Light of Historical Experience*. Princeton: Princeton University Press. 1957. <https://doi.org/10.2307/1952332>
- Emini, Donika – Marku, Donika: *Rethinking security: Western Balkans as a security provider*. Skopje: Institute for Democracy “Societas Civilis”; 2018.
- European Council: EU Cooperation on security and defence, 2016.
<https://www.consilium.europa.eu/en/policies/defence-security/> (Letöltés ideje: 2023.03.29.)
- European External Action Service: European Neighbourhood Policy (ENP). 2016.
https://eeas.europa.eu/topics/european-neighbourhood-policy-enp/330/european-neighbourhood-policy-enp_en (Letöltés ideje: 2023.03.29.)
- Galtung, Johan: *Peace by Peaceful Means: Peace and Conflict, Development and Civilization*, Oslo: Sage Publications Ltd. 1996. <https://doi.org/10.4135/9781446221631>
- Ioannides, Isabelle: *Peace and Security in 2018. An evaluation of EU peacebuilding in the Western Balkans*. EPRS – European Parliamentary Research Service; 2018.
- Jaksevic, Ruzica: *Security Community Building In The Western Balkans – Wishful Thinking Or An Inevitable Future?* Teorija In Praksa let. 56, 1/2019.
<https://www.fdv.uni-lj.si/docs/default-source/tip/vzpostavljanje-varnostne-skupnosti-na-zahodnem-balkanu-lepa-%C5%BElja-ali-neogibna-prihodnost.pdf?sfvrsn=0>
 (Letöltés ideje: 2023.03.29.)
- Kavalski, Emilian: *Extending the European Security Community*. London, Tauris. 2008.
<https://doi.org/10.5040/9780755620319>
- Keil, Matthias S.: *Explaining Democratic Stagnation in the Western Balkans*, *Mediterran Politika*, 2012.
- Klemenc, Jelka – Hrabálek, Martin – Đorđević, Vladimir: *Regional security cooperation revisited: the Western Balkans as the future security provider*, *European Security*, 30:2, 2021.
<https://doi.org/10.1080/09662839.2021.1872545>
- Kondonassis, Alexander – Malliaris, Anastasios – Paraskevopoulos, Christos: *Asymmetrical Economic and Institutional Changes in the Western Balkans: Cooperation with the European Union*; *European Research Studies*, Volume VIII, Issue (1-2), 2005.
- Kudlenko, Anastasiia: *The impact of EU on security sector reform in the Western Balkans*; PhD Thesis; Canterbury Christ Church University, 2018.
- Mccausland, Jeffrey: *Arms control and the Dayton Accords*. *European Security*, 6(2), 1997.
<https://doi.org/10.1080/09662839708407309>
- Minard, Pierre: *European Union Institute for Security Studies. Bosnia & Herzegovina: a new CSDP contributor?* *European Union Institute for Security Studies*. 2016.
https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/Alert_12_Bosnia_FPA.pdf
 (Letöltés ideje: 2023.03.29.)
- Mirel, Pierre: *The Western Balkans: between Stabilisation and Integration in the European Union*; *European Issue No 459*, Fondation Robert Schuman, Paris/Brussels, 22 January 2018.
<https://www.robert-schuman.eu/en/european-issues/0459-the-western-balkans-between-stabilisation-and-integration-into-the-european-union> (Letöltés ideje: 2023.03.29.)
- Missiroli, Antonio (eds.): *The EU and the world: Players and policies post-Lisbon*: Handbook, EU Institute for Security Studies, Paris, 2016. DOI:10.2815/123955
- Orczechowska, Ida: *European security capabilities in the region of the Western Balkans in the beginning of the twenty-first century*. *SEEU Review*, 10 (1), 2014. <https://doi.org/10.2478/seeur-2014-0013>
- OSCE: *OSCE Marks 20th Anniversary of Sub-Regional Arms Control Agreement*, 2016.
<http://www.osce.org/cio/246991> (Letöltés ideje: 2023.03.29.)
- PCC SEE Secretariat, 2016. *Police cooperation convention for Southeast Europe 2006–2016*.
www.pccseesecretariat.si/index.php?page=documentspcc&item=75 (Letöltés ideje: 2023.03.29.)
- Prezelj, Iztok: *Challenges of multilateral regional security and defence cooperation in South East Europe*. *European perspectives – Journal on European perspectives of the Western Balkans*, 5 (2), 2013.

- Pugh, Michael – Cooper, Neil – Goodhand, Jonathan: *War Economies in a Regional Context: Challenges of Transformation*. Boulder and London, Lynne Rienner, 2004.
- Stojarová, Vera – Stojar, Richard: *Balkan regional development: moderate or radical Islam for the Balkans*. *Journal of Balkan and near eastern studies*, 21 (4), 2019.
<https://doi.org/10.1080/19448953.2018.1506284>
- Tardy, Thierry: *Revisiting the EU's security partnerships*. European Institute for Security Studies. 2018.
<https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/Brief%201%20Security%20Partnerships.pdf>
(Letöltés ideje: 2023.03.29.)
- Vucetic, Srdjan: *The Stability Pact for South Eastern Europe as a Security Community-Building Institution*. *Southeast European Politics*, 2(2), 2001.
- Watanabe, Lisa: *Securing Europe*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire, Palgrave Macmillan, 2010.
<https://doi.org/10.1057/9780230277021>
- Woodward, Susan L.: *Balkan Tragedy: Chaos and Dissolution after the Cold War*, Brookings Institution, Washington DC, 1995.

A mű TKP2020-NKA-09 számú projekt a Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból biztosított támogatással, a Tématerületi Kiválósági Program 2020 pályázati program finanszírozásában valósult meg.

Fülöp Dóra[✦]

Srebrenica vallási-etnikai elemzése a szlávok érkezésétől napjainkig Multikulturalizmus egy népirtás árnyékában

DOI 10.17047/HADTUD.2023.33.1.40

A kelet-boszniai település neve mára egybeforrt az 1995-ben, több mint 8000 muszlim férfi és fiú ellen elkövetett népirtás tényével. Az etnikai tisztogatásról, az ENSZ békefenntartóinak felelősségén keresztül a megbocsátás lélektanáig számtalan, a témához kapcsolódó publikáció született már a Jugoszlávia szétesését követő boszniai háború egyik legmeggrázóbb eseményéről. Jelen tanulmány célja a város demográfiai, politikai és vallás-etnikai elemzése, a történelmi háttér ismertetése és a település lehetőségeinek vizsgálata a bosznia-hercegovinai politikai struktúra figyelembevételével.

KULCSSZAVAK: Srebrenica, Bosznia-Hercegovina, Nyugat-Balkán, biztonságpolitika, vallás

A religious-ethnic analysis of Srebrenica from the arrival of the Slavs to the present day

Multiculturalism in the shadow of a genocide

The name of the city in Eastern Bosnia has become a synonym with the genocide committed against more than 8.000 muslims in 1995. From the ethnic cleaning, through the responsibility of the UN peacekeepers to the psychology of forgiveness countless studies have been published about one of the most shocking events of the Yugoslav war. In this paper the author presents demographic, political and religious-ethnic analysis of the city, historical background and examining the opportunities of the city taking the political structure of Bosnia and Herzegovina into account.

KEYWORDS: Srebrenica, Bosnia and Herzegovina, Western Balkans, security policy, religion

✦ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, Radikalizmus és vallási szélsőségesek szakirányú továbbképzési szakos hallgató – *University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Training, Specialised postgraduate training course for Radicalism and Religious Extremism, student.* E-mail: Fulop.Dora@uni-nke.hu; <https://orcid.org/0000-0002-5241-8199>

Bevezetés

Srebrenica megyei jogú város Republika Srpska (Boszniai Szerb Köztársaság)¹ területén, Bosznia-Hercegovina északkeleti részén, a Drina folyó középső folyásának kanyarulatában található. Ez a földrajzi adottság adja a város természeti szépségeinek és – a jelenleg többségében kihasználatlan – természeti erőforrásainak jelentős részét. Római kori térképeken a területet Argentarija-Srebreniscenek nevezték, innen származik a település mai neve is. A város körül közvetlenül elterülő fenyőerdők, számos gyógyvízi forrása, és kedvező klímája miatt Srebrenica régóta híres az egészségre gyakorolt pozitív hatásairól. Az érintetlen természet, a ritka növény- és állatvilág szerelmesei mellett az utóbbi években sokan látogatják a Drinára raftingolni induló turisták közül, illetve a Boszniai Szerb Köztársaság hivatásos vadászlai és azok vadászvendégei is.² Az elmúlt időszakban többször ellátogattam a városba, így a tanulmányban foglalt gondolataimat közvetlen benyomásaim, beszélgetéseim is alakították.

1. ábra.

Srebrenica földrajzi fekvése

(Forrás: <https://honvedelem.hu/hatter/biztonsagpolitika/husz-eve-tortent-a-srebrenicai-meszarlas.html>)

- 1 A boszniai háborút lezáró, 1995-ben aláírt Daytoni békeszerződés Bosznia-Hercegovinát két entitásra, a terület 51%-án elterülő Bosznia-Hercegovinai Föderációra, és a 49%-ot magába foglaló Boszniai Szerb Köztársaságra osztotta. Az egyes entitások vallásilag és etnikailag nem homogének.
- 2 Opština Srebrenica

Srebrenica a történelem során

A ma Srebrenicához tartozó terület rendkívül gazdag kulturális és történelmi örökséggel rendelkezik. A várost először 1352-ben dubrovniki források említik. A korábban illírek által lakott település nyersanyagokban (ólom, ezüst) igen gazdag, amely nagymértékben meghatározta történelme alakulását. A Sase bányában zajló érckitermelés története egészen a Kr. u. 3. századra nyúlik vissza, amikor Septimius Severus császár uralkodása idején (Kr. u. 222–235) a virágzó város (*Domavija*) körülbelül 30 000 lakossal rendelkezett, amivel az akkori Európa egyik legnagyobb települése volt. A szláv törzsek 6. századi érkezésével és a Római Birodalom összeomlásával *Domavija* ugyan elvesztette jelentőségét, a település védelmére épített erődítmények azonban megmaradtak.³ Közvetlenül a városközpont felett, a legmagasabb területen helyezkedik el a Srebrenik néven ismert középkori város. Srebrenik óvárosa a régió egyik legjobb elhelyezkedésű városa volt, amely a 12. században keletkezett, és régészeti kutatások többszöri átépítéséről tanúskodnak.⁴

A srebrenicai ferences kolostor és Szent Mária templom a 14. századból származik, majd 1688-ban az Oszmán Birodalom idején semmisült meg. A mai épület 1985-ben az eredeti alapokra épült fel.⁵

Az egykor Srebrenica település helyén működő Domavija ősi helyének közelében, a Drinától mintegy 15 km-re található a Szentháromság tiszteletére épült Sase Kolostor. A 14. századi kolostort a legenda szerint Uroš Nemanjić szerb és bizánci császár a bányákban dolgozó ortodox hitű munkások vallási szükségleteinek kielégítésére építtette. Bosznia oszmánok általi meghódítását követően a bányákat elhagyták, így a kolostor is hívő nélkül maradt. Szász bányászok a 19. században fedezték fel újra az építmény alapjait, új templomot emeltek rá, amelyet Szent Péter apostolnak ajánlottak.⁶

Srebrenica óvárosa – a mai városközponttól nem messze – az oszmán közigazgatás érkezésével a hadsereg és a logisztika szükségleteire épült. Bosznia 1463-as oszmán megszállását követően a város területén az oszmánok kadilukot⁷ alapítottak. Srebrenica a gyors fejlődésnek köszönhetően a 17. század elején kaszba⁸ rangot kapott. A kései 17. század hadászati kudarcai nagymértékben kihatottak Bosznia helyzetére, és végül az Oszmán Birodalom meggyengüléséhez vezettek. Magyarország felszabadítása és a karlócai békemegállapodás (1699. január 26.) megkötése után a mai Bosznia-Hercegovina területén található vilajet lett az Oszmán Birodalom legnyugatibbra fekvő tartománya.⁹ A berlini kongresszus 1878-ban végül az Osztrák–Magyar Monarchiának ítélte a területet, és ezzel megkezdődött az oszmánok kiűzése a régióból.

Az első világháború korai időszakában (1914–1915) Kelet-Bosznia az Osztrák–Magyar Monarchia és Szerbia közötti háborús konfliktusok állandó színtere volt.

3 Opština Srebrenica

4 Bibanović – Grujić – Vujović 2018.

5 Turistička Organizacija Srebrenice

6 Opština Srebrenica

7 Kadiluk: az Oszmán Birodalom helyi közigazgatási egysége, amelyet egy-egy kadi (bíró) vezetett

8 Kaszba: stratégiailag és közigazgatásilag kiemelt jelentőségű, védett település

9 Tarján

A háborúk következtében kialakult bizonytalanság a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság időszakában (1918–1941) állandósult és a lakosság száma drasztikusan csökkent, ami a bányászat és a gyógyszeripar leállításához vezetett.¹⁰ A Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság 1945-től ismét gazdasági növekedést hozott a régióknak. A természeti erőforrások kihasználásával (erdők, gyógyvizek, ólom-, cink-, arany-, ezüst- és bauxitércék) Srebrenica jelentős ipari központtá vált. Potočari településen megnyílt az akkumulátorgyár, és megkezdődött az ólom feldolgozása, az építőanyag-gyártás; míg Srebrenica településen textilgyár és építőipari vállalat működött. A Gruber-hőforrás kihasználásával az ipar mellett a turizmus is gyorsan fejlődött.¹¹ Az 1948 és 1991 közötti időszakban a népesség 62,5%-kal nőtt.¹²

Népesség

Srebrenica a boszniai háború kirobbanása előtt, egészen 1992-ig virágzó város volt. A lakosságban sem etnikai, sem társadalmi alapon nem volt érzékelhető a megosztottság, látható jelei legalábbis nem voltak. Ahogyan Jugoszlávia egész területén, a szocializmus itt is mindenkiben a biztonság és jólét hamis érzését keltette, amely különösen érezhető volt az akkoriban iparilag legfejlettebb városok közé tartozó Srebrenicában is. A mintegy 37 000 lakosnak csaknem egyharmada volt foglalkoztatott.¹³ A legtöbben a munkaképes korúak (15–65 év közötti) csoportjába tartoztak, amely a teljes népesség 65,28%-át tette ki. Az 1991/1992. évben a munkaképes korú lakosság 24%-a, körülbelül 8000 ember dolgozott, többségük a mezőgazdaságban és a bányászatban. A háztartások jelentős része (84,5%) foglalkozott fő-, vagy kiegészítő tevékenységként mezőgazdasággal. Srebrenica demográfiai képe 1992-től drámaian megváltozott, és a folyamatos elvándorlás miatt helyzetét nehéz pontosan megállapítani.¹⁴

Az 1991-es és 2013-as népszámlálás adatait összehasonlítva megállapítható, hogy Srebrenica az eltelt huszonegy év alatt 23 257 polgárát veszítette el, amelyből a hivatalos eredmények szerint 20 324 bosnyák nemzetiségű volt.

1. táblázat.

Srebrenica népszámlálási adatai 1991-ben és 2013-ban

Év	1991	2013
Bosnyák	27 572 (75,2%)	7 248 (54,1%)
Horvát	38 (0,1%)	16 (0,1%)
Szerb	8 315 (22,7%)	6 028 (45,0%)
Egyéb	741 (2,0%)	117 (0,9%)
Lakosság összesen	36 666	13 409

[Forrás: Bosznia-Hercegovina Statisztikai Ügynökségének adatai.
<http://www.statistika.ba/?show=12&id=20567#link1> (Letöltés időpontja: 2022.10.27.)]

10 Strategije razvoja opštine Srebrenica za period 2018–2022 godine

11 Strategije razvoja opštine Srebrenica za period 2018–2022 godine

12 Strategije razvoja opštine Srebrenica za period 2018–2022 godine

13 Sekulić 2018.

14 Strategije razvoja opštine Srebrenica za period 2014–2018.

A Boszniai Szerb Köztársaság Statisztikai Intézetének adatai szerint 2016-ra a lakosság további csökkenése volt tapasztalható (11 698), a munkavállalók száma 2000, míg 2017-es adatok 1786 fő munkanélkülit rögzítenek. A nettó átlagkereset 834 KM (konvertibilis márka)¹⁵, azaz körülbelül 423 EUR volt.

Infrastruktúra

A város távol fekszik a regionális és a fő nemzetközi közlekedési útvonalaktól. A település, illetve a közigazgatásilag hozzá tartozó környező területek egyes részei többségében jobban kapcsolódnak Szerbiához, mint Bosznia-Hercegovina más területeihez. A város központi buszpályaudvaráról naponta tíznél kevesebb busz indul a régió városaiba, helyi közösségi közlekedéssel Srebrenica nem rendelkezik, egyetlen helyi közlekedési eszköze a taxi. A helyi utak mindössze 28%-a (összesen 76,5 km) szilárd útburkolatú, a helyi úthálózat fejletlensége gazdaságfejlesztési szempontból is nagy terhet ró az önkormányzatra.¹⁶ A területen székhellyel rendelkező, kereskedelmi tevékenységet folytató vállalkozások közül kettő a Boszniai Szerb Köztársaság tulajdonában, míg egy a Potočari Emlékközpont Srebrenica önkormányzat tulajdona; három cég ellen csődeljárás folyik.¹⁷ A terület adottságait kihasználó ipari üzemek már vagy nem működnek, vagy termelésük csak minimális kapacitással zajlik. Az amúgy is alacsony kapacitás-kihasználtság mellett gyakoriak a nyersanyaghiány miatti leállások, az elavult berendezések, a működőtőke hiánya és a rossz gazdasági struktúra miatt az iparnak további nehézségekkel kell szembenéznie. Az állami vállalatok tulajdonviszonyának rendezetlensége a munkaerő magánszektorba történő orientációjához vezet, amely azonban minimális lehetőségeket kínál a helyi lakosság számára.¹⁸

Lakhatás

Annak ellenére, hogy az önkormányzatnak a háborút megelőző időszakban nem kellett ilyen típusú problémával szembenéznie, a lakhatási gondok megoldásában ma számos srebrenicai polgár szorul az állam/köztársaság/önkormányzat segítségére. A háború a demográfiai pusztítás mellett a lakásállomány részleges, vagy teljes megsemmisülésével gyökeresen megváltoztatta a lakásszektor helyzetét Srebrenica és a környező települések területén. Bár a lakások jelentős része a háború előtti tulajdonjoggal összhangban visszakerült a lakosság birtokába, az ingatlanok jelentős hányada lakhatatlanná vált, illetve a munkanélküliség okozta pénzügyi problémák miatt nem volt fenntartható a polgárok számára.¹⁹

---

15 Strategije razvoja opštine Srebrenica za period 2018–2022 godine

16 Strategije razvoja opštine Srebrenica za period 2018–2022 godine 27.

17 U. o.

18 Opština Srebrenica

19 Strategije razvoja opštine Srebrenica za period 2018–2022 godine 54.

2. ábra.
Srebrenica központjának látképe
(A szerző felvétele, 2022. március)

Oktatás

Srebrenicában jelenleg két általános iskola, egy középiskola és az Istočno Sarajevo Egyetem²⁰ jogi kara működik. Mivel más felsőoktatási intézmény nem elérhető, a továbbtanulni szándékozó érettségizettek nagy része Banja Lukában (Republika Srpska), a Tuzlai Egyetemen (Bosznia-Hercegovinai Föderáció), illetve Bosznia-Hercegovina, Szerbia és Montenegró egyéb intézményeiben folytatja tanulmányait. Srebrenica önkormányzata annak érdekében, hogy a fiatalokat az otthonmaradásra ösztönözze, az állami karokon tanuló hallgatókat ösztöndíjjal támogatja.²¹ A helyi iskolák tanulói létszámának 75%-a bosnyák diák, akik hitoktatásban is részesülnek. A különböző nemzetiségű fiatalok iskolába járnak, hitéleti nevelésüket a család, illetve az egyház látja el. Míg a szerb nemzetiségű diákok jellemzően Banja Lukában, vagy Szerbiában tanulnak tovább, a bosnyák fiatalok a közeli Tuzlában, vagy Szarajevóban folytatják tanulmányaikat.

Vallási és etnikai viszonyok

1992 előtt a lakosság vallási-etnikai összetételéről ritkán esett szó Bosznia-Hercegovinában. A szarajevói ostromot, majd az 1995 júliusában a srebrenicai mészárlást követően azonban a különböző tanulmányok jelentős hangsúlyt fektetnek egyes területek vallási-etnikai elemzésére a régióban. Annak ellenére, hogy a lakosság nagy része

20 Istočno Sarajevo (Kelet-Szarajevó): a főváros Bosznia-Hercegovinai Föderáción kívül eső, a Republika Srpska entitás területén található, főleg szerbek lakta városrész

21 Opština Srebrenica – Obrazovne i kulturne ustanove

jelenleg sem fordít különösebb figyelmet a vallási különbségekre, figyelembe véve a múltat, a város biztonsági környezetének vizsgálata során elengedhetetlen a helyi vallások, illetve a polgárok identitásának részletesebb megismerése.

Bosznia-Hercegovina iszlám kultúrával való kapcsolata valószínűleg a 10. századig, az izmaeliták megjelenéséig nyúlik vissza, majd a 12. században a kálizok alapítottak városokat a területen. Az oszmánok 1463-as érkezését az iszlám fokozatos terjedése követte. A bosnyák nemesek és földbirtokosok nem osztottak a horvátok katolikus egyház iránti hűségében, tagjai voltak azonban a manicheista²² egyháznak, amelyre a bogumilok/patarénusok eretneksége is visszavezethető.²³ Az Oszmán Birodalom előnyöket kínált hívóinek, ezért a területen az iszlám hit és kultúra kezdett dominálni. A nem muszlim populáció elszigetelődött a kulturális és politikai élettől, ezért egyre többen döntöttek úgy, hogy felveszik az iszlám hitet. A vallás döntő tényező volt a társadalom átalakulásában: a középosztálybeli lakosság iskolai végzettséggel és szilárd etnikai meggyőződéssel rendelkezett, az ima pedig a test és a lélek tisztaságát követelte meg.

A bosznia-hercegovinai kulturális életet a 15–16. századig uralták a tradicionális oszmán gyökerek. Míg a szomszédos Dalmáciát a nyugati humanizmus érintette meg, a bosnyák területen a vallás és a misztikum töltött be központi szerepet. Mindazonáltal a boszniai muszlimok kulturális profilja, művészeti és történelmi fejlődésük egyaránt az oszmán hatásra vezethető vissza. Annak ellenére, hogy a nyugati értelemben vett felsőoktatás nem létezett, a teológiai szemináriumok és a medreszék²⁴ széleskörű oktatást biztosítottak a polgárok számára, illetve a mai napig jellegzetes kézművesség is akkoriban kezdett terjedni.

Összességében elmondhatjuk, hogy az iszlám fő tényezője volt a boszniai muszlimok identitásának és intellektualitásának kialakításában, ők azonban elfogadták a liberális, hanafi irányzatot, amely nagy teret enged a szabad értelmezésnek.²⁵

Srebrenicában az iszlám közösség (Medlis IZ Srebrenica) mellett a pravoszláv és a katolikus egyház is jelen van. Nyelvük szinte azonos, amely a jugoszláv háborút megelőzően szerb-horvátként volt ismert, majd az elmúlt évtizedekben hivatalosan elvált egymástól, később pedig önálló ágként megjelent a bosnyák nyelv. A szerbek többségében keleti-ortodox keresztények, a horvátok római katolikusok, míg a bosnyákság továbbra is az európai iszlámot képviseli.²⁶

A boszniai háború 1992-es eszkalálódását követően Bosznia-Hercegovina több területén megsokasodtak a vallási ellentétek, az etnikai tisztogatások. Ezek egyik kirívó példája a mai napig nemzetközi vitákat kiváltó 1995-ös srebrenicai mészárlás, amelynek során szerb szélsőségesek több, mint 8000 muszlim férfit és fiút öltek meg pár nap leforgása alatt. Annak ellenére, hogy a boszniai háborút nem vallási hittételek

22 A párthus származású, Dél-Babilóniában született Mani (iráni, arab, szír Mání, gör. Manész, Manikhaosz, lat. Manes, Manichaeus) (216–276) a gnózis történetének legsikeresebb, szigorú dualista teológiájú, hierarchikusan megszervezett egyházát alapította meg

23 Balić, 1997.

24 A medresze a középkori iszlám világra jellemző iskolarendszer. A diákok a Korán ismeretén és értelmezésén túl vallásjogot, állam- és jogtudományt, közigazgatást, továbbá orvoslást, matematikát, fizikát, csillagászatot, filozófiát, irodalmat és művészeteket tanultak

25 Balić, 1997.

26 Perica 2014.

motiválták, a vallás az etnikai csoportok meghatározásának elsődleges tényezőjévé vált. Ennek egyik oka, hogy a politikai cél a csoportok etnikai szeparatizmusát követte meg, amelyet a régióban leginkább a vallás eszközeivel lehet meghatározni. A másik szempont, hogy a vallási retorika és a vallási szimbólumok használata a háború nyilvános támogatására, illetve annak – vélt – igazolására jogosította fel a szerb szélsőségeket, illetve az arra adott szintén szélsőséges bosnyák reakciót.²⁷

A szerb ideológia ilyen jellegű „felhasználása” egészen Kosovo Polje (Rigómező) elvesztéséig nyúlik vissza, amelyet a szerb nemzet mai napig meghatározó történelmi és szellemi eseményként ábrázol. A oszmánok előrenyomulása ellen felvonuló szerb erők vezette keresztény szövetségesek hadjáratát az oszmán sereg visszaverte, majd 1389-ben Rigómezőnél megsemmisítő csapást mért a szerbekre.²⁸ A legenda szerint I. Szent Lázár szerb cár vezért a csata előestéjén angyal látogatta meg, a látomás pedig döntésre kényszerítette. Azzal, hogy Lázár fejedelem a csata elvesztésével járó mártírhalált és a mennyei királyságot választotta a földi királysággal szemben, Szerbia védelmezőjévé vált.²⁹ Lázár hőstette és a csata körülményei köré különböző mítoszok szövődtek, amelyek szerepet játszottak abban, hogy a szerbek elkerülték az iszlám meghonosodását.³⁰ A legenda mára olyannyira az identitás részévé vált, hogy Koszovó 105 ország általi elismerése ellenére a szerb nép számára nyilvánvalóak a terület visszaszerzésére irányuló politikai, vagy akár katonai törekvések.³¹

A Josip Broz Tito vezette Jugoszlávia 1960 és 1980 között fokozatosan liberalizálódott, amely megfelelő körülményeket teremtett a nyilvános szereplésnek és a tömegek megszólításának. A térség három nagy vallásának elitjében már akkoriban előfordultak szélsőségesebb hangok, amelyeket a társadalom és a hatalom is jobban tolerált a világi nacionalizmusnál.³² A szocializmus során intézményesített vallásellenesség a bipoláris világ megszűnésével demokratizálódó Európa számára többé nem volt szükségszerű, így a vallási közösségek új perspektívát jelentettek a társadalom számára.

Slobodan Milošević 1989. június 28-án, a rigómezei csata emlékére több, mint egymillió résztvevő előtt, Rigómezőn tartott beszédében Szerbiát úgy említette, mint „a bástya, amely megvédte az európai kultúrát, vallást és az európai társadalmat”.³³ Bár ezt külön nem említette, nyilvánvaló, hogy beszéde arra utal, Szerbia Európa utolsó bástyája a muszlimokkal szemben. A kormányzat, a haderő és a vallás kapcsolata az 1992-ben történt tragédia felé közeledve egyre hangsúlyosabbá vált a régió etnikumai számára. A vallásra történő hivatkozások mind az egyházi, mind a katonai vezetők részéről egyre meghatározóbbá váltak Jugoszlávia tagországjaiban. Annak ellenére, hogy mindennaposá vált a vallási jelképek viselése, illetve a különböző vallási szertartások megtartása, a boszniai szerb hadseregben harcoló egyenruhások többsége nem állt komolyabb kapcsolatban a pravoszláv egyházzal. A vallási szimbolikával

27 Herzfeld 2007.

28 Hetzmann

29 Kovács 2011, 1.

30 A koszovói herceg féltékenysége vezetett az első rigómezei vereséghez

31 Személyes interjú, Belgrád, 2022. október (Az interjú alánya neve elhallgatását kérte.)

32 Perica 2014.

33 The Gazimestan Speech

átítatott rituálék és a vallási retorika azonban olyannyira elmélyítették a háború és a vallás kapcsolatát, hogy tudatos használatuk végül a horvát, a szerb, illetve a bosnyák csapatok mozgósításának jelentős eszközévé vált.

A háború kitörését követően a három nemzetiség politikai elitje előszeretettel hivatkozott a háború vallási hátterére, amivel a posztszocialista hatalmi törekvéseket és a privatizációt is könnyebb volt leplezni. Idővel a vallás hazafias és a nemzetiségi ideológiák jelképévé vált. A délszláv válság sajátossága volt a külföldi harcosok bevonása is: közel-keleti mudzsahidok (olyan muszlimok, akik a hitükért, a muszlim közösségért harcolnak) csatlakoztak túlnyomórészt a bosnyák hadsereghez, akik különleges műveleteket hajtottak végre; két orosz önkéntes egység harcolt a szerb ortodoxok oldalán, a horvátok pedig diplomáciai és humanitárius támogatást kaptak a Vatikántól, valamint nyugati országokból érkező fegyveres csoportok segítségével élvezték a honvédő háború során.³⁴

A vallási szimbólumok jelentősége széles skálán megmutatkozott. A műemlékek és szakrális épületek megsemmisítése, illetve azok újjáépítése mindhárom nemzetiség életében meghatározóvá vált. Becslések szerint Bosznia-Hercegovina területén körülbelül 1000 mecset, 340 ortodox, és 450 katolikus templom, illetve kolostor semmisült meg. A dzsámik 92%-a, a szerbek által ellenőrzött területek – így Srebrenicában is – mecsetjeinek 100%-a pusztult el, vagy sérült meg súlyosan. A vallási épületek újjáépítése Daytoni egyezményt követően is viták kitörési pontjává, esetenként erőszakos összecsapások helyszínévé vált,³⁵ amelynek célja elsősorban az ellenséges politikai/etnikai erők demoralizálása volt.

A Srebrenicában, illetve a környező településeken lefolytatott beszélgetéseim során szerzett tapasztalataim szerint a vallási retorikában felfelé ívelő nacionalista spirál mára enyhült, azonban nem tűnt el teljesen a háború óta. Úgy tűnik, a háborús generáció kevésbé tud elszakadni a szélsőséges ideológiáktól, mint a fiatalabb korosztály. Félő, hogy a megbékélés hiányának következményeként a régióban maradó kevés fiatal ideológiai nevelése tovább örökíti az etnikai szembenállást.³⁶ Szerb beszélgetőpartnereim 2022 augusztusában a Boszniai Szerb Köztársaságban, majd 2022 októberében Belgrádban is kiemelték, hogy a szerb nemzet továbbra is testvérnépként tekint a bosznia-hercegovinai muszlimokra, ugyanakkor felhívja a figyelmet az elsősorban Szaúd-Arábiából bevándorló konzervatív szunnitákra, az Európába a Balkánon keresztül beszivárgó szalafita és vahhábita mozgalmak képviselőire, akik a boszniai muszlim lakosságon keresztül potenciális veszélyt jelenthetnek a társadalomra.³⁷

Az iszlám harcosok aktivitása Bosznia politikájának 1990-es évek eleje óta elválaszthatatlan része, a kifejezések azonban gyakran változtak: *vahabizmus*, *szalafizmus*, *neo-kadzszirizmus*, *takfirizmus*. A háború befejezése és az el-Mudahid egység leszerelése

34 Can 9.

35 Herzfeld 2007, 112.

36 Személyes interjúk Srebrenicában és környékén, 2022. március (Az interjú alanyai nevük elhallgatását kérték.)

37 Személyes interjú Nikolaj Jović szerb apáttal; Paprača, Bosznia-Hercegovina, 2022. március.

Személyes interjúk Banja Lukában 2022. augusztusban és Belgrádban, 2022. októberben (Az interjú alanyai nevük elhallgatását kérték.)

után a különböző országok iszlám közösségei továbbra is finanszírozták az iszlám hitéleti tevékenységet az országban (Pl.: az Active Islamic Youth, illetve vallási folyóiratok terjesztése). Több iszlám szervezet megtelepedett, majd jótékonyági szervezeteket, szektákat hozott létre az országban. A 2000-es évek közepére új neosalafi közösségek alakultak, amelyek új szervezeti struktúra mentén kezdtek működni. A 2001. utáni változás fokozatosan bevezette az iszlám ifjúsági aktivizmus és a háborús cselekmények közötti szükségszerű kapcsolatot. A vahabita közösségekkel szembeni gyanú következtében a korábbi közösségek kisebb egyesületeket, csoportokat alapítottak, amelyek elvonultan működtek. Abban az időben több – később ismertté váló – település független szalafi közösségként indult. Így volt ez például Gornja Maoča esetében is, amelyet mai napig a legszélsőségesebb bosnyák falunak tartanak, és korábban több lakóját tartóztatták le egy nagyszabású rendőrségi akció során. A közösségekben olyan tagok is megjelentek, akik szaúd-arábiai tanulmányaik után visszatértek Bosznia-Hercegovinába. Az új neosalafita vezetés két kiemelkedő alakja a bosnyák Jusuf Barčić (Medinai Egyetem) és Nusret Imamović nyílt lázadást indított a boszniai iszlám rend ellen. Ők elutasították a demokráciát, nyíltan dzsihadista oldalakon tettek közzé nyilatkozatokat, kampányokat vezettek a helyi iszlám rend ellen, illetve dzsámik elfoglalására tettek kísérletet Mostarban, Konjicban, és Kalesijában. A neosalafita fegyveresek egy csoportja elhagyta az országot és konfliktusövezetekben harcolt az iszlámért. Az erősödő szélsőségesség következményeként a lakosság hevesen ellenezte a vahabita közösségek létezését, és a helyi iszlám laikus hívek segítségével ellen állt a lázadóknak. Ennek ellenére 2013-ra legalább egy tucat olyan szegregált konzervatív csoport létezett, amely kívül helyezte magát a boszniai iszlám rendszeren. Amikor a boszniai neosalafita radikalizációról beszélünk, érdemes megvizsgálni a 2009 és 2015 közötti időszakot. Az említett időszakban több, a boszniai iszlám közösség által elutasított radikális prédikátor épített neosalafita hálózatokat és džematokat, amelyek más neosalafita közösségekhez kapcsolódtak Ausztriában, és kifejezetten antidemokratikus álláspontot közvetítettek. A szíriai háború végül véget vetett a párhuzamos szalafi közösségek működésének: több tucatnyian távoztak Szíriába családjukkal, Jusuf Barčić (Kalesija) autóbalesetben életét vesztette, Nusret Imamovićot (Gornja Maoča) pedig letartóztatták (később ő is Szíriába költözött). Az utolsó meghatározó vezetőt, Bilal Bosnićot hét évre ítélték, mert harcosokat toborzott Szíriába. 2014-ben szakadás történt az Iszlám Állam és az al-Nuszra között, majd a szalafi belharcok és a balkáni muszlimok elleni nyílt fenyegetés (2015) végleg szétszakította a közösségeket.³⁸

Annak ellenére, hogy a Bosznia-Hercegovina területén tapasztalható etnikai ellentétek elsősorban nem vallási eredetűek, a ritkán előforduló konfliktusok nagy része gyakran a különböző nemzetiségek vallási ünnepeivel hozható összefüggésbe, amely ideális alapot biztosít a nacionalista retorika számára. Az alábbiakban az elmúlt években Srebrenicában előforduló atrocitások közül idézek fel néhányat:

- 2015. július: Aleksandar Vučić szerb elnök részt vett a srebrenicai népirtás emléknapiján Potočariban, ahol az áldozatok hozzátartozói és helyi bosnyákok

38 Hesová, 2021

- kövekkel dobálták meg. Milorad Dodik, a Boszniai Szerb Köztársaság elnöke kijelentette, hogy a szerb miniszterelnök elleni támadás a szerb nép elleni támadás volt.³⁹
- 2016. január 31.: A srebrenicai „Prva” általános iskola muszlim tanulói Tuzla kanton (Bosznia-Hercegovinai Föderáció) tanterve szerint tanulnak, bosnyák nyelven. A félév során a tanulók nem kapták meg bizonyítványukat, amit a szülők a bosnyák nyelv kizorításaként értelmeztek.⁴⁰
  - 2020. január 6.: Az ortodox karácsony előestéjén nacionalista dalokat játszó konvoj haladt át Srebrenicán és a Potočari Emlékközpont melletti úton. A felvételen látható, hogy a gépkocsikra szerb zászlókat rögzítettek.⁴¹
  - 2020. január 28.: Az ortodox Szent Száva ünnepén a helyi általános iskola szerb diákjai „Csetnik testvérek” üzenettel posztoltak fényképet magukról a közösségi médiában.⁴²
  - 2022. július 13.: A Boszniai Szerb Köztársaság rendőrsége megakadályozta, hogy a srebrenicai népiirtás áldozatainak családtagjai virágot helyezzenek el a Kravica Mezőgazdasági Szövetkezet épülete előtt. Ez az a hely, ahol szerb szélsőségesek hivatalos adatok szerint 1995. július 13-án és 14-én több, mint 1300 bosnyák foglyot öltek meg.⁴³
  - 2022. október: a srebrenicai Crkva Pokrova Presvete Bogorodice templom keresztelési ünnepségének alkalmából a pravoszláv egyház litániát tartott a város utcáin és a Szerb Ortodox Egyház papja szenteltvízzel áldotta meg a vezető bosnyák (muszlim) párt (SDA – Stranka Demokratske Akcije) székházát. A helyi bosnyák közösség szerint vallási támadás érte őket.⁴⁴

Damir ef. Peštalić, a Srebrenicai Iszlám Közösség (Medliš Islamske Zajednice Srebrenica) főimámja 2003-ban érkezett Srebrenicába. Személyes találkozáskor alkalmával⁴⁵ kiemelte, hogy munkáját a „nulla alól” kellett indítania a városban, hiszen a népiirtást túlélő bosnyák közösségnek vissza kellett térnie abba a városba, ahol szeretteit elveszítette, meg kellett küzdenie a jogaiért, a tőle elvett vagyonért, fel kellett építenie egy új életet. Azzal, hogy a daytoni egyezmény a szerb entitáshoz csatolta Srebrenicát, a bosnyákság kezdetektől nehézségekkel néz szembe. Az elnyomás jelen van a közigazgatásban, az iskolákban, a választásokon, vagy akár a (bosnyák és szerb) nyelvhasználati jogokban is. Srebrenica a népiirtás szimbólumává és egyfajta „vörös vonallá” vált a bosnyákság számára, amit a politikai elit is periférián kezel. Bár néhány család már visszatért a városba, jelenleg nincsenek meg a feltételei a biztos jövő tervezésének.

39 RTRS Vijesti: Napad na Vučica u Srebrenici

40 Salimović

41 Klix.ba: Provokacije u Srebrenici i Bratuncu na Badnje večē, kolona vozila prošla i kroz Potočare

42 Katana

43 Slobodnaevropa.org: Policija spriječila ulazak porodicama rtava genocida na mjesto stradanja u Kravicama)

44 Jamaković

45 Személyes interjú Damir ef. Peštalić srebrenicai főimámmal, Srebrenica, 2022. március

Választási rendszer

A választási törvények nem kedveznek a srebrenicai bosnyákoknak. Míg korábban a választópolgárok születési hely szerint adhatták le szavazataikat, egy törvény módosítást követően jelenleg a helyhatósági választásokon történő részvétel lakóhelyhez kötött, amelyet a hivatalos dokumentumokat kiállító hatóságok bevonásával ellenőriznek. A Republika Srpska belügyminisztériumának adatai szerint a választások közeledtével jelentősen megnő azok száma, akik a Bosznia-Hercegovinai Föderáció területéről folyamodnak srebrenicai személyes okmányokért. Állításuk szerint ennek az az oka, hogy a bosnyák egyesületek és pártok így akarják megakadályozni a szerb jelöltek győzelmét a választásokon. Többször felhívták a figyelmet arra, hogy valótlán adatok közlésével megsértik a lakóhelyre vonatkozó törvényt, amiért a hatóság pénzbírságot szabhat ki.⁴⁶ Damir ef. Peštalić főimám ezzel szemben arra hívja fel a figyelmet, hogy a Szerbiával közvetlenül határos település választásain rendszerint olyan szerbiai állampolgárok is részt vesznek, akik korábban soha nem jártak Srebrenicában, lakóhelyüket csak politikai okokból jegyeztették be a városban.⁴⁷

Sonja Biserko, a szerbiai Helsinki Bizottság elnöke 2012-ben arra hívta fel a figyelmet, hogy a Republika Srpska a választások korlátozásával az entitás jelenlegi demográfiai struktúráját szeretné fenntartani, vagyis meg akarja akadályozni a bosnyákok visszatérését a településre.⁴⁸

Politikai helyzet

A város jelenlegi polgármestere Mladen Grujičić szerb politikus, aki – bár korábban függetlenként indult – a Milorad Dodik vezette SNSD (Savez Nezavisnih Socijaldemokrata – Független Szociáldemokraták Szövetsége) párt tagja, a srebrenicai népiértés tagadója. Grujičić 2016. november 8-án a szavazatok 54,38%-ával győzte le az 1995-ös népiértést túlélő bosnyák riválisát, Čamil Durakovićot,⁴⁹ és ezzel a városnak tizenhét év után először lett szerb polgármestere.⁵⁰ A bosnyák közösség szerint a demográfiai kép azóta fokozatosan romlik, a revitalizációs lendület pedig érezhetően alábbhagyott. Mivel a vallási ünnepek általában nem telnek el sértések és atrocitások nélkül, látható, hogy a kilencvenes évek ideológiája még nem tűnt el teljesen a társadalomból. Különösen szembe-tűnő ez az elmúlt években, mióta a srebrenicai muszlimoknak nemcsak a szerb entitás akadályai, hanem a szerb városvezetés általi elnyomással is szembesülniük kell.⁵¹

Megrekedt a háborúval való szembenézés

Valentin Inzko, a nemzetközi közösség leköszönő boszniai főképviselője 2021. július 23-án bejelentette, hogy utolsó intézkedései egyikeként törvényen kívül helyezi

46 Maksimović

47 Személyes interjú Damir ef. Peštalić srebrenicai főimámmal, Srebrenica, 2022. március

48 Maksimović

49 Izbori.ba: Választási adatok

50 Popović 2016

51 PreporodInfo: Srebrenica je crvena linija ispod koje Bošnjaci ne smiju ići

3. ábra.

Béke emlékmű Srebrenica központjában

(A szerző felvétele, 2022. március)

a népirtás és más emberiség elleni bűncselekmények tagadását és a háborús bűnösök dicsőítését. A kiadott kötelező érvényű rendelkezés értelmében a jövőben akár börtönbüntetéssel is sújtható az az elkövető, aki megpróbálja igazolni a népirtás bűntettét, vagy nyilvánosan tagadja, lekicsinyli, illetve jóváhagyja azt.⁵² A főképviselő kiemelte, hogy rendelkezései nem általános érvényűek és nem alkalmazhatók kollektív módon, azaz kizárólag az egyéni felelősséget vizsgálhatják olyan háborús vagy emberiség elleni ügyekben, amelyet a hágai Nemzetközi Törvényszék, vagy valamely boszniai bíróság már megerősített. A Boszniai Szerb Köztársaság az intézkedésre reagálva bejelentette, hogy kilép a daytoni egyezményből.

A népirtás elismerésének legnagyobb akadálya valószínűleg az a populista politika, amellyel Szerbia és a Boszniai Szerb Köztársaság vezetése sikeresen manipulálja a lakosságot. Állításuk szerint ugyanis a Nemzetközi Bíróság és a hágai Nemzetközi Törvényszék srebrenicai népirtással kapcsolatos ítéletei az egész szerb nemzetet népirtónak nyilvánítják.⁵³ A média sajátos kommunikációja miatt az elmúlt években a hágai Nemzetközi Törvényszék és a Nemzetközi Bíróság egyre hiteltelenebbé vált a szerb lakosság szemében. Az állandóan visszatérő narratíva szerint ugyanis az intézmények azok parancsára dolgoznak, akik népirtóvá akarják nyilvánítani a szerb népet. Az általános bizalmatlanságot egyes bosnyák politikusok kijelentései is erősítik. Az egyik ilyen, komoly politikai indulatokat kiváltó esemény Bakir Izetbegović, az SDA (Demokratikus Akciópárt) vezetőjének kijelentése volt, miszerint „inkább meghalok, minthogy népirtók uralják a Boszniai Szerb Köztársaságot”.⁵⁴ Annak ellenére, hogy Izetbegović később elnézést kért a nyilatkozatáért, kijelentése Milorad Dodik, a Boszniai Szerb Köztársaság elnökének narratíváját igazolta.

52 OHR: High Representative Valentin Inzko introduced today amendment to the BH Criminal Code

53 Karabeg

54 U. o.

Független szakértői bizottság a Szerb Köztársaságban

A Boszniai Szerb Köztársaság kormánya által, az 1992–1995 közötti időszakban a srebrenicai régióban élő népek szenvedésének vizsgálatára létrehozott Független Nemzetközi Bizottság szerint Srebrenicában nem történt népirtás. Gideon Grejf, a bizottság elnöke 2021 augusztusában Belgrádban bejelentette, hogy a tíztagú, független szakértőkből álló bizottság elismeri azt a tényt, hogy történtek gyilkosságok, ezek azonban elsősorban hadifoglyokra korlátozódtak. A Független Nemzetközi Bizottság állásfoglalása szerint a hágai Nemzetközi Törvényszék által használt „népirtás” definíció nem állja meg a helyét, és a jövőbeni konfliktusok, genocídiumok megelőzése érdekében fontos, hogy a bűncselekmény meghatározása ne torzuljon el.⁵⁵

Az ENSZ definíciója szerint a népirtást, illetve az ahhoz kapcsolódó cselekmények bármelyikét valamely nemzeti, népi, faji, vagy vallási csoport teljes, vagy részleges megsemmisítésének szándéka vezérli. Az Egyesült Nemzetek Szervezete 1948-ban fogadta el a népirtás büntetvényének megelőzéséről és büntetéséről szóló egyezményt, amelyben az aláíró nemzetek „megelőzendő és büntetendő” nemzetközi büntettként határozzák meg a népirtást.⁵⁶ A bizottság kiemeli, hogy a népirtás definíciója a holokauszt kapcsán keletkezett, majd megalkotását követően visszamenőleg rendelték bizonyos eseményekhez, így például az amerikai indiánok kitelepítéséhez, vagy a szerbek ellen elkövetett népirtáshoz a Független Horvát Állam idején. A kifejezés minden esetben szándékos kiirtási folyamatokhoz kapcsolódik, ilyen értelemben ez önmagában nem érvényesíthető egyes elkövetőkre, vagy csoportokra. A jelentés kitér arra, hogy Naser Orić (egykori bosnyák katonatiszt, akit 2006-ban elítélt, majd 2008-ban felmentett a Nemzetközi Törvényszék) csapatai háborús bűnöket követtek el a szerb lakosság ellen, így az ENSZ felügyelete alatt álló enklávé szerbek általi elfoglalása kizárólag katonai szükségszerűségeken alapult, amelynek célja Srebrenica Žepától történő teljes fizikai elkülönítése volt. Az ENSZ által elfogadott, népirtásról szóló egyezmény szövege szerint a genocídium csak a tömeges eseményekre vonatkozhat, amely a célcsoport egészét érinti. Az egyezmény 2. cikkében foglalt feltétel nem teljesül, hiszen a Srebrenicában elhunyt civilek és az elesett katonák száma nem tudta befolyásolni a teljes muszlim lakosság arányát Bosznia-Hercegovinában. A jelentés kitér arra is, hogy jogi szempontból fontos különbséget tenni a Srebrenica ellen intézett katonai támadás és a műveletet követő tömeggyilkosságok között, amelyek „szörnyű következményei” annak, ha valaki nem hajlandó megadni magát. A bizottság ezért úgy ítéli meg, hogy az összes tényre tekintettel a népirtás kifejezés nem köthető a srebrenicai eseményekhez és konkrét lépéseket vár el a nemzetközi közösségtől, a nemzetközi szervezetektől, illetve a konfliktusban résztvevő felek képviselőitől.⁵⁷

55 Danas

56 Holokauszt Enciklopédia: Mi a genocídium (népirtás)?

57 Concluding Report of the Independent International Commission of Inquiry on Suffering of All People in the Srebrenica Region Between 1992 and 1995 – Chapter XI. General Conclusion

Összegzés

A háború utáni időszakban az etnikai pártok a vallással és a mítoszokkal legitimálták saját tetteiket. A politikai és az egyházi vezetők a mai napig gyakran csak a saját nemzetiségük áldozatairól emlékeznek meg, hősként ünnepelnek eseteket még olyan háborús bűnösök esetében is, akiket a Nemzetközi Törvényszék elítélt. Mindhárom etnikum nemzeti identitásába ültette a mártírmítoszt, így nehezítve az őszinte szembenézést az igazsággal. A vallási szervezeteket nemzeti intézményekké emelték, az egyházi személyek gyakran állami fizetést kapnak, miközben újonnan épülő vallási épületek méretben rivalizálnak egymással.

Srebrenica négyéves fejlesztési stratégiája leszögezi, hogy a kedvező földrajzi fekvés, a természeti erőforrások, az éghajlati viszonyok, a mezőgazdasági termelés számtalan potenciált rejt, ugyanakkor megemlíti, hogy a területrendezési dokumentáció hiánya, a népesség kedvezőtlen életkori sajátosságai és az elhanyagolt, szennyezett terület nem teszik lehetővé a lehetőségek kihasználását.⁵⁸ A munkanélküliség, a gazdaságélénkítő tevékenységek megtorpanása egyre több fiatalot készített arra, hogy Nyugat-Európában keressen munkát. Míg a szerb közösség számára Szerbia közelsége jelenthet némi perspektívát, a helyi bosnyákok rendszerszerű kizorításával muszlim fiatalok egyre kevesebben térnek vissza a városba. A visszatérők közül többen azt mondják, a srebrenicai szolgáltatások még a tizenöt évvel ezelőtti állapothoz képest is fokozatosan romlanak. A településen nincs pékség, hentes, hotel, vagy bármi más, ami a városi élethez szükséges lenne, a környékbeli ingázók délutáni hazatéréseivel az utcák teljesen kiürülnek. Radomirka Savić és Hariz Alić⁵⁹ vegyes házasságban élő srebrenicai fiatalok a folyamatos nehézségek ellenére úgy döntöttek, nem költöznek másik városba. A munkanélküliség okozta problémák után 2018-ban nyitották meg saját éttermüket, ami egyedülként üzemel a városban. A hitelből és különböző kölcsönökből létrehozott vállalkozás a srebrenicai mészárlás emléknapja körüli napokban megtelik vendégekkel, ahogyan Ramazán⁶⁰ idején is jelentős mennyiségű megrendelést teljesítenek. 2022. márciusi látogatásom során azonban a városban kilátástalanságot tapasztaltam, amit a pandémia miatti lezárások valószínűleg még jobban elmélyítettek. Az elhanyagolt, üres üzlethelyiségben ottjártamkor a kávé mellett semmi nem volt kapható, a vállalkozás szemmel láthatóan alig működőképes.

A föderáció és a Boszniai Szerb Köztársaság politikai ellenfeleinek érdekütközései háttérbe szorítják a régió stabilizációs és felzárkóztatási törekvéseit, a megélhetéssért folytatott küzdelem így kevésbé teszi lehetővé a múlttal történő szembenézést, a megbékélést. Damir ef. Peštalić főimám kérdésekre elmondta, hogy ma 315 olyan bosnyák diák él a településen, aki hazatérők gyermekeként született. Ők nem élnek félelemben, vannak szerb barátaik és közösen is szerveznek programokat, ami egyébként Bosznia-szerte természetesnek tekinthető. Mindenkinek az az érdeke,

58 Strategije razvoja opštine Srebrenica za period 2018 – 2022. godine

59 Stevanović: Bosna i Hercegovina i Srebrenica

60 Ramazán (a Ramadán bosznia-hercegovinai megfelelője): az iszlám holdnaptár 9. hónapja, amely alatt a muszlim hívók napkeltétől napnyugtáig böjtölnek.

hogy Srebrenica a jövőben perspektívát jelentsen e fiatalok számára, így az új generáció talán segíthet a normális kommunikáció kialakításában, amely később Bosznia-Hercegovina más területein is alkalmazható lesz. A vallási vezetőknek ebben éppen akkora felelőssége van, mint a politikának, vagy az oktatásnak.⁶¹

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Balić, Smail: *The Cultural Achievements of Bosnian Muslims*, International Islamic University, Islamabad, Islamic Studies, 1997 <https://www.jstor.org/stable/pdf/23076192.pdf>
- BanjaLuka.net: *Vlada Republike Srpske isplatila 6.000.000 KM za realizaciju Programa "Zajedno do posla"* <https://banjaluka.net/vlada-republike-srpske-isplatila-6-000-000-km-za-realizaciju-programa-zajedno-do-posla/> (Letöltés ideje: 2022.11.03.)
- Becirevic, E., Sukovic, T., Zukovic, A. 2018, „Extremism Research Forum. Montenegro Report” British Council
- Bibanović, Z., Grujičić, S., Vujović, D. *Srebrenica - Cultural and natural heritage of Srebrenica Drina Region Sarajevo / Bratunac*, March 2018. <http://www.srebrenica.eu/Srebrenica%20Drina%20engl.pdf> (Letöltés ideje: 2022.10.11.)
- Can, M. *Foreign fighters in the Bosnian War*, International University of Sarajevo, p. 9. https://www.academia.edu/20057103/Foreign_fighters_in_the_Bosnian_War (Letöltés ideje: 2022.11.04.)
- Concluding Report of the Independent International Commission of Inquiry on Suffering of All People in the Srebrenica Region Between 1992 and 1995 Chapter XI. General Conclusion <https://incomfis-srebrenica.org/wp-content/uploads/General-conclusions-English.pdf> (Letöltés ideje: 2022.10.31.)
- Cvitkovic Ivan. *Religions in War: The Example of Bosnia and Herzegovina* University of Sarajevo, 2001, Occasional Paper
- Danas: *Zaključak Nezavisne komisije: Ne negiramo zločin, ali genocida u Srebrenici nije bilo* (2021.08.24.) <https://www.danas.rs/vesti/drustvo/zakljucak-nezavisne-komisije-ne-negiramo-zlocin-ali-genocida-u-srebrenici-nije-bilo/> (Letöltés ideje: 2022.10.31.)
- Gulyás László: *Regionalizáció, regionalizmus és nemzeti kérdés a Titói Jugoszláviában 1945–1980.* *Tér és Társadalom* 23. évf. 2009/2. pp. 155–169. http://real.mtak.hu/116741/1/EPA02251_Ter_es_tarsadalom2476.pdf (Letöltés ideje: 2022.11.04.) <https://doi.org/10.17649/TET.23.2.1240>
- Herzfeld, N. *St. John’s University: Lessons From Srebrenica, The Danger of Religious Nationalism*, 2007. https://digitalcommons.csbsju.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1003&context=theology_pubs (Letöltés ideje: 2022.10.14.)
- Herzfeld, N. L. *Lessons from Srebrenica: The Danger of Religious Nationalism*, 2007. p. 112. https://digitalcommons.csbsju.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1003&context=theology_pubs (Letöltés ideje: 2022.10.19.)
- Hesová, Z. *Wahhabis and Salafis, daije and alimi: Bosnian neoSalafis between contestation and integration* <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/14683857.2021.1994209?needAccess=true> (Letöltés ideje: 2022.10.14.)
- Hetzmann Diána: *Koszovó helyzete szerb szemmel* <https://adoc.pub/hetzmann-diana-koszovo-helyzete-szerb-szemmel.html> (Letöltés ideje: 2022.10.14.)
- Holokauszt Enciklopédia: *Mi a genocídium (népirtás)?* <https://encyclopedia.usmm.org/content/hu/article/what-is-genocide> (Letöltés ideje: 2022.10.31.)
- Izbori.ba: *Választási adatok* http://www.izbori.ba/rezultati_izbora_2016/?resId=13&langId=1#8/105/0 (Letöltés ideje: 2022.11.03.)

61 Személyes interjú Damir ef. Pešalić főimámmal, 2022. március, Srebrenica

- Jamaković A. Skandal u Srebrenici Hayat.ba
<https://hayat.ba/skandal-u-srebrenici-svestenik-spc-a-osvestavao-prostorije-sda/783489/>
 (Letöltés ideje: 2022.10.19.)
- Juhász J. Volt egyszer egy Jugoszlávia. Aula Kiadó, 2000.
- Juhász J., Márkus L., Tálás P. Kinek a békéje? Háború és béke a volt Jugoszláviában.
 HM Zrínyi Kommunikációs Szolg. Kht., 2003.
- Katana G. Srpski učenici Prve OŠ objavili foto s vjeronauke sa porukom "Braća četnici
<https://inforadar.ba/novi-incident-u-srebrenici-srpski-ucenici-prve-os-objavili-foto-s-vjeronauke-sa-porukom-braca-cetnici/>
 (Letöltés ideje: 2022.10.19.)
- Karabeg O. Zašto se priznanje srebreničkog genocida u Srbiji i RS smatra izdajom? (2021.08.01.) | Radio Slobodna Evropa | <https://www.slobodnaevropa.org/a/most-genocid-rs-srbija/31387250.html>
 (Letöltés ideje: 2022.10.31.)
- Klix.ba: Broj nezaposlenih u Republici Srpskoj smanjen za 12,3 posto
<https://www.klix.ba/biznis/privreda/broj-nezaposlenih-u-republici-srpskoj-smanjen-za-12-3-posto/220321016>
 (Letöltés ideje: 2022.11.03.)
- Klix.ba: Provokacije u Srebrenici i Bratuncu na Badnje večé, kolona vozila prošla i kroz Potočare
<https://www.klix.ba/vijesti/bih/provokacije-u-srebrenici-i-bratuncu-na-badnje-vece-kolona-vozila-prosla-i-kroz-potocare/200106154>
 (Letöltés ideje: 2022.10.19.)
- Kovács Zoltán. A szerb nemzet és Koszovó, 2011, 1. old
<https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/handle/20.500.12944/327?key=kov%20zoltan>
 =kov%20zoltan (Letöltés ideje: 2022.10.14.)
- Maksimović D. Izbori u Srebrenici kao šansa za manipulacije
<https://www.dw.com/bs/izbori-u-srebrenici-cao-%205%20ansa-za-manipulacije/a-16085107>
 (Letöltés ideje: 2022.10.20.)
- Múlt-kor történelmi magazin, MTI: A koszovói herceg féltékenysége vezetett az első rigómezei vereséghez, 2020.06.27. <https://mult-kor.hu/a-koszovoi-herceg-feltekenysege-vezetett-az-első-rigómezei-vereseghez-20200627>
 (Letöltés ideje: 2022.10.14.)
- OHR – Office of the High Representative: *High Representative Valentin Inzko introduced today amendment to the BH Criminal Code*
<http://www.ohr.int/high-representative-valentin-inzko-introduced-today-amendment-to-the-bh-criminal-code/>
 (Letöltés ideje: 2021. 07. 23.)
- Opština Srebrenica (Službena web stranica – Srebrenica hivatalos oldala), Istorijat Srebrenice
<https://www.srebrenica.gov.ba/index.php/homepage/istorijat-srebrenice>
 (Letöltés ideje: 2022.10.07.)
- Opština Srebrenica – Obrazovne i kulturne ustanove (Oktatási és kulturális intézmények)
<https://www.srebrenica.gov.ba/index.php/homepage/obrazovne-i-kulturne-ustanove>
 (Letöltés ideje: 2022.10.20.)
- Perica, V. Religion in the Balkan Wars, 2014.
<https://academic.oup.com/edited-volume/41330/chapter/352332282>
 (Letöltés ideje: 2022.10.18.)
- Popović V. Kraj izborne drame u Srebrenici? (2016.) glasamerike.net
<https://www.glasamerike.net/a/kraj-izborne-drame-u-srebrenici/3544616.html>
 (Letöltés ideje: 2022.11.03.)
- PreporodInfo: Srebrenica je crvena linija ispod koje Bošnjaci ne smiju ići; Interjú Damir ef. Peštalić főimámmal, 2021
<https://www.preporod.info/bs/article/21800/ef-pestalic-za-preporodinfo-srebrenica-je-crvena-linija-ispod-koje-bosnjaci-ne-smiju-ici>
 (Letöltés ideje: 2022.11.03.)
- RTRS Vijesti: Vanredne vijesti: Napad na Vučića u Srebrenici
<https://www.youtube.com/watch?v=R4foGlynZTY>
 (Letöltés ideje: 2022.10.19.)
- Salimović S. Osnovno obrazovanje kao primjer za druge sredine
<https://www.slobodnaevropa.org/a/plp-srebrenica-osnovno-obrazovanje-cao-promer-za-druge-sredine/27522079.html>
 (Letöltés ideje: 2022.10.20.)
- Sekulić, M. Kako je počeo rat u Srebrenici? - Deutsche Welle, 2018.07.11.
<https://www.dw.com/bs/kako-je-počeo-rat-u-srebrenici/a-44596537>
 (Letöltés ideje: 2022.10.07.)

- Slobodnaevropa.org: Policija spriječila ulazak porodicama žrtava genocida na mjesto stradanja u Kravicama
<https://www.slobodnaevropa.org/a/podrice-genocid-kravica-zabrana/31941437.html>
(Letöltés ideje: 2022.10.19.)
- Stevanović K. Bosna i Hercegovina i Srebrenica: „Mi smo ovdje zanimljivi samo nekoliko dana godišnje”
<https://www.bbc.com/serbian/lat/balkan-62119958> (Letöltés ideje: 2022.11.01.)
- Strategije razvoja opštine Srebrenica za period 2014-2018. OPŠTINA SREBRENICA 29. old.
www.srebrenica.gov.ba (Letöltés ideje: 2022.10.21.)
- Strategije razvoja opštine Srebrenica za period 2018–2022 godine – Srebrenica község fejlesztési stratégiája a 2018–2022 időszakra | Srebrenica, 2017.
<https://www.srebrenica.gov.ba/images/dokument/2019/ou/Strategija%20razvoja%20opstine%20Srebrenica.pdf> (Letöltés ideje: 2022.10.21.)
- Tarján M. Tamás: A karlócai béke – Rubicon online
<https://rubicon.hu/kalendarium/1699-januar-26-a-karlocai-beke>
(Letöltés ideje: 2022.10.10.)
- The Gazimestan Speech – Beers and politics <https://beersandpolitics.com/the-gazimestan-speech>
(Letöltés ideje: 2022.10.17.)
- Turistička Organizacija Srebrenice – Franjevački samostan i crkva sv. Marije u Srebrenici
<https://tours-srebrenica.ba/objekti/599/franjevacki-samostan-crkva-sv-marije>
(Letöltés ideje: 2022.10.12.)
- Tzvetkova, G., Mancheva, M. Country report – Bosnia and Herzegovina GREASE Religion, Diversity and Radicalisation <http://grease.eui.eu> (Letöltés ideje: 2022.10.28.)

Dóra Molnár[✦], Patrik Szalkai[✦]

Arctic Strategies for a Peaceful Future

DOI 10.17047/HADTUD.2022.32.4.58

In the context of the effects of climate change on the Arctic, it is also important to examine the direction in which the Arctic states' future vision for the Arctic is changing. Each state has its own official strategy paper outlining its vision for the Arctic, which are also presented in this study. Strategies provide a picture of a peaceful Arctic, and while Russia's role in the conflicts of recent years is a cause for concern, states in the region are voicing cooperation with Russia and its success not only in their actions but also at the level of strategies.

KEYWORDS: Arctic states, Russia, strategy, cooperation

Arktiszi stratégiák egy békés jövőért

A klímaváltozás Északi-sarkvidékre gyakorolt hatásaival összefüggésben mindenképpen vizsgálандó az is, hogy az északi államok Arktisszal kapcsolatos jövőbeli elképzelései milyen irányba változnak meg. Valamennyi állam rendelkezik önálló, az Arktisz térségével kapcsolatos elképzeléseit bemutató hivatalos stratégiai dokumentummal, amelyeket jelen tanulmány is bemutat. A stratégiák alapján egy békés Arktisz képe rajzolódik ki, s bár Oroszország utóbbi évek konfliktusaiban játszott szerepe aggodalomra adhat okot, a térség államai az Oroszországgal való együttműködést és annak sikerességét hangoztatják nem csak tetteikben, hanem a stratégiák szintjén is.

KULCSSZAVAK: arktiszi államok, Oroszország, stratégia, együttműködés

Introduction

Throughout history, the Arctic has always been an area that humanity wanted to know and then later conquer. For a long time, however, it was both inaccessible and not considered by states to be much strategic or economic. Currently this trend seems

✦ National University of Public Service, International Security Studies Department – Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, Nemzetközi Biztonsági Tanulmányok Tanszék, adjunktus; e-mail: Molnar.Dora@uni-nke.hu; ORCID: 0000-0002-1476-5253

✦ Force modernisation and Transformation Command, Hungarian Defense Force Scientific Research Center – Haderő modernizációs és Transzformációs Parancsnokság, Honvéd Tudományos Kutatóhely; e-mail: szalkai.patrik@hm.gov.hu; ORCID: 0000-0001-8004-3083

to be changing.¹ When the Arctic emerges today, it is most often mentioned in the context of resources, territorial disputes, and a growing military presence. Although the Arctic military presence has grown steadily in recent decades, the area is still peaceful compared to other parts of the world, and there is a relative consensus in the scientific society that no conflict is likely in the region.² However, peace in the region needs to be explained in the same way as in other regions, why conflicts erupt. On the one hand, the Arctic is a region of great rival powers that are relatively close to each other. It is located on two shores of the Bering Strait between the United States and Russia, and is only 89 km away between the two states. Furthermore, the Arctic is the region most affected by the burning challenge of today, the climate change.

This study focuses on the state level (the second level - the aspects of international organizations - are not analyzed). In this context, the relevant strategic documents of the Arctic states should be analyzed, highlighting the findings on the role of the Arctic states in the Arctic and their perceptions of Russia. A pre- and post-Crimean strategy paper is available for several countries; thus, a comparative analysis can also be performed in this area.

The existence of the Arctic as an independent region is justified by an external conflict, by examining the impact of an external conflict outside the Arctic on relations between states. This conflict outside the region is the Crimean crisis. We chose this crisis because an Arctic state (Russia) was involved in the conflict, and the North Atlantic Treaty Organization (hereinafter NATO) and its member states, several of which define themselves as Arctic states, vehemently opposed the Russian steps and considered Russia's attitude as a breach of international law. Therefore, the conflicts of today, it is the Crimean crisis that is most likely to affect the Arctic and its security policy's future.

In the following, we examine the relevant strategies of the Arctic states to demonstrate that the Arctic is a region to be interpreted and managed on its own, not or only minimally affected by conflicts in other regions, and that Russia seeks to act not as an aggressor in the region.

State strategies

The analysis aims to examine the Arctic strategies of the eight Arctic states. The analysis of the strategies focuses on the following issues:

- How does the state assess the security situation of the Arctic?
- What threats does the state detect?
- How have these threats changed since 2014?
- What role does militarization play in strategies?

---

1 Among the earlier works in the Hungarian literature, we highlight the work of Andrea Márton (Andrea Márton: The Arctic from the perspective of the Scandinavian states. *Repüléstudományi közlemények*, 13. évf, 2012. 2. szám 273-284.) We also refer to Erika Gazdag (NATO's Arctic policy: deterrence and protection. *Hadtudomány* 2022/1. 3-25.), László Kálló, Anita Deák (László Kálló, Anita Deák: Az Északi-sark – A „versenyfutás” kezdete. *Felderítő Szemle* Vol. X No. 1-2 No. 43-64) and Vivien Vigh's studies (Vivien Vigh: Az Arktisz geopolitikai jelentősége a 21. században. *Hadtudományi Szemle* Vol. 13 (2020) No. 2 No. 47-61).

2 Grätz 2012, Käpylä és Mikkola 2012, Duxbury 2020

In the analysis of strategies, in each case, we examine how the state thinks about Russia, but we do not analyze further bilateral relations. This is due to the fact that each state is a member of NATO, so military confrontation between them can be ruled out, and, on the other hand, the Arctic states' relation with Russia are key to proving or disproving whether we can talk about a separate region in Arctic.

Norway

The Prime Minister of Norway from 2013 to 2021 was Erna Solberg, president of the Conservative Party. *Norway's Arctic Policy* was issued in November 2014 after the Crimean crisis, so it already reflects the changes in security policy following the crisis in Ukraine.³ The strategy specifically mentions Russia and the importance of military involvement in it, but adds that its goal is cooperation with Russia. At the same time, it is noteworthy that Norway is increasing the number of military border posts between Norway and Russia and naming the control of the Norwegian-Russian border as one of the main tasks of the armed forces. The militarizing attitude is also evidenced by the fact that Norway has ordered 52 new F-35 fighters from the United States.⁴

However, Norway ultimately wants to cooperate with Russia, although its approach is still cautious. The willingness to cooperate is also shown by the fact that in 2011 the two countries managed to conclude a forty-four-year territorial dispute that began back in 1974 over the border in the Barents Sea. The area concerned is 175,000 km² and is very important both strategically and economically. This area is accessible to Russia's only year-round ice-free port, Murmansk, and it is also the entrance to the North Sea Route. Also, Russia estimates that there are 5.8 trillion m³ of recoverable gas reserves and an additional 2.7 billion barrels of oil in the region.⁵

In 2021, still under conservative control, Norway issued its latest Arctic strategy, the *Norwegian Government's Arctic Policy*.⁶ This strategy outlines a much grimmer security situation than any Canadian or even the 2014 Norwegian document. The strategy focuses on Russia. On the one hand, it points out that the Russian-Norwegian relations have developed significantly over the last thirty years in a couple of areas: fisheries, research, the environment, rescue, nuclear safety, health, education, business, energy, culture and indigenous affairs. Also, a bilateral committee has been set up on fisheries, nuclear safety, economic cooperation and environmental protection. However, the strategy also highlights that due to the Crimean crisis, Norway has suspended bilateral military cooperation with Russia, with the exception of matters relating to maritime security, air defense and northern stability. However, direct contact between the Norwegian High Command and the Russian Northern Fleet has been maintained and participants in the Russian and Norwegian Coast Guard, Border Guard and search and rescue operations continue to cooperate. The mechanisms of

---

3 Norway's Arctic Policy 2014

4 Dennis 2019

5 Moe, Fjaertoft, és Øverland 2011, 150.

6 The Norwegian Government's Arctic Policy 2021

the Maritime Incident Convention⁷ have also been maintained and are being further developed.⁸ This negotiation was successfully concluded in 2021, and the parties agreed on several issues. The agreement applies to ships and military aircraft circulating twelve nautical miles away from territorial waters, and further measures have been taken to increase transparency.⁹ The strategy also highlights the fact that direct communication channels have been established between Russia's and Norway's top military leaders since 2019, and concludes that "in the current situation, it is particularly important to further develop contact of this kind in the area of defence."¹⁰

However, the 2021 strategy is by no means limited to the Arctic security policy analysis, as it is only one of the eight chapters. With regard to the international system, it emphasizes that the Arctic is a peaceful region where states show willingness to cooperate and resolve their misunderstandings in accordance with the principles of international law.

In this case, therefore, we can see that an external conflict had a direct impact on the region and its security, in which two factors played a role. On the one hand, Norway and Russia are border states, which may explain why Norway has reacted more sensitively to the Crimean crisis, but, as the strategy points out, even after the crisis, military cooperation between the two countries has not ceased and the parties have reached another agreement (as we have seen in the context of the Marine Incidents Convention). Thus, the statement at the beginning of the study that the stability of the region is slightly or not at all affected by external conflict is not refuted by the weakening of Norwegian-Russian military cooperation, but on the contrary: it confirms, whereas although the impact of the conflict was detectable, signs of resurgence are already visible.

Denmark

The *Kingdom of Denmark Strategy for the Arctic 2011–2020*, published in 2011, can be linked to a minority government led by Prime Minister Lark Løkke Rasmussen and Foreign Minister and Deputy Prime Minister Lene Espersen, which consisted of the Liberal Alliance and the Conservative People's Party.¹¹ According to its strategy, Denmark will also increase its military presence in the region and envisage four new initiatives for the army: the establishment of a total Arctic Force Command, the establishment of an Arctic Response Force, risk analysis of traffic growth in the surrounding waters and finally, by 2014, a comprehensive analysis of the future tasks of the military.

---

7 The Convention on Maritime Incidents was concluded between Norway and the Soviet Union in 1989, with the aim of avoiding misunderstandings by establishing protocols for avoiding collisions, keeping distance, and monitoring ships. The convention also banned the simulation of attacks and the interference of ship formations. See at: Łukasz, Thomas, és Denitsa 2016

8 The Norwegian Government's Arctic Policy 2021, 19.

9 O'Dwyer 2021

10 The Norwegian Government's Arctic Policy 2021, 19

11 Kingdom of Denmark Strategy for the Arctic 2011–2020 2011

In addition, the strategy states that Denmark considers the exercise of sovereignty a priority for the army. The importance of cooperation with Russia should also be emphasized in the Danish strategy. In the context of Danish-Russian cooperation, the strategy also raises the possibility of scientific cooperation, the exchange of information in the context of sustainable development and the cooperation of defense forces.

The review of the 2011 strategy is still ongoing, and a new Danish document for the next ten years was expected to be published in 2021. In 2018, the Danish government entered into a full-spectrum agreement with the other opposition parties (the Social Democratic Party, the Danish People's Party and the Social Liberal Party) entitled Defense Agreement 2018-2023, which sets the direction for the development of the Danish military until 2023.¹² The analysis of the entire document goes beyond the scope of the study, so here we only address issues related to the Arctic. The Arctic area affected by climate change is where activity has increased and will be specifically addressed for future Danish Arctic military involvement. According to the document, the region will become geopolitically more valuable in the future, but the Danish goal is to maintain peaceful conditions in the region. The agreement mentions Russia only once, as NATO's challenge from the East, in the section on analyzing the global security situation.

Sweden

The Swedish Strategy of 2011 can be linked to the minority government of the Liberal Conservative Coalition (Moderate Party, Centralist Party, Liberal People's Party, Christian Democrats) led by Fredrik Reinfeldt. According to the *Sweden's Strategy for the Arctic Region* "Sweden should stress the importance of an approach based on security in its broadest sense and that the use of civil instruments is preferable to military means".¹³ With regard to the security situation, the strategy emphasized that the challenges were not primarily military in nature, but rather environmental due to climate change. Although the strategy mentions Russia at a number of points, not as a threat but simply as one of the other Arctic states.

Sweden's Strategy for the Arctic Region in 2020 was issued by Social Democrat Stefan Löfven.¹⁴ Regarding the use of military force, the document states that the Government will continue to strengthen Sweden's military capability to operate in the northern parts of Sweden and neighboring areas. Another formulation is alleviated by the statement that the government will work to ensure that the Arctic remains a region with well-functioning international cooperation and, as well as that states respect international law, including the law of the sea. The interpretation of security challenges differs between the 2011 and 2020 strategies. While in 2011 the Swedish Strategy states that security issues in the region are not military in nature, the 2020 strategy already sees the risk of arms competition in the region and

---

12 Defence Agreement 2018-2023 2018

13 Sweden's strategy for the Arctic region 2011, 23.

14 Sweden's strategy for the Arctic region 2011, 21.

emphasizes the growing importance of military involvement. The 2020 strategy highlights that, although relations between the Western states and Russia have deteriorated in recent years, the Arctic Council continues to be characterized by constructive spirit and cooperation, and the cooperation with Russia is good, especially in areas concerning environmental issues in the Arctic Council, in the Barents Cooperation Council and also on a bilateral basis. The Strategy attributes Russian armaments to the protection of Russian territories and does not see them as a threat. The name *Russia* is mentioned forty-seven times in the Swedish document but in none of them as a threat - not even in the context of militarization. These findings clearly demonstrate the Arctic region's ability to operate independently from the rest of the world.

Iceland

For Iceland, a decision shall be used instead of a strategy document. In 2011, the coalition of the Social Democratic Alliance and the Left-Green Movement, led by Prime Minister Jóhanna Sigurðardóttir, issued a *Parliamentary Resolution on Iceland's Arctic Policy*.¹⁵ One of the 12 principles of the policy (9th) states that Iceland is opposed to all forms of militarization and that security can and shall only be guaranteed only by civilian means. This, incidentally, follows from Iceland's decades-long approach that although Iceland has become a member of NATO, it only participates in the military wing of the organization as an observer.

Finland

Finland is also a country with a clear difference in attitudes before and after the Ukrainian crisis. In 2013, the center-right government, led by Prime Minister Jyrki Katainen, issued *Finland's Strategy for the Arctic Region 2013*, in which the economy, education and the environment play a greater role in a holistic approach.¹⁶ With regard to Arctic stability, the emphasis must be on preparedness and close cooperation between the authorities, industry, NGOs and the general public is also important. The Strategy pays little attention to the military aspect of security. It states that a military conflict in the region is unlikely and that Russia is only talking about cooperation. No other military issue is raised in this Strategy.

In 2021, the government led by Prime Minister Sanna Marin and the government of the Social Democratic Party issued a new strategy document for the country titled *Finland's Strategy for Arctic Policy*.¹⁷ This document was written in a completely different spirit, as shown by the fact that while the 2013 strategy devotes only one page to security policy issues, the 2021 strategy analyzes the current security situation through almost ten pages immediately after the defining objectives. The strategy also focuses on Russia, stressing that Russia has directly affected the security

---

15 A Parliamentary Resolution on Iceland's Arctic Policy 2011.

16 Finland's Strategy for the Arctic Region 2013 2013

17 Finland's Strategy for Arctic Policy 2021

situation in the neighboring region through the illegal annexation of Crimea, and points out that Russia is increasing its military presence in the Arctic in order to protect its economic interests and the North Sea Route. At the same time, the Strategy also highlights that regional cooperation has strengthened since the previous strategy was issued, with the aim of strengthening cooperation with Russia on a bilateral basis in the future. While the 2021 Strategy detects the change in the security environment since 2014, it does not see it as sufficient to perceive it as a threat and prioritizes it, even with the allocation of resources.

Canada

Canada's strategy for the Arctic in the run-up to the Crimean crisis is *Canada's Northern Strategy: Our North, Our Heritage, Our Future*.¹⁸ The strategy was released in 2009 when Canada's prime minister was conservative Stephen Harper. According to him, "the first and foremost priority of our northern strategy is the protection of our Arctic sovereignty".¹⁹ This line of thought also appears in the strategy: one of its four pillars is only about exercising Arctic sovereignty.²⁰ As part of this, the strategy also addresses the need to increase the military presence and to develop infrastructure and equipment. It emphasized the importance of land, sea and air patrols, and considered it a strategic task to establish a Military Training Center on land in Resolute Bay and provide Canadian Rangers²¹ and deep-sea ports, fuel facilities and new icebreakers at sea for the Coast Guard. The country also wants to work with other states and does not see Russia as a threat. It only mentions Russia in connection with joint research cooperation, the signing of a joint memorandum on minority rights and the Declaration of Illulisati.

The most recent Canadian strategy addressing the Arctic is the *Canada's Arctic and Northern Policy Framework* issued in 2019²² with its International Chapter. This strategy was no longer issued by the previous conservative leadership, but by the administration led by the Liberal Party and Justin Trudeau. A major shift from the document ten years earlier is the relegation of sovereignty and military reinforcement of the region to the background, which will be replaced in the 2019 framework by the indigenous relationship between the indigenous peoples and the government. The strategy highlights that there are robust rules, norms and institutions that govern international affairs. In terms of the legal framework, in addition to the United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS), the document highlights international and bilateral agreements affecting the Arctic with binding force. The strategy deals with military questions only to a limited extent, and

---

18 Canada's Northern Strategy: our north, our heritage, our future 2009

19 Arctic sovereignty a priority: Harper 2010

20 The other three pillars are the promotion of social and economic development, the protection of the environmental heritage, and the development and promotion of northern governance.

21 The Canadian Rangers are a reserve force, made up primarily of indigenous peoples, who can remain in remote northern regions where the Canadian military force has little or no access.

22 Canada's Arctic and Northern Policy Framework 2019

Russia is mentioned only once in connection with the establishment of the Inuit Arctic Council, even there in a footnote.

The international chapter examines the goals set out in the strategy in an international context. Following a brief assessment of the situation, it examines first the role of the Arctic Council and then the other members of the “robust” international Arctic system. The strategy emphasizes that the region is very important geopolitically and will become even more important due to the easier access to the Arctic waters because of the climate change. The strategy aims to regularize US-Canada bilateral meetings and to lay new foundations for Russian-Canadian relations on indigenous peoples, scientific cooperation, the environment, transportation and rescue activities, as common interests, priorities and challenges govern Canada and Russia.

We can see that while Canada’s 2009 strategy was built on a highly realistic foundation, the new strategy ten years later seemed to be ‘dictated’ by Joseph Nye himself as other, more liberal political backgrounds and beliefs are felt so strong. This is also reflected in the security policy approach of the two strategies. The liberal approach of 2019 is fully aware of the geopolitical significance of the region and the impact of climate change on geopolitics, which not only hints at, but it also textually captures. However, Canada does not feel that Russia is a threat to it and is committed to cooperating extensively with Russia. In this regard, therefore, the Crimean crisis has not affected Canada’s security perception of the region’s security policy challenges and, in particular, the potential Russian threat.

The United States of America

In the United States, the change in administration has also brought changes in the Arctic policy. The Bush and Obama administrations did not yet pay much attention to the region and neglected infrastructure and military developments as well.²³

A 2011 report by the Ministry of Defense further stated that an armed conflict in the region was unlikely in the foreseeable future and that the existing infrastructure was in line with short- and medium-term national security interests.²⁴ In 2013, the Obama administration issued a strategy paper, the *National Strategy for the Arctic Region*.²⁵ The Strategy sees the region as a conflict-free zone where nations work together in a spirit of trust and cooperation. The document does not deal with Russia separately either, it is only mentioned in a footnote in relation with the Arctic Council. In the Arctic environment, the United States seeks to achieve three main goals: to advance its own national interests, to manage the regional responsibly, and to strengthen international cooperation.

As the Trump administration moved closer to the region, primarily in terms of security and economic policy, its importance has begun to increase. The construction of the icebreaking fleet has also begun,²⁶ Freedom of Navigation Operations (FONOP)

---

23 Holland 2014

24 Report to Congress on Arctic Operations and the Northwest Passage 2011, 25.

25 Obama 2013

26 Trump 2020

in the Arctic have been envisaged, and an increase in military presence and infrastructure development in the Bering Sea has emerged.²⁷

In 2019, the Office of the Under Secretary of Defense issued the *Arctic Strategy of the Ministry of Defense*,²⁸ which depicts the security environment in a complex way. On the one hand, it points out that cooperation has a long tradition in the region and the chances of an immediate outbreak of conflict are low, but the other hand it draws attention to a number of strategic trends that could jeopardize US interests and undermine stability in the region. The key dynamics that define a region are as follows:

- changes in the physical environment;
- multilateral cooperation along common interests and challenges;
- the status of Arctic Sea routes;
- increasing military activity;
- manipulation of Arctic governance by economic force (China).

What is a significant change from the 2013 Strategy and the Arctic Strategy of most other Northern states is that the document treats Russia (alongside China) centrally. The claim that military activity in the region is on the rise is derived primarily from Russian activities, and it is stated that Russia is challenging the rule-based Arctic region as it seeks to regulate the North Sea Route. In response to the Russian (and Chinese) challenge, the Strategy aimed at increasing Arctic exercises and training, as well as developing infrastructure.

The Strategy also identifies U.S. interests in the region in three points. On the one hand, the Arctic is interpreted as a homeland where it can exercise its rights in a sovereign way - so it also has the right to defend its territory. It also sees the Arctic as a common region, which also means that there are common interests in the region in terms of security and stability, and that the United States must be ready to be able to intervene in order to maintain the balance of power in Europe and the Indo-Pacific region. Third, it assumes that the Arctic is an area of strategic competition, and that it is the interest of the United States to continue to maintain its global deployment capacity, freedom of navigation and flight, while restricting Chinese and Russian efforts to force their strategic interests in the region.

Russia

Russia's policy was developed on the basis of secondary sources due to the availability of documents and language constraints. Russia's position is well reflected in its opinion on Arctic co-operation in the *2008 Basics of the State Policy of the Russian Federation in the Arctic: Taking into account the interests of the Federation*: "carrying out of an active interaction of the Russian Federation with the sub-Arctic states with a view of delimitation of maritime areas on the basis of norms of international law, mutual arrangements taking into account national interests of the Russian Federation".²⁹

---

27 Micallef 2020

28 Report to Congress Department of Defense Arctic Strategy 2019

29 Medvedev 2008

The essence of the Russian position, then, is that although Russia is open for cooperating with the Arctic states, its actions will always be guided by Russian interests. This could, however, even mean a future confrontation. The interests of the Russian Federation are precisely named in the Strategy itself:

- the Arctic as a resource base that provides a solution to Russia’s economic and social problems;
- maintaining peace and cooperation in the Arctic;
- maintaining the unique ecological characteristics of the Arctic;
- the North Sea Route as the only transport route in the Arctic.

Comparing the 2020 principles adopted in 2008 with the 2035 principles adopted in 2020, there is no difference between the two documents in terms of economic status, and maintaining peace and cooperation remains a central strategic element. At the same time, ensuring sovereignty is a new element in the 2020 document. However, the concept covers nothing more than the set of goals already described in the previous strategy document, so we can expect further military and civilian modernization in the future as well.³⁰ Russia has tightened standards for military and civilian ships passing through its waters. 45 days before the intended voyage, the name of the ship, the purpose of the voyage, the route and the duration of the voyage must be given, and Russia reserves the right to refuse entry to the North Sea Route at any time. The new regulations are partly due to increased maritime traffic, but more importantly, Russia’s interest in their ability to maintain control over merchant shipping.³¹ Russian military exercises are still common in the area, and since 2018, sharp ammunition has been used in the exercises.³²

In the context of Russia’s Strategy, it is not the opinion of Russia that can be examined, but the country’s attitude towards other Arctic states. In 2007, Vladimir Putin ordered patrols over the Arctic Ocean, which resulted in the appearance of strategic bombers (Tu-95, Tu-160, Tu-22M3) in the area.³³ The Northern Fleet, stationed on the Kola Peninsula, has undergone significant developments in recent years, primarily with respect to its submarine fleet. Its primary purpose is to increase nuclear deterrence. In 2008, Russia announced that warships would once again patrol the Arctic Ocean.³⁴ Russia has also developed a drone that can operate in Arctic conditions (-30 degrees Celsius to 55 degrees Celsius) and can land on and off the water. It is officially assigned rescue roles, but the military implications of such technology can also be easy.³⁵

In view of all these, Russian military construction cannot and should not be interpreted as a provocation as the practical trend does not support this. The Arctic

---

30 Klimenko 2020

31 A. Staalesen, “Russia sets out stringent new rules for foreign ships on the Northern Sea Route”, *Arctic Today*, 2019, <https://www.arctictoday.com/russia-sets-out-stringent-new-rules-for-foreign-ships-on-the-northern-sea-route/> (Downloaded: 2021.10.22.)

32 Nilsen 2019

33 Piffero Spohr et al. 2013, 44.

34 PPiffero Spohr et al. 2013, 44, Nowak 2008

35 Rescue drone taking off from water developed in Russia 2021

plays a key role in the Russian economy. The Arctic accounts for 91% of Russia's natural gas production, 80% of the country's natural gas reserves, 90% of its offshore hydrocarbon reserves and most of its ore deposits.³⁶ In addition, brass, tin, uranium and phosphates are mined in the area. According to 2006 figures, there are 25 mines in the Arctic, but new mines are still opening to this day.³⁷ Rosatom, for example, plans to open \$800 million worth of lithium mines in Siberia,³⁸ and the Kola Peninsula is rich in apatite,³⁹ aluminum, iron ore, mica, titanium, copper, nickel, cobalt, phlogopite,⁴⁰ and vermiculite.⁴¹

In addition, Russian behavior in relation to the Arctic also paints a picture of a cooperating state. There are indeed territorial disputes in the region, but it does not want to resolve them by arms, on a unilateral basis, but within the framework of the international system. Russia (for the first time) submitted its application in 2001, citing the United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS), alleging that the Lomonosov Pass and the Alpha-Mendeleev Pass were part of the Siberian pedestal. The UN rejected the Russian request because it did not have enough data to support the Russian claim.⁴² In 2013, Russia submitted an application for the Sea of Okhotsk, which was received by the competent committee⁴³ in 2014.⁴⁴ In 2015, Russia resubmitted its 2001 application, supplemented by the results of several years of research,⁴⁵ which it then supplemented in 2021. Russia's new territorial claims already partially coincide with Canadian and Danish demands, which anticipates conflicts in the region and the region's growing importance in security policy.⁴⁶

As for Russian armaments, it is often emphasized that Russia has the largest icebreaker fleet and also employs nuclear-powered icebreakers.⁴⁷ While it is undeniable that icebreakers can pass in front of military convoys, so they can be considered a dual-use device, this is not primarily the job of the icebreaker fleet. The construction and propulsion of icebreakers are also different from that of other vessels, as they require much stronger propulsion. Due to its geographical location, many Russian settlements simply rely on the capacity of icebreaking fleets, as this is the only way to deliver consignments, including food.

---

36 Brzezinski 2020, 168.

37 Glasby és Voytekhevsky 2009

38 Russia's Rosatom Plans to Launch Lithium Mines in Siberia 2021

39 Apatite is used in the manufacture of fertilizers and detergents.

40 Phlogopite is used in plastics used in the automotive industry and to replace asbestos in brakes and gearboxes.

41 Vermiculite is used for germination, cuttings and sowing, Glasby és Voytekhevsky 2009

42 Heininen, Sergunin és Yarovoy 2014

43 Commission on the Limits of Continental Shelf

44 Subcommittee established for the consideration of the Submission made by the Russian Federation, Summary of Recommendations of the Commission on the Limits of the Continental Shelf in Regard of the Partial Revised Submission Made by the Russian Federation in Respect of the Sea of Okhotsk on 28 February 2013 10, 2014.

45 Russia lays claim to vast areas of Arctic 2015

46 Russia Claims Continental Shelf in Arctic Ocean 2021, Tranter 2021

47 Osboorn 2021, Melino és Conley 2021, Gady 2015

With regard to transnational cooperation, in order to avoid overfishing, in 2015, Russia, the United States, Canada, Denmark and Norway voluntarily agreed to ban commercial fishing in the Arctic Ocean (except for fishing within the exclusive economic zone).⁴⁸ Since then, new members have joined the convention, with the accession of the European Union, China, Japan and the Republic of Korea.⁴⁹ Subsequently, the United States, China, Japan, Russia, Canada, Denmark, Norway, Iceland, the Republic of Korea and the European Union agreed on joint research against overfishing, which was the basis for the previous agreement. There are also plans to set up a body to regulate uncontrolled fishing and deal with fishing disputes.⁵⁰

Due to the increase in traffic through the Bering Strait, in 2018, the United States and Russia jointly proposed the establishment of voluntary shipping routes through the Bering Strait and the Bering Sea, which was adopted by the International Maritime Organization and entered into force in 2018.⁵¹

Finally, the Arctic is one of the few locations on the Earth where U.S. and Russian Chiefs of Staff can meet. In September 2021, Mike Milley Chairman of the Joint Committee of U.S. Chiefs of Staff, and Valery Gerasimov Commander-in-Chief of the Russian Armed Forces, met in Finland for six hours.⁵² However, not only military leaders meet in the area, but also the Coast Guard, which qualifies as a paramilitary organization. In 2021, the U.S. Coast Guard and the Russian Maritime Rescue Service agreed to update their plans to prevent international marine pollution in the Bering and Chukotka Seas. The agreement was reached shortly after the Coast Guard and Russian border guards patrolled the two countries' sea borders.⁵³ In January 2021, the American ship *Polar Star* conducted communication exercises with Russian aircraft and more are planned in the future.⁵⁴

Conclusions

The existence of the Arctic as an independent region, which is not or only minimally affected by conflicts in other regions, has been confirmed by the strategic analysis above. Examining the states' perceptions at the strategic level before 2014 and after 2014, the general conclusion can be drawn that the Arctic states have also strategically recognized that the global security policy situation has changed significantly in recent years. While these are region-specific issues, the most pressing challenges that concern countries are climate change and maintaining cooperation. It should also be noted that, as an impact, albeit minimal, both at the state and supranational levels, there has been a slowdown in Arctic integration and a decline in some areas, most

---

48 Hoag 2016

49 Arctic: Agreement to prevent unregulated fishing enters into force 2021

50 Danilov 2021, Okuyama 2021

51 Ham 2018, Fletcher et al 2019

52 Liebermann és Kaufman 2021

53 This was not the first case; as early as 2019, joint patrols were carried out. See at: Petropavlovsk 2019

54 Schreiber 2021

notably in military cooperation. However, in assessing the results of the research, the Crimean crisis cannot be seen as a turning point for the Arctic that would have disrupted peaceful cooperation processes in the region.

The Arctic region itself is highly important for Russia, both economically and strategically, and the country is acting accordingly. The main consideration is to ensure the stability of the region in order to exploit its economic potential. Although Russia has increased its military capabilities in the region, it does not use them in its disputed cases. In conflicts, it prefers negotiation, gives priority to the provisions of international law, and submits to the decisions of the international regime in territorial disputes.

Based on all these, we can be confident that the unexpected, yet imminent effects of climate change will not lead to a conflict-ridden Arctic, but the Arctic will remain as peaceful as it has been for centuries.

LITERATURE

A Parliamentary Resolution on Iceland's Arctic Policy. 2011.03.28.

<https://www.government.is/media/utanrikisraduneyti-media/media/nordurlandaskrifstofa/A-Parliamentary-Resolution-on-ICE-Arctic-Policy-approved-by-Althingi.pdf>
(Downloaded: 2021.11.01.)

Arctic: Agreement to prevent unregulated fishing enters into force. European Commission, Maritime Affairs and Fisheries Directorate General, 2021.06.25.

https://ec.europa.eu/oceans-and-fisheries/news/arctic-agreement-prevent-unregulated-fishing-enters-force-2021-06-25_hu (Downloaded: 2021.11.01.)

Arctic sovereignty a priority: Harper. CBC News, 2010.08.23

<https://www.cbc.ca/news/politics/arctic-sovereignty-a-priority-harper-1.951536>
(Downloaded: 2021.11.01.)

Canada's Arctic and Northern Policy Framework. Government of Canada, 2019.

<https://www.rcaanc-cirnac.gc.ca/eng/1560523306861/1560523330587> (Downloaded: 2021.11.01.)

Brzezinski, Zbigniew: *Stratégiai vízió.* Budapest, 2020.

Canada's Northern Strategy: our north, our heritage, our future. Canada, Indian and Northern Affairs, Ottawa, 2009. https://publications.gc.ca/collections/collection_2009/ainc-inac/R3-72-2008.pdf
(Downloaded: 2021.11.01.)

Danilov, Peter B.: *US, China and Russia Plan Joint Research in Order to Regulate Arctic Fishing.*

High North News, 2021.08.02. <https://www.highnorthnews.com/en/us-china-and-russia-plan-joint-research-order-regulate-arctic-fishing> (Downloaded: 2021.11.01.)

Defence Agreement 2018-2023. Danish Government, 2018.

<https://www.fmn.dk/globalassets/fmn/dokumenter/forlig/-danish-defence-agreement-2018-2023-pdf-2018.pdf> (Downloaded: 2021.11.01.)

Dennis, Christopher: *US officials welcome Norway's new F-35 capabilities in an increasingly competitive Northern Europe.* Stars and Stripes, 2019.11.27.

<https://www.stripes.com/theaters/europe/us-officials-welcome-norway-s-new-f-35-capabilities-in-an-increasingly-competitive-northern-europe-1.608872> (Downloaded: 2021.11.01.)

Duxbury, Charles: *The 5 most important races for the Arctic.* Politico, 2020.01.01.

<https://www.politico.eu/article/5-races-for-the-arctic-trade-resources-supremacy-tourism-salvation>
(Downloaded: 2021.11.01.)

Finland's Strategy for Arctic Policy. Finnish Government, 2021.06.18.

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163247/VN_2021_55.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Downloaded: 2021.11.01.)

- Finland's Strategy for the Arctic Region 2013. Prime Minister's Office Publication, 16/2013, 2013.08.23. https://vnk.fi/documents/10616/1093242/J1613_Finland%E2%80%99s+Strategy+for+the+Arctic+Region.pdf/cf80d586-895a-4a32-8582-435f60400fd2 (Downloaded: 2021.12.02.)
- Fletcher, Sierra et al: *Adherence to Bering Strait Vessel Routing Measures in 2019*. Plymouth, 2020.04. <https://www.pewtrusts.org/-/media/assets/2020/04/200131nukaberingstraitroutingstudy.pdf> (Downloaded: 2021.11.01.)
- Gady, Franz-Stefan: *Russia and China in the Arctic: Is the US Facing an Icebreaker Gap?* The Diplomat, 2015. Online: <https://thediplomat.com/2015/09/russia-and-china-in-the-arctic-is-the-us-facing-an-icebreaker-gap> (Downloaded: 2021.12.02.)
- Glasby, Y.L. - Voytekhovskiy, G.P.: *Arctic Russia: Minerals and Mineral Resources*. The Geological Society, 2010.08.08. <https://www.geolsoc.org.uk/Geoscientist/Archive/August-2010/Arctic-Russia-minerals-and-mineral-resources> (Downloaded: 2021.11.01.)
- Grätz, Jonas: *The Arctic: Thaw with Conflict Potential*. CSS analysis in security policy, 118 (2012) 1-4. <https://doi.org/10.3929/ethz-a-007563656> (Downloaded: 2021.11.01.)
- Hadházi Dániel: *LASH hajózás*. Online Vízügyi Szótár, <http://www.gwpszotar.hu/kifejezes/8047> (Downloaded: 2021.11.01.)
- Ham, Walter: *U.S., Russia Propose Voluntary Bering Strait Shipping Routes*. U.S. Department of Defense, 2018.01.25. <https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/1423960/us-russia-propose-voluntary-bering-strait-shipping-routes> (Downloaded: 2021.11.01.)
- Heininen, Lassi - Sergunin, Alexander - Yarovoy, Gleb: *Russian Strategies in the Arctic: Avoiding a New Cold War*. Valdai Discussion Group, Moszkva, 2014. szeptember.: https://www.uarctic.org/media/857300/arctic_eng.pdf (Downloaded: 2021.11.01.)
- Hoag, Hannah: *Nations Negotiate Fishing in Arctic High Seas*. The New Humanitarian, 2016.04.28. <https://deeply.thenewhumanitarian.org/arctic/articles/2016/04/28/nations-negotiate-fishing-in-arctic-high-seas> (Downloaded: 2021.11.01.)
- Holland, Andrew: *National Security in a Rapidly Changing Arctic: How a Lack of Attention to the Arctic is Harming America's Interests*. Georgetown Journal of International Affairs, 15:1 (2014) <https://www.jstor.org/stable/43134266> (Downloaded: 2021.11.01.)
- Käpylä, Juha - Mikkola, Harri: *Arctic Conflict Potential - Towards an extra-arctic Perspective*. FIA Briefing paper 138., Helsinki, 2013.09.24. <https://www.fiia.fi/wp-content/uploads/2017/01/bp138.pdf> (Downloaded: 2021.11.01.)
- Kingdom of Denmark Strategy for the Arctic 2011–2020. Ministry of Foreign Affairs, Copenhagen, 2011. <http://library.arcticportal.org/1890/1/DENMARK.pdf> (Downloaded: 2021.11.01.)
- Klimenko, Ekaterina: *Russia's new Arctic policy document signals continuity rather than change*. Stockholm International Peace Research Institute, 2020.04.06. <https://www.sipri.org/commentary/essay/2020/russias-new-arctic-policy-document-signals-continuity-rather-change> (Downloaded: 2021.11.01.)
- Kulesa, Łukasz - Frear, Thomas - Raynova, Denitsa: *Existing Arrangements to manage incidents in the euro-atlantic are*. In: *Managing Hazardous Incidents in the Euro-Atlantic Area: A New Plan of Action*. European Leadership Network, 2016. <https://www.europeanleadershipnetwork.org/wp-content/uploads/2017/10/ELN-Managing-Hazardous-Incidents-November-2016.pdf> (Downloaded: 2021.11.01.)
- Liebermann, Oren - Kaufman, Ellie: *Top US general Mark Milley meets with his Russian counterpart in Finland*. CNN, 2021.09.22. <https://edition.cnn.com/2021/09/22/politics/milley-russia-meeting-finland/index.html> (Downloaded: 2021.11.01.)
- Medvedev, Dimitrij: *Basics of the state policy of the Russian Federation in the Arctic for the period till 2020 and for a further perspective*. *Arctic Knowledge Hub*, 2008. <http://www.arctis-search.com/Russian+Federation+Policy+for+the+Arctic+to+2020> (Downloaded: 2021.11.01.)
- Melino, Matthew - Conley, Heather A.: *The Ice Curtain: Russia's Arctic Military Presence*. CSIS, <https://www.csis.org/features/ice-curtain-russias-arctic-military-presence> (Downloaded 2021.11.01.)

- Micallef, Joseph V.: *President Trump's New Polar Strategy Is the First Step to Defending the Arctic*. Military.com, 2020. <https://www.military.com/daily-news/opinions/2020/08/04/president-trumps-new-polar-strategy-first-step-defending-arctic.html> (Downloaded: 2021.11.01.)
- Moe, Arild - Fjaertoft, Daniel - Øverland, Indra: *Space and timing: why was the Barents Sea delimitation dispute resolved in 2010?* Polar Geography, 34:2 (2011) 145-162. <https://doi.org/10.1080/1088937X.2011.597887> (Downloaded: 2021.11.01.)
- Nilsen, Thomas: *Russian navy to hold live-fire exercise off Northern Norway*. The Independent Barents Observer, 2019.08.06. <https://thebarentsobserver.com/en/security/2019/08/russian-navy-announces-comprehensive-exercise-northern-norway> (Downloaded: 2021.11.01.)
- Norway's arctic policy*. Norwegian Ministry of Foreign Affairs, Oslo, 2014. https://www.regjeringen.no/globalassets/departementene/ud/vedlegg/nord/nordkloden_en.pdf (Downloaded: 2021.11.01.)
- Nowak, David: *Russian warships to patrol Arctic*. *The Guardian*, 2008.07.15. <https://www.theguardian.com/world/2008/jul/15/russia.arctic> (Downloaded: 2021.11.01.)
- Obama, Barack: *National Strategy for the Arctic Region*. US, 2013.05.10. https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/docs/nat_arctic_strategy.pdf (Downloaded: 2021.11.01.)
- O'Dwyer, Gerald: *Norway and Russia sharpen transparency pact on warship, aircraft moves*. Defense News, 2021.08.20. <https://www.defensenews.com/global/europe/2021/08/20/norway-and-russia-sharpen-transparency-pact-on-warship-aircraft-moves> Downloaded: 2021.11.01.)
- Okuyama, Miki: *International research planned to manage Arctic fish stocks*. Nikkei Asia, 2021.08.01. <https://asia.nikkei.com/Politics/International-relations/International-research-planned-to-manage-Arctic-fish-stocks> (Downloaded: 2021.11.01.)
- Osborn, Kris: *Russia's Arctic Icebreakers Could Conduct Armed Military Missions*. The National Interest, 2021.01.12. <https://nationalinterest.org/blog/buzz/russia-s-arctic-icebreakers-could-conduct-armed-military-missions-176243> Downloaded: 2021.11.01.)
- Piffero Spohr, Alexandre et al: *The Militarization of the Arctic: Political, Economic and Climate Challenges*. UFRGSMUN/UFRGS *Model United Nations Journal*, 1 (2013), 11–70. <https://www.ufrgs.br/ufrgsmun/2013/wp-content/uploads/2013/10/The-Militarization-of-the-Arctic-Political-Economic-and-Climate-Changes.pdf> (Downloaded: 2021.11.01.)
- Report to Congress Department of Defense Arctic Strategy*. US Office of the Under Secretary of Defense, Virginia, 2019. június, <https://media.defense.gov/2019/Jun/06/2002141657/-1/1/2019-DOD-ARCTIC-STRATEGY.PDF> (Downloaded: 2021.11.01.)
- Report to Congress on Arctic Operations and the Northwest Passage*. US Department of Defense, 2011.05.25. https://dod.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/Tab_A_Arctic_Report_Public.pdf (Downloaded: 2021.11.01.)
- Rescue drone taking off from water developed in Russia*. Tass, 2021.09.28. <https://tass.com/economy/1343447> (Downloaded: 2021.11.01.)
- Russia Claims Continental Shelf in Arctic Ocean*. The Moscow Times, 2021.04.12. <https://www.themoscowtimes.com/2021/04/12/russia-claims-continental-shelf-in-arctic-ocean-a73566> (Downloaded: 2021.11.01.)
- Russia lays claim to vast areas of Arctic*. The Guardian, 2015.08.04. <https://www.theguardian.com/world/2015/aug/04/russia-lays-claim-to-vast-areas-of-arctic-seabed> (Downloaded: 2021.11.01.)
- Russian border guards, US Coast Guard conduct joint patrolling in Bering Sea*. TASS, 2019.06.11. <https://tass.com/society/1063239> (Downloaded: 2021.11.01.)
- Russia's Rosatom Plans to Launch Lithium Mines in Siberia, Arctic*. Engineering and Mining, 2021.08.05. <https://www.e-mj.com/breaking-news/russias-rosatom-plans-to-launch-lithium-mines-in-siberia-arctic/> (Downloaded: 2021.11.01.)
- Schreiber, Melody: *U.S. and Russia sign new maritime pollution agreement, conduct joint Bering Sea patrol*, Arctic Today, 2021.02.11. <https://www.arctictoday.com/u-s-and-russia-sign-new-maritime-pollution-agreement-conduct-joint-bering-sea-patrol> (Downloaded: 2021.11.01.)
- Staalesen, Atle: Russia sets out stringent new rules for foreign ships on the Northern Sea Route*. Arctic Today, 2019.03.08. <https://www.arctictoday.com/russia-sets-out-stringent-new-rules-for-foreign-ships-on-the-northern-sea-route/> Downloaded: 2021.11.01.)

Summary of Recommendations of the Commission on the Limits of the Continental Shelf in Regard of the Partial Revised Submission Made by the Russian Federation in Respect of the Sea of Okhotsk on 28 February 2013., Subcommission established for the consideration of the Submission made by the Russian Federation, 2014.

The Norwegian Government's Arctic Policy. Norwegian Ministry of Foreign Affairs, Oslo, 2021.
https://www.regjeringen.no/globalassets/departementene/ud/vedlegg/nord/arctic_strategy.pdf
(Downloaded: 2021.11.01.)

Sweden's strategy for the Arctic region. Government Offices of Sweden ,Stockholm, 2011.
<https://www.government.se/contentassets/85de9103bbbe4373b55eddd7f71608da/swedens-strategy-for-the-arctic-region> (Downloaded: 2021.11.01.)

Tranter, Emma: *'You cannot claim any more:' Russia seeks bigger piece of Arctic.* CBC News, 2021.04.11.
<https://www.cbc.ca/news/canada/north/russia-arctic-ocean-canada-united-nations-continental-shelf-1.5983289> (Downloaded: 2021.11.01.)

Trump, Donald J.: *Memorandum on Safeguarding U.S. National Interests in the Arctic and Antarctic Regions.* 2020.06.09. <https://uaf.edu/caps/resources/policy-documents/us-memorandum-on-safeguarding-natl-interests-in-the-arctic-and-antarctic-regions-2020.pdf> (Downloaded: 2021.11.01.)

Pályi József[✦]

A NATO új stratégiai koncepciójának logisztikai kihívásai

DOI 10.17047/HADTUD.2023.33.1.74

2022. június 29-én a madridi NATO-csúcstalálkozón a nemzetek állam- és kormányfői elfogadták a NATO új stratégiai koncepcióját. Az előző stratégiai elgondolás 2010-es elfogadása óta eltelt 12 évben geopolitikai értelemben is jelentős változások mentek végbe a biztonsági környezetben. Ez egy újabb stratégiai koncepció kidolgozását és elfogadását kényszerítette ki, amelynek tartalma meghatározza a következő évtizedre a szövetség céljait, működésének jellegét, rögzíti alapvető feladatait a védelem területén. Útjelző táblaként kijelöli a szervezet fejlődésének irányát, megalapozza a tagországok védelmi szektorainak működési, fejlesztési és védelmi alapelveit. Célja a biztonsági környezet változásaihoz való folyamatos alkalmazkodóképesség fenntartása, miközben diplomatikusan nem ellenséget, csak versenytársakat említ. Kidolgozásának alapját a NATO 2030: Együtt egy új korszakért című tanulmány szolgáltatta. Az új stratégiai koncepció a Szövetség tagjaként befolyásolja a haderőnk jövőjét, meghatározza a műveleti követelményeket, a kiképzés rendjét, a szövetségi hozzájárulás módjait, valamint a haditechnikai eszközök fejlesztési irányait. Ez a Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program miatt Magyarországon kiemelten fontos stratégiai terület. A tanulmányban a logisztikai támogatásra szűkíttem a stratégiai koncepció elemeinek elemzését, célom a szakterülethez kapcsolódó kihívások azonosítása.

KULCSSZAVAK: NATO stratégiai koncepció, technológia, klímaváltozás, beruházás, logisztika

Logistics challenges of the NATO New Strategic Concept

At 29th of June 2022 during the NATO Summit in Madrid, the presidents and prime ministers of the member states approved the new Strategic Concept of the Alliance. The NATO Leaders approved the former Strategic Concept in 2010. During the past 12 years, some changes occurred in the security environment, to force the development and approval of the new NATO strategic Concept. This new concept formulates the goals, characteristics, and outlines the basic defence tasks of the Alliance for the next decade. Like traffic signs, the elements of the concept provide guidance for the future of NATO, direct development, create

---

✦ A Nemzeti Közszerzői Egység, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, Műveleti Logisztikai Tanszék – National University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Training, Operations Logistic Department; E-mail: Palyi.Jozsef@uni-nke.hu; <https://orcid.org/0000-0002-2813-249X>

common basis to the operation and development the member states' the defence sector. It does for maintaining the continuous adaptability of the Alliance in changing security environment, while in a very political way it does not speak about enemy or adversary, just speaking about competitors. The bases of the development of the new strategic concept was the study of NATO 2030: United for a New Era. The new strategic concept affects future of our military forces, determine the operational requirements, and the policies, training, methods of allied contribution and development directions of the military assets. It is especially significant strategic area for us because of the long-term military development program. In my study, I would like to point at the logistics during the analysis of the NATO new Strategic Concept to identify the challenges in this functional area.

KEYWORDS: NATO Strategic Concept, technology, climate change, investment, logistics

Az új stratégiai koncepció

A Madridban elfogadott új stratégiai koncepció elemzését dr. Szenes Zoltán nyá. vezérezredes elvégezte a Külügyi és Külgazdasági Intézet kiadásában megjelent tanulmányában. A szerző kifejti az új stratégiai elgondolás szükségességét, összehasonlítja a régi (2010) és az új (2022) stratégiai elgondolások tartalmi elemeit, vizsgálja a NATO 2030 jelentés javaslatainak megvalósulását, részletesen kitér a biztonsági környezetre és a NATO alapfeladataira, értékeli a két stratégiai elgondolás szerkezeti eltéréseit, majd következtetéseket von le.¹ A szerző összefoglalója szerint „Az új koncepció erre az évtizedre vázolja fel a NATO céljait, a működés és fejlesztés alapelveit, valamint alapvető védelmi feladatait. Jelentősége abban van, hogy iránytűt, „egyeztetett elvi bázist ad” a szervezet politikai adaptációjához és katonai transzformációjához, hozzásegíti a szövetséget az új biztonsági környezethez való alkalmazkodáshoz”.² Az új elgondolás a NATO jövőjéről szól, elemzéséhez azonban megkerülhetetlen a szervezet múltjának és jelenének említése. A szerző egy 2021-ben megjelent tanulmányában a szövetség múltját, jelenét, és jövőjét így jellemezte: „A NATO nagy utat tett meg a hét évtized alatt, mára egy olyan biztonsági közösségé vált, amelyet 30 tagállam, 20 békepartnerségi nemzet, 7 észak-afrikai ország, négy Öböl-menti arab állam és 9 globális (ázsiai és csendes-óceáni, valamint dél-amerikai) partner alkot”.³ Az elmúlt évek és a szervezethez kapcsolódó nemzetek száma alapján véleményem szerint méltán kijelenthetjük, hogy a NATO a második világháború utáni időszak leghosszabb ideje létező szövetsége, politikai és katonai szervezete, amelynek dinamikus válaszokat kell találnia a jövő kihívásaira.

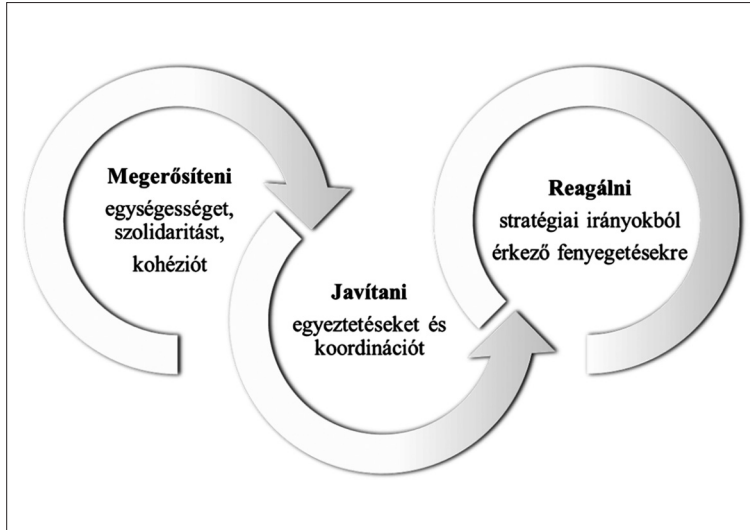
A NATO stratégiai elgondolásaiban megjelenik a biztonsági környezet leírása, meghatározza a szövetség hosszú távú céljait és alapfeladatait, megmutatja a politikai és katonai stratégiai irányokat. A korábbi stratégiai elgondolás 2010-ben jelent meg, így időszerűvé vált az új stratégiai koncepció kidolgozására. Az új elgondolás kialakításához figyelembe vették a 2010-es években a Közel-Keletről és Oroszországból kiinduló növekvő biztonsági kockázatokat. Ez utóbbi érintette a kiber és hibrid hadviselés elemeit is. A biztonsági kockázatokat tovább erősítették az éghajlatváltozás és a járványok hatásai, a technológiai fejlődés, illetve Kína befolyása a hatalmi egyensúlyra.

1 Szenes 2022, 3–16.

2 Szenes 2022, 3.

3 Szenes 2021, 7.

A stratégiai elgondolás kidolgozásának kezdeteként a szövetség vezetői a 2019-es londoni NATO-csúcson felkérték a NATO főtitkárt a szervezet jövőjének megfogalmazására. A főtitkár ehhez a feladathoz egy független csoportot kért fel, számukra az 1. ábrán bemutatott ajánlásokat fogalmazta meg.

1. ábra.

A NATO főtitkár ajánlásai a független elemző csoport számára

(Forrás: Saját szerkesztés)

A főtitkár a szervezet jövőjéről széles körű konzultációt folytatott a szövetség tagországaival, a civil társadalom csoportjaival, fiatalokkal, parlamenti képviselőkkel és a magánszektor szereplőivel. A konzultációk eredményeit, a szakértői csoport jelentésének⁴ tartalmát figyelembe véve a NATO főtitkár a szervezet jövőjére vonatkozó javaslatokat⁵ fogalmazott meg, amelyeket a NATO vezetői megvitattak, és a 2021. évi brüsszeli csúcstalálkozón elfogadtak. A javaslatok szerint a szövetségnek a jövőben alkalmazkodnia kell a korábban tárgyalt biztonsági kihívásokhoz, amelyek jelentőségét a Severe Acute Respiratory Syndrome Coronavirus 2 (SARS-CoV-2) vírus okozta világjárvány hatásai is alátámasztották.

Mindezen előzmények segítették elő, alapozták meg a NATO 2022 évtől érvényes új stratégiai koncepció kidolgozását, amely megerősíti a szövetség kollektív védelem iránti elkötelezettségét. A stratégiai koncepció azonosítja a NATO három alapfeladatából kiemelkedően feladathoz, a kollektív védelemhez kapcsolódó 2. ábra szerinti részterületeket.

4 NATO 2030: Expert Group Report to NATO Secretary General

5 NATO 2030 Factsheet

2. ábra.

NATO kollektív védelem részterületei

(Forrás: saját szerkesztés a NATO Strategic Concept 2022, 3 alapján)

A stratégiai koncepció logisztikai aspektusainak tárgyalása előtt hangsúlyozni kell, hogy a 2022. február 24-én kezdődött orosz–ukrán háború elhúzódása alapjában változtatta meg az európai biztonsági környezetet. A fegyveres összecsapás megváltoztatta a kollektív védelem feladatait (pld. a NATO új haderőmodellje), a háború tapasztalatai a jövőben folyamatosan formálják majd a szövetség szakpolitikáját, képességfejlesztéseit és cselekvési terveit.

A logisztikáról röviden

A NATO stratégiai koncepciójának logisztikai szempontú elemzése előtt elengedhetetlen egy rövid kitérő a katonai logisztika modern felfogásának ismertetésére, a logisztika tartalmának bemutatására, az ellátási, haditechnikai, mozzgatási és szállítási, valamint infrastrukturális területen várható kihívások bemutatására.

A logisztika a polgári és a katonai élet minden szférájában fontos szerepet tölt be. A terület fontosságára különösen rámutat a 2020-ban kezdődött SARS-CoV-2 világjárvány globális ellátási láncokra gyakorolt hatása. A logisztika kifejezés eredetének vizsgálatából és levezetéséből eredően – etimológiai megközelítéssel élve – a logisztika a hadjáratok anyagszükségleteinek számszerű felmérését, kiszámítását, valamint a megalakított készletek kezelését jelentette.⁶ Az anyagszükségletek meghatározása a hadtörténelemben kiemelt jelentőséggel bírt a hadjáratok sikere szempontjából. A műveletek sikerének napjainkban és a jövőben is egyik szükséges,

6 Horváth 2017, 10.

de nem elégséges feltételét képezi. A logisztika értelmezése a hadviselés módjának változásával párhuzamosan alakult át, a technikai fejlődés mindig is hatott a hadseregek fenntartására és a háborús alkalmazás anyagszükségletére. A napóleoni háborúk tapasztalatait feldolgozó Antoine Henri Jomini (1799–1869) svájci hadtudós a logisztikát olyan eszközrendszernek fogta fel, amelynek feladata a hadászat és a harcászat működési feltételeinek kialakítása.⁷ Jomini kortársát, a hadtudomány klasszikusának számító porosz tábornok, Carl von Clausewitz (1780–1831) személyét gyakran érte az a vád, hogy a logisztikát nem tartotta a hadtudomány fő alkotó elemének. Holott Clausewitz a hadműveleti anyagi alap kialakításáról leírt nézeteivel korát messze megelőző módon felhívta a figyelmet a stratégiai tartalékolás fontosságára.⁸

A hadviselés – mint ahogyan erre a stratégiai koncepció is rámutat – napjainkban is jelentős átalakuláson megy keresztül. Egy újabb hadügyi forradalom időszakában élünk, amelynek jellemzői a digitalizáció, a precíziós és hálózatközpontú hadviselés, illetve a hatásalapú és információs műveletek. Az ezt a fejlődési szakaszt elérő haderő domináns fölényt tud szerezni a hagyományos, analóg jelátvitelű hadsereg felett. A következő fejlődési hullámban megjelennek a drónok, a robotok, majd kialakul a hibrid (humán, robot) haderő.⁹ A technológiai változások hatást gyakorolnak a katonai logisztikai támogatási rendszer tartalmára és szervezetére is.

A NATO-logisztika meghatározása¹⁰ a logisztikai feladatok közé tartozónak tekinti a tervezéssel, fejlesztéssel és beszerzéssel kapcsolatos tevékenységeket is, amelyek a jelenben felismert követelményekre a jövőben adható válaszokat jelenti, különösen az előállítói logisztikában. A fentiek alapján a szövetség részeként a NATO jövőre vonatkozó elképzelései, kezdeményezései hatást gyakorolnak a haderőnk logisztikai támogató rendszerére is. Nemzeti felfogásunkban a logisztikai támogató rendszerben funkcionálisan ellátási, az üzemben tartási, a mozgatás-szállítási, infrastrukturális, valamint az azokhoz köthető logisztikai gazdálkodási feladatokat különböztetünk meg. A haderő személyi állományának és haditechnikai eszközeinek anyagokkal történő ellátását a hadtáp, a haditechnikai eszközök, üzemfenntartásának feladatait a haditechnikai, a haderő feladatvégrehajtáshoz szükséges mozgatás-szállítás feladatait a közlekedés és a személyi állomány elhelyezési és munkafeltételek megteremtését az elhelyezési ágazat valósítja meg. A hadtáp és haditechnikai ágazatokon belül a területhez tartozó anyag- és eszközcsoportok fajtái szerint további szakágazatok, anyagnemek alakultak ki.

A NATO Reagáló Erők (NRF) műveleti képességének és a készenléti erők alkalmazásának a logisztika nélkülözhetetlen eleme. Ebből következően a katonai szövetség tagjaként a NATO jövőképe hatással van a magyar haderő egészére, ezzel együtt közvetve, vagy közvetlenül hatást gyakorol a haderő szerves részét képező katonai logisztikára is. A felsorolt szempontok alapján vizsgáljuk meg az új stratégiai koncepció várható logisztikai hatásait.

7 Horváth 2000, 262–272.

8 Horváth 2017, 14.

9 Szenes 2015, 195.

10 AJP-4 (B) 2018, 14.

A NATO stratégiai koncepciójának elemzése

A stratégiai dokumentum elemzésekor a logisztikai szakterületre direkt, vagy indirekt hatást gyakorló alábbi területeket azonosítottam be.

Politikai egyeztetés és koordináció

A NATO jelenleg 30 tagállamból áll, működési rendje és vezetés-irányítási rendszere napi kapcsolattartási platformot teremt Észak-Amerika és Európa között. A közös biztonságot érintő területek közé tartozik a fegyverzetellenőrzés, a klímaváltozás hatása a biztonságra, a technológiai fejlődés gazdaságra és más területekre gyakorolt hatásai, a modern technológiákhoz való szabad hozzáférés. A kapcsolattartás szereplői a NATO különböző vezetői fórumai, illetve a szövetség partnerországokkal és nemzetközi szervezetekkel (pl. ENSZ, Európai Unió, Afrikai Unió) rendszeres tanácskozásai. Az egyeztetések célja a NATO szerepének erősítése a magas szintű találkozók gyakoriságának növelésével. „A politikai egyeztetés és kohézió, a transzatlanti konzultáció, a szövetségi és a nemzeti politika összhangja 1956 óta követelmény a szövetség életében.”¹¹ A tagországoknak törekedniük kell a nemzeti politika szövetségi politikához történő igazítására, amelynek kulcsfóruma az Észak-atlanti Tanács.

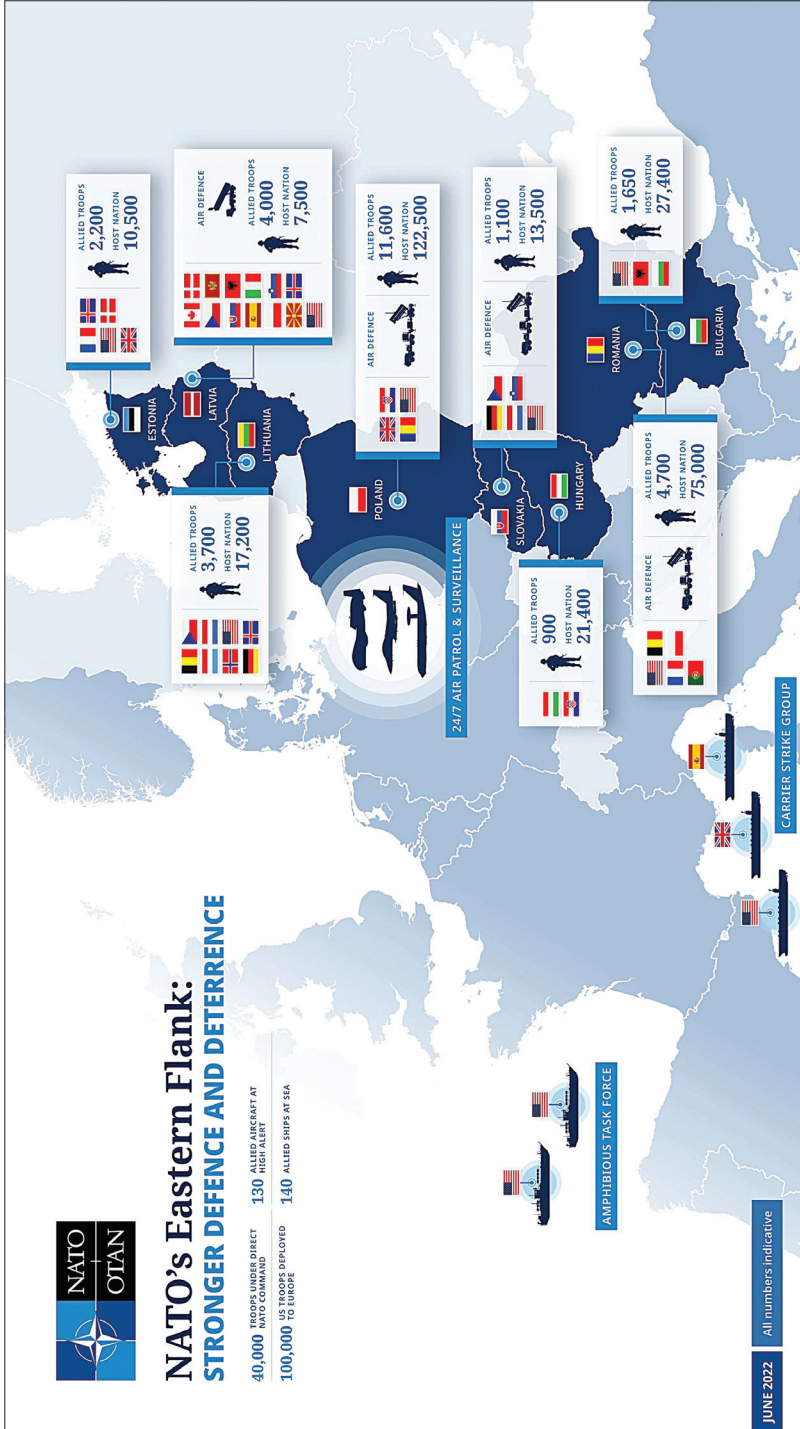
A logisztikai rendszer a fegyverzet-korlátozásban, a rendszeresített és a rendszerből már kivont, továbbiakban hadihasználatra alkalmatlannak nyilvánított hadfelszerelések nyilvántartásával, megsemmisítésével, valamint a jövőben rendszeresítendő eszközök élettartam-menedzsmentjével kapcsolatos feladatokban érintett. A technológiai fejlődés további kihívást jelent a logisztikai támogató rendszerre, az új eszközök beszerzését követően alkalmazkodnia kell az új technológiákhoz. A haditechnikai ágazatban ez jellemzően a digitális technológiát alkalmazó rendszerek, a kompozitanyagok, valamint a 3D-s nyomtatás megjelenése jelenti.

Megerősített elrettentés és védelem

A 2022-es NATO-csúcstalálkozón a szövetség vezetői megállapodtak az elrettentés és védelem fenntartásának szükségességében, és megerősítették elkötelezettségüket a nukleáris, hagyományos és rakétavédelmi eszközökből álló rendszer fenntartásában. Megerősítették a walesi 2014. évi NATO-csúcson¹² elfogadott GDP 2%-át elérő védelmi költségvetés elérésére vonatkozó elkötelezettséget, amelyen belül legalább 20%-ot eszközfejlesztésre fordítanak. A szövetség vezetése elkötelezett a célkitűzések megvalósítása érdekében, a változó műveleti követelményekhez történő alkalmazkodásban. Összességében az elmúlt közel egy évtizedben a NATO legjelentősebb védelmi megerősítése zajlik, különösen az erők és a létesítmények elhelyezése, a készenlét, a reagálóképesség és a megerősítő képességek fokozása, a védelmi költségvetés folyamatos emelése, és a védelmi képességek modernizálása területén. A szövetségben kiemelt hangsúlyú feladat a NATO keleti szárnyának 3. ábra szerinti megerősített védelme.

¹¹ Siposné Kecskeméthy 2021, 9.

¹² NATO Funding: Indirect funding of NATO

3. ábra.

NATO kollektív védelem részterületei

[Forrás: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_133127.htm (Letöltés ideje: 2022. 09. 12.)]

Az intézkedéseket csak megfelelő jogszabályi környezet kialakításával, és egyéb feltételek megteremtésével lehet megvalósítani. A szövetséges erők felvonulása és telepítése érdekében ki kell alakítani a kormányzati és egyéb szereplők között a kommunikációs rendszert. A nemzetek minisztériumai és a katonai, valamint polgári szereplők közötti hatékony kapcsolat kialakítása, kommunikációs hálózatok és erőforrások biztosítása kiemelt fontosságú az erők telepítésének támogatásához. Az ellenállóképességhez kapcsolódva hasonló fontosságot képvisel a válságkezelési eljárások alkalmazására való felkészülés, a civil felkészültség javítása, valamint a létfontosságú rendszerelemek és létesítmények azonosítása. A logisztikai támogatórendszerrel kapcsolatos kihívásokat az emelkedő védelmi költségek hatékony felhasználása jelenti. A Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program (a továbbiakban: HHP) célja a nemzeti haderő képességeinek jelentős emelése a programban beszerzett új eszközök rendszeresítésével. A működés-fenntartás feladatainak végrehajtásához szükséges a logisztikai támogató rendszer felkészítése. A megerősítés és védelem feladatainak végrehajtásához kiemelt fontosságú a felajánlott nemzeti erők logisztikai támogatásának tervezése. A beérkező szövetséges erők fogadásával kapcsolatban a befogadó nemzeti támogatási feladatokra való felkészülés. Ennek szerves része a közlekedési infrastruktúra adatainak pontosítása és megosztása az Európai Unióval (a továbbiakban: EU). Itt elkerülhetetlen az EU tagországainak védelmi célú együttműködési kereteit megteremtő Állandó Strukturált Együttműködési (Permanent Structured Cooperation) program bemutatása. A program elemei közül ki kell emelni az európai logisztikai elosztó központok hálózatára és működtetésére irányuló programot (NetLogHubs), amelyben 15 európai ország mellett Magyarország is aktív tag¹³. A programelem¹⁴ célja a részes nemzetek területén meglévő logisztikai képességek és létesítmények egységes hálózatba kapcsolása az európai multimodális közlekedési központokat összekötő stratégiai szállítási útvonalak kialakításával. Ezzel csökkentve a katonai műveletek végrehajtásának reakcióidejét, és fejlesztve a haderő fenntartásának képességét. A katonai mobilitási program-elemben¹⁵ 23 tagország mellett Magyarország szintén aktív tagként jelenik meg. A program célja a katonai szállítmányok (személyek és eszközök) EU-nemzetek országhatárain történő átkelésének egyszerűsítése a határátkelés eljárási szabályainak egységesítésével.

Nemzeti és közös ellenállóképesség

A NATO-alapszerződés 3. cikkelye alapján a tagállamoknak képesnek kell lenniük a katasztrófák, kritikus infrastruktúrák hibrid vagy fegyveres támadások által kiváltott hatásokkal szembeni ellenállásra, és a következmények gyors felszámolására.¹⁶ Az ellenállóképességet több területen jól összehangolt megközelítésként értelmezi. A közösen kidolgozott célkitűzések világos, összehasonlítható alapot teremtenek az

13 PESCO

14 NetLogHubs

15 Military Mobility

16 Resilience and Article 3

ellenállóképeség nemzetspecifikus céljainak és alkalmazási terveinek kidolgozásához. A nemzeti koordináció és a szövetségen belüli gördülékeny konzultáció érdekében a tagállamoknak nemzeti képviselőt kell kijelölniük. A nemzeti ellenálló képeség a védelem első vonala, amely nélkülözhetetlen az alapfeladatok (kollektív védelem, válságkezelés, partnerségi együttműködés) sikeres végrehajtáshoz. A megbízhatóan működő infrastruktúra és a nemzetgazdasági erőforrások igénybevétele minden helyzetben kiemelten fontos a haderő számára is.

A modern hadviselésben az ellenfelek katonai, politikai és gazdasági eszközöket is alkalmaznak a társadalom és a biztonság gyengítésére. A szövetség az ellenálló képeség részeként tekint a kritikus infrastruktúrákra – például az energetikai, telekommunikációs, közlekedési és egészségügyi szektorra – amelyek állapotáról a szövetség egységes szempontok szerinti jelentést igényel. A témához szorosan kapcsolódnak az ellenálló képességre vonatkozó szövetségi alapkövetelmények. Ezek a kormányzat folyamatos működőképessége; a közüzemi szolgáltatások és az energiaellátás fenntartása; az októl és iránytól függetlenül a koordinálatlan tömeges mozgások kezelésének képessége; az alapvető élelmiszer- és ivóvíz-ellátás folyamatossága; a tömeges sérülések ellátásának képessége; a nemzeti média, az elektronikus hírközlés, az informatikai hálózat működésének folyamatossága; a közlekedési és szállítási infrastruktúra folyamatos üzemének biztosítása.¹⁷ A 2022. február 24-én kezdődött orosz–ukrán háború tapasztalatai – különösen az október 10-én elindított rakéta- és dróntámadások – azt mutatják, hogy a kritikus infrastruktúrák a támadások és a harci cselekmények célpontjai lettek.

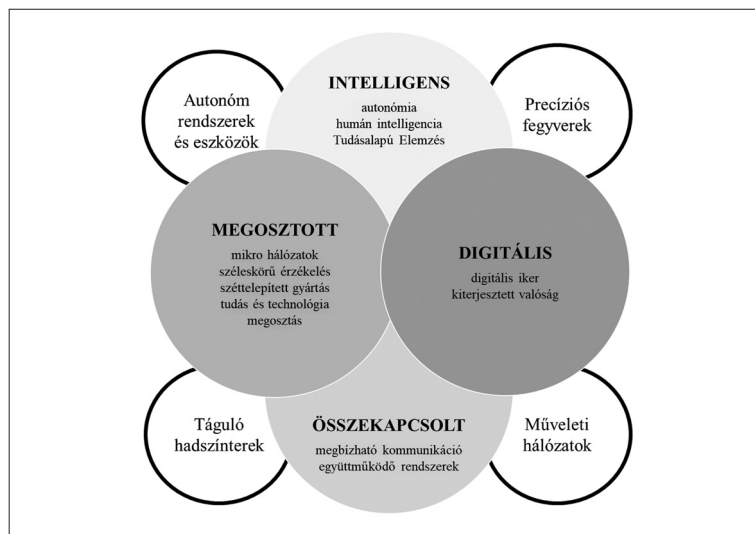
A nemzeti ellenállóképeség feladatait elemezve megállapítható, hogy annak állapota hatást gyakorol a logisztikai támogatásra. Figyelembe véve a szövetség alapkövetelményeit, a kormányzat folyamatos működőképessége biztosítja a haderő működési és gazdasági feltételeit, a közüzemi szolgáltatások működőképességének fenntartása pedig elengedhetetlen feltétele a haderő szükségleteinek polgári termelőüzemek általi biztosításához, az emberek tömeges mozgásának kezelése csökkenti a haderő leterheltségét. Az élelmiszer- és ivóvíz-ellátás biztosítása a haderő szükségleteinek egyik alapja. A Magyar Honvédségben a logisztikai támogatásnak nem része az egészségügyi biztosítás, de a sérültek, betegek elszállítása az egészségügyi intézményekbe, az egészségügyi felszerelések és gyógyszerek biztosítása, logisztikai feladatot is jelent. A telekommunikációs rendszerek működőképessége hatással van a haderő vezetés-irányítási képességeire, ezen keresztül a logisztikai vezetés-irányítási rendszer elemeire, figyelemmel a polgári művelettámogató beszállítókkal történő kapcsolattartásra. A közlekedési és szállítási infrastruktúra szerepe megkérdőjelezhetetlen a katonai logisztikai vonatkozásában az erők eljuttatása, valamint a műveleti képességük fenntartásában.

---

17 Keszely 2021, 173.

A technológiai előny

A negyedik ipari forradalom eredményei hatást gyakorolnak a válságok és konfliktusok jellegére például drónok, autonóm szárazföldi járművek, mesterséges intelligencia alkalmazásának formájában. A technológiai verseny miatt a szövetség technológiai előnyének fenntartása nem vehető biztosítottnak, figyelembe véve például Kína előrehaladott mesterséges intelligenciával kapcsolatos kutatási eredményeit. A kihívásra adott NATO-válasz a 2023. évben induló Észak-Atlanti Védelmi Innovációs Program (DIANA),¹⁸ az Amerikai Egyesült Államokban már mintegy hatvan éve működő DARPA¹⁹ szervezetéhez hasonlóan működő NATO-szervezet. A programban az ipar és tudomány együttműködik a kettős felhasználású technológiák kidolgozásában, amelyhez megbízható fejlesztési helyeket „kapcsolnak” a mesterséges intelligencia, a tömeges adatfeldolgozás, a kvantumtechnológiák, az önvezető járművek, a biotechnológia, a hiperszonikus repülés és a világűr kutatási területeken. A DIANA-kezdemenyezés egy regionális hivatalból, négy-öt innovációs központból és számos tesztközpontból álló európai hálózat kialakítását jelenti. A NATO-innovációval kapcsolatban Magyarország szerepet vállal a működéshez szükséges pénzügyi alap (NATO Innovációs Alap) megteremtésében, valamint a szervezet európai innovációs központ egyik lehetséges helyszínéeként.²⁰

4. ábra.

Intelligens – összekapcsolt – megosztott – digitális jellemzők a kapcsolódó katonai trendekkel
(Forrás: saját szerkesztés a NATO STO 2020, 8. alapján)

18 Defence Innovation Accelerator for the North Atlantic

19 US' Defence Advanced Research Project Agency – Fejlett Védelmi Kutatási Ügynökség

20 Kormány: A NATO Európai innovációs központjává válna Magyarország

A területhez kapcsolódva meg kell említeni a NATO Tudományos és Technológia Szervezetének (NATO STO²¹) kiadványát, amely a jelenlegi és várható trendek alapján bemutatja a technológiai fejlődés hatásait a NATO műveleteire. Nem titkolt célja a döntéshozók felkészítése a ma még nem létező technológia megjelenésére. A dokumentum a NATO működését befolyásoló technológiai fejlődés várható hatásait tárgyalja, amely legfontosabb jellemzőit a 4. ábra tartalmazza.

A következő években az 5. ábrán tárgyalt tulajdonságokkal rendelkező technológiák befolyásolják a szövetség műveleti és szervezeti hatékonyságát, felhasználva a haderő számára a döntési hatékonyságban előnyt jelentő technológiákat. A kiadvány szerint a következő 20 év legjellemzőbb kutatás-fejlesztései az adatfeldolgozás, a mesterséges intelligencia, az autonóm eszközök, az űr, a hiperszonikus, kvantum, valamint a biotechnológia és az anyagtudomány területein következnek be. A jövő katonai képességfejlesztéseiben megfigyelhető trendeket és az egyes területek egymáshoz kapcsolódását a 6. ábra mutatja be.

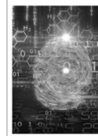
Intelligens: integrált mesterséges intelligenciát, tudásbázisú elemző képességet, valamint a mesterséges és humán intelligencia együttműködésén alapuló még nem létező alkalmazásokat használó.

Megosztott: decentralizált: a rendszer minden pontjáról elérhető, széleskörű érzékelést, adattárolást és adatfeldolgozást, döntéshozatalt az adatforrásokhoz közeli mikro hálózatok alkalmazásával megvalósított rendszerek.

Összekapcsolt: a virtuális és fizikai területeket összekapcsoló titkosított hálózatok, hálózatba rendezve az érzékelők, szervezetek, személyek és más önálló egységek hálózatait, ezzel megteremtve az adatbázisok titkosítással védett csatornákon való megosztásának lehetőségét felhasználva a blokklánc és megosztott hálózati modelleket.

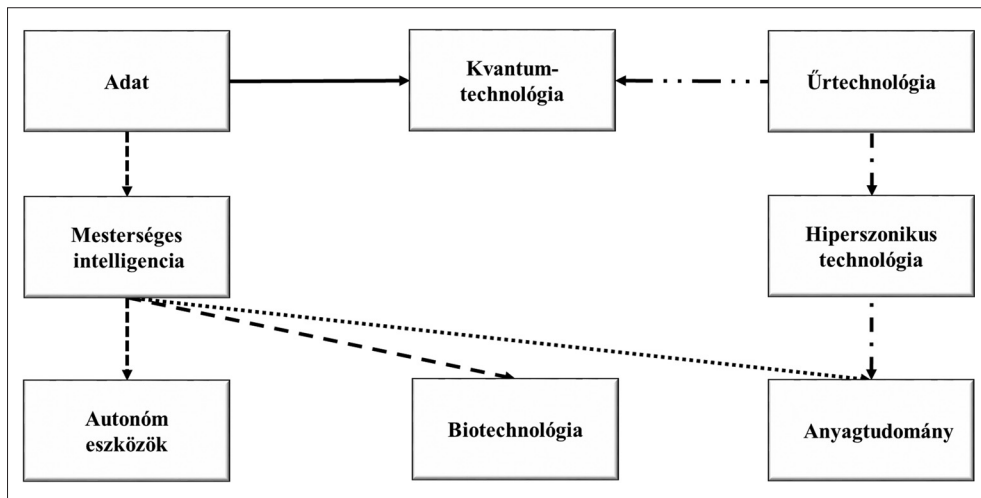
Digitális: digitálisan kapcsolja össze az emberi, fizikai és információs környezetet, digitális ikrek és kiterjesztett valóság alkalmazásával támogatva a jelenleg még nem létező technológiák hatását.

5. ábra.

A katonai fejlesztések jellemzőinek tulajdonságai

(Forrás: Saját szerkesztés)

21 NATO Science & Technology Organization

6. ábra.

A katonai képességfejlesztések irányjai

(Forrás: Saját szerkesztés)

Az olyan gyorsan változó műveleti környezetben, mint a világhír, a kibertér vagy a városi környezet, a korszakalkotó technológiákkal támogatott szövetséges erők és NATO-szervezetek képességei jelentősen megnövekednek, azonban e technológiák fejlesztésének korai fázisában fel kell mérni azok jogi, alkalmazási, gazdasági és szervezési korlátait is.²²

A fejlett technológiák megjelenése hatást gyakorol a logisztikai területre is. A magasan integrált fegyverrendszerek állapotát ellenőrző érzékelők, a valós időben végzett adatközlés, valamint a digitális iker rendszerek felhasználása jelentősen növeli a logisztikai rendszer hatékonyságát, ezzel együtt csökkenti az élettartamra vetített költséget. A lőszeres aktuális állapotának ismerete és a műveleti célkitűzésekre való alkalmazhatóságának felmérésére szolgáló integrált lőszerfelügyeleti rendszer csökkentheti a biztonsággal, megbízhatósággal és teljesítménnyel kapcsolatban felmerülő kockázatot. A műveletek támogatásához a szenzorokból érkező nagy mennyiségű adat (ISR²³, logisztika, bioinformatika, humán stb.) felhasználása hozzájárulhat a műveleti környezet alaposabb megismeréséhez és megértéséhez. A mesterséges intelligencia alkalmazása és az adatok kombinációja eredményeként a művelettervezés, a cselekvési változatok elemzése, illetve a célkiválasztás sokkal kifinomultabb módon valósulhat meg. A műveleti környezet mindenre kiterjedő, alapos megértése elősegíti a szembenálló felek célkitűzéseit és tevékenységét megzavaró saját cselekvési változatok kidolgozását.²⁴

22 NATO STO 2020, 6–7.

23 Intelligence, Surveillance, Reconnaissance

24 NATO STO 2020, 46.

A HHP-hoz kapcsolódó új eszközbeszerzések látványos technológiai fejlődést eredményeznek. A modernizációval kapcsolatos változásokra – főként az új haditechnikai eszközök üzemeltetésére (az analógról a digitális technológiára történő váltásra) – a logisztikai támogató rendszert fel kell készíteni. A hosszabb távú hatás a nemzeti védelmi ipar fejlesztése kapcsán jelentkezik. Az új hadipari elemek képesek lesznek modern technológiát alkalmazó eszközök gyártásában, majd a későbbiekben a fejlesztésében partnerként megjelenni. A nem túl távoli jövőben kifejleszhető új technológiák – a hatékony alkalmazás és üzemeltetés érdekében – jellemzőit a katonai logisztikai szakembereknek is ismerni kell.

A valós logisztikai helyzetkép kialakítását segítheti a fejlett fegyverrendszerek és eszközök beépített érzékelőiből származó adatok felhasználása a harctéri műveleti hálózaton keresztül. Az eszköz érzékelőjének adatait harcászati szinten alegység és egység szinten kell feldolgozni, amelyet a következő szintre már csak az alárendeltre vonatkozó összesített adat- információként szükséges továbbítani. A logisztikai adatok automatizált továbbítása a C4ISR²⁵ rendszer adatátviteli képességét felhasználva valósulhat meg, amely így biztosítja a valós idejű helyzetkövetést. A rendszer adattárolási képességére támaszkodva megteremthető az anyagfelhasználási adatok későbbi elemzése, majd azok alapján következtetések levonása a tervezés alatt álló műveletek szükségletének meghatározásához.

A nemzetközi rend védelme

A NATO erősíti kapcsolatát az azonos értékrendet való partnerekkel és nemzetközi szervezetekkel, miközben új kapcsolatok kiépítésére törekszik Afrikában, Ázsiában és Dél-Amerikában.²⁶ Az „Open Door” elvet alkalmazva nyitott marad a jövőbeni NATO-tagországok irányában, illetve tovább erősíti, mélyíti kapcsolatrendszerét az Európai Unió irányában. Ehhez kapcsolódva kell megemlíteni, hogy Finnország után Svédország belátható időn belül megvalósuló csatlakozásával két fejlett haderővel és technológiai potenciállal rendelkező ország csatlakozik a NATO-hoz.

Az elért eredmények megőrzéséhez, valamint az észak-atlanti térség biztonságának fenntartáshoz a szervezetnek globálisan kell megközelítenie a biztonságát érintő kihívásokat. A biztonság érdekében fokozni kell azon képességeket, amelyek a szövetség biztonságát érintő kulcsterületeken hozzájárulnak a jogon alapuló nemzetközi rend megőrzéséhez, ez a NATO számára a biztonság, a szabadság és a boldogulás legfőbb pillére. Ezt a kulcsterületet helyezik nyomás alá az olyan autoriter államok, mint Oroszország és Kína, amelyek nem tartják fontosnak ezeket az értékeket. Tevékenységük hatással van biztonságunkra, értékeinkre és a demokrácián alapuló életmódunkra. A Krím félsziget 2014-es orosz elfoglalásához köthető a NATO visszatérése eredeti küldetéséhez, Európa védelméhez. Az azt megelőző időszakban elképzelhetetlenek voltak a bevezetett elrettentő intézkedések. Megemlíthetjük Oroszország nem hagyományos forgatókönyvére a hagyományos módon történő NATO-reagálásban

25 Command, Control, Communication, Computing Intelligence, Surveillance, Reconnaissance

26 NATO 2030 Factsheet, 3.

megjelenő paradoxont. Oroszország hibrid módszereket alkalmaz Grúziában és Ukrajnában, az orosz félnél kiemelten megjelenik a digitális eszközök használata, amelyre azonban a NATO analóg módon (tervezés, parancsnoki struktúra-átalakítás, csapatok szétbontakoztatása) válaszol.²⁷

Logisztikai vonatkozásaiban Magyarország és a NATO, illetve más nemzetek között a NATO erőinek logisztikai támogatása érdekében megkötött egyezmények, megállapodások, szerződések tartalmi elemei kerülhetnek előtérbe, amelyek kijelölik a logisztikai támogatás kereteit, illetve meghatározzák azok feltételeit, ezzel előrevelve a logisztikai támogató rendszer elemeinek jövőben várható szerepét.

Válsághelyzetek megelőzése és kezelése

A NATO felismerte a partnerországok képességfejlesztésének szükségességét a terrorizmus, a stabilizáció, a hibrid hadviselés, a válságkezelés, a békefenntartás és a védelmi reformok területén. A NATO földrajzi határán túli régiók nagyobb stabilitása, a szövetség tagjai számára jobb biztonsági környezetet jelent. A tapasztalatok szerint a stabilitáshoz a megelőzés sokkal hatékonyabb, mint a beavatkozás. A szövetségnek képesnek kell maradnia válságkezelésre alkalmas erők telepítésére a kialakuló válságövezetbe. Ezek a műveletek azonban költségesek, valamint bonyolult a bevont erők műveleti képességének fenntartása, illetve esetenként eredménytelen (Afganisztán) az instabilitás okának megszüntetésére.

Az országhatáron túli műveletekben a katonai kiképzési feladatok logisztikai támogatása kihívásokat jelent. Ezzel azonban jelentős költségeket lehet megtakarítani, de a kiképző csoportok általában szervezetszerű logisztikai támogató elemmel nem rendelkeznek. A szövetséges műveletek logisztikai támogatási feladatai – az erők telepítése, fenntartása és kivonása – jelentős logisztikai támogatást igényelnek. A nemzeti logisztikai támogató rendszernek képesnek kell lennie a támogatási feladatok végrehajtására, az ehhez szükséges erőforrásokkal el kell látni.

Alkalmazkodás az éghajlatváltozás hatásaihoz

A szövetségnek vezető szerepet kell vállalnia az éghajlatváltozás biztonságra gyakorolt hatásainak felmérésében, és a hatásaihoz történő alkalmazkodásban. Ez a cél az új NATO Klímaváltozás és Biztonság Akciótervben²⁸ fogalmazódik meg. A NATO eltökélt a katonai tevékenységek és létesítmények üvegházhatású gázkibocsátásnak jelentős csökkentésében. A tagállamok a cél elérése érdekében felkérték a NATO-főtitkárt egy valós lépéseket tartalmazó terv elkészítésére a NATO-létesítmények üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentésére, valamint a karbonsemlegesség 2050-ig történő elérésének elemzésére. Az éghajlatváltozás hatásai valódi kihívást jelentenek. A biztonságra gyakorolt hatásai a NATO földrajzi határai mentén is megjelentek, mint például a Száhel-térségben, a Közel-Keleten, Észak-Afrikában

27 Kis-Benedek 2021, 12–13.

28 NATO Action Plan on Climate Change and Security

és a sarkvidéki övezetben. Ez szükségessé teszi a helyzetismeret és a helyzetkövetés javítását, amely az éghajlatváltozással kapcsolatos kutatások támogatásával valósítható meg. Mindezek segítik a szövetség alkalmazkodását a szélsőséges hőmérsékletekhez, az emelkedő tengerszinthez.

A NATO mindent megtesz a katonai eredetű kibocsátás csökkentése érdekében, amely a zöld technológiák alkalmazásával a fosszilis energiahordozók felhasználásának csökkentésével javíthatja a műveleti hatékonyságot. Az Okos Energia Csoport szakértői 2015. szeptemberi jelentése szerint az üzemanyag-fogyasztás csökkentése és okos energiával való kiváltása műveleti szempontból is szükséges a költséghatékonyság és a műveleti szabadság növeléséhez, hiszen a megtakarítás hozzájárul más műveletek fenntartásához, és további fejlesztésekhez.²⁹ Mindezek azonban nem érinthetik a személyi biztonságot, a műveleti hatékonyságot, az elrettentést és védelmet. A katonai tervezési folyamatban és az irányelvekben megjelennek a klímaváltozás jogi aspektusai és stratégiai kommunikációja. Az éghajlatváltozás káros hatásainak ellensúlyozására szolgáló lépések a katonai logisztikában is megjelennek. Padányi József vezérőrnagy véleménye szerint ennek meg kell jelennie a kiképzésben, a haditechnikai eszközök fejlesztésében és üzemeltetésében.³⁰ A haditechnikai eszközöknek és a katonai szervezeteknek a szélsőséges időjárási körülmények között is működésképesnek kell maradniuk. A katonai műveletek önfenntarthatósága, az energiateljesítmény, a mikrohálózatok, a szintetikus üzemanyag, az automatizálás, a feldolgozás, valamint a robotizálás fontos szempontként jelenik meg a hadiipari szereplőkkel történő együttműködésben. A katonai elhelyezéssel kapcsolatban is megjelennek kihívások. *„A gyakorlati tapasztalatok szerint az éghajlatváltozás hatással van katonai műveletek egészére, ezen belül különösen az elhelyezésre, a katonai táborok működtetésére, valamint a humán és technikai erőforrásokra.”*³¹ A terepen és az épített környezetben létesített védelmi létesítmények, így a létfontosságú infrastruktúra-elemek sebezhetősége is hatással van a műveleti képességekre. A létfontosságú rendszerek bonyolultsága, költségtényezői, valamint a klímaváltozásból fakadó sebezhetőségeik nyomás alá helyezik a kormányokat a létesítmények ellenállóképességének fejlesztéséhez szükséges pénzügyi és fontossági sorrend kialakításához.

Összegzés

A NATO új stratégiai koncepciója a szövetség aktuális helyzetére, lehetséges jövőbeli szerepére vonatkozó, a biztonsági környezet változásait figyelembe vevő vizsgálati folyamat eredménye. A NATO egységének, szolidaritásának, kohéziójának megerősítését a szövetség biztonságát érintő fenyegetésekkel és kihívásokkal szemben fogalmazták meg. A stratégiai koncepció elemzése során számos logisztikai szakterületet érintő kihívást azonosítottunk. A stratégiai elgondolás a szövetség jövőjéről szól, amelynek Magyarország is része, így a jövőkép is közös. Az orosz–ukrán háború hatása alól nem vonhatjuk ki magunkat. A háború tapasztalatait folyamatosan fel

29 Nyitrai 2018, 110.

30 Padányi 2021, 31.

31 Padányi 2021, 32.

kell dolgozni, és hatásait tekintve kijelenthető, hogy meghatározza a NATO jövőjét is. Ehhez átfogó szakértői elemzésekre lesz szükség, amelynek a logisztikai következményeit is vizsgálni kell.

A fegyverzetkorlátozás feladatai az életciklus-menedzsmentben, illetve az új haditechnikai eszközök beszerzése a technológia-átadással gyakorol hatást a logisztikai támogató rendszerre. A NATO keleti szárnyának megerősítése érinti a küldő és a befogadó nemzetek logisztikai rendszereit. Az erők telepítése, a műveleti képeség folyamatos fenntartása, az erők váltása és kivonása jelentős mértékű logisztikai erőforrás felhasználását igényli. Mindez felértékeli a befogadó nemzeti támogatás feladat körét, a polgári felkészültséget, illetve a nemzeti ellenálló képesség és a kritikus infrastruktúrák védelmét. A NATO és európai uniós tagságunk miatt a közösség védelmi célú együttműködését is figyelembe kell venni, Európa biztonsága a biztonsági környezetünk fontos eleme. A nemzetgazdaság felértékelődő szerepe a nemzeti ellenállóképesség erősítése összkormányzati megközelítést igényel. A haderő sikeres alkalmazásának kulcseleme a haditechnika és a logisztikai területén a technológiai előny fenntartása. A modern haditechnikai eszközök megjelenésével megvalósuló technológiaátadás kihívások elé állítja a logisztikai támogató rendszert, amelyre azt fel kell készíteni.

A védelmi iparban a technológia-átadás lehetőséget teremt a fejlődésére, amelyben kulcsszerep jut a szövetség innovációs programjában való részvételnek. A biztonsági kihívások miatt fontos a katonai kiképzés, amelyet tovább fokoz a Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program keretében érkező új haditechnikai eszközök alkalmazására, üzemeltetésére és üzemben tartására való felkészülés és felkészítés. Mindezt úgy kell megvalósítani, hogy az infrastrukturális fejlesztések kidolgozásához, a kiképzések és gyakorlatok végrehajtásához figyelembe kell venni az éghajlatváltozás hatásai elleni küzdelem feladatait, a katonai létesítmények és haditechnikai eszközök karbonkibocsátási szintjének csökkentését. Emiatt előtérbe kell helyezni az innovációt, a zöld energia alkalmazását úgy, hogy az egyre több haditechnikai eszközt alkalmazó haderő, egyre nagyobb mennyiségű energiát igényel. Ezek együttes hatása kihívásokat jelent a logisztikai támogató rendszer elemeire, az energiát a változó műveleti környezethez alkalmazkodó felhasználó igényei szerint kell a katonai támogatási láncban mozgatni, tárolni és elosztani. Az új stratégiai koncepció segíti a szövetséget a biztonsági környezethez való alkalmazkodásban és a válaszok megtalálásában a jövőbeni tevékenységére vonatkozóan, amely alól a logisztika terület sem lesz kivétel.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Horváth Attila 2017. Ajánlások a katonai logisztika történetének tanulmányozásához.

In: *52 év a katonai logisztika szolgálatában*. (Szerk. Horváth L. Attila). 9–24.

Budapest: Dialóg Campus Kiadó

Horváth Attila 2000. Vélemény Szabó Mihály „Új sztár tudomány a logisztika” című cikkéhez.

Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények, 4. évf. 2. sz. 262–272.

- Keszely László 2021. A védelmi igazgatás előtt álló új kihívások, a hibrid hadviseléssel szembeni nemzeti ellenállóképesség, a polgári felkészültség kérdései. In: *A megújult védelmi igazgatás 10 éve, Adalékok a védelmi igazgatás 30 éves történelméhez* (Szerk. Juhász László). 162–173. Budapest HM Zrínyi Nonprofit Kft. – Zrínyi kiadó.
- Kis-Benedek József 2021. A NATO mai politikai és katonai kihívásai. In: *A mai NATO, A szövetség helyzete és feladatai* (Szerk. Szentes Zoltán). 12–27. Budapest: HM Zrínyi Nonprofit Kft. – Zrínyi kiadó (2021) Magyar Hadtudományi Társaság.
- Kormány: A NATO Európai innovációs központjává válna Magyarország.
<https://kormany.hu/hirek/a-nato-europai-innovacios-kozpontjara-valna-magyarorszag>
(Letöltés ideje: 2022. 03. 15.)
- Military Mobility: <https://pesco.europa.eu/project/military-mobility/> (Letöltés ideje: 2022. 03. 22)
- NATO 2018. AJP-4 (B) Allied Joint Doctrine For Logistics Edition B, Version 1.
Brüsszel: NATO Standardization Office.
- NATO 2030 Factsheet (June 2021):
https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2021/6/pdf/2106-factsheet-nato2030-en.pdf
(Letöltés ideje: 2022. 02. 06.)
- NATO 2030: Expert Group Report to NATO Secretary General.
https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/12/pdf/201201-Reflection-Group-Final-Report-Uni.pdf (Letöltés ideje: 2022. 02.06)
- NATO Funding: Indirect funding of NATO.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_67655.htm?selectedLocale=en
(Letöltés ideje: 2022. 02. 06.)
- NATO STO: Science & Technology Trends 2020-2040, Exploring the S&T edge, NATO Science & Technology Organization, 2020,
https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/4/pdf/190422-ST_Tech_Trends_Report_2020-2040.pdf (Letöltés ideje: 2022. 03.22)
- NATO Strategic Concept: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_56626.htm
(Letöltés ideje: 2022. 03. 22.)
- NetLogHubs: <https://pesco.europa.eu/project/network-of-logistic-hubs-in-europe-and-support-to-operations/> (Letöltés ideje: 2022. 03. 22.)
- Nyitrai Mihály 2018. NATO Smart Energia. *Hadmérnök* 13 (1): 104–117.
- Padányi József 2021. Az éghajlat változás hatásai, mint a katonai erő előtt álló biztonsági kihívások. *Hadtudomány*, 31 (1): 31–43. <https://doi.org/10.17047/HADTUD.2021.31.1.31>
- PESCO: <https://pesco.europa.eu/#about> (Letöltés ideje: 2022. 03. 22.)
- Resilience and Article 3: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_132722.htm
(Letöltés ideje: 2022. 03. 22.)
- Siposné Kecskeméthy Klára 2021. A NATO 2030 jelentés – Stratégiai prioritások új megközelítésben. *Honvédségi Szemle* 2021/4: 3–16. <https://doi.org/10.35926/HSZ.2021.4.1>
- Szenes Zoltán 2022. Felkészülés a haborúra? A NATO új stratégiai koncepciójának értékelése. *Külgügyi és Külgazdasági Intézet-elemzések* 2022/41. 1–16.
https://kki.hu/wp-content/uploads/2022/08/KE_2022_41_NATO_felkeszules_a_haborura_Szenes_0818.pdf (Letöltés ideje: 2022. 10. 18)
- Szenes Zoltán 2015. Tudomány és korszerű haderő. *Magyar Tudomány* 2015/2. 194–201.
- Szenes Zoltán 2021. Bevezetés. In: *A mai NATO, A szövetség helyzete és feladatai* (Szerk. Szentes Zoltán). 7–9. Budapest: HM Zrínyi Nonprofit Kft. – Zrínyi kiadó, Magyar Hadtudományi Társaság.

Ádám Barnabás[✦]

A lovasképesség lehetséges műveleti alkalmazása

DOI 10.17047/HADTUD.2023.33.1.91

A Magyar Honvédség állományában az állami protokoll eseményeken megjelenő Honvéd Huszár Díszegység kötelékében honvédhuszárok reprezentálják nemzeti lovaskultúránkat, a világhírű és hungarikummá minősített magyar huszárságot. A díszegység huszárjainak lovasképessége – a meglévő kiképzett loállomány protokoll feladatokon túlmutató lehetséges műveleti alkalmazása – új képességgel bővítheti a modern honvédséget. A jelen tanulmány célja – a teljesség igénye nélkül – a ló képességeinek bemutatása, valamint külföldi példák segítségével a katonai alkalmazás lehetőségeinek és módjainak felvázolása. Célom, hogy a figyelem középpontjába állítsam a napjaink hadseregében szinte már anakronisztikusnak tűnő katonai lovasképességet és tevékenységeket.

KULCSSZAVAK: huszárság, lovasképesség, katonai ló

A possible operational application of horsemanship

Mounted hussars, which are world-famous and classified as Hungarian origin, represent our national equestrian culture at state events. The equestrian ability of the hussars of the Hungarian Defence Forces, the possible operational application of the existing trained horse stock beyond the protocol tasks, can expand the modern national defence with a new ability. In this article, I will attempt, without claiming to be complete, to outline the capabilities of the horse, the possibilities and methods of its military application through foreign examples, with the aim of bringing to the attention of the readers the forgotten military horsemanship and equestrian activities that seem anachronistic in today's modern world.

KEYWORDS: hussars, horsemanship, military horse

Bevezetés

A hazai hadtudományi körökben gyakran kétkedve nyilatkoznak a lovak modern harcászati alkalmazhatóságáról, tekintve azok sérülékenységét, és képességeiből adódó korlátait. Teszik ezt gyakran anélkül, hogy a ló és a lovas együttes képességeivel

✦ MH BHD Gróf Nádasdy Ferenc Huszárosztály parancsnok, NKE, HDI, doktorandusz – National University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD Student; E-mail: adam.barnabas@hm.gov.hu, <https://orcid.org/0000-0003-1586-1842>.

tisztában lennének, vagy csak egyszerűen tájékozódna­nak arról, hogy az évszázadok során oly sok áldozatot hozó és hűséggel szolgáló állat miért van még jelen számos ország modern haderejében. A ló felett ítélkezőknek igazsága van abban a tényben, hogy a 20. század elején a nyílt mezőt és nagy teret igénylő lovasság – amely korábban annyiszor csaták megvívásának fő fegyverneme volt – elérte a képességeinek határait. A gyorstüzelő fegyverek, különösen a géppuska és a lövegek tüze lekényszerítette lováról a katonát, a gépesítés következményeként jelentkező mobilitás, a tüzé­rő és a páncélvéde­tettség pedig beláthatatlan előnyt jelentettek a négy­lábú állattal szemben. A 20. század közepétől már egyértelművé vált, hogy a lóhátról vívott, nagy teret igénylő harc a fegyvernem számára véget ért, és a gépesített csapatok eredményes alkalmazása a 20. században vívott „nagy háborúkban” gyökeres átalakulást eredményezett a klasszikus fegyvernemek harcában. Gyakorlati értelemben 1916. szeptember 15-től kezdődött az a példátlan arányú fejlődés, amely a gyors manőverezésre is alkalmas, és hatékony tüzé­rőben is erős motorizált páncélos harceszközt napjainkig jellemzi. A brit erők azon a napon alkalmazták először – igaz, akkor még komoly siker nélkül – a benzinüzemű „tank” fedőnevű harckocsit, ugyanakkor az eszközökkel egy évvel később, Cambrai-nál már óriási sikert értek el. A gépek fejlődése és harcászati alkalmazása azóta is töretlen. A motor megjelenéséig a lovasság volt az egyetlen a fegyvernemek között, amely gyors manőverekre volt képes, illetve gyorsaságát kihasználva váratlan megjelenéssel változtatni tudott az ütközetek és a háborúk során. Ezt váltotta ki a gépesített csapatok egyre növekvő gyorsasága, tüzereje és manőverező képessége. Oly sok évszázadon keresztül a gyorsan mozgó katonai erő számára a mozgékony­­ságot és az átütő erőt a ló adta, amely olyan elsőrendűen fontos volt, hogy nevet adott a lovat harcban alkalmazó katonai erőnek, a lovasságnak. A harckocsik megjelenésével azonban a ló a lovasság számára csupán műveleti eszközzé vált. A tűz megsemmisítő hatása a lovasrohamot lehetetlenné tette, és elvesztett a lovasság korábban jellegzetes támadó ereje is, egyúttal alkalmatlanná vált az áttörés végrehajtására. A képességvesztés következménye az lett, hogy a más fegyvernemek által eldöntött csata után a siker kiaknázását kapta meg feladatául.¹ A fegyvernem mélyreható átalakulását, a ló alkalmazásának mellőzését, motorizált és páncélozott harceszközökkel történő felváltását a harcban, a már említett körülmény, valamint a gépesített erők által használt utak jelentős javulása kényszerítette ki – tegyük azonban hozzá, hogy nem mindenhol és nem örökre. Az alábbi amerikai, brit, orosz, lengyel, olasz és osztrák példák igazolják, hogy a lovak felhasználása a katonai műveletekben nem tűnt el végleg, az állatok létjogosultsága behatárolható területeken újra teret nyert. A külföldi példák bemutatását túlnyomóan a szövetségi rendszerünkön belülről, illetve a szomszédos országok haderejéből választottam.

Tanulmányomban felvázolom a lovak képességeit, külföldi példákon keresztül bemutatom katonai alkalmazásuk lehetőségeit és módját azzal a céllal, hogy az érdeklődők figyelmébe ajánljam az elfeledett, napjaink modern hadseregeiben anakronisztikusnak tűnő katonai lovasképességet és lovas tevékenységeket.

---

1 Schwarczer 1921, 659.

2 Correll 2019.

Külföldi példák

A 21. század elején a katonai feladatokra alkalmazott lovak története a harcmezőn újabb sikerekkel bővült, amikor az USA különleges műveleti erői Afganisztánban lóháton harcoltak a tálibok ellen.² A ló előnye a gyorsan mozgó gépekkel szemben, hogy leginkább független a tereptől, az út- és talajviszonyoktól. Különösen igaz ez az afgán hegyekben lóháton mozgó, s így az utakon kívül is mozgékony, minden kis terepfedezetet álcázásra felhasználó, szinte láthatatlanul a terepen mozgó, váratlanul megjelenő és gyorsan eltűnő különleges műveleti járőrökre. Tény, hogy az afgán háborúban az addigi ideális könnyű lovas terepen kivívott sikereket felváltotta a nehéz terep, amely azonban nem korlátozta a ló természetes mozgását. Az afganisztáni hadszíntér műveleti elemzése, különösen logisztikai felderítése és az úthálózat értékelése során az amerikai különleges erők figyelembe vették, hogy a helyi viszonyok között mi biztosítja a megfelelő manőverképességet. (1. ábra.) Nagy valószínűség szerint kizárásos alapon, vagy a helyi együttműködő erők javaslatára határoztak a lovak alkalmazása mellett. Az eredmény őket igazolta.

1. ábra.

US SF lovaskatona

[Forrás: How the 'Horse Soldiers' helped liberate Afghanistan from the Taliban 18 years ago <https://www.militarytimes.com/news/your-military/2019/10/18/how-the-horse-soldiers-helped-liberate-afghanistan-from-the-taliban-18-years-ago/> (Letöltés ideje: 2022.12.02.)]

A Honvédelmi Minisztérium delegációvezetőjeként 2019 őszén látogatást tettem és személyes lovas tapasztalatot szereztem a Brit Fegyveres Erők (British Armed Forces) lovas alakulatánál Londonban. Az egység a brit korona két legrégibb lovastestőr ezrede, a Life Guards és a Blues & Royals összevonásával alakult meg. Az alakulat katonái több mint 300 éve az uralkodó megbízható testőrei, és napjainkban már a brit hadsereg nyilvános arcát is képviselik. Az ezred feladata szerint

felderítő, biztosító (testőrségi) és ceremóniális feladatokat ellátó lovassági alakulat, amely az udvari hadosztály (Household Division) része. Az udvari lovasság hadrend szerint két ezredből áll: a gépesített páncélosfelderítő, Scimitar felderítő harcjárművel felszerelt udvari lovasezredre (Household Cavalry Regiment – Windsor), és a 250 fekete (Cavalry Black) szolgálati lóval rendelkező udvari lovasezredre (Household Cavalry Mounted Regiment – London). A Life Guards és a Blues & Royals katonái mind a két ezredben egyaránt szolgálnak. A lovastestőr díszőrszolgálat a londoni Whitehallban: 2 fő lóháton, teljes díszben, kivont karddal, két felállítási helyen 08.00-tól 16.00-ig óránkénti váltással, és 2 fő gyalog, teljes díszben, kivont karddal, két felállítási helyen 08.00–20.00-ig kétóránkénti váltással látja el szolgálatát.

Az őrszobában, a pihenőben lévő állomány (4 fő) könnyített hadi felszerelésben (gyakorló ruházatban), a készenléti állomány (2 fő) könnyített díszruházatban tartózkodik. A pihenőben lévő állomány veszélyhelyzet elrendelése esetén azonnal teljes hadi öltözetbe (sisak, repeszálló mellény stb.) öltözik, felveszi a fegyverét és a betárazott lőszert, majd megerősíti a Whitehall rendőrségi erőit. A lovas-, illetve a gyalogos lovastestőr díszőrszolgálatokat veszélyhelyzet idején visszavonják. Az ehhez szükséges egyéni hadi felszereléseket az őrségváltásra vonuló lovastestőrök mögött zárt felépítményű kisteherautón szállítják oda, és vissza. A fegyverzettel rendelkező rendőrök is az őrszobán tartózkodnak.

A magyar delegáció látogatást tett a Brit Haderő Állatkiképző ezrednél (Defence Animal Training Regiment) Melton Mowbrayben, ahol a lovas és a kutyás kiképzés zajlik. A helyszínen bemutatták a lovak felmálházását műveleti alkalmazásra (2. ábra.).

További példák is említhetők a lovak katonai alkalmazására jelen évszázadunkban. Több szempontból is fontos információ, hogy az orosz haderő 10 fős csapata

2. ábra.

Málházási kiképzés a brit haderőben

(Forrás: a szerző saját felvétele)

már másodszer nyerte meg a Nemzetközi Katonai Játékok lovasmaratoni kupáját³. A lovasverseny két részből áll, egy két nap alatt végrehajtott 130 kilométeres távlovaglásból nehéz terepen,⁴ és egy 50 kilométeres rövid szakaszból. Az első részben a lovasoknak nappali és éjszakai biztosított menetet, táborozást, a sebesültek evakuálását és lőszerszállítást kell végrehajtaniuk. A második rész egy rövid távú vegyes váltó, amelyet a versenyzőknek gyalogosan, időre kell megtenniük egy 3 kilométeres távon, míg a többi lóháton. A számos más, „különböző katonai feladatokból”⁵ álló versenyen elért eredményei alapján az orosz csapat szerezte meg az első helyet, a második Üzbegisztán és Mongólia csapata lett, míg a harmadik helyen Kazahsztán végzett. Ha átfordítjuk e nagyszerű lovasteljesítményt katonai képességre, arra az eredményre juthatunk, hogy az orosz hadsereg a Központi és Déli Katonai Körzetében, valamint a Specnaznál létrehozott kiképző központban⁶ a 21. században is alkalmaz lovakat. Ezzel képes gép- és harcjárművekkel nem járható terepen irányfelderítés végrehajtására, vagy a feltételezett ellenség mélységébe történő beszivárgásra, és ott – az időjárási viszonyoktól függetlenül – különleges műveleti, mesterlövész (3. ábra.), diverziós és szabotázs feladatok végrehajtására.

3. ábra.

Orosz specnaz lovasok

[Forrás: The all-army stage of the "Horse marathon" competition started at the Kara-Haak training ground in the Republic of Tyva
<https://eng.mil.ru/en/mcis/news/more.htm?id=12301694@egNews> (Letöltés ideje: 2022.12.02.)]

3 Russia wins Equestrian Marathon at IAG 2021.

4 Российские мотострелки пересели на лошадей по приказу командования, 2019.

5 Михалина 2019.

6 The all-army stage of the "Horse marathon" competition started at the Kara-Haak training ground in the Republic of Tyva.

Közép-Európában a Lengyel Köztársaság Fegyveres Erői (Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej) különböző alakulatai újra alkalmazzák a lovakat. Megítélésük szerint a lovak napjainkban is bevetethetők⁷. Egyes gépesített lövészdandárok felderítő erőinél is megkezdték a lovas kiképzést, tették ezt a 2014 óta Donbaszban folyó, és azóta már kiszélesedett orosz–ukrán háború tapasztalatai alapján, amikor előállt az a harcászati helyzet, amikor elektromos áram hiányában az elektronikai eszközök leálltak, nem működött az internet, a GPS-navigációs rendszerek nem kaptak tápellátást, illetve a haditechnikai eszközök elektromos alkatrészei meghibásodtak. Mindezek ellenére a ló alkalmazható maradt. A lengyel hadvezetés álláspontja szerint egy modern katonának kiterjedt kiképzéssel kell rendelkeznie, és minden helyzetben fel kell találnia magát. (4. ábra.) A kiképzés nyomán esetenként a lovas ismereteket is tudnia kell alkalmazni.⁸

4. ábra.

Lengyel felderítők lóháton

[Forrás: Kawaleryjski trening na koniach
<https://www.polska-zbrojna.pl/Mobile/ArticleShow/24311> (Letöltés ideje: 2022.11.30)]

Az olasz haderő 8. „Lancieri di Montebello” lovas ezredének kijelölt erői 2014-ben lovas kiképzési gyakorlatokat hajtottak végre, mielőtt Koszovóba indultak volna⁹. (5. ábra.) A gyakorlat értékelése szerint a lovas járőröket nagy mobilitás jellemzi, nehéz terepviszonyok között is képesek rejtetten mozogni, és nem igényelnek napi közvetlen logisztikai támogatást. Ezen műveleti tervező törzsek állománya ismeri a régi tapasztalatot, hogy amíg a ló friss fűvet tud legelni és elbírná a három napi zabadagját, valamint vízigényét a természetes folyóvizek biztosítják, addig

7 Kalisz 2017.

8 Miernicka 2017.

9 Enter the horsemen

5. ábra.

Olasz lovaskatona lövészetben

[Forrás: I Lancieri di Montebello in esercitazione <https://www.ecodellapista.it/i-lancieri-di-montebello-in-esercitazione/> (Letöltés ideje: 2022.11.30.)]

készen áll a szolgálatra. A lovasképesség azt is jelenti, hogy a katonák naponta akár 50 km-t is megtehetnek lóháton, bármilyen időjárási viszonyok vagy napszaki körülmények között.

A külföldi példák között mindenképpen meg kell említeni az osztrák hadsereg által a nehéz hegyi terepen – elsősorban felszerelés-, fegyver- és lőszer szállításra – napjainkban is alkalmaz lovakat és öszvéreket. A 2016-ban végrehajtott „Mountain Training Initiative” hegyi kiképzés során, amelynek célja az európai csapatok hadműveleti képességeinek közös fejlesztése volt a magas hegyekben, a műveleti feladatok végrehajtásának nélkülözhetetlen támogatója volt a ló és az öszvér.¹⁰

A lovasképesség a Magyar Honvédségben

A Magyar Honvédség ugyancsak rendelkezik a tárgyalt haderőkhöz hasonló lovasképességgel. A Magyar Honvédség vitéz Szurmay Sándor Budapest Helyőrség Dandár Gróf Nádasdy Ferenc Huszárosztály kiképzett huszárlovainak képességeivel, véleményem szerint, a műveleti tervezés során számolni lehetne. „A tervezésnek az arra valóban hatást gyakorló tényezőkre, illetve a rendelkezésre álló képességek lehető leghatékonyabb felhasználására kell fókuszálnia.”¹¹ Az orosz–ukrán háború tapasztalatai és a migrációs válságból adódó országvédelmi feladatok alapján a lovasképességre szükség lehet a védelmi potenciál emelése érdekében, hiszen számításba kell vennünk olyan helyzeteket, amikor akadozik az áram- és üzemanyag-ellátás vagy

¹⁰ Multinationale Gefechtsführung im Gebirge

¹¹ Bárány 2014, 52–68.

a haditechnikai eszközök alkatrészeiből keletkezik hiány. A lovak igénybevétele műveleti alkalmazás során – korlátozottan – utánpótlás nélkül is kivitelezhető. Ezért célszerűnek tűnik a különböző szintű törzsek számára a lovak megismerése és képességeinek és lehetséges alkalmazási formáinak figyelembe vétele. Erdemes a műveleti terület terepviszonyainak, illetve úthálózatának értékelésekor a gépesített erők által járhatatlan, illetve csak jó időjárási viszonyok között használható utak és területek esetén figyelembe venni a lovakkal minden körülmények között járható terepet.¹² Hozzá kell tenni, hogy a lóháton manőverező lovasság számára, a köves utakkal bőven rendelkező terep – a ló sérülékenysége miatt – már akkor sem volt kedvező, amikor a páncélvédettséggel rendelkező gépesített erők sebessége megközelítette a lovak menetteljesítményét. A lovasképesség tervezése, illetve a harccselekmények során feltétlenül figyelembe kell venni a lovak sérülékenységét. A lovasképességet igénylő műveletek harcmodora – hasonlóan a gerilla hadviseléshez, amelyet B. H. Liddell Hart *Stratégia*¹³ című munkájában hadtudományi szemszögből vizsgált –, a veszteségek elkerülése miatt ki kell térjen az összecsapások elől. A lovasképesség alkalmazása, az ellenség lóháton történő megközelítése váratlan irányból, majd lóról szállva egy rajtaütés végrehajtása a kis erejű ellenségen, hasonló a gerilla harcmodorhoz, amely az „üss és fuss”¹⁴, és a „csípj és fuss”¹⁵ elveket alkalmazva lehet sikeres. Ennek természetes következménye, hogy a tűzharchoz lóról szállt katonák lovai erősen kitettek az ellenséges támadásnak, illetve minden támadás iránt igen érzékenyek. Amennyiben a lovaikat elvesztik, úgy megszűnnek gyorsan mozgó alakulatként működni, és harcérték tekintetében gyakorlatilag gyalogos katonának felelnek meg. A lovas erő nagy előnye azonban a többi gépesített, gyorsan mozgó alakulattal szemben, hogy a lovakkal gyorsan, bármely terepen mozgásképesek. A Magyar Honvédség feladatrendszer szempontjából a lovasképesség alkalmazásához szükséges feltételek szabályozása, a lovak ellátásához, elhelyezéséhez és kiképzéséhez a huszárosztálynál a régi lovassági szabályzók rendelkezésre állnak, a lovak jelenkori tartása az állattjélti és állategészségügyi szabályzóknak¹⁶ meghatározott feltételeknek felelnek meg.

Idegenkedés a lovaktól

A műveleti tervezőknek kiinduló ismeretként tudniuk kell, hogy a lovakkal, a lovaglással szemben a városias környezetben élő ember általában negatív asszociációval viszonyul, amely alapvetően hiányos és téves. Fontos tudni, hogy a ló természetét (viselkedését) alapvetően meghatározza, hogy nagy, hierarchikusan működő társas környezetben élő, növényevő préda állat. Katonai körökben, amikor napjainkban a ló alkalmazása, a lovasképesség szóba kerül visszatérő előítélet, hogy már a kiindulási pontnál szembe találják magukat saját hadtörténelmi tanulmányaikkal, azzal

12 Szajkó 2020, 61–77.

13 Liddell Hart 1954.

14 Liddell Hart 1954, 556.

15 Liddell Hart 1954, 557.

16 2005. évi CLXXVI. törvény az állategészségügyről.

az asszociációval, hogy a magyar huszárt csakis zsinóros mentében, pödrött bajusszal és karddal a kézben tudják elképzelni. Valóban, ez a kép vált hungarikummá és így őrzi a magyar néplélek dalaiban, táncaiban, irodalmában a magyar könnyűlovasságot. A protokolláris eseményeken ma is így kell a magyar huszárnak csodálatos magyar lovon megjelennie. A műveleti feladat során a fentebb tárgyalt haderők lovasai azonban modern katonai felszerelést és fegyverzetet, optikai és kommunikációs eszközöket használnak. Az előítéletek mellett a lovat sokan veszélyes állatnak tartották, és úgy vélték, hogy a kiképzés során lovasára is jelentős baleseti veszélyforrást jelent. Ez a nézet a magyar katonai felső vezetésben a 2. világháború után sajnos teret nyert, és mind a mai napig érezteti a hatását. Előfordul, hogy az emberek félnek a lótól, attól, hogy a ló megtámadja, megharapja, megrúgja vagy esetlegesen ledobja őket. Nem állítható, hogy hasonló eset nem fordult elő, azonban sok éves tapasztalatomra alapozva biztosan mondom, két okra vezethető vissza a lóval kapcsolatos viselkedési problémák és balesetek jelentős része.

Az első ok az ember kiképzetlensége és türelmetlensége. A probléma alapvető forrásának tartom, hogy az ember magából indul ki, ezért úgy akar kommunikálni a lóval, mint egy másik emberrel. Az ok az ismeretek hiányára vezethető vissza. A nevelés a lovak esetében meghatározó tényező, hiszen a csikó, születésekor alapvetően jóindulatú, éppen úgy, mint más háziasított állat: ha nem adnak okot rá, nem bánt. Ahogy a gyermek esetében is, a szeretetteljes türelem és a gondoskodás a kulcs a ló lelkéhez. Látnunk kell, hogy a ló szinte megérzi az ember gondolatait és annak megfelelően viselkedik. Ez a képesség kölcsönös, ezért tartja azt a régi és bölcs mondás, hogy a jó lovas tudja olvasni a lóva gondolatát, és annak megfelelően reagál.

A második ok a ló kiképzetlensége és természetének figyelmen kívül hagyása. A ló alapvetően a fülével, a farkával és a fejével kommunikál. Két eszköze van az önvédelemre vagy a támadásra: a fogai, amelyekkel harap, és a lábai, amelyekkel vagy rúg, vagy igyekszik elmenekülni. A ló az emberrel alapvetően három módon kommunikál: a) mint egy másik lóval, amelyet a ménesbeli hierarchiában sorol be (maga elé vagy maga mögé); b) ragadozónak tartja; c) egyik módon sem, és az életében az emberhez köthető tapasztaltok alapján jó, avagy rossz élményeknek megfelelően viselkedik. A ló rossz viselkedése az emberrel „általában feltételes reflexen alapuló, tanult cselekvés, de kisebb hányaduk öröklődhet”¹⁷. A fenti három kommunikációs forma beazonosítása, az „ismerkedés” nélküli kommunikáció következménye lehet az ellenszegülés.

Általánosságban a ló két esetben szegül szembe az ember akaratával:

- a.) Fél és menekülni akar. A ló fél az ismeretlentől, az embertől, a tárgytól, egy hangtól, a fénytől, a hirtelen mozgástól. Ahogy már említettük, a ló számára az ember lehet csúcsragadozó, amelynek hátra álló fülét, esetleg a kivillanó fogsorát, továbbá közvetlen szembenézését vagy az állat felé nyúló kezét, az állat fenyegetésként értékeli. Ezért tanácsos, nem a szemébe, hanem az első lába elé nézni, nem hirtelen közeledni és érinteni, hanem lassan, figyelve a reakciókat. Amennyiben a ló fél, az ember részéről a pozitív reflexek kialakítása

17 Puszta 2019, 29.

és bizalom megszerzése a legfontosabb. A terepen, a lovaglás különösen igényli a lovasa iránti bizalomra kiképzett lovat!

- b.) Nem fél, és dominálni akar. A ló mindig értékeli az ismeretlent, és ha lóként értékeli az embert – a ménesbeli sorrendben maga mögé –, akkor ennek megfelelően kommunikál. Ha két, addig egymást nem ismerő ló először találkozik egymással, eldöntik a közöttük lévő sorrendet, vagyis eldöntik, melyikük a vezér. Vagy testbeszéddel vagy harccal! Ha az állatban negatív reflexek működnek az emberrel kapcsolatosan és a ló úgy értékeli, hogy az emberre rákényszerítheti az akaratát, akkor megpróbálkozik vele és konfrontációt kezdeményez ellene. A ló támadásának előjelei vannak, amelyeket érdemes megtanulni és felismerni. Például a hátra csapott fülek, a gyors farok-csapkodások az ember felé, ennek a jelei. Ebben az esetben a tiszteltet kivívása (pl. hátra léptetéssel) a legfontosabb.

A ló szükségletei és képességei, alkalmazási szempontok a műveletekben

Ahhoz, hogy a vázolt művelettervezési célnak megfeleljünk, mindenekelőtt feltétlenül tisztázni szükséges a katonai lovasképesség egyik fontos szereplőjének, a lónak alapvető élettani szükségleteit. Az alábbi specifikumok segítenek annak megértéséhez, hogy a ló élő és érző lény. Az állat az ember szolgálatában – és főleg a hadviselésben –, fokozottan igényli szükségleteinek kielégítését annak érdekében, hogy a képességei megfelelően kihasználásra kerülhessenek. Figyelembe kell venni, hogy ezek a szükségletek élettani jellegűek, az életfunkciók és képességek fenntartásához szükségesek. Ugyanúgy, mint a katona, korgó gyomorral, a szomjúságtól szenvedve, esetleg a lovas, és annak málháját is hordozva, a ló sem képes teljesítményének maximumát adni. Látnunk kell, hogy míg a ló szükségletei jórészt változtathatatlanok, a képességei mindig fajta- és egyedfüggőek, ugyanakkor általánosságban évszázadok óta az emberek szinte mindig arra törekedtek, hogy minőségi tenyésztéssel az adott célra szánt képességeket lehetőleg a legnagyobb mértékben fejlesszék, és kihasználják.

A ló szükségletei és képességei:

A ló normál élelmezési igénye: 5000 gramm zab, 5600 gramm réti széna (vagy legelni való fű, lucerna, here, muhar), átlagosan 90–120 percenként ennie kell (testméretéhez képes kicsi a gyomra). A ló átlagos napi víz szükséglete: kb. 30 liter tiszta víz.¹⁸

Egy átlagos méretű hátasló képességei a különböző jármódokban kb. 100 kg teherrel:

- lépésben, a lépéshossztól függően: 100 méter/perc,
- ügetésben: 200 méter/perc,
- vágásban: 400 méter/perc.¹⁹

Ösztönszerűen úszóképes, nehéz domborzati viszonyok között ereszkedő vagy mászóképesége a talajtól és a ló egyéni kiképzésétől függ.

¹⁸ Kováts, Sági 1982, 113.

¹⁹ Kováts, Sági 1982, 232.

Tartós, egészségkárosodás nélkül menetteljesítménye váltott jármódokban, különböző terepviszonyok között átlagosan: napi 35–65 km. A 2010-ben²⁰ és 2014-ben²¹ a lóháton végrehajtott, katonai szervezeti keretek között teljesített, változatos nehézségű terepen történt nagy távolságú lovaglás során az alábbi adatok életszerűsége bebizonyosodott, hogy a napi megteendő távolság időtartama 2/3 részben lépés, 1/3 részben ügetés. A vágózás hosszabb távolságon fárasztó, hiszen 2500 méter folyamatos gyors vágta után lassabb, pihentető jármód szükséges, mert ellenkező esetben a túlzott igénybevétel akár a ló halálához is vezethet. Lóháton a talajút elhagyása után is, átlagos terepen végrehajtott lépés jármódban átlagban 7–8 km/h sebesség tartható. Erősen átszegdelt, erdővel, bozóttal fedett, vízmosásokkal, akadályokkal teletűzdelt nehéz terepen a lovas sebessége átlagosan 4–5 km/h, ahol sem a gyalogos, sem a gépesített erők követni nem tudják. Ilyen terepviszonyok között a ló az egyedüli gyorsan mozgó mobilizációs lehetőség.

A lovasképesség műveleti alkalmazásának lehetőségei

A fentiek alapján célszerű sorra számba venni a különböző, a magyar jogrendben hatályos különleges jogrendi helyzetekben²² a lovak és a lovasképesség lehetséges műveleti alkalmazásának területeit, amelyekben alapvetően olyan szempontoknak kell érvényesülniük, amelyek során a lovas járőr a ló képességeinek kihasználásával alkalmi feladatokat hajt végre. A lovasjárőr a gép- és harcjárművel járhatatlan terepen ott és olyan alkalmi feladatot kaphat, amilyen feladat részükre képesség szerint adódik.

Hadiállapot kihirdetése esetén, többek között az alábbi feladatok adódhatnak:

- felderítési feladatok;
- terület-, vagy szektorellenőrző portyázás (átvizsgálás);
- közelbiztosítás;
- váratlan irányból beszivárgás az ellenség harcrendjébe és rajtaütések, lesállítások végrehajtása;
- folyamatkelés;
- folyamellenőrzés a magyarországi folyószakaszokon²³;
- erdei harcok;
- állami ménések lovainak biztonságba helyezése.

Szükségállapot kihirdetése esetén adódó feladatok:

- közbiztonsági célú járőrözés a lovasrendőrökkel közösen;
- jelenlétfokozó járőrözés.

Veszélyhelyzet kihirdetése esetén adódó feladatok:

- határbiztosítási feladatok;

---

20 Tihanyi 2010.

21 Snoj 2015.

22 Magyarország Alaptörvénye, A különleges jogrend.

23 Magyarország legnagyobb folyói, Központi Statisztikai Hivatal, 8.1.1.2.

- katasztrófa sújtotta területeken közbiztonsági célú járőrözés a lovasrendőrökkel közösen;
- folyamellenőrzés.

Ezeken kívül, illetve felül az általános protokolláris feladatok mellett lovasjárőrök a rendőrség felkérésére közreműködhetnek – többek között – eltűnt személyek felkutatásában, illetve környezetvédelmi feladatként illegális szemétkerakó helyek felderítésében vagy illetéktelen szemétkerakás megakadályozásában.

A lovasképesség bemutatása – portyázás

A katonai vezetők és törzsek számára, a lovasképesség megismerésére a honvédszázarak tábori kihelyezéseinek alkalmával nyílik lehetőség. A gyakorlat alapvető célja lehet a ló képességeinek és műveleti alkalmazásának, valamint az elektromosság és elektronikai eszközök nélküli működés gyakorlati bemutatása, esetleg a saját erők az „elektronikai láthatatlanságának” szemléltetése a harcban. Ennek keretén belül a kiinduló harcászati helyzet alapvetően az EMP-fegyverek²⁴ hatásait szemléltetné. A bemutató napon gyakorlati lovasképesség bemutatásra kerülhet sor nehéz terepen, valamint lóháton végrehajtható harcászati mozgásmódokra, biztosított menet megszervezésére és végrehajtására, átvizsgáló járőr tevékenységére, irányfelderítés és átszivárgás bemutatására, közel biztosítási feladatokon belül gyalogosan tevékenykedő ellenséges különleges műveleti erők elleni harcra és üldözésre, előőrs, él- és oldalbiztosító feladatokra, keresés-kutatási feladatok végrehajtására. A korábban vázolt feladatrendszer és az arra történő felkészítés a magyar hadtörténelmi értékekben gazdag portyázással több hasonló vonást mutathat be. Hogy miért a portyázás kifejezést használtam? A portyázás a magyar huszarak egyik meghatározó harctevékenységi fajtája volt. A portyázó harctevékenységet bemutató irodalom régi időkre nyúlik vissza, és a témával a 20. század eleje óta nagyon kevesen foglalkoztak. Sokkal több mű született a magyar huszár csapatok történelméről, tevékenységeikről a korábbi korokban. A portyázást műveleti szempontból leíró művet – amely napjainkig tartalmaz hatással bíró elemeket – a francia szolgálatban állt Jeney Lajos Mihály császári-királyi vezérőrnagy 1759-ben, Hágában adta ki „*A portyázó, avagy a kisháború sikerrel való megóvásának mestersége korunk géniusza szerint*”²⁵ címmel. Művében komplexen foglalkozik a katonák és a lovak kiválogatásával, kiképzésével és bemutatja azokat a harcjelzéseket, amelyek sikerrel alkalmazhatók a nehéz terepen is.

A Magyar Értelmező Kéziszótár röviden taglalja a portyázás kifejezést: „kisebb kötelék v. egyetlen ember ellenőrzés, felderítés stb. végett valamely területet, útvonalat bejár, becserkész”²⁶. A portyázás kapcsolatot kínál a múlt és a jelenkor huszársága között, és kézenfekvő a lovasképesség bemutatásához.

24 Electromagnetic Pulse Weapons.

25 Jeney 1759.

26 Magyar nyelv értelmező szótára.

Összefoglalás

A Magyar Honvédség képességei között létezik egy tradicionálisan magyar elem, a huszárok lovasképessége, amely a jelenlegi protokolláris feladatai mellett – kihasználva a ló teherhordó és mozgásképességét –, lehetőséget teremthet sűrű erdős hegyes terepen vagy az időjárási viszonyok miatt gép- és harcjárművel járhatatlan terepen is meglepetések okozására az ellenségnek. A modern harc nem tűri a sablonosságot, és egyenesen megköveteli a meglévő képességek kihasználását. Jelen tanulmányomban a lovak képességeit kívántam bemutatni, annak lehetséges és merész alkalmazását a modern harchoz köthető minden forma és törvényszerűség mellőzésével.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Könyvek

- Jeney Lajos Mihály 1759. A portyázó, avagy a kisháború sikerrel való megvívásának mestersége korunk géniusza szerint. Hága. Budapest: Magvető Könyvkiadó.
- Dr. Kováts Zsolt, Dr. Sági László 1982. A szolgálati ló ellátása, alkalmazása és egészségvédelme. BM Könyvkiadó
- Liddell Hart, Basil Henry 2002. Stratégia, Budapest: Európa Könyvkiadó.
- Pusztai Zsófia 2019. Mesterlovász oktatási segédanyag, Nemzeti Agrárgazdasági Kamara.

Folyóiratok

- Bárány Zoltán 2014. A hadműveleti szinten végrehajtott művelettervezés folyamata, *Honvédségi szemle* 142. 2014./2.
- Schwarcz Jenő huszázvezredes 1921. A lovasság feladatai a jövő háborúban és az erre való kiképzés. (Jutalmazott pályamű.) *Magyar Katonai Közlöny* 1921. (9. évfolyam) 659-681.
- Szajkó Gyula 2020. Az út és úthálózatok értékelése a hadszíntéri logisztikai felderítés végrehajtásakor. *Hadmérnök* 14(4).

Internetes portálok

- Correll, Diana Stancy 2019. How the 'Horse Soldiers' helped liberate Afghanistan from the Taliban 18 years ago. <https://www.militarytimes.com/news/your-military/2019/10/18/how-the-horse-soldiers-helped-liberate-afghanistan-from-the-taliban-18-years-ago/> (Letöltés ideje: 2022.10.31.)
- Дарья, Михалина 2019. Военные скачки: в Монголии впервые пройдет этап АрМИ-2019 <https://tvzvezda.ru/news/20197281125-x4IVT.html> (Letöltés ideje: 2022.11.13.)
- Kalisz, Paweł 2017. "Gdy zabraknie helikopterów i internetu." Te manewry miały udowodnić, że polska armia potrzebuje oddziałów konnych <https://natemat.pl/216265,gdy-zabraknie-helikopterow-i-internetu-te-manewry-mialy-udowodnic-ze-polska-armia-potrzebuje-oddzialow-konnych> (Letöltés ideje: 2022.11.10.)
- Miernicka, Magdalena 2017. Kawaleryjski trening na koniach <http://www.polska-zbrojna.pl/Mobile/ArticleShow/24311> (Letöltés ideje: 2022.11.09.)
- Snoj Péter 2017. Tettekkel tudunk bizonyítani <https://honvedelem.hu/hirek/hazai-hirek/tettekkel-tudunk-bizonyitani.html> (Letöltés ideje: 2022. 11.10.)
- Tihanyi Tamás 2010. Szép lány hozta haza idegenből <https://www.feol.hu/cimlapon/2010/10/szep-lany-hozta-haza-idegenbol> (Letöltés ideje: 2022. 11.10.)

EGYÉB FORRÁSOK

2005. évi CLXXVI. törvény az állategészségügyről
<https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0500176.TV> (Letöltés ideje: 2023.03.09)
- Enter the horsemen
<https://laststandonzombieisland.com/tag/8th-cavalry-regiment-lancieri-di-montebello/>
(Letöltés ideje: 2022.10.30.)
- Magyar nyelv értelmező szótára
<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-magyar-nyelv-ertelmezo-szotara-1BE8B/p-44572/portyazik-462C4/> (Letöltés ideje: 2022.11.03.)
- Magyarország Alaptörvénye, A különleges jogrend
<https://jogszabalyfigyelo.hu/view/magyarorszag-alaptorvenye-48.-cikk>
(Letöltés ideje: 2022.11.13.)
- Magyarország legnagyobb folyói, Központi Statisztikai Hivatal 8.1.1.2.
https://www.ksh.hu/stadat_files/fo/fo/hu/fo/fo0002.html (Letöltés ideje: 2022.11.03.)
- Multinationale Gefechtsführung im Gebirge
https://www.bundesheer.at/archiv/a2016/capricorn/galerie.php?id=2686_0
(Letöltés ideje: 2022.11.21.)
- Российские мотострелки пересели на лошадей по приказу командования,
https://bigasia.ru/content/news/sport_and_health/rossiyskie-motostrelki-pereseli-na-loshadey-po-prikazu-komandovaniya/ (Letöltés ideje: 2022.10.31.)
- Russia wins Equestrian Marathon at IAG 2021.
<https://www.aviation-defence-universe.com/russian-team-wins-the-cup-of-equestrian-marathon-international-competition-in-the-republic-of-tyva/> (Letöltés ideje: 2022.10.31.)
- The all-army stage of the "Horse marathon" competition started at the Kara-Haak training ground in the Republic of Tyva
<https://eng.mil.ru/en/mcis/news/more.htm?id=12301694@egNews>
(Letöltés ideje: 2022.11.13.)

Baucsek Csaba[✦]

Kassa bombázásának elemzése szlovák levéltári források alapján*

DOI 10.17047/HADTUD.2023.33.1.105

A Barbarossa-hadművelet megindításakor, 1941 júniusában és júliusában a szlovák légtérben nem tapasztaltak szinte semmilyen szovjet légi aktivitást, még annak ellenére sem, hogy a német légierő (Luftwaffe) és a német véderő (Wermacht) egyes alakulatai a Szlovák Köztársaság területén állomásoztak. Szlovákia területét 1941 júniusában és júliusában nem érte bombatámadás, sőt még szovjetek által elkövetett légtérsértést sem jegyeztek fel. Vajon a kassai „téves” bombázás után a szovjet légierő, miért nem bombázta az esetleges szlovák célpontokat? Eddig végzett kutatásaim alapján alacsonynak tartom annak a valószínűségét, hogy Kassát az Eperjesre tartó szovjet gépek véletlenül bombázták. Bárki is volt a támadás végrehajtója, a célponttal tisztában kellett lennie.

KULCSSZAVAK: Kassa bombázása, szlovák levéltári iratok, szlovák légtérsértés, ismeretlen gépek, Eperjes.

Analysis of the bombing of Kassa (Košice) based on Slovak archival sources

At the start of Operation Barbarossa, almost no Soviet air activity was observed in Slovak airspace in June and July 1941, even though some formations of the German Air Force (Luftwaffe) and the German Defense Force (Wermacht) were stationed in the territory of the Slovak Republic. The territory of Slovakia was not bombed in June and July 1941, and no airspace violations by the Soviets were even recorded. After the “mistaken” bombing of Kassa, why didn’t the Soviet Air Force bomb the potential Slovak targets? Based on my research so far, I consider the probability that Kassa (Košice) was accidentally bombed by Soviet planes heading for Eperjes (Prešov) to be low.

KEYWORDS: *Bombing of Kassa (Košice), Slovak archival documents, violation of Slovak airspace, unknown planes, Eperjes (Prešov).*

✦ Nemzeti Emlékezet Bizottsága, megbízott kutató –
Committee of National Remembrance, external historian researcher. E-mail: baucsekcsaba@gmail.com;
<https://orcid.org/0000-0001-8708-4216>

* A tanulmány Magyarország kormánya támogatásával készült, a Tempus Közalapítvány államközi ösztöndíjával.

Kassa bombázásáról jelentős mennyiségű szakirodalom keletkezett. A történeszek, a szemtanúk és a szakértők mind más-más szempontok alapján közelítettek ehhez az eseményhez. A témában jó néhány tanulmánykötet és cikk jelent meg. Ezek gyakran különböző megközelítésből próbáltak választ adni erre a megoldatlan rejtélyre.¹

Kassa bombázásával kapcsolatban megvizsgáltam a Külügyminisztérium és a Hadügyminisztérium korabeli jelentéseit. Atnéztem a hadügyi jelentéseket, hogy az adott időszakban a szovjet légierő a szlovák légtérben milyen aktivitást fejthetett ki, és melyek lehettek a főbb célpontok. A jelentések alapján összehasonlítottam a Szlovákia ellen irányuló feltételezett szovjet légcsapások módszerét és lefolyását a kassaival. A Kassa bombázását megelőző és az utána következő eseményeket igyekeztem úgy bemutatni, ahogy azt a szlovák levéltárakban általam elért és vizsgált források lehetővé tették.

Az eltévedt szovjet gépek tézise

Eddigi ismereteink szerint, amit Kassa bombázásáról biztosan állíthatunk, hogy a támadást három ismeretlen felségjelzésű bombázó hajtotta végre. A hangsúly az ismeretlen felségjelzésen van. A gépek hovatartozásáról több elmélet is napvilágot látott. Az egyik ilyen elmélet – amelyet több történész is elfogadott –, hogy a bombázók feltehetően szovjet gépek voltak, amelyek az eperjesi német rádióállomást akarták lebombázni. Ezt a szempontot támasztja alá a dr. Percy Ernst Schramm (1894–1970) százados magán naplójában található bejegyzés is. A százados 1941. április elejétől a Budapesten működő Magyar Királyi Honvédség Fővezérségéhez beosztott német

1 Borsányi Julián: *A magyar tragédia kassai nyitánya: az 1941. június 26-i bombatámadás dokumentációja*. München, Trofenik, 1985. Borsányi Julián: *A bustyaházi kaland*. Hadak Útján, 1983/368., 5–8. Borsányi Julián: *Az 1941. június 26-ai kassai bombatámadás „fehér foltjai”*. Hadtörténelmi Közlemények, 1991/2., 88–113. Borsányi Julián: *Két vélemény*. Honvédségi Szemle, 1992/3., 119–120. Dombrády Lóránd: *A magyar katonai vezetés szerepe a Szovjetunió elleni hadba lépésben*. Hadtörténelmi Közlemények, 1991/2., 3–24. Fomin, Vitalij: *A sárga sávos titka, avagy kik bombázták Kassát?* Honvédségi Szemle, 1993/6. szám, 9–14. Gosztonyi Péter: *Még egyszer a kassai bombázásról... Új Látóhatár*, 1972/1–6., 565. Gosztonyi Péter: *„Becsületünk mentve van”*. Új Látóhatár, 1987/1–4., 382–401. Haraszi Endre: *Kassa 1941-ben történt bombázása és „titokzatos román repülőgépek”*. New Yorki Magyar Élet, 1982/4., 11. Kun József: *A német hadvezetés magyarországi politikájához, 1941. június–július*. Hadtörténelmi Közlemények, 1990/4., 129–150. Kun József: *A német hadvezetés magyarországi politikájához, 1941. március–július*. Századok, 1965, 1229–1246. Kun József: *Válasz Borsányi Julián megjegyzéseire*. 1992/2., 157–159. Olasz Lajos: *Magyarország honi légvédelme 1941 nyarán*. Hadtörténelmi közlemények, 2011/2., 391–425. Ormay József: *Még egyszer a kassai bombázásról*. Hadtörténelmi Közlemények, 1992/3. 131–136. Ormay József: *Kassa bombázása: találgatások és bizonyítékok*. Hadak Útján, 1991/417., 11–13. Ormay József: *Kommunista hadtörténetés pályafordulása*. Chicago és Környéke, 1982/7., 10. Ormay József: *A Partridge-jelentések*. 1991/2., Hadtörténelmi Közlemények, 1991/2. 114–122. Ölvedi Ignác: *Dokumentumok*. Honvédségi Szemle 1993/10., 22–32. Ölvedi Ignác: *Kassa bombázása – „casus belli”*. Történelmi Szemle, 1985/2., 335–366. Ölvedi Ignác: *Kassa 1941*. Magyarország, 1986/25., 23. Ölvedi Ignác: *Kassánál a fehér foltok megmaradtak*. Honvédségi Szemle, 1992/3., 90–96. Pataky Iván: *A magyar légóttalom 1917 és 1945 között*. Honvédségi Szemle, 1993/9., 8–17. Sárhídei Gyula: *Megjegyzések Kassa fehér foltjaihoz*. Honvédségi Szemle, 1992/11. 94–98. Szabó A. Ferenc: *Kik szálltak gépen fölé?* 2002/156., 36–37. Szabó Péter: *A 2. magyar hadsereg keleti hadszíntérre küldésének előzményei*. Honvédségi Szemle, 1992/6., 30–34. Szakály Sándor: *„... Magyarország és a Szovjet-unió között a hadiállapot beállott”* Hadtörténelmi Közlemények, 1991/2., 27–43. Széles Róbert: *Szovjet történetés Kassa bombázásáról*. Magyar Hírlap, 1991/24., 1991.07.06, 8. Thomas L. Sakmyster: *Magyar katonatisztek és Kassa bombázása*. Történelmi Szemle, 1985/2., 367–373.

összekötő törzsben szolgált. Ennek feladata volt, hogy katonai, illetve katonapolitikai kérdésekben képviselje a német vezetés érdekeit, és gondoskodjon a két ország közötti szoros kapcsolat fenntartásáról.² Kassa bombázásával és Eperjessel kapcsolatban a naplójában a következő feljegyzés olvasható:

„Június 26.

Ebéd után újra felmentem várbeli hivatalomba azzal a bizonyossággal, hogy ma is csak tétlenkedem. Tévedtem. Egy ismerős őrnaggyal találkoztam. Ő újságolta, látható boldogsággal: az oroszok Kassát bombázták és egy Máramarosziget felé tartó vonatot végig géppuskáztak. Számos halotról és sebesültről van tudomásuk. Ezek a repülőök! Kiténtetést érdemelnének, tölgyfalombokkal és kardokkal! Persze az is lehet, hogy a bombákat a szlovákiai Prešovnak (Eperjes)³ szánták, ahol nekünk fontos hírközpontunk van. Ennek létezéséről kémeik, vagy légköri bemérések útján értesülhettek. Akárhogy is van: tény, hogy a bombák Kassára estek, az ottani laktanyát és postahivatalt találták el. Károk keletkeztek. Ezeket azonban – ha ez fontos nekünk – hamar rendbe lehet hozni.⁴”

Érte-e bombatámadás Eperjest, illetve Szlovákiát, 1941 júniusa és augusztusa között?

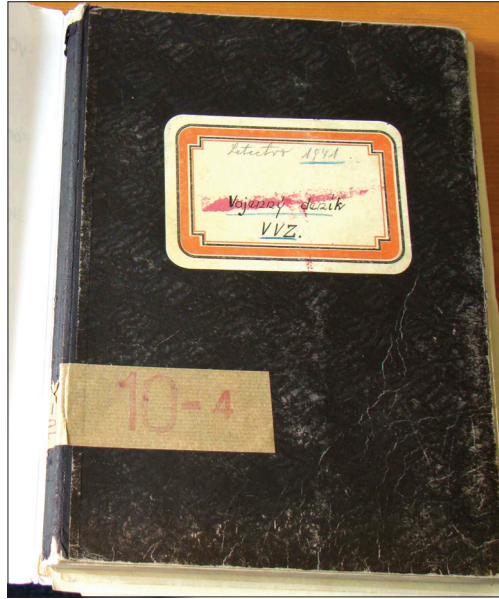
Amennyiben a dr. Percy Ernst Schramm naplójában leírtak igazak, és Eperjesen fontos hírközlési központjuk volt, akkor – véleményem szerint – június 26-án és a bombázást megelőző napokban több bombatámadásnak is érnie kellett Szlovákiát, egyben Eperjes városát – legalább is eleinte ezt feltételeztem. Esetleg így történhetett a téves bombázás is. Kutatásom fontos célja volt, hogy megvizsgáljam, hány berepülés történt Szlovákia légtérébe, és a szovjet gépek hányszor és milyen útvonalon támadhattak. Több történéssel is konzultáltam, köztük Szakály Sándorral, valamint Simon Attila és Tömösközi Ferenc felvidéki történészekkel, akik szintén azt javasolták, hogyha módomban áll, kutassam fel a szlovák légierő hadműveleti naplóját. A naplóban található bejegyzések, jelentések a legpontosabbak, és megbízhatóan foglalják össze az adott időszakban, a kérdéses légtérben lezajlott eseményeket. Felkerestem a Szlovák Katonai Történeti Levéltárat, ahol megtaláltam a légierő parancsnokságának (Veliteľstvo vzdušných zbraní) „Hadműveleti naplók és jelentések” (Vojnové denníky a hlásenie)⁵ (1. ábra) cím alatt vezetett 203 oldalas, szlovák nyelvű naplóját. A naplót 1941. június 24-én kezdték el vezetni, vagyis egy nappal azelőtt,

2 Kun 1990, 129.

3 A Vojenský historický archív VHA – (Katonai Történeti Levéltár KTL) dokumentumai között utalást találtam a Hughes-féle távíróra és a hozzá kapcsolódó vonal kiépítésére. A vonalat 1941 március végén kezdték kiépíteni Eperjes és Homonna között, valamint a Német Birodalom területén lévő Rzeszów irányába. A munkálatokkal április 26-án végeztek. Eperjesen az újonnan lefektetett vonal távíróközpontja nem a postán volt, hanem a vasútállomás egyik épületében, mivel a posta a vonal fogadására nem volt alkalmas. KTL-Nagyszombat, Nemzetvédelmi Minisztérium 1941, titkosított iratok, 10. karton, „Eperjes-Kassa Hughes” 1941. április 7.

4 Kun 1990, 135.

5 KTL – Nagyszombat, fond A Szlovák Légierő 1940–1945, 10. karton, Hadműveleti naplók és jelentések 1941. 06. 22. – 1941. 10. 30.

1. ábra.

*A szlovák légierő 1940–1945, 10. karton,
Hadművelési naplók és jelentések 1941. 06. 22. – 1941. 10. 30. borító.
Katonai Történelmi Levéltár, Nagyszombat
(A szerző felvétele)*

hogy a Tiso-féle Szlovákia a Német Birodalom oldalán belépett a Szovjetunió elleni háborúba. A napló a szovjetek ellen felvonuló szlovák légierő napi jelentéseit, mozgásait és legfontosabb eseményeit tartalmazza egészen 1941. október 30-ig, az egység visszavonásáig és a frontról történő hazatéréséig. A Szovjetunió elleni hadműveletben a 12. és a 13. vadászszázad, és a szlovák légierő 1. felderítő repülőrajza vett részt.⁶ A hadművelési területen zajló eseményeken kívül a napló a szlovák légtérben előforduló mozgásokat is megőröki. A június 22. és július 24-e közötti időszakot részletesen áttanulmányoztam, mert a szlovák légtérben és Eperjes környékén ez alatt a néhány hét alatt jelentős szovjet aktivitást feltételeztem. A napló szerint az adott időszakban sem Eperjest, sem Szlovákia más területeit, fontosabb ipari létesítményeit⁷, de még a Szovjetunió ellen felvonuló szlovák légi egységek ideiglenes repülőtereit sem érte egyetlen szovjet bombatámadás sem.

6 Klubert 2016, 138–139.

7 Légitámadások elleni intézkedések cím alatt a Ministerstvo národnej obrany – MNO (Nemzetvédelmi Minisztérium NM) 1941. április 7-én útmutatót bocsájtott ki. Ennek alapján az ország területén található jelentősebb stratégiai üzemeket, létesítményeket öt ipari csoportba sorolták. Légvédelmi és légoltalmi intézkedéseket kellett bevezetniük, mivel kiemelt jelentőségük miatt, egy bombatámadás esetén elsődleges célpontul szolgálhattak volna. Az öt település:

1. Zsolna (Žilina) 18,
2. Zólyombrézó (Podbrezová) 8,
3. Korompa (Krompachy) 11,

Igazolt légtérsértések Szlovákiában 1941 júniusa és augusztusa között; a Kassát bombázó gépekkel kapcsolatos feljegyzések

A következő részben az eddig megismert források, így a hadműveleti napló és a szlovák külügyminisztériumi jelentések alapján összegzem az 1941. június 21-e és 1941 júliusa közötti időszakban szovjetek által elkövetett légtérsértések valós és feltételezett voltát. Megjegyzem, hogy a naplóba bejegyzett jelentések nem időrendi sorrendben követik egymást. Így például a 26-án történteket 28-án, a jelentés beérkezésekor iktatták.

A szlovák hadműveleti naplóba 1941. június 28-án a következőt jegyezték be: *„A következő problémát jelentem. Nincs betartva a 31.008-as rendelet, amely megtiltja a nem bejelentett átrepüléseket. Sem a saját, sem a szövetséges gépek nem jelentik be a felszállást; ha azt be is jelentik, nem jelentik be, hogy hol fognak leszállni. Ezzel a tevékenységgel a saját gépeinket veszélyeztetik, és a légtérbe belépő idegen gépek ellenőrzése egyre nehezebb.”*⁸ A jelentés alapján megállapítható, hogy a légtérben jelentős volt a szövetséges gépek aktivitása, beazonosítási nehézségeik voltak, de szovjet gépekről nincs említés. A napló további bejegyzéseinek kontextusából kitűnik, hogy az „idegen gép” megnevezés a beazonosítatlan német, vagy szövetséges gépeket jelenti.

A hadműveleti napló következő bejegyzése említést tesz egy rövid ideig tartó légtérsértésről, amely már összefüggésbe hozható a kassai eseménnyel. Az első bejegyzés, amely ellenséges gépek megjelenésére utal, június 28-án került a naplóba. A jelentés szövege szó szerinti fordításban a következőt tartalmazza: *„Beérkezett a »Vojtech (Béla)« parancsnokságról a jelentés, amely szerint 26-án légiriadó volt elrendelve 13:30 órakor a Központi Parancsnokság utasítására. »Ellenséges repülők Márkusfalva (Markušovce) felett.« A készenléti vadászok azonnal felszálltak és várakozó állásba helyezkedtek, várták az ellenséges gépeket. 15 percet tartott a riadó, miután észleltük, hogy a repülők más irányba távoztak. Több mint valószínű, hogy azok a gépek lehettek, amelyek Kassát bombázták, és a bombázás után hazafelé tartottak. A területünk felett nem jelentek meg.”*⁹

A június 26-án végrehajtott bombázással kapcsolatban a külügyminisztériumi iratok között is található feljegyzések. A szlovák állambiztonság a kassai bombázással kapcsolatban a külügyminisztériumnak 1941. július 9-én a következő levelet küldte:

4. Nemeskosztolány (Zemianske Kostol'any) 7,

5. Míava (Myjava) ipari csoport a 8 hozzárendelt ipari létesítménnyel.

A felsoroltak mellett, a katonaság szempontjából különösen fontos további 7 ipari létesítményt is feltüntettek. 49 településen összesen 59 olyan ipari létesítményt neveztek meg, amelyek bombatámadás esetén potenciális célpontként szolgálhattak. KTL – Nagyszombat, Nemzetvédelmi Minisztérium Szlovák Köztársaság 1939–1945, bizalmas iratok, 119. karton, „Légítámadások elleni intézkedések” 1941. április 7.

Az ország területén 1941 júniusában még számos potenciális célpont lehetett (hidak, vasúti csomópontok, német és szlovák katonai létesítmények stb.), de ezek kutatásával bővebben nem foglalkoztam, mert elsősorban a Kassához hasonló jelentőségű célpontokat helyeztem előtérbe.

8 KTL – Nagyszombat, fond A Szlovák Légierő 1940–1945, 10. karton, Hadműveleti naplók és jelentések, 1941. 06. 22. – 1941. 10. 30., bejegyzés 1941. június 28., 19.

9 Uo. 20–21.

„Tárgy: Idegen gépek átrepülése Szlovákia területén
Tisztelettel adom tudomásukra a rozgonyi csendőrállomás 177/41 bizalmas jelentését, ami július 7-én érkezett be hozzám:

»Jelentem, hogy 1941. július 26-án 13:10 órakor Nagymihály – Kassa vonalon, Szlovákia légtérén átrepült, 1300-1500 méter magasban három ismeretlen felségjelzésű hárommotoros bombázó. Kassa felett csökkentették a magasságukat, és talán 8-10 bombát dobtak le. Ezután három perccel később, dél felé Kassa – Miskolc vonalán hagyták el a területet.

14:55 órakor Miskolc – Kassa vonalon 3 kétfedelelű egymotoros ismeretlen felségjelzésű repülőgép a kassai repülőtérré meredek repülésben bombát vetett. A bombák számát nem lehetett megállapítani.¹⁰ Két perccel később szintén Miskolc – Kassa vonalon repültek tovább.

16:33 órakor magyar terület felett Miskolc – Kassa irányából egy egymotoros kétfedelelű ismeretlen felségjelzésű gép, zuhanó repülésben a kassai repülőtérré bombákat dobott le és két perc elteltével tovább repült Kassa – Miskolc irányába.¹¹

Szlovák területen Benyék (Beniakovce), Rás (Hrašovnik), Rozgony (Rozhanovce), Alsóolcsvár (Nižný Olčvar), Felsőolcsvár (Vyšný Olčvar) és az Eperjesi járás területén nem dobtak le bombákat. A kassai bombatámadás után a város felett füst volt megfigyelhető. Másnap magyar állampolgároktól, akik a határ közelében dolgoztak, azt az információt kaptuk, hogy a bombák a kassai posta épületét, a volt Štefánik-kaszárnyát, a főpályaudvart és lakóházakat találtak el, valamint támadás érte a Miskolc – Kassa vonalon közlekedő gyorsvonatot. Kassán néhányan meghaltak, és páran megsebesültek.«

A keletkezett károk nem tudtuk megállapítani. A magyar légvédelem erősen tüzelt az ágyúkkal és gépfegyverekkel. A szlovák lakosság a határ mellett passzívan viselkedik a kassai lakosok nagyon diszciplínáltak.

*Biztonsági hivatal előjárója*¹²

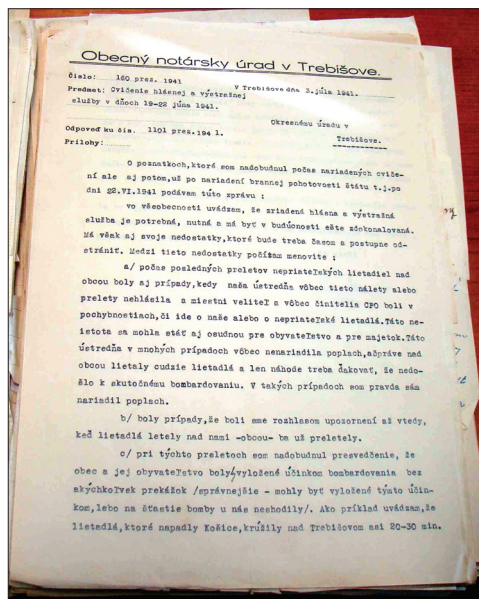
A jelentés szövegét olvasva egyértelműsíthető, hogy a Kassát bombázó gépek kelet felől a Nagymihály – Kassa vonalon közelítették meg célpontjukat, és a magyar határtól számítva mintegy 8-13 kilométer mélyen repülhettek a szlovák légtérben. Mivel a rozgonyi csendőrállomás ezen a vonalon fekszik, így a szolgálatban lévő csendőrök (szemtanúk) a repülő irányáról, mozgásáról viszonylag pontos leírást adtak. Vagyis a gépek Kassa fölé nem délkeletről, hanem keletről érkeztek. Szabó János földmérő, aki az említett időszakban Kassaujfalu határában tartózkodott,

10 Ezek a gépek valójában a Bánhidi Antal vezette repülőraj gépei lehetettek, amelyek 14:48 perckor értek a város légtérébe. A repülő megjelenésekor Kassán légiradót rendeltek el, a légvédelem tüzelni kezdett. Mivel a gépek nem dobtak le bombát, a csendőrök valószínűleg a légvédelem dőrejét vélték bombarobbanásnak. Ölvedi 1985, 359.

11 Szabó János földmérő, aki Kassaujfalu határában tartózkodott, szintén ellenséges gépnek nézte Kiss Zoltán CR 32-es vadászgépét, amely Kassán kísérelt meg leszállni. Borsányi 1985, 71. Véleményem szerint ugyanakkor, a rozgonyi csendőrőrs tagjai a légvédelmi ágyúk zaját gondolták bombák robbanásának.

12 SZNL, fond Külügyminisztérium, 16. Katonai ügyek, 156. karton. Pozsony 1941. július 9., a szlovák állambiztonság jelentése az idegen gépek átrepüléséről Szlovákia felett.

2. ábra.

*A tőketeresesi jegyző jelentése a Tőketeresesi Járási Hivatal számára, 1941. július 3.
Tőketeresesi Állami Levéltár, Tőketeresesi Járási Hivatal*

(A szerző felvétele)

szintén azt állította, hogy a gépek keletről érkeztek. A téma egyik kiváló ismerője és kutatója, a hadtörténész Borsányi Julián (1903–1992) határozottan cáfolja, hogy a gépek kelet felől jöttek, szerinte csakis délkelet felől érkezhettek, mivel a bombázás iránya ezt támasztja alá.¹³ Ebben az esetben a szlovák légtérben tartózkodó három gép Kassa előtt a keleti irányt ereszkedés közben egy enyhe fordulóval délkeletire változtatta. Véleményem szerint Szabó János akkor láthatta a gépeket, mikor ezt a manővert végrehajtották.

A Tőketeresesi Állami Levéltárban egy rendkívül figyelemre méltó dokumentum található Kassa bombázásával kapcsolatban (2. ábra). A tőketeresesi jegyző 1941. július 3-án a Tőketeresesi Járási Hivatalnak felhaborodva jelentette, hogy amikor ellenséges gépek repültek át a község felett, a (Civilná protiletecká ochrana – Polgári Légvédelem) Polgári Légvédelmi Központ ezeket az átrepüléseket nem jelentette, mert a helyi parancsnok, vagy a helyi Polgári Légvédelmi Központ vezetése nem volt benne biztos, hogy ellenséges vagy baráti gépek voltak-e. Ez a bizonytalanság a jegyző szerint a község lakossága számára végzetes is lehetett volna, mivel a légvédelmi központ több esetben nem rendelt el riadót. Csak a szerencsének volt köszönhető, hogy náluk nem bombáztak. Jelentésében Kassa bombázására hivatkozik: „Példaként említeném azokat a gépeket, amelyek Kassát bombázták. Tőketeres felett köröztek úgy 20-30 percet, magasan repültek, nem lehetett őket felismerni még távcsövön keresztül sem,

¹³ Borsányi 1985, 74.

mivel szép napos idő volt és a napsugarak nagyon vakítottak. Ezek a gépek teljesen elpusztíthatók volna a községet. Ugyanígy történt 2 napra rá,¹⁴ amikor a település felett nem is olyan magasan 18 bombázó repült el. A gépek nemzetiségét ismét nem tudtuk felismerni. Több mint valószínű ellenséges gépek lehettek, mert miután elhagyták a légterünket Magyarország irányából detonációt és erős tüzéségi párbajt lehetett hallani.”¹⁵ Ez egy érdekes jelentés, csak-hogy ezekről a légtérsértésekről bejegyzést, vagy legalább utalást az eseményre, sem a Katonai Történeti Levéltárban, sem a légierő fondjai között, sem a Szlovák Nemzeti Levéltárban nem találtam. Úgy tűnik, mintha a szlovák Nemzetvédelmi Minisztérium ezeket a gépeket teljesen figyelmen kívül hagyta volna. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy nincs erre az eseményre vonatkozó bejegyzés, de eddig végzett kutatásaim során erre a jelentésre nem találtam visszacsatolást. Egy másik kérdés, hogy a szlovák és a német légvédelem miért volt ennyire inaktív. Miért nem keltette fel a figyelmét senkinek, hogy azok a „szovjet gépek”, amelyek később Kassát bombázták, 30 percen keresztül Tőketerebes felett köröztek? Felmerül a kérdés, vajon 1941. június 26-án ellenséges légtérben megengedhette-e magának egy támadó szovjet légi egység, hogy csak úgy észrevétlenül körögzessen. Érdekes és megválaszolásra váró kérdés, hogy június 26-án és 29-én a Magyarországot célba vett gépek miért mindig szlovák légtérből támadtak. A tőketerebesi jegyző jelentése megerősíti a rozgonyi csendőrállomás jelentését, amely szerint a Kassát támadó gépek szlovák légtérben haladtak.

Vajon miért nem iktatták a tőketerebesi jegyző jelentését, miért nem jelentett egyetlen légvédelmi figyelőszolgálat vagy figyelő állomás sem? Lehetséges, hogy felsőbb parancsot teljesítettek, de ennek bizonyításához még több, eddig ismeretlen dokumentumot szükséges feltárni.

A következő légtérsértés 1941. június 29-én történt. A Magyar Királyi Honvéd Légi Erő gépei a szlovák légtérrel két alkalommal sértették meg. Először a Tőketerebesi járásban Vécse (Vojčice) község mellett kényszerleszállást hajtott végre az F-278-as gyártási számú Weiss Manfréd WM-21 Sólyom kétfedelű közelfelderítő gép. A felderítőgépen tartózkodó két pilóta tájékozódási hiba miatt került a szlovák légtérbe, s miután elfogyott az üzemanyaguk, kénytelenek voltak leszállni.¹⁶

A külügyminisztériumi iratok szerint hasonló okokra hivatkozva 8 óra 25 perckor Poprád mellett, egy magyar felségjelzésű Junkers Ju 86B-139-es bombázó szállt le 4 fős személyzettel. A legénység beszámolója szerint Debrecenből hajnali 3 órakor szálltak fel, úticéljuk a szovjet Stryj bombázása volt. Feladatuk végrehajtása után bázisukra akartak visszatérni, de a ködös időben eltévedtek, és kénytelenek voltak Szlovákiában leszállni. A legénységet Nyárády Lajos főhadnagy, Markovics István hadnagy és két altiszt alkotta. A magyar követség azonnal felvette a kapcsolatot

14 Június 29-én a légtérben Munkács és Csap környékén több kisebb szovjet kötelék jelent meg. 11 óra 25 perckor hét bombázóból álló raj Tupoljev SB-2 (ANT-40) Csap ellen kísérelt meg légitámadást, közülük hármat a helyi vadászok lelőttek – közlik egy jelentésben. A Csap – Eszény vasútvonalat is ez a kötelék támadta. Hadtörténeti Levéltár, Vezérkari főnökség irata, Napi helyzetjelentések. 1941. 43. fol.

15 Tőketerebesi Állami Levéltár, Tőketerebesi Járási Hivatal, Polgári Légvédelem gyakorlata – rádió-telefonhálózat, a tőketerebesi jegyző jelentése a Tőketerebesi Járási Hivatal felé, 1941. 07. 03.

16 KTL – Nagyszombat: i. m. bejegyzés 1941. június 29., 22–23.

a szlovák féllal, s miután az iglói (Spišská Nová Ves) szlovák repülőbázis ellátta őket üzemanyaggal, a két gép még aznap 18:15-kor hazarepült.¹⁷

Ezek az eseteken kívül a szlovák légtér megsértésére utaló más feljegyzést 1941 júniusa és júliusa között nem találtam. A hadműveleti naplóban a Sambor környékén állomásozó szlovák légierő egységeivel kapcsolatban egy említésre méltó bejegyzés található: „...a repülőrajaink harci tevékenysége eddig felderítő repülésekből állt Sambor környékén, csapataink felfejlődését fedeztük és figyeltük. Napról napra új repülőterre kell áttelepülnünk, ami nagyon kimeríti az erőnket és a készleteinket.”¹⁸

Július 13-án a naplóban ez olvasható: „A szovjet légierő részéről eddig semmilyen tevékenységet nem tapasztaltunk, legalábbis az operációs (hadműveleti) területünkön belül. Lehetséges, hogy a légierjük annyira meggyengült, hogy a német túlerőnek köszönhetően nem is mernek mutatkozni. Mivel a fronton sem mutatkoznak, kicsi az esély rá, hogy Szlovákiát megtámadják, ennek köszönhetően a háttérországban az egységeknél főleg éjszaka könnyítették meg a szolgálatot.”¹⁹

A szlovák történetírás is részletesen foglalkozik a szlovák légierő Szovjetunió elleni hadjáratával. A témával kapcsolatban Peter Šumichrastnak a Szlovák Katonai Történeti Intézet igazgatóhelyettesének és vezető kutatójának a munkáját emelném ki. A Slovenské letectvo na východní frontě 1941–1943 (A szlovák légierő a keleti fronton 1941–1943) című, cseh kiadású monográfiájában ő is arra a következtetésre jutott, amely szerint: „A szlovák légierő bevetésével kapcsolatban fontos kiemelni, hogy 1941. július 20-áig semmilyen jelentősebb harci cselekményre nem került sor. A szlovák légierő gépei a német felderítő gépekkel közös bevetéseken vettek részt, s ezalatt nem találkoztak szovjet gépekkel”.²⁰ Šumichrast kutatásai alapján az első, szovjet részről elkövetett bombatámadás a szlovák légierőt 1941. július 24-én érte, amikor a szlovák gépek a mai Ukrajna területén lévő vinicai repteren állomásoztak. A reptér északi részére 20 óra 35 perckor három Tupoljev SB-2 (ANT-40)²¹ típusú szovjet gép, 3500 méter magasból 12 bombát dobott le. A támadás nem okozott jelentősebb károkat, és nem követelt emberi áldozatot.²²

A témában járatos történészek azt a következtetést is levonhatják, hogy a szlovák légvédelem valószínűleg azért nem észlelt szovjet légtérsértést, mert nem volt elég fejlett a légvédelme és a légtálcái megfigyelő egységei sem álltak a helyzet magaslatán. Ez a feltételezés azonban cáfolható, mert az 1939-es magyar – szlovák pár napos „kis háború” után a szlovák légvédelem igen aktív volt a határ déli szakaszán, és igyekezett minden magyar légtérsértést feljegyezni. A szlovák Központi Állambiztonsági Hivatal (Ústredňa štátnej bezpečnosti) 1940 áprilisa és júliusa között a szlovák Külügyminisztériumnak 23 magyar légtérsértést jelentett. Ezek között

17 SZNL, fond Külügyminisztérium, 16. Katonai ügyek, 156. karton. Szlovák Központi Állambiztonság jelentése a Kvetnica mellett leszálló magyar gépekről, Pozsony 1941. 07. 10.

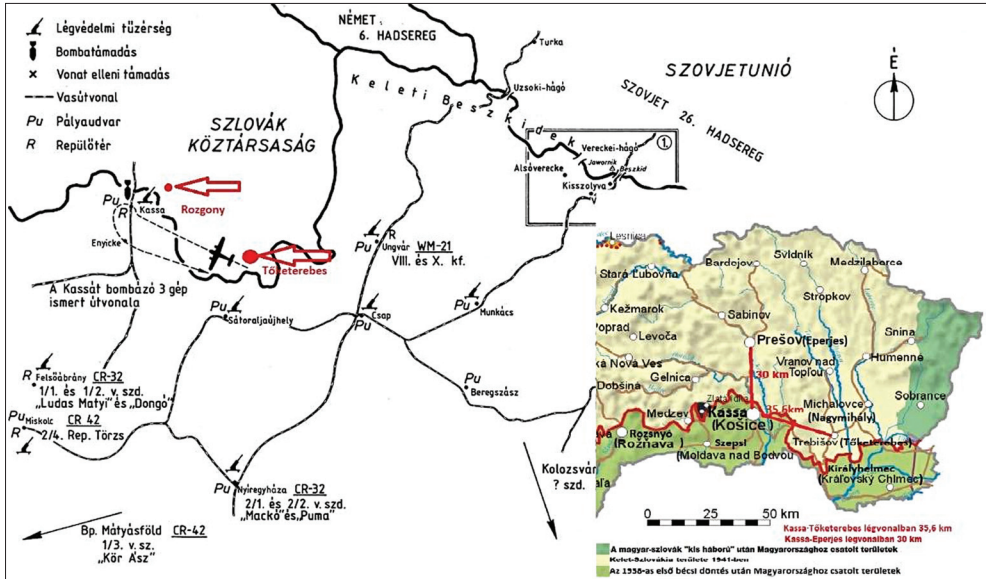
18 KTL – Nagyszombat: i. m., bejegyzés 1941. 07. 05., 44.

19 Uo. bejegyzés 1941. 07. 13., 62.

20 Šumichrast 2006, 47–49.

21 ANT-40, SB (oroszul: *СБ – Скоростной бомбардировщик* [szkorosztnoj bombargyirovcsik], magyarul: gyorsbombázó), vagy fejlesztési nevén CAGI-40

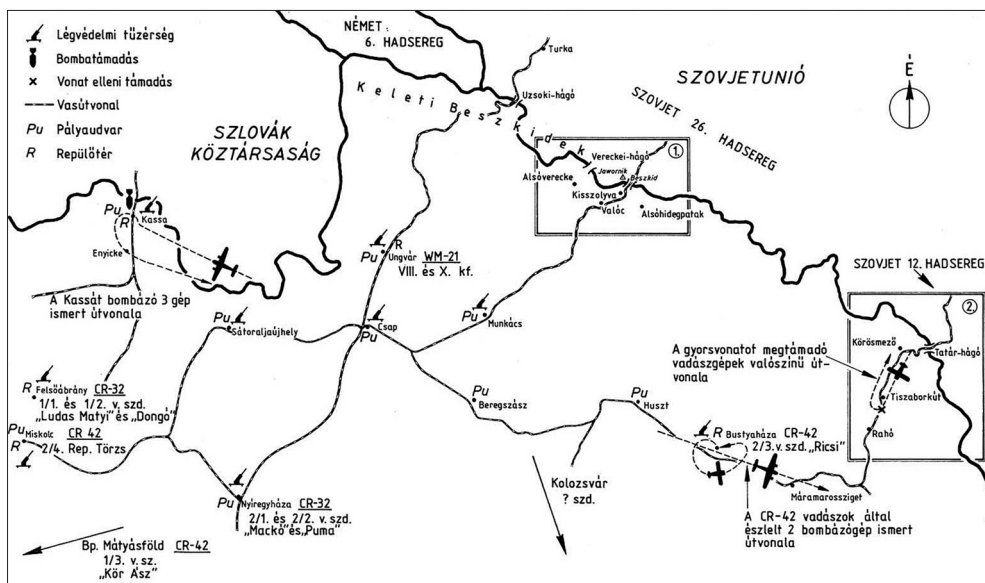
22 Šumichrast 2006, 52–53.

3. ábra.
 Az 1941. június 25–26-i légi helyzetet ábrázoló térkép
 A jobb alsó sarokban Kelet-Szlovákia 1941-es térképének részlete
 (Térkép forrása: Borsányi 1985, 231.)

4. ábra.
 Kelet-Szlovákia 1941-es térképe a szerző általi kiegészítésekkel
 (Térkép forrása: Gurnák Daniel 2004. Dejepisny atlas – Štáty v premenách storočí, Mapa Slovakia)

5. ábra.
Az 1941. június 25-26-i légi helyzetet ábrázoló térkép
(Térkép forrása: Borsányi 1985, 231.)

voltak polgári és katonai gépek is. A gépek berepülési irányáról, katonai vagy polgári voltáról viszonylag pontosan jelentettek.²³ Miután Szlovákia hadat üzent a Szovjetuniónak, nem hiszem, hogy a szlovák légvédelem kevésbé lett volna éber, és ne észlelte volna a szovjet berepülést. Érdekes, hogy míg a szlovák Hadügyminisztérium a magyarok részéről elkövetett légtérsértéseket részletesen iktatta, addig a tőke-terebesi eseményt figyelmen kívül hagyta.

Ha figyelembe vesszük, hogy Szlovákia területét 1941 júniusa és júliusa között nem érte „igazol” szovjet légtérsértés, akkor Vitalij Fomin orosz ezredes (hadtörténész) kutatásait és állításait támasztják alá a hadtörténeti napló jelentései és az eddig felszínre került dokumentumok. Vitalij Fomin az Orosz Föderáció HM Központi Irattárának anyagait az 1980-as évek végén és a '90-es évek elején tanulmányozta át. Megtalálta a szovjet légierő és a hadsereg 1941. június 26-ai hadijelentéseit és beszámolóit. A dokumentumok tartalmazzák az aznapi bevetési célokat, menetvonalakat, továbbá a bevetett eszközöket és a veszteségeket. A kutató elsősorban a délnyugati irányban végrehajtott bevetésekre összpontosította a figyelmét. Szovjet területről 1941. június 26-án Románia és határövezete objektumai ellen hajtottak végre bevetéseket. A határ menti szovjet légierő fő feladata a német szárazföldi erő harckocsijainak megsemmisítése, és a német csapatok előrenyomulásának megakadályozása volt. Vitalij Fomin a hadijelentések tanulmányozása során egyetlen olyan útvonalat

23 SZNL, fond Külügyminisztérium, 16. Katonai ügyek, 156. karton. Szlovák Központi Állambiztonsági Hivatal jelentése a magyar gépek folyamatos légtérsértéseiről, Pozsony 1940. 07. 08.

sem talált, amely június 26-án egy véletlen kassai bevetéshez vezethetett volna. A szovjet légierő olyan célpontok ellen hajtott végre bevetéseket, amelyek legalább 250-300 km-re voltak Kassától. A szovjet frontlégierő gépei nem voltak alkalmasak 30 darab 100 kg-os bomba szállítására, a távolsági gépek pedig nem kaptak bevetési parancsot Kassa közelében.²⁴

A magyarországi történettársadalom Vitalij Fomin kutatásainak nem szentelt kellő figyelmet. Fomin a hadbalépés 50. évfordulója alkalmából 1991. június 20–21-én a Hadtörténeti Intézet és Múzeum, az MTA Történettudományi Intézete és a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia szervezésében megtartott nemzetközi tudományos konferencián kijelentette, hogy a németek Kassát a csehektől 1938-ban elkönfiskált Tupoljev SB–2-es (ANT–40) gépekkel bombázták. Ennek az állításnak a valótlanására Ormay József mutatott rá, ugyanis ezek a gépek egyenként csak 6 darab 100 kg-os bombát tudtak volna a célhoz szállítani. Ormay József megkérdőjelezte Vitalij Fomin levéltári kutatásait is: *„Meg lehet kérdőjelezni az összesített jelentések megbízhatóságát is. Ha átvizsgálták is Hevesi Ákossal az 1941. június 26-ra vonatkozó összesített jelentéseket a nyugati front repülő tevékenységéről és azokban semmiféle adatot nem találtak Kassa bombázásáról, az még nem zárja ki a bombázás lehetőségét. Felmerül a kérdés, hogy az összesített jelentéseket minek alapján összesítették? Mennyire voltak azok a jelentések, amelyekből az összesítést végezték, megbízhatóak? Mindent megfontolva meg lehet állapítani azt, hogy Fomin ezredes érvei nemhogy meggyőzőek lennének, hanem ellenkezőleg, azt mutatják, hogy nincs elfogadható érve Kassa szovjet bombázásának cáfolására.”*²⁵

Eddigi kutatásaim, valamint a szlovák levéltári dokumentumok alapján Ormay Józsefnek azon állítása megkérdőjelezhető, amellyel a bevetések irányaival kapcsolatban kétségbe vonta Fomin ezredes megállapításait. Szlovákia nem szerepelt a célpontok között, holott június 25-én hadat üzent a Szovjetunióknak. A szovjet légierő az adott időszakban Szlovákia légtérében nem követett el igazolt légtérsértést, tehát Kassa véletlen bombázása kizárható.

Biztosak lehetünk-e abban, hogy az összes Kassára ledobott bomba 100 kg-os volt?

Alábbiakban összehasonlítom a Szlovákia területén, 1941 júniusa és októbere között elkövetett szovjet bombatámadások végrehajtási módszerét és jellegzetességét.

Tény, hogy Kassa bombázását három, viszonylag alacsonyan (800–1000 méteren) repülő gép hajtotta végre. A célpontokra 30 darab bombát dobtak le, amelyek közül 28 robbant fel, a besült dögbombák²⁶ 100-kg-osak voltak. A megtalált dögbombák alapján a felrobbant bombákat 100 kg tömegűeknek becsülték. Egyes vélemények szerint lehettek közöttük ennél nehezebbek is.

Figyelemre méltó, hogy az 1941. július 15-én megjelent Légoltalmi Közlemények címlapján a szerző a bombák tömegét 150 kg-ban határozta meg.²⁷ Ekkorát tévedtek

24 Fomin 1993, 11–12.

25 Ormay 1992, 132, 136.

26 Unexploded Ordnance (UXO), vagy felnemrobbant bomba, „döglött” bomba

27 Légoltalmi Közlemények, III./14, 1941.07.15., címlap.

volna a Légóltalmi Közleményekben? Mi alapján közölték ezt az adatot? Ennek a jelentésnek a magyarázatával nem találkoztam, sem Ormaynál, sem Borsányinál. Elmondható, hogy egy precízen végrehajtott, gyors, romboló hatású, anyagiakban és emberéletekben egyaránt nagy károkat okozó bevetésről van szó. Korábbi feltevésem szerint, amennyiben Szlovákia területét érték is szovjet bombatámadások, akkor azok egy részének hasonló módon, valamint hasonló intenzitással és sikerrel kellett lezajlaniuk. Ezt a feltételezést mindaddig fenntartottam, amíg a hadtörténeti és a külügyminisztériumi dokumentumokba bele nem tekinthettem.

1941-ben a légierő hadműveleti naplójába Szlovákia területét ért „szovjet bombázásról” egyetlenegy bejegyzés került. A hadműveleti napló szerint 1941. augusztus 18-án, reggel 8:50-kor egy déli irányból érkező ismeretlen felségjelű gép, egy Trencsén melletti vasúti hídra, 4000 méteres magasságból két bombát dobott le. A bombák a Vág folyóba estek, kárt nem okoztak. Ugyanazon a napon 9:05-kor egy azonosítatlan felségjelű repülőgép Sztrecsény (Strečno) mellett három bombát dobott le. A cél ismét egy vasúti híd volt. A bombák a közeli erdőbe csapódtak be, anyagi kárt nem okoztak.²⁸ Érdekes, hogy mennyire hasonlít a két bombázás módszere és hatékonysága. A gépek, biztonságuk érdekében nagy magasságban haladó távolsági bombázók lehettek, amire a bombázás pontatlansága is utal. Meglepő, hogy a két támadás során összesen csak öt bombát dobtak le. Tehát, az egymásután rövid időn belül elkövetett két „szovjet bombatámadás”, és a Kassára mért bombázás között nincs hasonlóság.

A sztrecsényi bombázást részletesen elemző, és a bombatölcsérek méretére is kiterjedő jelentésben érdekes adatokra lettem figyelmes. Ha a dokumentumban szereplő adatokat összehasonlítjuk a kassaival, akkor a bombák tömegét illetően újabb kérdések merülnek fel. A jelentésben pontosan leírják, hogy a két bomba egymástól 80–100 méter távolságra csapódott be az erdő talajába. A kráter mélysége 80 cm, az átmérője 6 méter volt. A kráter átmérője alapján a bombák típusát 100 kilogrammos szovjet bombaként határozták meg. A harmadik bomba kráterét nem találták meg. A talaj típusát kötött, enyhén kövesként jellemezték.²⁹

A kassai bombák krátereiről Borsányi Julián munkájában a következő elemzés olvasható:

„A puszta földben robbant bombák által okozott bombatölcsérek méretei eléggé megbízható adatokkal szolgálnak a bombák tömegére vonatkozóan. Az ilyen bombatölcséreket szinte »névjegynek« lehet tekinteni. A tizenegyedik és tizenötödik bomba (a polgármesteri kárjelentés vázlatának számozása szerint...) a Bethlen Gábor körút 29-es számú ház kertjében robbant fel, hét méter átmérőjű tölséért vájva. A tizenkilencedik bomba a Kis utca 7-es számú ház kertjében robbant, és nyolc méter átmérőjű tölséért váját ki-, olvashatjuk a hivatalos jelentésben. A tizenhatodik és a huszonhetedik bombáról azt írja a jelentés, hogy az előző bombákhoz hasonlóan robbantak.“

28 KTL-Nagyszombat: i.m. Jelentés 1941. 08. 18., 143–142.

29 KTL-Nagyszombat: Szlovákia 1. Hadosztály Parancsnokság 1941, Honvédtiszt, levelezések, iktatási szám 9301-10300, 62. karton.

A bombatölcsérekkel kapcsolatban Borsányi még a következő adatokat közölte:

„...az 50 kg-os bombák késleltetett gyújtással 5-4 méter átmérőjű tölcsért vájnak ki a talajból. A 250 kg-os bombák késleltetett gyújtással 9 méteres átmérőjű tölcsért vájnak ki. A bombatölcsérek mérete nem képezheti vita tárgyát. Amikor ezeket a méreteket leírták, még nem tudhatták, hogy milyen nagy jelentőségű adatokat jelentenek ezek a kassai bombázás körülményeit kutató történészek számára. Ha a talaj fizikai összetétele (agyagos, homokos, humuszos talaj) miatt kisebb eltéréseket számításba kell venni, akkor is ugyanarra a következtetésre fogunk jutni, nevezetesen, hogy a kassai bombák 50 kg-osnál nagyobb és a 250 kg-osnál kisebb súlyúak (tömegűek) voltak.”³⁰

A kráterek nagyságát illetően Borsányi elemzése megegyezik a sztrecsényi bombatölcsérek kiértékelésével, vagyis a 6 méter átmérőjű krátert minimum 100 kg-os bomba okozhatta, az 50 kg-os kizárt. Ebben az esetben, ha a Sztrecsény mellett felrobbant 100 kg-os szovjet bombák krátere 6 méter átmérőjű volt, akkor miként lehetséges, hogy a Kassán lemerített bombatölcsérek elérték a 8 méter átmérőt is. Amennyiben a 8 méter átmérőjű kassai krátert összehasonlítjuk a sztrecsényivel, és az ott ledobott bombák súlyával, akkor a kassai bombák súlya egyenként minimum 150 kg-os lehetett. Akkor viszont mivel magyarázhatók a fel nem robbant 100 kg-os, úgynevezett „dögbombák”?

Az 1941. július 15-én megjelent Légtalmai Közlemények címlapján a következő szöveg olvasható: *„Amint már közöltük, a támadást 3 kétmotoros szovjetorosz bombázógép hajotta végre, melyek 29 db., egyenként 150 kg-os bombát dobtak le. Az egyik fel nem robbant bomba orosz eredete pontosan megállapítható volt. A bombák átmérője 35 cm, a bombatest hossza 80 cm volt.”³¹* A Légtalmai Közlemények vajon miért írta, hogy a bombák 150 kg-osak voltak? Úgy vélem, hogy Borsányi a kráterek nagysága alapján határozta meg a bombák tömegét. Figyelemre méltó, hogy a korábban áttekintett tanulmányokban és munkákban a bombák tömegét illetően nem találok megfelelő magyarázattal arra, hogy az 1941. július 15-én megjelent Légtalmai Közleményekben miért írtak 150 kg-os bombákról. Ha figyelembe vesszük a rendelkezésre álló adatokat és forrásokat, akkor nemcsak a gépek hovatartozása bizonytalan, hanem a bombák tömege is. A bombák tömegére és a kráterek nagyságára vonatkozóan akkor kaphatnánk kielégítő választ, ha rendelkezésre állnának 100 kg-os bombák, és a honvédség, ellenőrzött körülmények között, robbantási szakemberek bevonásával, a kassaihoz hasonló összetételű, művileg létrehozott talajban el tudna végezni legalább 5 tesztrobbantást. A bombák tömegét illetően ezek a tesztek számos kérdésre választ adhatnának. Szerencsére, akadnak olyan elhivatott szakemberek, akiknek a kutatási területe kifejezetten a robbanóanyagokra³² és azok hatásaira irányul³³. A jövőben kutatómunkámat az ő bevonásukkal (bombák osztályozási rendszere, tömege, felépítése stb. Daruka Norbert szerint³⁴) tervezem kiszélesíteni.

30 Borsányi 1985, 124–125.

31 Légtalmai Közlemények, III./14, 1941.07.15., címlap.

32 Daruka, Csurgó 2017, 44–55.

33 Daruka, Kovács, Nyikes 2019, 55–58.

34 Daruka 2014, 68–82.

Eddigi kutatásaim alapján kizártnak tartom, hogy Kassa felett az Eperjesre tartó szovjet gépek dobták le terhüket. Szlovákiát szovjet részről 1941 júniusa és júliusa között egyszer sem érte bombatámadás. Véleményem szerint a Kassát támadó gépek irányítói tudatában voltak annak, hogy milyen célpontot támadnak.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Levéltári források

- Katonai Történeti Levéltár, KTL-Nagyszombat, fond Nemzetvédelmi Minisztérium 1941, titkosított iratok, 10. karton, „Eperjes-Kassa Hughes” 1941. április 7. – Vojenský historický archív, VHA-Trnava, fond Ministerstvo národnej obrany Slovenskej republiky 1941, spisy tajné, szkč 10, „Prešov-Bratislava- hughestelegrafné spojenie”. 21.05.1941.
- Katonai Történeti Levéltár, KTL-Nagyszombat, fond A Szlovák Légierő 1940–1945, 10. karton, Hadműveleti naplók és jelentések 1941. 06. 22. – 1941. 10. 30. – Vojenský historický archív, VHA-Trnava, fond Vzdusné zbrane slovenskej armády 1940-1945, szkč 10, Vojnové denníky a hlásenie 22.06.1941-30.10.1941, 139 listov
- Katonai Történeti Levéltár, KTL-Nagyszombat, Szlovákia 1. Hadosztály Parancsnokság 1941, Honvédtiszt, levelezések, iktatási szám 9301-10300, 62. karton – VV1-VD01 Slovensko Veliteľství 1. divízie oblasti 1941, Obranný dôstojník, korešpondencie, čj. 9301-10300, škč 62.
- Katonai Történeti Levéltár, KTL-Nagyszombat, fond A Szlovák Légierő 1940–1945, 10. karton, Hadműveleti naplók és jelentések 1941. 06. 22. – 1941. 10. 30., bejegyzés 1941. június 28., 19.
- Katonai Történeti Levéltár, KTL-Nagyszombat, Nemzetvédelmi Minisztérium Szlovák Köztársaság 1939–1945, bizalmas iratok, 119. karton, „Légítámadások elleni intézkedések” 1941. április 7. – Vojenský historický archív, VHA-Trnava, fond Ministerstvo národnej obrany Slovenskej republiky 1939-1945, spisy dôverné, szkč 119, Opatrenie proti leteckým náletom 07.04.1941.
- Szlovák Nemzeti Levéltár SZNL, fond Külügyminisztérium, 16. Katonai ügyek, 156. karton. Pozsony 1941. július 9., a szlovák állambiztonság jelentése az idegen gépek átrepüléséről Szlovákia felett – Slovenský národný archív SNA, fond Ministerstvo zahraničných vecí MZV, 16. Vojenská záležitosti, karton 156.
- Szlovák Nemzeti Levéltár SZNL, fond Külügyminisztérium, 16. Katonai ügyek, 156. karton. Szlovák Központi Állambiztonság jelentése a Kvetnica mellett leszálló magyar gépekről, Pozsony 1941. 07. 10.
- Szlovák Nemzeti Levéltár SZNL, fond Külügyminisztérium, 16. Katonai ügyek, 156. karton. Szlovák Központi Állambiztonsági Hivatal jelentése a magyar gépek folyamatos légtérsértéseiről, Pozsony 1940. 07. 08.
- Tőketerebesi Állami Levéltár, Tőketerebesi Járási Hivatal, Polgári Légvédelem gyakorlata – rádiótelefonhálózat, a tőketerebesi jegyző jelentése a Tőketerebesi Járási Hivatal felé, 1941. 07. 03. – Národný archív Trebišov, CPO-cvičenie a rádiotelefonická sieť

Szakirodalom

- Borsányi Julián 1985. *A magyar tragédia kassai nyitánya: az 1941. június 26-i bombatámadás dokumentációja*. München: Trofenik.
- Daruka Norbert – Csurgó Attila 2017. *Military explosive ordnance – The bomb*. Trhacia Technika 2017, Slovak Republik, Kongresové centrum ACADEMIA Stará Lesná 25.-26. mája 2017: 44-55. (ISBN 978-80-89914-00-5)
- Daruka Norbert – Kovács Tünde Anna – Nyikes Zoltán 2019. *Robbantás hatására bekövetkező szerkezetváltozások elemzése; Műszaki Tudományos Közlemények (10) 1.*: 55–58. ISSN 2601-5773; <https://doi.org/10.33894/mtk-2019.10.07>.
- Daruka Norbert 2014. *Robbanótestek I. - Amit a bombákról tudni érdemes; Műszaki Katonai Közlöny 24 (4)*: 68-82. ISSN 2063-4986.
- Fomin, Vitalij 1993. *A sárga sávok titka, avagy kik bombázták Kassát? Honvédségi Szemle (6)*: 9–14.
- Klubert, Tomáš 2016. *Slovenská armáda v druhej svetovej vojne*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 138-139.

- Kun József 1990. A német hadvezetés magyarországi politikájához, 1941. június–július. *Hadtörténelmi Közlemények* (4): 129–150.
- Légoltalmi Közlemények, III./14, 1941.07.15., címlap
- Ormay József 1992. Még egyszer a kassai bombázásról. *Hadtörténelmi Közlemények* (3) 131–136.
- Ormay József 1991. A Partridge jelentések. *Hadtörténelmi Közlemények*, (2) 117.
- Ölvedi Ignác 1985. Kassa bombázása – „casus belli”. *Történelmi szemle* (2): 335–366.
- Šumichrast, Peter 2006. *Slovenské letectvo na východní frontě*. Cheb: Svět křídel

Szilágyi József[✦]

A mithridatészi háborúk hadi eseményei és a terepi adottságok kapcsolata

DOI 10.17047/HADTUD.2023.33.1.121

A tanulmány ókori források segítségével a mithridatészi háborúk nagy csatáit elemzi időrendben. A szerző vizsgálatának sajátos szempontja, hogy a terepi adottságok milyen hatást gyakoroltak a végkifejletre. A szerző több példán keresztül bemutatja, hogy az óriási létszámfölény korántsem jelentett győzelmet, hiszen a terep felderítésének hiánya és a domborzati, vízrajzi adottságok figyelmen kívül hagyása végzetes hibának számított már az ókorban is.

KULCSSZAVAK: római történelem, ókori hadtörténelem, terepi adottságok, Mithridatész

The connection between the military events of the Mithridatic Wars and the conditions of terrain

With the help of ancient sources, the study analyzes the major battles of the Mithridatic Wars in chronological order, according to the impact of the terrain on the outcome. Through several examples it shows that the huge superiority in numbers do not always lead to victory. The lack of scouting related to conditions of terrain, relief and hydrography means a fatal mistake in ancient times too.

KEYWORDS: Roman history, ancient military history, conditions of terrain, Mithridates

A háborúk kirobbanása

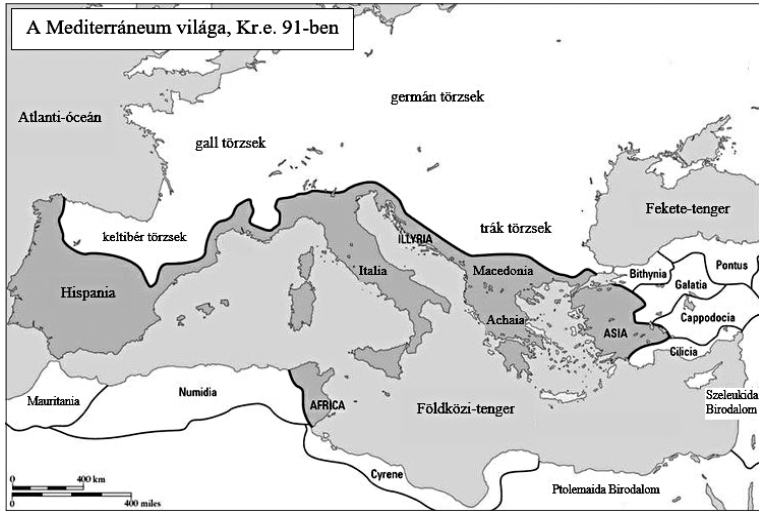
VI. Mithridatész Eupatör pontoszi¹ király régóta szerette volna megszerezni Bithünia² és Kappadókia³ területét. Mivel a rómaiakat lekötötte a szövetséges háború

✦ Kratochvil Károly Honvéd Középiskola és Kollégium, oktató –
‘Kratochvil Károly Honvéd’ Secondary School and Dormitory, teacher.
E-mail: sziljoco@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-9690-7285>

1 Az ókori Pontoszi Királyság VI. Mithridatész Eupatör (uralkodott: Kr. e. 120–63) hódításai előtt Kis-Ázsiában, az Észak-anatóliai-hegység keleti vonulatai menti területeket fedte le. Mithridatész hódításai következtében rövid ideig egész Kis-Ázsia és a Fekete-tenger északi partvidékének kisebb sávjai, valamint a Krím-félsziget is a királyság része volt.

2 Kis-Ázsiában, a mai Törökország északi részén húzódó királyság, később római provincia.

3 Kis-Ázsiában, a Torosz-hegységtől északra fekvő terület.

1. ábra.

A Római Birodalom területe és a környező államok Kr. e. 91-ben

(Forrás: Introduction – When is a Civil War not a Civil War?

<https://erenow.net/ancient/collapse-rome-marius-sulla-first-civil-war-91-70-bc/1.php>

Letöltés ideje: 2023.03.16.)

(Kr. e. 90–88)⁴, így a pontoszi uralkodó csapatai Kr. e. 91–90-ben betörték ezekre területekre. A rómaiak követelték, hogy Mithridatész adja vissza a királyságokat a jogos uralkodóiknak, ám ő ezt megtagadta. A korábbi királyok a rómaiak segítségével végül visszakerültek a trónra, de a konfliktust kihasználva, a rómaiak fosztogató hadjáratot vezettek néhány pontoszi település ellen. Mithridatész ügyes kommunikációs technikával úgy befolyásolta a közvéleményt, hogy a rómaiakat állította be agresszornak, míg magát az ellenség hataloméhtségének áldozataként. Természetesen ő már korábban felkészült a háborúra, hiszen kiterjedt szövetségi rendszert⁵, óriási szárazföldi sereget és tengeri flottát hozott létre a hadjáratot megelőző években. Fontos megjegyezni, hogy a seregekre és áldozatokra vonatkozó létszámadatok római történetírók műveiből maradtak ránk, amelyek az eseményeknél jóval később keletkeztek, így ezek az adatok semmiképp sem tekinthetők pontosnak. A betörő, nagyjából ötvenezer fős bithüniai sereget Kr. e. 89-ben az Amniasz-folyó partján verte szét Mithridatész, majd felszólította Kis-Ázsia lakóit, hogy „jutalom fejében” végezzenek minden római polgárral. A kegyetlen mészárlásnak akár nyolcvanezer áldozata is lehetett. Eközben Mithridatész Görögországban is hódított területeket, valamint gyarapította szövetségesei számát. Ezen eseményekkel robbant ki az első

4 Sampson 2013, 21–53.

Róma korábbi itáliai szövetségeseinek egy része, az egyenlő jogok és kiváltságok sikertelen követelése után szembefordult Rómával, és a teljes elszakadásért küzdött. A háború katonai értelemben Róma győzelmével zárult, végül azonban több itáliai nép is megkapta a római polgárjogot. Itália népei politikai értelemben egyre egységesebbé váltak.

5 Iustinus, XXXVIII. III.

mithridatészi háború, amelynek vezetését a rómaiak először Sullára bízták, ám a belpolitikai viszály⁶ során elvették tőle a hadjárat vezetését.⁷ Mivel katonái támogatták őt⁸, így Kr. e. 88-ban törvénytelenül kezébe vette a hatalmat Rómában, majd abban a hitben, hogy leszámolt ellenfeivel és rendet teremtett, elindult keletre.⁹

2. ábra.

A Római Birodalom és a Pontoszi Királyság területe Mithridatész hódításai után (Kr. e. 86)

(Forrás: Introduction – When is a Civil War not a Civil War?

<https://erenow.net/ancient/collapse-rome-marius-sulla-first-civil-war-91-70-bc/1.php>

Letöltés ideje: 2023.03.16.)

A váratlan kelepce: a khairóneiai¹⁰ csata

Hosszú és fáradtságos ostrom után Kr. e. 86-ban Sulla végül elfoglalta Athént és Pireuszt is, így Attika újra a rómaiak fennhatósága alá került.¹¹ Ez súlyos presztízvesztést jelentett Mithridatész számára, úgyhogy Taxilész vezetésével hamar százezer gyalogosból, tízezer lovasból és kilencven harci szekérből álló sereget küldött Trákia és Macedónia irányából a görög vidékre.¹² A tenger felől Arkhelaosz igyekezett elválni a rómaiak utánpótlását. Sulla gyorsan felismerte az ellenség haditervét, ezért úgy döntött, hogy elhagyja Attika felperzselt, kopár vidékét, hiszen ott nem képes

6 Gruen 1984, 353.

7 Marius és hívei kivették a hadjárat vezetését Sulla kezéből. A hadsereg döntő többsége azonban kiállt Sulla mellett, aki bevonult Rómába és kivégeztette, valamint elűldözte politikai ellenfeleit. Ezzel véres polgárháború vette kezdetét, amely végül Sulla győzelmével és diktatúrájával végződött.

8 Richard 2007, 180–181.

9 Havas, Hegyi, Szabó 2007, 329.

10 Boiótiában található görög település.

11 Matyszak 2008, 93–102.

12 Plutarkhosz, Sulla. 15.

ellátni a megmaradt seregét. Északra indult a termékeny Boiótia irányába. Döntése korántsem volt kockázatmentes, hiszen Boiótia terjedelmesebb nyílt vidékekkel rendelkezik, mint a hegyes-dombos Attika, amely a létszámfölnyben lévő pontoszi seregnek kedvezett. Eközben sikerült egyesítenie seregét Hortensius hatezer fős seregével, de még így is csupán nagyjából tizenötezer gyalogossal és ezerötszáz lovassal rendelkezett.¹³ Sulla igyekezett termékeny, de mégis jól védhető terepet választani, így az Elateiai-síkságon¹⁴ elfoglaltak egy magaslatot, ahonnan tökéletesen beláthatták a környéket. Az óriási pontoszi sereg rémületet keltett a rómaiakban. A rengeteg népből álló anatóliai sereg katonái kinevették és lenézték a rómaiakat, ami a pontosziak fegyelmének bomlásához vezetett. A parancsnoki teljesítményt tekintve ez súlyos vezetési és fegyelmezési hibának bizonyult. Továbbá az óriási pontoszi sereg élelmezése is komoly feladatot jelentett, ezért a katonák feldúlták az egész vidéket.

Miután Sullának sikerült visszanyernie a katonái harci kedvét¹⁵, délnek vette útját Khairóneia irányába, ahol egy helyőrséget is hagyott, hogy ne kerülhessen a város a pontosziak kezére. Ez kiváló döntésnek bizonyult, hiszen az immár Arkhelaosz által irányított pontosziak pár ezer fővel támadást indítottak a település ellen, ám az sikertelenül zárult. A kudarc után a közeli Thurion-hegyen¹⁶ táboroztak le. Eközben a pontoszi főszereg északról közeledett a rómaiak irányába, majd a Hédülion és Akontion hegyek között foglaltak állást. A választott hely egyrészt kitűnő védelmet nyújtott, másrészt azonban nem hagyott teret a támadó manővereknek, az esetleges visszavonulásnak, hiszen csak a Kephiszusz-folyó szűk völgye nyílt mögöttük kijáratként, ahol egy ekkora sereg nem tudott gyorsan áthaladni. Feltehetőleg, hogy a létszámfölny tudatában Arkhelaosznak meg sem fordult a fejében, hogy kelepcébe zárta a seregét.¹⁷

Arkhelaosz talán túlzott elővigyázatossága miatt nem mert gyors támadást indítani, ami időt adott Sullának a Thurion-hegy felderítésére. Az ott állomásozó pontoszi csapatok legyőzése kulcsfontosságú volt, hiszen amíg a hegy nem volt a rómaiak kezén, addig nemcsak északról, hanem nyugatról is számíthattak ellenséges támadásra. Szerencséjére két helybeli görög – akik jól ismerték a hegyeket és tudomásuk volt egy ösvényről, amit remélhetőleg nem fedeztek fel a Thurion-hegyen lévő pontosziak – felajánlotta a katonai szolgálatait.¹⁸ Sulla engedélyt adott a műveletre, azzal a céllal, hogy megsemmisítsék az ellenség táborát.

Eközben mind a római, mind a pontoszi főszereg elkezdte a mozgósítást, és csatarendbe állt. Amikor egymáshoz közeledtek, akkor hirtelen közéjük rohantak a Thurion-hegyről fejvesztve menekülő pontosziak, akiket váratlanul ért a támadás, és háromezren pillanatok alatt odavesztek. A jajveszékelve rohanó katonák látványa zavart keltett a pontoszi főszeregben, így kihasználva a helyzetet, a rómaiak gyors

13 Plutarkhosz, Sulla. 16.

14 Khairóneiatól északra fekvő terület.

15 Plutarkhosz, Sulla. 16.

16 Khairóneiatól körülbelül 2 km-re északnyugatra magasló hegy.

17 Matyszak 2008, 103.

18 Plutarkhosz, Sulla. 17.

támadást indítottak. A meglepett Arkhelaosz túl későn reagált, és nem tudta hatékonyan bevetni sem a harci szekereket, sem az óriási létszámú gyalogságát.¹⁹ Sulla gyors és határozott vezetése végül sikerre vezetett, és katonái folyamatosan hátrálásra kényszerítették az ellenséget. A kemény küzdelem megtörte a pontoszi sereget és menekülésbe fogtak, a terep már korábban említett adottságai miatt azonban, csupán egy szűk folyóvölgy irányába tudtak visszavonulni. A sereg döntő többsége nem jutott át a völgyön, így hatalmas tömeg lelte halálát menekülés közben.²⁰

A Khairóneiai csata tökéletes példája annak, amikor egy jóval nagyobb létszámú, látszólag győzelemre esélyesebb sereg képtelen megfelelő terepet találni, ahol kihasználhatná fölényét. Hiába a hatalmas létszám, a pontoszi sereg mégsem képviselt olyan átütő erőt, mint azt elsőre gondolnánk. Kulcsfontosságú momentum volt a thurion-hegyi csata, amely a pontoszi felderítő munka hanyagságából adódott, így teljesen váratlanul érte őket a római támadás. Arkhelaosz határozatlansága, helytelen terepválasztása, hiányos felderítő munkája és katonáinak a rómaiakkal szemben tanúsított túlzott önbizalma hozzájárultak a mithridatészi háborúk egyik legsúlyosabb pontoszi vereségéhez.

A terepakadály készítésének mintapéldája: az orkhomenosi²¹ csata

Mithridatész híres volt arról, hogy minden vereségéből képes volt megújulva visszatérni. Ebben az esetben csupán egy évet kellett várni egy újabb pontoszi támadásra. Sok állam egy, a khairóneiaihoz hasonló vereséget hosszú évekig, vagy talán soha nem lett volna képes kiheverni, ennek ellenére a pontoszi uralkodó Kr. e. 85-ben Dorüalosz vezetésével nyolcvanezer fős sereget szállíttatott a görög partra²² azzal a céllal, hogy végleg leszámoljanak Sullával.

Eközben Rómában hatalomra jutottak a Marius-pártiak. Flaccus vezetésével egy római sereg átkelt Görögországba, hivatalosan azért, hogy legyőzzék Mithridatészt, de a valós célpontjuk nem más volt, mint Sulla.²³ Sulla számára nyilvánvaló volt, hogy minél hamarabb le kell zárnia a mithridatészi háborút, hogy Flaccusra és Rómára koncentrálhasson.

Dorüalosz egyesítette seregét Arkhelaosz megmaradt, nagyjából tízezer főnyi katonájával és gyorsan betörték Boiótiába. A római sereg Orkhomenosz mellett táborozott, és ez a vidék alkalmas terepnek tűnt a pontoszi lovassági fölény érvényesítésére. Kiterjedt, fátlan síkság, amelyet északról a Hédülion-hegység, délkelet felől pedig egy mocsár határolt. A rómaiak számára nem volt megfelelő útvonal a visszavonulásra. Ezzel tisztában volt Sulla is, aki csupán körülbelül húszezer katona fölött parancsolt.²⁴ Az erő- és a terepviszonyok egyértelműen a pontosziak számára kedveztek.

19 Appianos, XII. 42-43.

20 Plutarkhosz, Sulla. 19.

21 Boiótiában fekvő település, Khairóneiatól 15 km-re keletre.

22 Plutarkhosz, Sulla. 20.

23 Havas, Hegyi, Szabó 2007, 329.

24 Plutarkhosz, Sulla. 20.

Sullát azonban itt sem hagyta cserben a kreativitása, és megparancsolta katonáinak, hogy a síkság két oldalán ássanak hatalmas árkokat, amelyekkel csökken a lovasharcra alkalmas terület. Ily módon egyrészt nem lehet bekeríteni a rómaiakat, másrészt a mocsarak felé lehet terelni a pontosziakat.²⁵ Ez a zseniális húzás jelentősen enyhítette a terep okozta kezdeti hátrányt, hiszen a pontoszi támadás során a lovasság valóban nem tudott átúto erővel manőverezni. Bár fontos megjegyezni, hogy első rohamuk megállítására nemcsak az árkoknak, hanem Sulla példamutató bátorságának is köszönhető, hiszen a visszavonuló római csapatokat ő állította meg, és vezette győzelemre.²⁶ Sulla a szerencsés és a sikereit istenektől való adománynak tartotta, ami hitet adott katonáinak is. Hadvezéri karaktere és elhivatottsága hatalmas hatással volt az embereire.²⁷ Sulla mindenáron döntő vereséget akart mérni Arkhelaoszra, hiszen csak így volt esélye, hogy lezárja a háborút.²⁸ Ezért az első ütközet után folytatta az árkok ásását, hogy még inkább a mocsarak felé szorítsa az ellenséget. A következő összecsapás is római győzelmet hozott, ami után újabb árkokat ásott. A végső ütközet során az árkok olyan taktikai fölényt jelentettek, hogy a rómaiak sikerrel elfoglalták a pontoszi táborát és a sereget a mocsárba szorították, ahol aztán brutálisan végeztek mindenkivel, aki nem tudott elmenekülni. Arkhelaosz elrejtőzött a mocsárban, majd egy bárkával elhagyta a csata helyszínét, és aggódva indult Mithridatész színe elé, hogy közölje seregének megsemmisülését.²⁹

A pontoszi sereg ebben az ütközetben jól választotta meg a terepet, óriási lovasságát azonban most sem tudta hatékonyan alkalmazni. Ez a csata kiváló példa arra az esetre, amikor a terep kedvezőtlen adottságait végül úgy alakítja a hadvezér, hogy azzal nemcsak csökkenti az ellenség helyzeti előnyét, hanem képes még csapdába is ejteni azt.

A rómaiak khairóneiai és orkhomenoszi győzelme nyomán Kr. e. 85-ben, Dardanosznál Sulla és Mithridatész békét kötöttek egymással.³⁰ A pontoszi uralkodó elvesztette hódításait és hadisarcot fizetett, Sulla pedig figyelmét a belpolitikai viszály megoldására fordíthatta. Ezzel véget ért az első mithridatészi háború.

Ezt a békét Kr. e. 83-ban Murena törte meg rövid időre, amikor légiójával megdöntötte a Pontoszba, és végigfosztogatta az útjába eső településeket. A Halüsz folyónál azonban Mithridatész útját állta, és szétverte csapatait. Sullának nem állt érdekében egy újabb hosszú konfliktus, ezért Kr. e. 82-ben gyorsan békét kötöttek, amely lezárta a második mithridatészi háborút.³¹

25 Appianos, XII. 49., Plutarkhosz, Sulla. 21.

26 Appianos, XII. 49., Plutarkhosz, Sulla. 21.

27 Montagu 2006, 21–51.

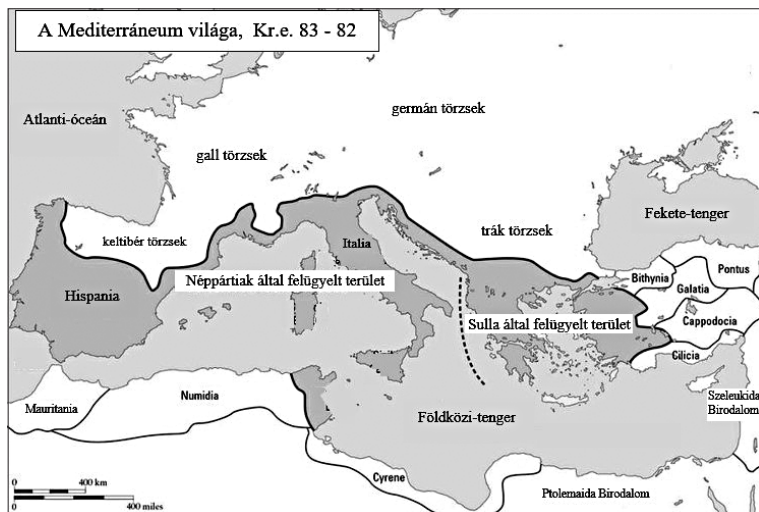
28 Matyszak 2008, 117.

29 Appianos, XII. 50.

30 McGing 1986, 130–131.

31 McGing 1986, 132–136.

3. ábra.

*A Római Birodalom és a környező államok határai
A harmadik mithridatészi háború után (Kr. e. 82)*

(Forrás: Introduction – When is a Civil War not a Civil War?

<https://erenow.net/ancient/collapse-rome-marius-sulla-first-civil-war-91-70-bc/1.php>

Letöltés ideje: 2023.03.16.)

Küzikosz³² sikertelen ostroma

Miután IV. Nikomédész utód nélkül halt meg és országát, Bithüniát a rómaiakra hagyta – amely elfogadhatatlan volt Mithridatész számára – Kr. e. 73-ban ezen a területen robbant ki a harmadik mithridatészi háború.³³ A terület római kormányzójának határozatlansága miatt Mithridatész gyors tempóban nyomult előre, majd csakhamar elfoglalta Khalkédón³⁴ városát, ahol több ezer római katona esett el. Ezzel Bithynia egyik legjelentősebb kikötővárosa került a pontoszi király kezébe, amely kiindulópontja lehetett a nyugati hadjáratoknak. A hódítás megerősítése érdekében további városok birtokba vételére volt szükség, bár Bithünia sok településének polgárai tárt karokkal fogadták a pontoszi uralkodót.³⁵ A kis-ázsiai római csapatok elhelyezkedése és kezdeti inaktivitása, valamint a helyi lakosság nagy részének támogató attitűdje azt igazolta, hogy eljött az idő egy nagyszabású hadjárathoz.³⁶

Mithridatész következő célpontja a Márvány-tenger partján fekvő Küzikosz városa volt, amit több százezer fős seregével vett ostrom alá. Nem teljesen egyértelmű, hogy miért Küzikosz lett a következő célpont. Egyes feltételezések szerint Mithridatész példát akart statuálni azok után, hogy Küzikosz több ezer katonával

32 Félúton található a mai Erdek és Bandırma településeket összekötő útvonal mentén.

33 Jesper 2009, 198.

34 Ma Isztambul egyik községe Kadıköy néven.

35 Matyszak 2008, 154.

36 Gareth 2021, 52–58.

támogatta Khalkédón védőit.³⁷ Lucius Lucullus római consul körülbelül harmincezer gyalogossal és kétezer lovas katonával igyekezett a város felmentésére.³⁸ A Küzikoszi-félszigethez³⁹ vezető út szűk bejáratánál fekvő, hegyekkel övezett város nehezen megközelíthető⁴⁰, így stratégiailag kulcsfontosságú az útvonalak feletti ellenőrzés. Ezeket egy darabig szigorúan felügyelte a pontoszi uralkodó, később – az egyik rómaiakkal szimpatizáló bizalmasa szavának engedve azonban –, szabad utat engedett az átjárókon.⁴¹ Ez döntő hibának bizonyult, hiszen Lucullus hadserege zavartalanul elfoglalhatta pozícióit, ezzel sikeresen elvágva Mithridatész óriási hadseregét a szárazföldi utánpótlástól. A szállítás már azt megelőzően is nehézkesen működött, hiszen a készletek jelentős részét rekvirálással gyűjtötték be, valamint tengeri útvonalon szállították. Jól látható, hogy Mithridatész és tanácsadói az ostrom megtervezésekor nem vették figyelembe sem a hadsereg méretét, sem a terület természetföldrajzi adottságait, amelyek korlátozták a lehetőségeket. Egy ekkora létszámú sereg ellátása ugyanis nemhogy az ókorban, de még napjainkban is rendkívül komoly tervezést és logisztikai munkát igényelne. A pontoszi uralkodó – a sereg méretéből adódóan – feltételezhetően gyors győzelemre számított és nem kalkulált hosszú távra, talán abban bízva, hogy az ostrom befejeződik még azelőtt, hogy Lucullus megérkezzen seregével.⁴² Ha így történt, akkor ez súlyos felderítési és tervezési hiba.

A pontosziak számára kedvezőtlen terepi adottságok miatt kockázatos lett volna a kitörés a bezáródó római gyűrűből, így Mithridatész az ostrom folytatása mellett döntött, abban bízva, hogy a város elfoglalásából előnyt kovácsolhat, és enyhíthet az utánpótlási nehézségeken is. Küzikosz védői azonban tudva a rómaiak támogatásáról, szívósan kitartottak mind a szárazföld, mind a tenger irányából érkező támadásokkal szemben. Az ostrom elhúzódása Lucullusnak kedvezett, aki közölte katonáival, hogy harc nélkül fogják térdre kényszeríteni az ellenséget.⁴³ A tél közeledtével Mithridatész seregében az élelmiszerhiány éhezéshez vezetett. Amikor Küzikosz védői ezt megtudták, akkor időközönként kitörték a városból, hogy megtörjék támadóikat.⁴⁴

Megkésvé, de végül Mithridatész belátta, hogy a harc számukra nem végződhet kedvezően, így míg ő maga hajón elmenekült, addig hadserege szárazföldön próbált kiutat találni, ám ezt csak hatalmas veszteségekkel tudták megtenni. Sokuk

37 McGing 1986, 146–147.

38 Az ókori források más-más létszámú seregeket közölnek. Appianosz szerint Mithridatész serege háromszázezer főt számlált, míg Lucullus harmincezer gyalogossal és ezerhatszáz lovassal rendelkezett. Plutarkhosz szerint Mithridatész százhuszezer gyalogossal, tizenhatezer lovassal és száz harci szekérral rendelkezett és Lucullus harmincezer gyalogossal és kétezer-ötszáz lovas katonával. Számításba véve, hogy a források szerzői az eseményeket a rómaiak oldaláról közlik, így valószínűsíthető, hogy ezek az adatok erősen túloznak. Jellemzően az ellenség létszámát felnagyítják, hogy ezzel is emeljék a győzelem dicsőségét, vagy esetleg éppen ezzel indokolják a vereségeket.

39 Mai nevén Kapıdağ-félsziget.

40 Strabón, 12. VIII. 11.

41 Appianosz, XII. 72.

42 Gareth 2021, 61.

43 Plutarkhosz, Lucullus. 9., Appianosz, XII. 72.

44 Appianosz, XII. 76.

a megduzzadt Aiszéposz-folyón⁴⁵ történő átkelés közben veszítette életét, azonban akiknek ez még sikerült, azokra a folyóparton támadtak rá a rómaiak. A túlélő katonák Lampszakoszba⁴⁶ menekültek, amire Lucullus gyorsan lecsapott. Az ostromlott városból a Mithridatész által küldött hajókkal igyekeztek kimenekíteni a katonákat, balszerencsájukre azonban egy tengeri vihar is tovább növelte az áldozatok számát.

A gyors és mindent elsöprőnek ígérkező hadjárat során a pontoszi uralkodó nem tudta kihasználni a kezdeti előnyöket, és több vezetéses hiba következményeként egy újabb, évekig elhúzódó háború vette kezdetét, amely VI. Mithridatész Eupatór királyságának bukásához vezetett.

Kiváló terv és hibás kivitelezés, avagy a kabeirai⁴⁷ ütközet

A küzikoszi győzelmet követően Lucullus és alvezérei szisztematikusan visszafoglalták a korábban Mithridatész által meghódított területeket. Eközben Mithridatész Pontosz felé tartva viharba keveredett, és elvesztette tízezer katonáját és hatvan hajóját. Végül nagy nehézségek árán eljutott Amiszoszba, ahonnan üzenetet küldött vejének, az armeniai I. Tigranésznek⁴⁸ és fiának Makharésznek azzal a céllal, hogy támogassák őt a Róma elleni háborújában.⁴⁹

Lucullus betört a Pontoszi Királyság területére is, Mithridatész azonban egy újabb – Appianosz írása szerint negyvenezer gyalogosból és négyezer lovasból álló – sereget állított fegyverbe Kabeiraiban.⁵⁰

Kr. e. 71 tavaszán Lucullus elindult Kabeira felé, hogy végleg legyőzze a pontoszi királyt. Mithridatész számított a támadásra, ezért előőrsöket állított fel, amelyek egyrészt hátráltatták a rómaiakat, másrészt fáklyákkal jelezték a közeledésüket. Ez mindenképp megfontolt és jó döntésnek bizonyult, hiszen valóban hamar érkezett Mithridatészhoz a rómaiak támadásának híre. Azzal azonban nem számolt, hogy a jel leadása után az előőrs parancsnoka egész táborával együtt átállt az ellenség oldalára. A pontoszi uralkodó személyesen indult a rómaiak megállítására, azonban vereséget szenvedett, úgyhogy jobbnak látta visszavonulni a hegyek közé.⁵¹

A pontosziak lovassági fölényben voltak, ezért Lucullus kerülte a kiterjedt síkságokat. Egy helybeli ember segítségével, egy hegyi ösvényen megkerülte Mithridatész csapatait, és biztonságos helyen táborot verhetett.⁵² Olyan közel tudtak maradni Mithridatész seregéhez, hogy hajítófegyverekkel még képesek voltak zavart is kelteni. Elhelyezkedésük jelentős hátránya volt ugyanakkor, az utánpótlás folyamatos

45 Mai nevén Gönen Çay.

46 Az ókorban a Dardanellák keleti oldalán fekvő kikötőváros.

47 Az Észak-anatóliai-hegységben található település.

48 Az ókori Armeniai Királyság a Kr. e. 4. századtól egészen a Kr. u. 5. századig fennálló birodalom volt, amelynek legnagyobb területi kiterjedése I. Tigranész uralkodása (Kr. e. 95–55) idején volt a legnagyobb. Ez a közel-keleti birodalom ekkor a Földközi-tenger partjától (a mai Izrael és Libanon területétől), északkeleti irányban egészen a Kaukázusig kiterjedt.

49 Appianos, XII. 78.

50 Appianos, XII. 78.

51 Appianos, XII. 79.

52 Plutarkhosz, Lucullus. 15., Appianos, XII. 80.

biztosításának nehézsége. Lucullusnak döntenie kellett, hogy megkockáztatja-e a síkvidéken csapatainak bekerítését, vagy biztosabb helyen, de nehezebb ellátással foglal pozíciót. Két rossz megoldás közül kénytelen volt a kevésbé rossz mellett döntenie, abban bízva, hogy nem kell sokat vesztegelnie a hegyek között. Ezt felismerte Mithridatész is, és tanulva a küzikoszi esetből, azt remélte, hogy elvághatja a rómaiak ellátását és kiéheztetheti a sereget.⁵³

Előre küldte lovasságának nagy részét, hogy semmisítsék meg a Kappadókiából érkező utánpótlást. Ez kiváló ötlet volt, viszont a kiküldött lovassági parancsnok súlyos vezetési hibát követett el, ami az egész tervet dominószerűen romba döntötte. Ugyanis ahelyett, hogy nyílt terepen csapott volna le, egy szorosban támadt rá a szállítmány előőrsére, ahol nem tudta hatékonyan alkalmazni a lovasságát, így a rómaiak lekaszabolták a pontoszi lovasság döntő részét. Ez a rendkívüli hiba tapasztalatlan-ságra vagy elhamarkodott döntésre utal. Nyilvánvaló, hogy némi türelemmel vagy az ellenség kicsalogatásával olyan helyzeti előnyhöz juthatott volna a pontoszi lovas-ság, amit nagy eséllyel nem tudtak volna kivédeni a rómaiak.

Amikor a vereség híre eljutott Mithridatészhez, a király attól félt, hogy Lucullus már úton van feléjük, így azt a döntést hozta, hogy visszavonulnak a területről. A szervezett visszavonulás helyett azonban káosz keletkezett, és mindenki rohanva menekült a táborból.⁵⁴ Valójában Lucullus valamivel később értesült az események-ről és csak azt követően indította meg támadását a pontoszi tábor ellen, ahol kis híján Mithridatészt is sikerült foglyul ejteni.⁵⁵

Mithridatész végül az armeniai Tigranészhez menekült, ezzel maga mögött hagyva birodalmát, Lucullus pedig sorban elfoglalta az ellenálló pontoszi városokat. Ám ezzel a háború még nem ért véget.

Ellenség a dombok mögött: a tigranokertai⁵⁶ csata

Miután Lucullus elfoglalta Szinópét⁵⁷, nyomban Mithridatész kiadatását követelte Tigranésztől. Ezt Tigranész megtagadta, így Kr. e. 69-ben Lucullus újabb keleti hadjáratot vezetett, immár az Armeniai Királysággal szemben. Amikor a római hadsereg közeledtét jelentették Tigranésznek, a rossz hír hozóját kivégeztette, mert azt hitte, hogy a hírnök csak zavart akart kelteni közöttük.⁵⁸ Végül számára is nyilvánvalóvá vált a támadás, ezért néhány ezer lovas küldött a rómaiak feltartóztatására. Az ütközetben szinte mindannyiuk odaveszett.

Tigranész a fősereg összevonására indult, és egyik alvezérét megbízta a királyi székhely őrzésével. Lucullus eközben egyik alvezérét Tigranész gyülekező erőinek zaklatására, míg a másikat Tigranokerta ostromára küldte.⁵⁹ Appianosz és Plutarkhosz

53 Appianos, XII. 80.

54 Appianos, XII. 81.

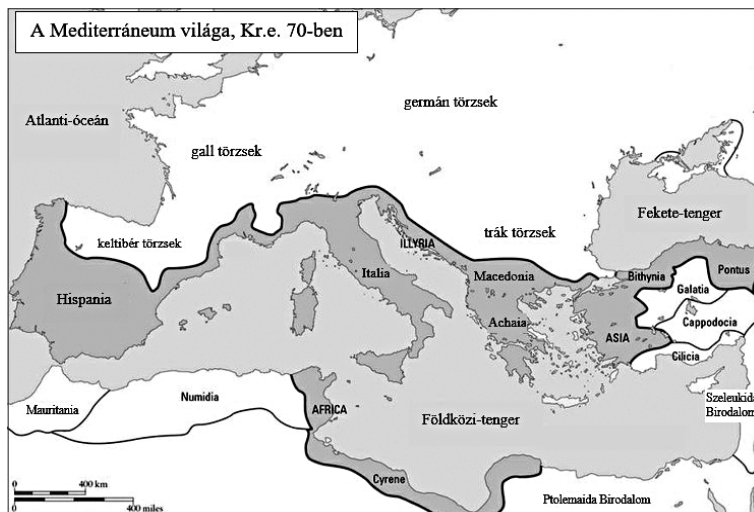
55 Appianos, XII. 82.

56 Ekkor Armenia fővárosa. Ma Törökország Diyarbakır tartományában található, Silvan néven.

57 Fekete-tenger déli partján fekvő kikötőváros.

58 Appianos, XII. 84., Plutarkhosz, Lucullus. 25.

59 Sherwin-White 1984, 178–180.

4. ábra.

A terjeszkedő Római Birodalom Kr. e. 70-ben

(Forrás: Introduction – When is a Civil War not a Civil War?

<https://erenow.net/ancient/collapse-rome-marius-sulla-first-civil-war-91-70-bc/1.php>

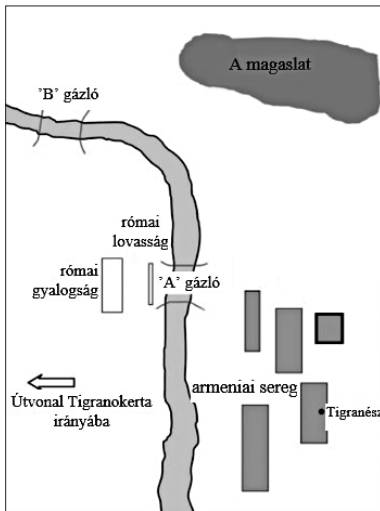
Letöltés ideje: 2023.03.16.)

forrásai szerint az armeniai uralkodó a legkülönbélebb népekből hatalmas sereget tudott hadba állítani. Vele szemben Lucullus tíz-, legfeljebb húszezer katonával rendelkezett, ám azok egy része a fővárost ostromolta. Mithridatész óvva intette Tigranészt az elhamarkodott döntésektől és azt tanácsolta, hogy óriási seregével zárja körbe és vágja el a rómaiak utánpótlását.⁶⁰ Pontosan úgy, ahogy vele tették Kuzikosznál. Jól látható, hogy mély nyomot hagyott ez a csata Mithridatészban, valamint jól leszűrte a tanulságot vereségeiből, amely tapasztalatait igyekezett felhasználni az ellenséggel szemben. Ugyanakkor Tigranész épp oly elbizakodott volt, mint korábban ő maga és pusztán a létszámarányok tudatában megindította támadását.

Lucullus hadvezéri zsenialitásával szemben azonban ekkora létszámfölény sem volt elegendő. Újra igyekezett a terep adottságait a saját hasznára fordítani. Megpillantott egy kedvező fekvésű magaslatot Tigranész serege mögött, és kockázatos tervet eszelt ki. Megparancsolta lovaságának, hogy támadják meg az armeniai sereget, majd vonuljanak vissza és folyamatosan húzzák magukra az ellenséget addig, amíg el nem érnek a dombig. Eközben kerülő úton Lucullus a gyalogságával elfoglalta a pozícióját a kiszemelt dombon. Odafentről jól látszott, hogy az ellenség hadrendje – a győzelem hitében – már felbomlott, ezért megindította a rohamát. A római lovaság megfordult és támadást intézett Tigranész serege ellen, amely így harapófogóba került, és a katonák rémületükben egymást is agyontaposták. Az elbizakodott armeniai sereg a jelentős létszámfölényéből adódóan nem mérte fel a terep adottságait, és feltehetően meg sem fordult a vezetés fejében, hogy bárholnan megtámadhatja őket

60 Appianos, XII. 85., Plutarkhosz, Lucullus. 26.

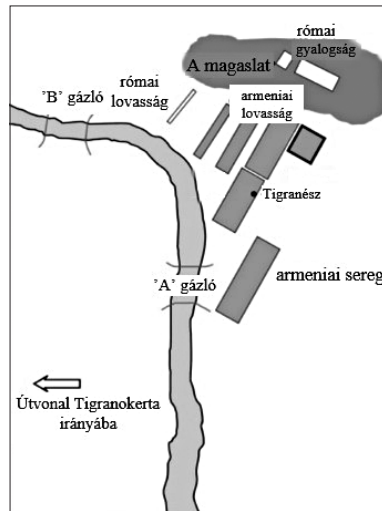
egy jóval kisebb létszámú hadtest. Tigranész felelőtlen módon nem gondoskodott a felderítésről és előőrsök felállításáról a környező terepen, amely intézkedések nyomán esély nyílt volna a vereség elkerülésére.⁶¹

5. ábra.

A római és arméniai egységek elhelyezkedése a tigranokertai csata kezdeti fázisában

(Forrás: Matyszak 2008, 185.)

6. ábra.

A római és arméniai seregek pozíciói a döntő római roham előtt

(Forrás: Matyszak 2008, 188.)

Tigranész elmenekült, és a rómaiak fényes győzelmet arattak. Mivel Mithridatész nem került Lucullus kezei közé, így a háború még nem ért véget. Lucullus hamarosan kegyvesztetté vált Rómában és nem volt képes átütő sikert elérni keleten. Saját katonái is fellázkodtak ellene, így a hadjárat befejezésével Kr. e. 66-ban Pompeiust bízták meg, aki új lendületet adott a hódításoknak, és sikeresen kiterjesztette a birodalom határait. Többek között elfoglalta Pontoszt is, ahonnan Mithridatész a Krím-félszigetre menekült. Egy lázadás során inkább az öngyilkosságot választotta, csak-hogy ne legyen a rómaiak foglya. Kr. e. 63-ban a rómaiak győzelmével a mithridatészi háborúk sora végleg lezárult.⁶²

Összefoglalás

A római csapatok létszám tekintetében, az első mithridatészi háború kirobbanásának pillanatától kezdve folyamatosan hátrányban voltak. Ennek ellenére képesek voltak fényes győzelmeket aratni. Érdeemes ismét megjegyezni, hogy a fennmaradt források alapvetően a rómaiak szemszögéből és a valós történelmi eseményeknél jóval később íródtak, ami megnehezíti az elemzést. E két tény miatt a történetírók

61 Matyszak 2008, 180–190.

62 C. S. Gareth 2021, 215–234.

feljegyzéseikben eltúlozhatták a létszámbeli különbségeket és esetleg csökkentették a rómaiak veszteségeit azzal a céllal, hogy még dicsőbb győzelemként mutassák be az egyes csatákat, és tovább öregbítsék egy-egy hadvezér hírnevét. Az ókori források között kivételt képez Sztrabón, aki VI. Mithridatész Eupatör halálának idején született, így időben nincs annyira távol az eseményektől, de fennmaradt munkái nem részletezik hosszasan a háború történéseit.

Köztudott, hogy a római seregben mekkora hangsúlyt fektettek a kiképzésre és a fegyelemre, aminek eredményei sorban megmutatkoztak a keleti hadjáratok során is. Ezen háborúk is kiválóan bizonyítják, hogy az ókorban a hatalmas méretű, ám különféle nyelveket beszélő, eltérő területekről érkező és más-más hadikultúrát képviselő népekből álló hadseregek sok esetben nem tudják felülmúlni a kisebb, de szervezettebb seregeket. Az egységes vezényleti nyelv és hadifogalmak híján a pontoszihoz és armeniaihoz hasonló seregekben rendkívül nehéz volt az összehangolt irányítás. A szervezethez és irányításhoz belülről hiányosságokat minden bizonnyal az elsöprő létszámfölény fizikai erejével és az ellenség bekerítésével igyekeztek ellensúlyozni. A mithridatészi háborúk elemzése során látható, hogy a folyton létszámfölényben lévő pontoszi, majd armeniai seregek többnyire nem vették figyelembe a terepi adottságokat, így a manőverek nem érték el a céljukat. Az óriási létszám tudatában feltehetően elsiklott a figyelmük a részletek megtervezésén. Márpedig az egész háború sorsa ilyen kulcsfontosságú részleteken múlott. A források alapján kikövetkeztethető, hogy pontoszi és armeniai oldalon nem történt alapos felderítő munka, amely elengedhetetlen részét képezi a művelet megtervezésének. A megközelítési útvonalak és akadályok, valamint kulcsfontosságú terepelemek meghatározása pontatlanul történt, ami hatalmas vereségekhez vezetett. Mindez ma is számos kérdést fölvet. Vajon hogyan történhetett meg újra és újra, főként, ha figyelembe vesszük azt a tényt, hogy a rómaiak idegen, számukra ismeretlen terepen is képesek voltak felülkerekedni. Lehetek-e valóban ennyire magabiztosak a sikerben a pontoszi és armeniai parancsnokok csupán a létszámfölényük miatt, még akkor is, ha biztosan sokan megtapasztalták a saját bőrükön a rómaiak sikereit? Esetleg a tapasztalatlanság és a hadtudományok terén való járatlanság, vagy a már sokat említett nehézkes irányítás okozta a vereségeket? Bár Mithridatész tanult a hibáiból, ám a tanulságokat nem tudta a gyakorlatban is hasznosítani, hiszen újabb vereségeket szenvedett. Ezzel szemben a római hadvezérek alaposan megtervezték a hadmozdulataikat, és győzelmeikben alapvető jelentőségű volt a terepi adottságok ismerete, valamint azok saját előnyükre fordítása. (Ez akár a terep megváltoztatásával is történhetett, ahogy az orkhomenoszi csatánál láthattuk.) Mindazonáltal a pontos tervezés, a hadvezéri kvalitások és a katonák bátorsága mellett a római sereg hosszú és folyamatosan képzésében, egységében és fegyelmében vélem felfedezni a győzelem alapvető kulcsát.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Források

- Dr. Földi József (ford.) 1977. Strabón: Geógraphika. Budapest: Gondolat.
Horváth János (ford.) 1992. Iustinus: Világkrónika. Békéscsaba: Helikon Kiadó.
Máthé Elek (ford.) 2001. Plutarkhosz: Párhuzamos életrajzok első kötet. Budapest: Osiris Kiadó.
Németh György (szerk.) 2008. Appianos: Róma története. Budapest: Osiris Kiadó.

Irodalom

- Alston, Richard 2007. The military and politics. In S. Philip, H. van Wees, W. Michael (szerk.): The Cambridge History of Greek and Roman Warfare. 180-181. New York: Cambridge University Press.
- Gruen, Erich S. 1984. The Hellenistic World and the Coming of Rome. Berkeley: University of California Press. <https://doi.org/10.1525/9780520351233>
- Havas László, Hegyi W. György, Szabó Edit 2007. Római történelem. Budapest: Osiris Kiadó.
- Introduction – When is a Civil War not a Civil War?
<https://erenow.net/ancient/collapse-rome-marius-sulla-first-civil-war-91-70-bc/1.php>
(Letöltés ideje: 2023.03.16.)
- Majbom, Madsen Jesper 2009. The Ambitions of Mithridates VI: Hellenistic Kingship and Modern Interpretations. In Jakob Munk Højte (szerk.): Mithridates VI and the Pontic Kingdom. 198. Gylling: Aarhus University Press.
- Matyszak, Philip 2008. Mithridates the Great: Rome's Indomitable Enemy. Barnsley: Pen & Sword Military.
- McGing, Brian C. 1986. The Foreign Policy of Mithridates VI Eupator King of Pontus. Leiden: E. J. Brill. <https://doi.org/10.1163/9789004328242>
- Montagu, John Drogo 2006. Greek and Roman Warfare: Battles, Tactics and Trickery. London: Greenhill Books.
- Sampson C, Gareth 2013. Collapse of Rome: Marius, Sulla and the First Civil War (91-70BC). Barnsley: Pen & Sword Military.
- Sampson C., Gareth 2021. Rome's Great Eastern War: Lucullus, Pompey and the Conquest of the East, 74-62 BC. Croydon: Pen & Sword Military.
- Sherwin-White, Adrien Nicholas 1984. Roman Foreign Policy in the East 168 BC To AD 1. London: Duckworth.

A NATO Madrid után

A Magyar Hadtudományi Társaság konferenciája, 2022. november 22.

2022. november 22-én a Honvéd Kulturális Központ Stefánia Palotában került sor a Magyar Hadtudományi Társaság éves „nagy konferenciájára”, amely a június 28–30. között Madridban tartott NATO-csúcsértekezlet interpretációját tűzte ki céljául. A tudományos ülés védnökségét Gion Gábor, a HM stratégiai elemzésért és humánpolitikáért felelős államtitkára vállalta, mintegy jelezve a téma stratégiai jelentőségét.

A konferenciát jelenlétével megtisztelte dr. Benkő Tibor nyugállományú vezérezredes, volt honvédelmi miniszter, Hajnik László, a HM védelempolitikáért felelős helyettes államtitkára, valamint több társszervezet vezetője: dr. Kopcsó István orvos dandártábornok, a Magyar Katonai-Katasztrófaorvostani Társaság elnöke, dr. Tömösváry Zsigmond, a Felderítők Társaságának elnöke és Felkai Anna, a Magyar Atlanti Társaság ügyvezető alelnöke.

A rendezvényt professzor dr. Szenes Zoltán nyugállományú vezérezredes, a Magyar Hadtudományi Társaság elnöke nyitotta meg. A megjelentek köszöntését követően elmondta, hogy a madridi NATO-csúcs minden bizonnyal évtizedekre meghatározza a tagállamok védelmi és biztonsági politikáját az orosz–ukrán háborút követő új világpolitikai helyzetben. Erre mutatnak a Madridban elfogadott dokumentumok, és a szervezet bővítési tervei. Ezeknek a határozatoknak hazai tudományos feldolgozásához kíván hozzájárulni a Magyar Hadtudományi Társaság is a konferencia megrendezésével.

A program a megnyitót követően plenáris előadásokkal kezdődött, majd ebéd-szünet után 4 szekcióban folytatódott. A plenáris és a szekció előadások között került sor Siposné dr. Kecskeméthy Klára ezredes asszony frissen megjelent, a NATO partnerségi kezdeményezéseket összefoglaló kötetének (A NATO partnerségi kezdeményezések története 2021-ig, Budapest, Zrínyi Kiadó, 2022.) bemutatójára. A szerző szakmai pályáját és aktuális munkáját Szenes Zoltán méltatta. A kiadványt átfogó, szintetizáló jellegénél fogva kézikönyvnek, és a hallgatók számára nélkülözhetetlen tankönyvnek nevezve. (Lásd lapunk Szemle rovatában, a 142. oldalon – a Szerk.)

A plenáris előadások sorát Siklósi Péter, a HM volt védelempolitikai helyettes államtitkára nyitotta, „Új kezdet, a NATO új kihívásai” címmel. Siklósi részt vett az Észak-atlanti Szervezet Szövetsége új stratégiai koncepciója kialakításának folyamatában, ezért bennfentesként mutatta be annak előzményeit, formálódását és kiváltó okait. A 2010. évi lisszaboni csúcson a szervezet előtt álló kihívásként még a terrorizmus (az ISIS, az az iszlám radikalizmus), valamint az instabilitás problémáját fogalmazták meg, és Oroszországgal a partnerség megteremtése volt napirenden (jóllehet a balti államok és Lengyelország már akkor figyelmeztettek ez utóbbi veszélyeire). A Krim 2014-ben történt orosz elfoglalását követően azután fokozatosan fordulat állt be a NATO védelmi elképzeléseiben. A NATO katonai stratégiája című dokumentumban már a terrorizmus mellett veszélyként fogalmazták meg Oroszország törekvéseit, és – bár nem tartozik a wasingtoni szerződés földrajzi hatálya alá – amerikai nyomásra fenyegetésként nevezték meg Kínát. Az előadó véleménye szerint a jövő feladata a két fő fenyegetés (Oroszország és a terrorizmus, a déli kihívások okozta instabilitás) egyenrangú kezelése mind a NATO, mind a magyar politika és haderőfejlesztés részéről. Ezzel összefüggésben felhívta a figyelmet arra, hogy a magyar haderőfejlesztésnek is figyelembe kell vennie mindkettőt: az instabilitás, a demográfiai robbanás, a migráció kezelésére, és a hagyományos katonai konfliktusok megvívására egyaránt alkalmas (két eltérő képességgel rendelkező) haderőt kell fenntartani. Emellett szólt arról a veszélyről, amit a világszerte lecsökkent hadianyagkészletek, a gazdasági válságjelenségek és az orosz haderő téves megítélése jelentenek.

Ugyancsak személyes tapasztalattal hitelesített előadást tartott a koszovói KFOR-műveletekről Kajári Ferenc vezérőrnagy, aki 2021 októberétől 2022 októberéig a koszovói NATO-erők főparancsnoki beosztását töltötte be.

A KFOR a NATO legrégebbi, legnagyobb létszámú művelete, amely az ENSZ Biztonsági Tanács 1999-ben hozott 1244. határozatának felhatalmazása alapján mintegy 50 000 fős haderővel vett részt a délszláv fegyveres konfliktus lezárásában. Az eltelt 23 év során jelentősen megváltozott a KFOR feladata és létszáma. A ma 4000 fős haderő feladata elsősorban a megfigyelés és a kiegyensúlyozás a koszovói hatóságok és a koszovói szerb közösség, illetve Szerbia között. Mivel Magyarország számára fontos a Nyugat-Balkán biztonsága, a KFOR-műveletekben Magyarország, a Magyar Honvédség a kezdetektől, azaz 1999-től tevékeny részt vállalt. Több mint 500 fős létszámával, napjainkban is a misszió harmadik legnagyobb hozzájáruló nemzete a magyar. Ennek a kimagasló feladatvállalásnak az elismerése, egyúttal a hazai katonadiplomáciai erőfeszítések eredménye volt a magyar főparancsnoki megbízás is, amellyel együtt több kulcsfontosságú törzsbeosztást is kaptak a magyar katonák.

A korábbi főparancsnok részletesen bemutatta a KFOR tevékenységét, érintve azokat a politikai, földrajzi, katonai viszonyokat, amelyben a feladatukat végzik. 2008-ban Koszovó kikiáltotta függetlenségét, amit a legtöbb ENSZ-tagállam ugyan nem ismert el, a koszovói albán politikai erők mégis elkezdték átértékelni a NATO szerepvállalását, majd 2018-ban megkezdték a saját biztonsági erők haderővé alakítását.

Az orosz–ukrán háború is jelentős hatást gyakorol a térségre. Az erős albán kormányzat és a szerb kisebbség közötti élesedő konfliktusban a KFOR-erőkre hárul a mozgásszabadság fenntartása, a békés, biztonságos élet és a demokratikus fejlődés támogatása a térségben, a szerb határőrséggel összehangolt járőrözés,

az adminisztratív határvonal biztosítása, a CIMIC és a PSYOPS-tevékenység (fejlesztési programokban való részvétel, saját – népszerű – rádió működtetése és több tízezer példányban megjelenő magazin megjelentetése, amelyek a toleráns együttélést és a demokratikus fejlődést propagálják a fiatalok körében), a Belgrád–Pristina dialógus fenntartása harcászati szinten. Mindemellett a KFOR jelentős munkahelyteremtő is: több mint 2000 helyi alkalmazottat foglalkoztat.

A következő előadó dr. Porkoláb Imre dandártábornok, védelmi innovációért felelős miniszteri biztos volt, aki „A NATO K+F+I szakpolitikája és a hazai vonatkozások” címmel ismertette a technológiai kihívások és az azokkal együtt felmerülő kognitív, humán kihívások együttes kezelése terén a NATO-ban (DIANA – The Defence Innovation Accelerator for the North Atlantic), az EU-ban (EDF – The European Development Fund) és Magyarországon már létező kezdeményezéseket, fókuszterületeket és feladatokat.

A NATO innovációs idővonal felrajzolásával világosan ábrázolta a technológiai, innovációs folyamat előrehaladását a dokumentumokban és a csúcstalálkozók döntéseiben 2009-től 2022-ig, és egy kivetített táblázatban a szervezet 8 stratégiai fókuszterületét nevezte meg (mesterséges intelligencia, robotok és autonóm rendszerek, újtechnológiák, hiperszonikus képességek, humán fejlesztési kutatások stb.).

EU-s összehasonlításban a magyar innovációs teljesítmény 2021-ben a 21. volt, amellyel a mezőny végén foglalunk helyet (csak öt országot: Romániát, Bulgáriát, Litvániát, Lengyelországot és Szlovákiát előztünk meg). A feladat ezért egy védelmi innovációs ökoszisztéma kialakítása, a nemzeti iparfejlesztési stratégiával összhangban lévő védelmi ipari stratégia kialakítása, hazai és külső, nemzetközi források bevonásával rövid távon (2023–2025) egy K+F+I rendszer megteremtése, majd 2026–2028 között a K+F+I képességek integrálása. A Porkoláb tábornok által 2030-ra megfogalmazott célkitűzés, hogy a védelmi ipar K+F+I ráfordítása elérje Magyarország teljes K+F+I ráfordításának 5%-át, 500 milliárd Ft-ot, a védelmi költségvetés a GDP arányában a 2%-ot, azon belül a fejlesztési kiadások a 20%-ot. Az EU-s védelmi innovációs közös projektben történő részvétel alapján a tervek szerint 2030-ra Magyarország 2,18% részesedést kaphat az Európai Védelmi Alap (European Defence Fund – EDF) forrásokból.

A védelmi innovációért felelős miniszteri biztos, előadása zárásaként a magyar képességfejlesztési fókuszterületeket azonosította: úgy, mint a digitális katona program (a katona kognitív fejlesztése, egyéni fegyverzet, egyéni digitális rendszerek fejlesztése), a jármű-digitalizáció (jármű-digitalizáció és -automatizáció, autonóm légitjárművek, járműre integrált fegyverrendszerek), a felforgató technológiák (űr képesség, kiber képesség és az adatalapú rendszerek) fejlesztése. Ezeknek együtt kell járnia az együttműködési feltételek és a szervezeti keretek újragondolásával: a HM-en belüli és a tárcaközi koordináció fejlesztésével, amelynek biztosítására új szervezetek és szereplők (például: VIKI – Védelmi Innovációs Kutatóintézet, miniszteri biztos) jelennek meg.

A plenáris ülés előadóinak sorát Bárány Zoltán ezredes, a Magyar Honvédség Haderőmodernizációs és Transzformációs Parancsnokság (MH HTP) Elemzési és Tervezési Igazgatóság igazgatója, az MHTT elnökhelyettese zárta „Nemzeti katonai stratégia és a NATO új stratégiai koncepciója” címmel megtartott expozéjával. Az előadó összehasonlító elemzését a Magyar Honvédségben és a NATO-ban zajló stratégiai kidolgozó munka folyamatának felvázolásával kezdte, amelynek párhuzamos állomásai 2018: NATO Military Strategy (NMS); 2019: Concept for the Deterrence and Defence of the Euro-Atlantic Area (DDA); 2020: NATO 2030, NATO Science & Technology Trends 2020-2040 (STT 2040), magyar Nemzeti Biztonsági Stratégia kiadása; 2021: NATO Warfighting Capstone Concept (NWCC), magyar Nemzeti Katonai Stratégia kiadása; 2022: NATO Strategic Concept (NSC) elfogadása. Ezt követően tért rá a dokumentumok formai és tartalmi egyezéseinek és különbségeinek ismertetésére.

A NATO stratégiai koncepciója 13 oldalon 7 témát (alapelvek; stratégiai környezet; alapfeladatok; elrettentés és védelem; válságmegelőzés és menedzsment; védelmi együttműködések; erőforrások) tárgyal, míg a hazai Nemzeti Katonai Stratégia (NKS) 18 oldalon, a Bevezetőt követően ugyancsak 7 témát érint, úgy mint: A 21. század műveleti környezete; Az MH szerepvállalását igénylő fenyegetések és kihívások; Védelmi adottságaink; A jövő honvédelme; A megújuló Magyar Honvédség; Védelmi ipar; Védelmi költségvetés. A részletes bemutatás és összevetés következtetéseként az előadó megállapította, hogy a nemzetközi és a magyar stratégiai dokumentumok alapvetően azonos irányokat mutatnak. Komplex és romló biztonsági környezettel számolnak, amelyek szükségessé teszik a képességek növelését és a nemzeti önerők fejlesztését – amelynek főbb elvei a minőségi fölény biztosítása, az alkalmazkodó képesség és a rugalmas telepíthetőség –, valamint a katonai és nem katonai képességek integrált alkalmazását. Az NSC-ben helyet kapott a partnerországok, a bővítés lehetséges alanyainak konkrét megnevezése, a klímaterv, a haderő környezettudatos formálása, zöldítése, illetve a fenyegetések és kihívások azonosítása (Oroszország és Kína), az NKS ez utóbbiakat nem tartalmazza, kitér azonban az állampolgárok bevonásának és a védelmi iparnak a stratégiával kapcsolatos kérdéseire.

A konferencia a már említett könyvbemutatót és a díszebédet követően – ahol dr. Benkő Tibor volt honvédelmi miniszter mondott pohárköszöntőt – délután szekcióülésekkel folytatódott. A nagyhatalmi versengés és a NATO szekció (elnök dr. Kis-Benedek József) a világrend lehetséges változásaival Matus János, a nagyhatalmi versengéssel – az amerikai politikát dr. Csiki Varga Tamás és Csutak Zsolt, az orosz Jójárt Krisztián, a kínait Bartók András elemezte –, valamint az EU- és a NATO-együttműködéssel Molnár Anna foglalkozott. Ez a szekció – amely a gróf Eszterházy

Mihály teremben kapott helyet – vonzotta a legtöbb érdeklődőt, amely jól mutatja a hallgatóság erős biztonságpolitikai érdeklődését.

A NATO partnerségi politikája és a bővítés szekció igazi specialistákat vonzott (elnök Siposné dr. Kecskeméthy Klára ezredes). A partnerségi témákról Ceylan-Szakács Mirjam doktorandusz (csendes-óceáni globális partnerség), Fülöp Dóra (Bosznia-Hercegovina) és Petruska Szidónia doktorandusz (Koszovó) beszélt. Dr. Márton Andrea a skandináv országok tagságából fakadó hatásokat értékelte.

A Haditechnikai szekció (elnök dr. Ráth Tamás nyá. ezredes) civil cégek katonai hasznosíthatósági fejlesztéseit mutatta be, elsősorban a rádiók, a drónok, az informatika, az AI és az anyagtudományok területén. A szekcióban bemutatta munkáját a Sagax Communications Kft., a BHE Bonn Hungary Kft., a CAE Defence & Security International, a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem (BMGE), a PolyProcess Kft., PolyVent Kft. és a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Katonai Műszaki Doktori Iskola (NKE KMDI).

A Mai NATO című szekcióban (elnök dr. Keszely László ezredes) fiatal kutatók mutatták be kutatási eredményeiket. A NATO úr-elrettentési politikájáról Doucha Lilla, a bővítés lehetőségéről Csáki Lilla, az orosz részleges katonai mozgósítás eredményeiről Szenes Eszter, az orosz–ukrán háború geopolitikai és nemzetközi jogi értékeléséről Krausz József tartott előadást. A szekció hallgatósága a Magyar Ifjúsági Atlanti Tanács, az NKE Biztonságpolitikai Szakkollégium és a Társaság Ifjúsági tagozatából került ki.

Szenes Zoltán levezető elnök értékelése szerint a konferencia összességében elérte kitűzött célját, sikerült sokoldalúan elemezni és interpretálni az orosz–ukrán háborúval megváltozott nemzetközi helyzetet és a NATO erre adott új válaszát. Az előadók és a hallgatóság reményei szerint a bemutatott legjobb eredmények, kutatások gyorsan eljutnak a publikálás fázisába, és a honvédelem hazai döntéshozói, valamint a nagyközönség is megismerheti azokat.

Hausner Gábor

PÁLYÁZAT

Az MHTT 2023. évi felhívása tanulmányok írására

A Magyar Hadtudományi Társaság pályázatot hirdet egyének vagy szerzői / kutatói kollektívák számára tanulmányok megírására. A pályázat meghirdetésének célja a tudományos tevékenység és a kutatás ösztönzése, a hadtudomány iránt érdeklődők aktivizálása, publikálásra alkalmas, a gyakorlatban is hasznosítható anyagok készítése.

A pályázat keretében a következő kutatási témakörök feldolgozását ajánljuk:

Nemzetközi témák:

- Az orosz–ukrán háború hadművészeti tapasztalatai;
- A multitér hadviselés elméleti kérdései;
- A haderőfejlesztés nemzetközi példái és tendenciái;
- A hibrid veszélyek, háborúk és hadműveletek jellegzetességei;
- A kiberbiztonság helye és szerepe a XXI. században;
- Mesterséges intelligencia a XXI. századi konfliktusokban és a hadszíntereken;
- A pilóta nélküli repülőeszközök fejlődése és elterjedése a haderőkben;
- Az 5. és 6. generációs harci repülőgépek fejlesztésének és rendszeresítésének lehetőségei és eredményei;
- Új technológiák katonai alkalmazásának lehetőségei;
- Katonai műveletek az elektromágneses spektrumban;
- Az űrhadviselés új kérdései;
- Az amerikai biztonság- és védelempolitika változása Joe Biden elnöksége alatt;
- Kína biztonság- és védelempolitikája napjainkban;
- A NATO helyzete és feladatai Madrid után 2030-ig;
- Az EU közös biztonság- és védelempolitika lehetőségei az új hétéves finanszírozási rendszerben.

Hazai témák:

- A Honvédelmi Minisztérium és a haderő új vezetése és irányítása;
- A Honvéd Vezérkar létrejötte és a Magyar Honvédség átszervezése. A katonai vezetés új rendszere;
- A Magyar Honvédség 175 éve;
- Haditechnikai kutatás, fejlesztés és innováció lehetőségei a Magyar Honvédség high-tech haderővé való átalakításában;
- A mesterséges intelligencia és a kognitív képességfejlesztés tapasztalatai és lehetőségei az MH műveletei előkészítésében és végrehajtásában;
- Multitér képességek és alkalmazási lehetőségeik a Magyar Honvédségben;
- A haderőfejlesztési programban beérkező korszerű eszközök beillesztése a Magyar Honvédség rendszerébe, a transzformáció követelményei;
- A területvédelem szerepe a hazai védelmi potenciál fejlesztésében;
- A magyarországi hadiipar fejlesztésének lehetőségei;
- A Magyar Honvédség logisztikai támogatási rendszerének helyzete és fejlesztésének lehetőségei;

- Magyar művelleti tapasztalatok feldolgozása (Balkán, Afrika, Közel-Kelet);
- Zrínyi Miklós munkásságának modern interpretációja és jelentősége;
- A lakosság védelme különleges jogrendi helyzetekben;
- A tiszti kompetenciataralom változásának vizsgálata a XXI. századi katonai műveletek tapasztalatai alapján;
- A Magyar Honvédség humánerőforrás-gazdálkodása a haderőfejlesztés tükrében.

A pályázatra kizárólag az MHTT 2023. évi pályázatára készített, eredeti – ebben a formában máshol nem publikált, más pályázatra be nem nyújtott – tanulmányokat várjuk.

A pályaművek terjedelme legfeljebb egy szerzői ív (40 000 karakter szóközökkel) lehet. Azokat a pályázatokat, amelyek nem felelnek meg a kiírásnak, a Társaság bírálata nélkül elutasítja.

A pályázat jeligés, így módon a bírálati szakaszban, a benyújtott munkák elbírálásának végéig a pályázó(k) személye anonim.

Az MHTT pályázati díjai (bruttó):

- I. díj – 80 ezer forint,**
- II. díj – 60 ezer forint,**
- III. díj – 40 ezer forint.**

A beérkezett pályamunkáknak legfeljebb fele díjazható, a díjak megoszthatók. Az Elnökség egyes kiemelkedő alkotásokat különdíjban (30 ezer forint) részesíthet.

A beadási határidő (postabélyegző alapján): 2023. október 15.

A jeligével ellátott pályamunkákat két nyomtatott példányban és egy elektronikus adathordozón (CD-n) postai úton kell beküldeni vagy eljuttatni a Magyar Hadtudományi Társaság titkárságára (1101. Bp., Hungária krt. 9-11. vagy 1581. Budapest Pf.: 15.).

A pályázathoz csatolni kell egy zárt borítékot, amelyen kívül fel kell tüntetni a jeligét, belül pedig a szerzőre vonatkozó adatokat (név, tudományos fokozat, születési hely és idő, anyja neve, lakcím vagy a szolgálati hely postacíme, a szerző e-mail címe és telefonszáma, adószám, TAJ-szám, nyugdíjas törzsszám, átutalási számlaszám).

A pályaműveket az Elnökség által felkért két-két szakértő bírálja el, a díjazásra a tudományos elnökhelyettes által vezetett szakértői bizottság tesz javaslatot.

A díjazott pályázatok felhasználásáról a Társaság vezetése dönt. A pályamunkákat az MHTT megküldi az érintett/érdekelte szervezeteknek, szervezeteknek hasznosításra.

A színvonalas pályázatokat a szerzővel (szerzőkkel) egyetértésben, a díjazástól függetlenül (amennyiben szükséges, átdolgozás után), a Hadtudomány című folyóiratban megjelentetjük.

A pályázat kiírásának feltételeit, a pályázati rendszer célját és más szükséges tudnivalókat az MHTT Elnöksége által 2014. június 13-án jóváhagyott

A Magyar Hadtudományi Társaság Pályázat kiírásának rendje című dokumentum (http://www.mhtt.eu/files/2014/PALYAZATOK_RENDJE_2014.pdf) tartalmazza.

Siposné dr. Kecskeméthy Klára¹

A NATO-partnerségi kezdeményezések története 2021-ig

(Zrínyi Kiadó, Budapest, 2022. 364 old. ISBN 978-963-327-882-6
nyomtatott, kereskedelmi forgalomban nem kapható)

A Zrínyi Kiadó 2022-ban jelentette meg Siposné dr. Kecskeméthy Klára professzor asszony¹ *A NATO-partnerségi kezdeményezések története 2021-ig* című könyvét.

Ez a könyv az Észak-atlanti Szerződés Szervezet jelenlegi harminc tagországán kívül, a sok és sokféle együttműködési formával, immáron egy hetven országból álló biztonság közösség partnerségi hálózatának bemutatását ígéri.

A témaválasztás – a partnerségi kezdeményezések – tehát nem véletlen. A szerző ugyanis az elmúlt évtizedek alatt meghatározó módon foglalkozott a témakörrel, vagyis kutatva, oktatva, illetve tanulmányokban közre adva a tapasztalati és az elméleti tudást. A könyv sorai-ból kiderül, hogy konkrétan három jelentős időszak meghatározó a könyv születésében.

Az első meghatározó időszak a tapasztalatok gyűjtésében és tanulmányok, cikkek közre-adásában, a Honvédelmi Minisztériumban töltött évei (1997–2003), amikor a szerző közvetlen munkakapcsolatba került a Partnerség a Békéért Kezdeményezéssel (Partnership for Peace – Pfp). A könyvből kiderül, hogy Magyarország 1994-es Pfp-hez történő csatlakozása mérföld-kőnek tekinthető, mert új biztonsági filozófiát teremtett: nevezetesen a Magyar Honvédség és a NATO-országok hadseregei közötti kapcsolat építését, az interoperabilitást és a kompatibili-tást, illetve az azokhoz elvezető módszerek alkalmazását, valamint a megfelelő eszközök meg-létét. Ezen időszak kapcsán fontos még megemlíteni a NATO Békepartnerségi Katonai Nyelv-képzési Központját és a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem hasonló intézményét, amelyek nagy mértékben hozzájárultak a kiképzési, nyelvképzési portfólióhoz. Ezek együttesen bizto-sították az új biztonsági filozófia térnyerését.

A szerző számára a második fontos időszakot a NATO Védelmi Akadémiáján töltött évek (2003–2006) jelentették, amikor napi szinten kapcsolódhatott a partnerségi kezdeményezések-hez. Az oktatási tananyagok írása, a tanfolyamok megszervezése, lebonyolítása, az azokkal folyó párhuzamos, modul rendszerű képzések koordinálása, ismételten a témakör horizontá-lis és vertikális mélyítését szolgálta. Dr. Kecskeméthy Klára az abban az időben szerzett tapasztalatokat is tanulmányokban, tananyagokban, módszertani összefoglalókban dolgozta fel.

---

1 Siposné dr. Kecskeméthy Klára a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtiszt-képző Kar Művelési Támogató Tanszéken egyetemi tanár. Számos cikke, tanulmánya és könyve jelent meg a témához kapcsolódóan is. Így pl. a NATO alapításának 70. évfordulójára, Magyarország csatla-kozásának 20. évfordulójára kiadott NATO 4.0 és Magyarország, 20 év tagság, 30 év együttműködés című kötete egyik szerzője.

A harmadik meghatározó időszak (2007–2011) – a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem oktatási rektorhelyetteseként – az oktatás magas szintű koordinációját hozta magával a szerző életében. Az azt követő időszak is termékeny volt a témát illetően, mert a törzstiszti katonai képzés tanfolyamai, az angol nyelvtanári terminológiai tanfolyamok, a civil képzés NATO-témájú tantárgyai keretében mindig jelen volt a partnerség. Ezen kereteken belül a szerteágazó nemzetközi kapcsolatok, a közös munka, amely a fent említett életszakaszokkal együttesen tette lehetővé, hogy a címben jelzett kérdéskörben egy átfogó, ugyanakkor a partnerségi formák teljeskörű feltárása megvalósuljon.

A fentiek ismeretében érthető, hogy a szerző könyvében a NATO-partnerség kronologikus fejlődését oly módon kíséri végig, hogy mindezt a NATO (Szövetség) szervezetének fejlődési szakaszaihoz köti. A szerző a Szövetség feladatrendszeréből elsősorban a kooperatív biztonságra fókuszál, átfogó módon tárgyalja, illetve komplex módon tekinti át a partnerségi kezdeményezéseket.

Miért is lehet ez a fajta áttekintés fontos? Egyrészt egy helyre gyűjtve, horizontális áttekintést kaphatunk a címbéli témát figyelembe véve arról a szakmai munkáról, amely a NATO szervezetét jellemzi, akár a hidegháborús, akár az azt követő megújulás időszakában.

Másrészt vertikális megközelítésben mód nyílik arra, hogy részleteiben, annak jelentőségére fókuszálva, más szervezetekkel történő együttműködés keretében kapjunk részletes elemzést az egyes partnerségi együttműködés fajtáiról.

A könyvben megjelölt vizsgálati időkeret: a NATO alapításától 2021-ig tart.

A könyv 364 oldalon, 10 fejezetben mutatja be a témát. Az egyes fejezetek címe jól megválasztott, a tartalmi kibontás fokozatosan építkező, a mondanivaló világos, az egyes partnerségi formák specialitásai körülírtak, kellő módon kiemelve, s hat fejezet végén fejezetvégi összefoglalás is olvasható. Összességében ez a formai és a tartalmi kivitelezés biztosítja a jó áttekinthetőséget, követhetőséget, s nagyban segíti az olvasót a téma jobb megértésében. Ez utóbbi különösen érdekes pl. a globális partnerségi kapcsolatok bemutatásakor, a különböző országok, különböző földrajzi régiók esetében. A szerző ugyanis egyenként tárgyalja az egyes országokkal kiépített partnerséget, amely alapos, az egyedi megoldásokat, jellemzőket jól kidomborító részekből áll, és a fejezetvégi összegzés a globális partnerség teljes egészének speciális képét rajzolja meg.

A kötet célszerűen strukturált, logikus vonalvezetésével megkönnyíti az olvasó eligazodását. A könyv végén megtaláljuk a vonatkozó, hazai és nemzetközi felhasznált szakirodalmak listáját. Külön érdeme a munkának, hogy felhasználóbarát kivitelezésben, fejezetenként beazonosítható bontásban tárja az olvasó elé a szakirodalom gazdag tárházát.

A kiadvány színes illusztrációi – térképek, fényképek, ábrák – szemléletesek, jelentősen segítik a szöveg megértését.

A könyvet ábrajegyzék is kiegészíti, a felhasznált forrásokra, szakirodalmakra, jogszabályokra történő hivatkozást a jegyzetek címszó alatt követhetjük nyomon. A hivatkozó és magyarázó jegyzetapparátus segítségével értékes információkat szerezhetünk az egyes fejezeten és témakörökön belül. A könyv a tudományos nyelvezete ellenére könnyen olvasható. A kiadó a könyvet egyszerű könyvborítóval, de a témáját jól kifejező tipográfiai megoldással adta közre.

A fentieket alapul véve meleg szívvel ajánlom ezt a könyvet! Jól hasznosítható olvasmány a nemzetközi kapcsolatok, a nemzetközi tanulmányok, a nemzetközi biztonság- és védelempolitika, valamint a politológia szakok alap- és mesterképzésében. Mindemellett kiválóan használható a Nemzeti Közszerződési Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, illetve a témával akár közvetetten is foglalkozó doktorandusz hallgatók képzésében is. A könyv a megjelenése pillanatában szinte önálló életre kelt, mert folyamatosan inspirálja a téma szakértőit, de a téma iránt érdeklődő olvasóközöniséget egyaránt. Az előbbieik számára lehetőséget kínál arra, hogy további információkat szerezzenek a NATO-partnerségi kezdeményezések további

lehetőségeiről a kooperatív biztonság eszköztárában. Az utóbbiak pedig arra, hogy befogadja ezt a tartalmas munkát.

Bízom benne, hogy a NATO-partnerségi kezdeményezések ilyen típusú feldolgozása – amely önmagában véve, jellegéből adódóan hiánypótló munka – újabb, idővel bővített kiadás(oka)t is megér. A jelen recenzió pedig – reményeim szerint – kellő biztatást ad akár a szakmai, akár az érdeklődő olvasóközönség számára, hogy elolvassa Siposné dr. Kecskeméthy Klára munkáját.

Hasznos lapozgatást kívánok!

Remek Éva

HUNGARIAN MILITARY SCIENCE

Periodical of the Hungarian Association of Military Science, and of
the Committee on the Military Science of the Hungarian Academy of Sciences

Contents

SECURITY STUDIES

Mirjam Ceylan-Szakács, Zsolt Kenessey, Zoltán Szenes

The Ninth NATO enlargement:
Perspectives of Finnish and Swedish accession before the Vilnius summit 3

Rita Bihari

The Western Balkans as a security provider region 21

Dóra Fülöp

A religious-ethnic analysis of Srebrenica from the arrival of the Slavs to the present day.
Multiculturalism in the shadow of a genocide 40

Dóra Molnár, Patrik Szalkai

Arctic Strategies for a Peaceful Future 58

MILITARY ART

József Pályi

Logistics challenges of the NATO New Strategic Concept 74

Barnabás Ádám

A possible operational application of horsemanship 91

MILITARY HISTORY

Csaba Baucsek

Analysis of the bombing of Kassa (Košice) based on Slovak archival sources 105

József Szilágyi

The connection between the military events
of the Mithridatic Wars and the conditions of terrain 121

ASSOCIATION NEWS

NATO after Madrid.

Conference of the Hungarian Association of Military Science, November 22, 2022.
(*Gábor Hausner*) 135

Call for applications.

HAMS's 2023 call for studies 140

REVIEW

Klára Siposné Dr. Kecskeméthy: *The history of NATO partnership initiatives until 2021*
(*Éva Remek*) 142

PÁLYÁZAT

Az MHTT 2023. évi felhívása tanulmányok írására

Magyar Hadtudományi Társaság pályázatot hirdet
egyének vagy szerzői/kutatói kollektívák számára
tanulmányok írására.

A pályázat meghirdetésének célja
a tudományos tevékenység és a kutatás ösztönzése,
a hadtudomány iránt érdeklődők aktivizálása,
publikálásra alkalmas, a gyakorlatban is hasznosítható
tanulmányok készítése.

A pályázat keretében a Társaság nemzetközi és hazai
kutatási témaköröket ajánl a szerzők számára.

E felhívásra kizárólag az MHTT 2023. évi pályázatára készített, eredeti
– ebben a formában máshol nem publikált, más pályázatra be nem nyújtott –
tanulmányokat várjuk.

A pályaművek terjedelme legfeljebb egy szerzői ív lehet.
Azokat az írásokat, amelyek nem felelnek meg a kiírásnak,
a Társaság bíráló nélkül elutasítja.

A pályázat jeligés, ily módon a bírálati szakaszban
a pályázók személye anonim.

Díjak (bruttó):

I. díj – 80 ezer forint,

II. díj – 60 ezer forint,

III. díj – 40 ezer forint.

A díjak megoszthatók.

Az Elnökség egyes kiemelkedő alkotásokat
különdíjban (30 ezer forint) részesíthet.

Beadási határidő (postabélyegző alapján):
2023. október 15.

A pályázattal kapcsolatos további információkat, formai és tartalmi követelményeket
jelen lapszám „A Társaság hírei” rovatában olvashatják!